

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

TARİHİ PERSPEKTİFTEN TÜRK TİYATROSUNDA SAVAŞ OLGUSU
(1912'den Günümüze Kadar)

Hazırlayan
Mehmet Alper ALP

Danışman
Doç. Dr. Orhan AVCI

Ocak 2020
KIRIKKALE

KABUL-ONAY

Doç. Dr. Orhan AVCI danışmanlığında Mehmet Alper ALP tarafından hazırlanan “Tarihi Perspektiften Türk Tiyatrosunda Savaş Olgusu (1912’den Günümüze Kadar)” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

...../...../20....

..... (Başkan)

.....

.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../20....

Enstitü Müdürü

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Tarihi Perspektiften Türk Tiyatrosunda Savaş Olgusu (1912’den Günümüze Kadar)” çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

Tarih:

Adı Soyadı:

İmza:

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, 1912'den günümüze kadar yazılmış olan Türk tiyatro eserlerindeki savaş olgusunun, tarihi bir perspektiften incelenerek edebî bir tür olan tiyatro ile bir sosyal bilim dalı olan tarih arasındaki ilişki ortaya konulmak hedeflenmiştir. Dört bölümden oluşan çalışmada İlk Türk Devletleri'nden günümüze kadarki süreçte yaşanan ve Türk tarihinde büyük tesirler bırakmış olan savaşlar ve bunlara dair yazılmış olan piyesler oluşturulan örneklem üzerinden incelenmiştir.

Çalışmanın ana kaynağını tez sonunda bir listesi verilmiş olan piyesler oluşturmuştur. Bu piyeslerin çoğuna Milli Kütüphane vasıtasıyla kalan bir kısmına da satın almak suretiyle ulaşılmıştır. Konuyla ilgili yazılmış olan makale, kitap ve diğer tezler de yardımcı kaynaklar olarak kullanılmıştır. Bu kaynaklar dipnot olarak sayfa altında gösterilmiştir.

Tezin yazım sürecinde görüşleri, düşünceleri, bilgileri ve tavsiyeleri ile çalışmayı yönlendiren danışman hocam Sayın Doç. Dr. Orhan AVCI başta olmak üzere Kırıkkale Üniversitesi hocalarına, aileme ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

MEHMET ALPER ALP

OCAK 2020

ÖZET

Alp, Mehmet Alper, “Tarihi Perspektiften Türk Tiyatrosunda Savaş Olgusu (1912'den Günümüze Kadar)”, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2020.

Bu çalışmada, 1912'den günümüze kadar yazılmış olan piyeslerdeki savaş ve savaşla ilgili unsurlar tarihi veriler esas alınarak incelenmiştir. İncelemede piyes yazarlarının savaşa olan ilgileri, bakış açıları, izledikleri yol/yöntem ve amaç tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan ön araştırmada Türk edebiyatında savaş olgusu etrafında yazılmış dört yüzden fazla piyes olduğu tespit edilmiştir. Piyes sayısını azaltarak bir örneklem oluşturabilmek için Türk tarihini doğrudan ilgilendirmeyen savaşlar çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

İncelenen piyeslerin büyük bir çoğunluğunun hamasi bir tutum ve ideolojik kaygılarla kaleme alındığı tespit edilmiştir. Bunun sebeplerini tespit etmek amacıyla iktidarların sürdürmüş oldukları siyasi, ekonomik ve kültürel politikalar araştırılmıştır. Araştırma neticesinde, iktidarların tiyatro oyunları üzerinden ideolojilerini sürdürmek ve yaymak istedikleri görülmektedir.

Savaşla ilgili piyeslerin bu denli iktidarların gözetim ve etkisi altında olması savaşın yapısından kaynaklanmaktadır. Savaş, bir toplumun tamamını doğrudan veya dolaylı bir şekilde etkilediği için bir ülke içinde yaşayan tüm vatandaşların ortak bir problemidir. Özellikle söz konusu vatan savunması olduğunda, ülke içinde yaşayan herkes hangi inanç ve görüşten olursa olsun bunları bir kenara bırakarak önceliklerini değiştirir. Toplum bir arada tutmak, üzüntü ve mutlulukta ortaklık oluşturmak isteyen iktidarlar bu sebepten savaş olgusuna büyük bir önem vermişlerdir. Savaş, topluma geçmiş zaferlerini hatırlatarak moral vermiş, mağlubiyetlerini hatırlatarak ders vermiştir. Piyesler de geçmişi hatırlatmakta bir aracı olarak kullanılmış bazen de sürmekte olan savaşların sosyal zeminini oluşturmak amacıyla kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Savaş edebiyatı, İdeoloji, Türk tiyatrosu

ABSTRACT

Alp, Mehmet Alper, “The Case of War in Turkish Theater from Historical Perspective (1912 to the Present)”, Master's Thesis, Kırıkkale, 2020.

In this study, the war and the elements related to the war in the plays written from 1912 to the present are examined on the basis of historical data. In this study, the interest of the playwrights to the war, their perspectives, the path / method and the purpose they have tried to determine were aimed. In the preliminary research, more than four hundred plays were written around the phenomenon of war in Turkish literature. In order to create a sample by reducing the number of plays, wars that do not directly concern Turkish history were excluded from the study.

It was found that the majority of the plays were written with a patronistic attitude and ideological concerns. In order to determine the reasons of this, political, economic and cultural policies of the governments have been investigated. As a result of the research, it is seen that the governments want to maintain and spread their ideologies through the plays.

The fact that war-related plays are under the supervision and influence of such powers stems from the structure of the war. War is a common problem of all citizens living in a country because it affects directly or indirectly the entire society. Especially when it comes to homeland defense, everyone living in the country changes their priorities, regardless of their beliefs and opinions. For this reason, the powers that want to keep society together and to form a partnership in sadness and happiness have given great importance to the phenomenon of war. The war gave morale to society by recalling its past victories, and gave lessons by recalling their defeats. The plays were also used as a mediator to remind the past and sometimes were used to create the social basis of the ongoing wars.

Keywords: War literature, Ideology, Turkish theatre

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
DP	: Demokrat Parti
ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan/Hazırlayanlar
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
NATO	: Kuzey Atlantik Savunma Teşkilatı
s.	: Sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türk Diyanet Vakfı
TİSEN	: Türkiye Tiyatro İşçileri Sendikası
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TOTSİS	: Türkiye Opera, Tiyatro Sanatkârları ve Yardımcı İşçileri Sendikası
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TTK	: Türk Tarih Kurumu

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
TÜRKÇE ÖZET SAYFASI.....	II
İNGİLİZCE ÖZET (ABSTRACT) SAYFASI.....	III
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V

GİRİŞ.....	1
------------	---

I. BÖLÜM

TÜRK TİYATROSUNDA İLK TÜRK DEVLETLERİ

I. Döneme Dair Genel Bilgilendirme.....	8
II. Dönemi Konu Edinen Tiyatro Eserlerinin Değerlendirilmesi.....	11
A. Yapı Bakımından.....	11
B. İçerik Bakımından.....	12
C. İdeoloji ve Amaç Bakımından.....	25

II. BÖLÜM

TÜRK TİYATROSUNDA BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ

I. Döneme Dair Genel Bilgilendirme.....	33
II. Dönemi Konu Edinen Tiyatro Eserlerinin Değerlendirilmesi.....	36
A. Yapı Bakımından.....	36
B. İçerik Bakımından.....	37
C. İdeoloji ve Amaç Bakımından.....	46

III. BÖLÜM

TÜRK TİYATROSUNDA OSMANLI DEVLETİ

I. Döneme Dair Genel Bilgilendirme.....	52
II. İstanbul'un Fethine Dair Genel Bilgilendirme.....	55
III. Fethi Konu Edinen Tiyatro Eserlerinin Değerlendirilmesi.....	59
A. Yapı Bakımından.....	59
B. İçerik Bakımından.....	61
C. İdeoloji ve Amaç Bakımından.....	76
IV. Balkan ve I. Dünya Savaşlarına Dair Genel Bilgilendirme.....	84
V. Savaşları Konu Edinen Tiyatro Eserlerinin Değerlendirilmesi.....	88
A. Yapı Bakımından.....	88
B. İçerik Bakımından.....	90
C. İdeoloji ve Amaç Bakımından.....	112
VI. Kurtuluş Savaşı'na Dair Genel Bilgilendirme.....	116
VII. Kurtuluş Savaşı'nı Konu Edinen Tiyatro Eserlerinin Değerlendirilmesi.....	120
A. Yapı Bakımından.....	120
B. İçerik Bakımından.....	121
C. İdeoloji ve Amaç Bakımından.....	133

IV. BÖLÜM

TÜRK TİYATROSUNDA TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLETİ

I. Döneme Dair Genel Bilgilendirme.....	137
II. Kore Savaşı'na Dair Genel Bilgilendirme.....	138
III. Kore Savaşı'nı Konu Edinen Tiyatro Eserlerinin Değerlendirilmesi.....	140
A. Yapı Bakımından.....	140
B. İçerik Bakımından.....	142
C. İdeoloji ve Amaç Bakımından.....	146

IV. Kıbrıs Harekâtına Dair Genel Bilgilendirme.....	153
V. Kıbrıs Harekâtı'nı Konu Edinen Tiyatro Eserlerinin Değerlendirilmesi.....	156
A. Yapı Bakımından.....	156
B. İçerik Bakımından.....	157
C. İdeoloji ve Amaç Bakımından.....	169
SONUÇ.....	174
KAYNAKÇA.....	177
EKLER (DÖNEMLERE GÖRE PİYES LİSTESİ).....	186

GİRİŞ

TDK tarafından "Devletlerin diplomatik ilişkilerini keserek giriştikleri silahlı mücadele, harp, cenk, cidal." olarak adlandırılan savaş, boyutu ve sınırları konusunda tartışmalı bir niteliğe sahiptir. Savaşların sadece devletler arasında mı olabileceği, bir devlet içerisinde yaşanan iç karışıklığın bir savaş olarak adlandırılıp adlandırılmayacağı, askeri darbelerin savaş ile olan boyutu bu tartışmalardan bazılarıdır.¹ Savaşın, sosyal ve fen bilimlerdeki içerik ve tanımı da değişkenlik göstermektedir. Felsefe, sosyoloji, psikoloji, tarih ve fen bilimleri savaşa farklı noktalardan farklı niyetlerle yaklaşmaktadır. Psikolojide insanın doğası, kişiliğinin bir parçası olarak görülüp yorumlanabilecek olan savaş; sosyolojide toplumsal etkileriyle; tarihte kronolojik ve vak'a yönüyle; biyolojide fizyolojik yönüyle; edebiyatta edebiyat ürünlerine olan etkisiyle incelenip ele alınabilir. Bu açıdan savaş, bir olgu olarak ele alınıp sınırlandırılmadığı takdirde, çok geniş ve tanımlanması zor bir kavram haline gelir. Savaş kavramının farklı anlamlara gelebilecek şekilde kullanımı özellikle bunlar içindeki mecazi kullanımlar, bu kavramı bir kat daha karmaşık ve tanımlanması zor hale getirir. Kendiyle, hastalıkla, doğayla, korsan yazılımla savaşmak gibi birçok örnek üzerinden bu farklı kullanımları örneklendirmek mümkündür. O halde bu tez kapsamında savaş olgusu ele alınmakla beraber, bu olgu doğal olarak çeşitli yönleriyle sınırlandırılmış ve sadece bazı yönleriyle incelenebilmiştir.

Türk hukukunun 2941 sayılı Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu'nda savaşın tanımı ve savaş durumunda gerçekleştirilecek olan seferberliğin tanımı ve çeşitleri hakkında bir bilgilendirme yapılmıştır. Bu kanunun üçüncü maddesinde savaş "Devletin bekasını temin etmek, milli menfaatleri sağlamak ve milli hedefleri elde etmek amacıyla, başta askeri güç olmak üzere Devletin maddi ve manevi tüm güç ve kaynaklarının hiçbir sınırlamaya tabi tutulmadan kullanılmasını gerektiren silahlı mücadeledir." şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanımlama ile savaşın silahlı bir mücadele olduğu, maddi ve manevi yükümlülükler getirdiği, milli menfaat yahut devletin bekası için gerçekleştirileceği ve en önemli unsurunun askerî güç olduğu belirtilmiştir. Aynı

¹ Atilla Sandıklı (ed.), *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*, Bilgesam Yayınları, İstanbul, 2012, s.78.

kanunun on dördüncü maddesinde, savaş kararını TBMM'nin alabileceği, TBMM tatilde ise bu kararı cumhurbaşkanının alabileceği belirtilmiştir.² Türk hukuk sisteminde savaş tanımında iki devlet şartının olmaması, herhangi bir iç çatışma yahut terör örgütüne yönelik faaliyetin bir savaş olarak tanımlanıp savaşa yönelik hazırlık ve sınırlamalarının getirilebileceğini göstermektedir. Uluslararası hukuk metinlerinde ise bir durumun savaş olarak adlandırılması için mücadelenin iki devlet arasında gerçekleşmesi şartı bulunmaktadır. Bu şartın dışındaki askeri eylemler; çatışma, harekât, operasyon vb. çeşitli isimlerle adlandırılmaktadır.

Sun Tzu'nun MÖ. 6. yüzyılda yazmış olduğu "Savaş Sanatı" isimli eseri, savaşa dair yazılmış olan en eski kitaplardan biri olarak kabul edilmektedir. Türk tarihinde de savaşa dair birçok eser yazılmış, bu eserler savaş tarihinin en eski vesikaları arasına girmiştir. Bunlar arasında yer alan Orhun Abideleri ve Kutadgu Bilig, doğrudan savaş üzerine yazılmış olmasa da savaşa dair barındırdığı bilgilerle konuya dikkat çekerler. Kutadgu Bilig'te Yusuf Has Hacıp, anlaşma ve barış yoluna yanaşmayan kimselerle son çare olarak savaş yapıldığını, bunun da devletin düzeni ve devamlılığı için şart olduğunu söylemiştir. Bu eserde ordu düzeninin nasıl olması gerektiği, ganimetin nasıl paylaşılacağı, devlet liderlerinin sahip olması gereken askerî vasıflar, savaşta uygulanacak olan yol ve yöntemler hakkında birçok bilgi bulunmaktadır. Bunun yanı sıra felsefî içeriği olmayan, doğrudan savaş teknikleri üzerine yazılmış birçok eser de yazılmıştır. Bunlar türlerine göre furûsiyye (binicilik), ilmü'n-nüşşâb (okçuluk) ve fûnûnü'l-harbiye (savaş ilmi) olarak sınıflandırılabilir. Âdâbu'l-Harb ve's-Şeca'a (Fahr-i Müdebbir), Tabsıratu Erbâbi'l-Elbâb fi Keyfiyeti'l-Necâti fi'l-Hurûb (Mardî b. Ali b. Mardî et-Tarsûsî), el-Anîk fi'l-Menâcinîk (İbn Erenboğa ez-Zeredkâş) ve Münyetü'l-Guzât (Muhammed bin Yakup) bu eserlerden bazılarıdır.³

Yukarıda bahsedilen eserlerin yanı sıra savaş, edebiyatı da büyük ölçüde etkileyerek doğrudan savaş ya da savaşın fon olarak kullanıldığı edebiyat ürünlerinin meydana gelmesini sağlamıştır. Türk edebiyatında, savaş edebiyatı adında bir tür olup olmadığı hakkında yapılan tartışmalarda Peyami Safa, Türk edebiyatının savaş konusunda çok kısır ve kuru bir içeriğe sahip olduğunu iddia etmiştir. Safa'ya göre bunun sebebi Türk yazarların cepheye gitmemeleri, savaşa ilgi göstermemeleri, cephedeki askerlerin ise

² Ali Bilgin Varlık, "Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım", *Avrasya Terim Dergisi*, 2013, Cilt 1 Sayı 2, s. 119.

³ Erkan Göksu, "Kutadgu Bilig'e Göre Türk Savaş Sanatı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 2 Sayı 6, Kış 2009, s. 269.

olayları edebî bir dille anlatabilecek yetiye sahip olmamalarıdır. Süleyman Nazif, savaşa dair yazılan edebî ürünlerin kalitesizliğinden yakınlık aslı olanın nicelik değil nitelik olduğuna dikkat çekmiştir. Türkler, tarih boyunca yüzlerce savaşta yer almış, büyük başarılar kazanmış ancak bu zaferleri etkili bir şekilde anlatabilecek edebî ürünler yazamamışlardır.⁴ Konuya başka bir açıdan yaklaşan Fuat Köprülü, savaşa dair edebi ürünlerin büyük bir çoğunluğunun günümüze ulaşamamış olduğu ihtimalini değerlendirmiştir.

Saka Türklerine ait olan Alp Er Tunga ve Şu isimli iki destan, Türk savaş edebiyatının ilk örnekleri arasında yer almaktadır. Alp Er Tunga destanında Türklerin İranlılar ile; Şu destanında Makedonya Hükümdarı İskender ile olan mücadelelerinden bahsedilmiştir. Hunlara ait olan Oğuz Kağan ve Attila destanlarında Türklerin Çinliler ve Avrupalılar ile yaptıkları savaşlar anlatılmıştır. Bunlar dışında Bozkurt, Ergenekon, Türeyiş ve Göç başta olmak üzere birçok Türk destanı bulunmakta olup bunların savaş edebiyatı ürünleri içerisinde değerlendirilmesi mümkündür. Destanların büyük bir çoğunluğunda savaşa dair unsurlar yer almakla beraber Yaratılış Destanı gibi savaş unsurlarının yer almadığı Türk destanları da mevcuttur. Türkler ile Çinliler arasındaki mücadelelere değinen Orhun Abideleri de Türk savaş edebiyatının en eski ve önemli ürünleri arasında yer alır. Karahanlı Hükümdarı Satuk Buğra Han'ın İslamiyet'i kabul ederek müslüman olmasıyla Türkler de kitleler halinde İslamiyet'i benimsemeye başlamışlardır. Bu geçiş sürecinin ardından Türklerdeki cihan anlayışı yerini cihata; alp tipi gazi tipine bırakmıştır. Manas Destanı, Cengiz Han Destanı, Saltuk Buğra Han Destanı, Battal Gazi Destanı ve Danişmend Gazi Destanı İslami etki ve anlayışla oluşturulmuştur. Bunlar dışında Yusuf Has Hacı, Kaşgarlı Mahmut, Edip Ahmet Yükneki ve Zemahşeri tarafından kaleme alınan eserler, savaş edebiyatıyla ilgili örnek ve bilgiler barındırmaktadır. XIX. yüzyıla kadar divan ve halk şiirinde de savaşı konu edinen şiir örnekleri verilmiş ancak bunlar sayı bakımından oldukça azdır. Yine birçok tarihi vak'anın manzum şeklinde yazıya geçirilmiş olması bu ürünlerin savaş edebiyatı içerisinde değerlendirilmesini mümkün kılmıştır. XIX. yüzyıldan itibaren Türk edebiyatı, Avrupa'daki edebi anlayış ve türlerden etkilenmeye başlamış ve bu etkilenme sonucunda Türk edebiyatına yeni tür ve biçimler girmiştir. Yeni türlerden biri olan roman, mesnevinin yerini alarak Türk edebiyatının en yaygın ve güçlü

⁴ Haluk Harun Duman - Salih Koralp Güreşir, "Yeni Türk Edebiyatı'nın Kaynakları: Savaş ve Edebiyat (1828-1911)", *Turkish Studies*, Cilt 4 Sayı 1, Kış 2009, s.34.

türlerinden biri haline gelmiştir. Bu yeni edebi türler ile savaş edebiyatında değerlendirilecek birçok ürün ortaya konmuştur. Bu türlerden biri de batı etkisiyle biçimsel bir değişikliğe uğrayan Türk tiyatrosu olmuştur.

Tiyatro, bir olayın sahnede seyirciler karşısında söz ve hareketler ile canlandırılması olup tarihi Antik Yunan'a kadar dayandırılmaktadır. Antik Yunan'da M.Ö 500-400 yılları arasında yaşamış olan Sophokles, Eshilos, Euripides ve Aristophanes ilk tiyatro yazarları olarak kabul edilmektedir. Tiyatro türünü inceleyen ve kuramsal bilgileri aktaran ilk isimler ise Aristoteles ve Platon olmuştur. M.Ö 384-322 yılları arasında yaşamış olan Aristoteles'in Poetika isimli eseri tiyatro üzerine yazılmış ilk kuramsal eserlerden biridir.⁵ Doğaçlama olması ve kendine has bazı kalıplarıyla Türk tiyatrosu, batı tiyatrosundan ayrı ve farklı bir seyir izlemiştir. Bizde Karagöz, Ortaoyunu, Meddah, Köy Seyirlik Oyunları, Kukla ve Çengi geleneksel Türk tiyatrosunu oluşturmuştur. Bunlar arasında en yaygın ve meşhur olan Karagöz oyununun, ilk kez nerede ve nasıl ortaya çıktığına dair çeşitli görüşler mevcuttur. Genel kanı, bu oyunun 1517 yılındaki Mısır seferinin ardından Osmanlı'da tanınıp yayılmaya başladığı yönündedir. Geleneksel Türk tiyatrosu içerisinde yer alan oyunlar, güldürü ve taşlama öğeleri barındırmış bunu yaparken de basit ve kurmaca olay örgülerinden faydalanmıştır. Bu oyunlarda Osmanlı devletinin yapmış olduğu savaşlara yahut savaşların topluma olan etkisine dair bir içeriğe ulaşmak pek mümkün gözükmemektedir. Hayrullah Efendi'nin 1844 yılında yazdığı Hikâye-i İbrâhim Paşa be İbrâhim-i Gülşenî bizde batı tarzı tiyatro türünün ilk örneği olmasına rağmen bu eser yayımlanmadığı için İbrahim Şinasi'nin 1859 yılında yazmış olduğu Şair Evlenmesi, ilk batı tarzı tiyatromuz olarak kabul edilmiştir. Namık Kemal'in 1872 yılında kaleme aldığı "Vatan Yahut Silistre" ile savaş ve savaşa dair öğeler Türk tiyatrosunun konusu olmaya başlamıştır. Tiyatroyu toplumu eğitmekte eğlenceli bir araç olarak gören Namık Kemal, oynanması yanında okunmak amacıyla da piyesler kaleme almıştır. Onun bu yöndeki tutumu, Tanzimat dönemi (1839-1895) içerisinde tiyatronun sadece oynanmak için değil okunmak için de yazılabileceği yönünde bir algının oluştuğunu göstermektedir. Bu yöndeki bir algının oluşmasında dönemin siyasi ve sosyal koşullarının büyük bir etkisi bulunmaktadır. Tiyatroların oynanmasının zahmetli oluşu, tiyatro binalarının yetersizliği ve oynanan oyunların ciddi bir

⁵ Ebru Gökdag, "Tiyatro Kuramının Başlangıcından Modern Döneme Tragedyanın Algılanışı", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Cilt 15 Sayı 39, s.167.

incelemeden geçmesi yazarları oynamak için değil okunmak için piyesler yazmaya yönlendirmiştir. Namık Kemal'in 1876 yılında yayımlanan "Celâleddin Harzemşah" isimli 15 perdelik piyesi bu tarzda kaleme alınmış ilk piyeslerdendir. Harzemşahlar Devleti'nin son hükümdarının konu edildiği bu piyeste Celâleddin Harzemşah'ın Türk-İslam dünyasını korumak üzere Moğollara karşı vermiş olduğu mücadele epik bir şekilde anlatılmıştır.⁶ Şemsettin Sami, Ahmet Vefik Paşa, Ahmet Mithat Efendi, Recaizade Mahmut Ekrem ve Abdülhak Hamit Tarhan bu dönem içinde piyes yazar isimler olmuşlardır. Şemsettin Sami ve Abdülhak Hamit Tarhan, Endülüs tarihini konu edinen piyesler kaleme almışlardır. Onların bu piyesleri dışarıda tutulduğunda geriye kalan piyeslerin batı tiyatrosundan çeviri yahut basit düzeyde töre ve komedi türünde kaleme alındıkları görülür.

1896 yılında Servet-i Fünûn isimli bir edebiyat dergisinin başına Tevfik Fikret'in getirilmesiyle 1896-1901 dönemlerini kapsayan Servet-i Fünûn dönemi başlar. Şiirin ağırlıklı olduğu bu dönem içerisinde tiyatro, bir edebi tür olarak en zayıf halkayı oluşturmuştur. Halit Ziya Uşaklıgil, Mehmet Rauf, Hüseyin Suat Yalçın ve Ali Ekrem Bolayır bu dönem piyes kaleme alan isimler olmuşlardır. Evlilik, aşk, entrika, kıskançlık temaları etrafında yazılan bu piyesler savaş olgusuna dair bir içerik barındırmamaktadır. 1909 yılında Servet-i Fünûn topluluğunun edebiyat anlayışına karşı olarak ortaya çıkan Fecr-i Âti Edebiyatı sadece iki yıl kadar etkili olmuş ve ardından dağılmıştır. Bu dönem içerisinde yer alan Müfit Ratip ve Şahabettin Süleyman piyes yazar isimler olmuşlardır. Müfit Ratip, Refit Halit Karay ile beraber yazmış olduğu "Kanije Müdafaası ve Tiryaki Hasan Paşa" (1910) adlı piyesinde 1601 yılında Kanije'deki savunmasıyla ün salmış olan Tiryaki Hasan Paşa'nın hayatını ve mücadelesini konu edinmiştir.

1911 yılında Genç Kalemler isimli dergide imzasız bir şekilde yayımlanan Yeni Lisân isimli bir makale ile Milli Edebiyat Dönemi başlamıştır. Bu dönem Cumhuriyet'in ilan edildiği 1923 yılına kadar varlığını sürdürmüştür. Dilde sadeleşme ve toplumsal konulara eğilimin esas olduğu bu dönem içerisinde Türk tarihine ve haliyle Türk tarihindeki savaşlara olan ilgide artış olmuştur. Yine şiirin ağırlıklı olduğu bu dönem içerisinde Musahipzade Celal, İbnürrefik Ahmet Nuri Sekizinci, Aka Gündüz, Reşat Nuri Güntekin, Halit Fahri Ozansoy ve Faruk Nafiz Çamlıbel piyes kaleme alan

⁶ Kubilay Ünsal, "Nâmık Kemâl: Celâleddin Harzemşah", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 39, 2009, s.115.

isimler olmuşlardır. Aka Gündüz tarafından 1914 yılında kaleme alınan Muhterem Katil, tezin konusu gereği önemli olup ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. I. Dünya Savaşı'nın başlarında yazılmış olan piyeste Rusya ve Osmanlı devletinin Kafkaslardaki mücadelesine değinilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ardından 1923 yılında Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle Cumhuriyet Dönemi olarak adlandırdığımız dönem başlamıştır. 1923'ten günümüze kadar uzanan bu dönem, çok geniş ve zengin bir edebî içeriğe sahiptir. Bu dönemin ilk safhalarını oluşturan 1923-1938 yılları arasında Türk tiyatrosunda, Türk Tarih Tezi'nin de etkisiyle İlk Türk devletlerine yönelik bir ilgi başlamıştır. Hayrettin İlhan, Yaşar Nabi Nayır, Behzat Haki Butak, Nazmi Tonbuş, Naci Tanseli, Behçet Kemal Çağlar ve Faruk Nafiz Çamlıbel; İlk Türk devletleri ve onların savaşlarına dair piyesler yazan isimler olmuşlardır.⁷ Bunun yanında Kurtuluş Savaşı da yazarların sıkça tercih ettiği konulardan olmuştur. Bu savaş ile hem tarihi bir mücadeleye değinen yazarlar hem de yeni devletin temellerini sağlamlaştırma gayesiyle hareket etmişlerdir.

1938-1950 yıllarını kapsayan İsmet İnönü dönemi içerisinde Yunan ve Latin edebiyatına başlayan ilgiden ötürü Türk tiyatrosu seyrini çeviri ve uyarlamalar vasıtasıyla sürdürmüştür.⁸ 1950-1960 yıllarını kapsayan Demokrat Parti döneminde İstanbul'un fethine yönelik bir ilgi başlamış Hikmet Sevig, Nazım Kurşunlu, Sırrı Uzunhasanoğlu, Beria Siral, İbrahim Yağcı, Sinan Okur ve Adil Başal konuya dair piyes kaleme almışlardır. 25 Haziran 1950 tarihinde başlayan ve Türkiye'nin de asker göndermek suretiyle katıldığı Kore Savaşı da tiyatro yazarlarının ilgisini çeken konu başlıklarından olmuştur. 1960'lardan sonra Türk tiyatrosu daha karmaşık bir görünüm arz etmeye başlamıştır. Bazı sanatçılar batı edebiyatındaki yeni teknikleri Türk tiyatrosunda deneyerek yeni arayışlara girerken kalan sanatçılar ise eski anlayışlarını sürdürme taraftarı olmuşlardır.

1970-1980 aralığında savaşa dair yazılmış piyeslerde dikkat çekenleri Kıbrıs Harekâtı'na dair yazılmış olanlarıdır. Bunda konunun güncelliği ve Türk tarihini yakından ilgilendirmesi ana etkenlerdir. 20 Temmuz 1974 tarihinde gerçekleşen Kıbrıs Harekâtı'na dair hem Türkiye'de hem de Kıbrıs'ta yaşayan Türk yazarlar piyesler kaleme almışlardır. Bekir Kara, Üner Ulutuğ, Özden Selenge, Ahmet Tolgay, Abay

⁷ İnci Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013, s.168.

⁸ Bilal Elbir - Ömer Karakaş, "Cumhuriyet Dönemi Türk Kültür ve Edebiyatında Hümanizmin Etkileri", *Turkish Studies*, Cilt 2 Sayı 4, 2007, s.391.

Dağlı, Avni Altıner, İsmail Hakkı Yılanlıoğlu bu isimlerden bazılarıdır. 1980'lerden sonra piyes yazarları geçmişteki savaşlara dđnerek bunları yeniden kendi bakış açıları ve teknikleri ile kaleme almaya devam etmişlerdir.

Tez kapsamında 1912 yılından gđnümüze kadar yazılmış olan piyeslerden bir örnekleme oluşturularak Türk yazarlarının savaş olgusu karşısındaki durum ve bakışlarına dair bir değerlendirmeye ulaşmak amaçlanmıştır.

I. BÖLÜM

TÜRK TİYATROSUNDA İLK TÜRK DEVLETLERİ

D) DÖNEME DAİR GENEL BİLGİLENDİRME

İlk Türk devletleri denildiğinde akla ilkin Hunlar, Göktürkler ve Uygurlar gelse de bu tanım Avarlar, Kırgızlar, Hazarlar, Bulgarlar, Karluklar, Türgişler, Macarlar ve Peçenekler olmak üzere birçok Türk topluluğunu kapsayan geniş bir içeriğe sahiptir.⁹ Türk tiyatrosunda Asya ve Avrupa Hun devletlerine eğilen yazarlar, çoğunlukla Mete Han ve Attila etrafında gelişen piyesler kaleme almışlardır.

Orta Asya'da kurulan ilk Türk devleti olan Asya Hun İmparatorluğu, yirmi üç hükümdar tarafından yönetilerek MÖ 220-MS 92 yılları arasında varlığını sürdürmüştür. Devletin kurucusu Teoman (MÖ 220-209), en ünlü hükümdarı ise Mete Han'dır (MÖ 209-174).¹⁰

Çin kaynaklarında Teoman dönemindeki Hunların, Çin'e saldırabilecek güç ve örgütlenmeden yoksun oldukları yazılıdır.¹¹ Babası Teoman'ı öldürerek tahta geçen Mete Han, kısa sürede devlet teşkilatı ve orduda köklü değişiklikler yapmıştır.

Mete Han'ın Çin ile yaptığı savaşlarda uyguladığı taktikler onun askeri dehasını gözler önüne sermiştir. Ordusunun asıl bölümünü gizleyerek düşmana yanlış raporlar sunulmasını sağlayan Mete Han, tarihte ilk kez ordusunu atların renklerine göre sınıflandıran komutan olmuştur. Yine Mete Han günümüzde de kullanılmakta olan onlu sistemi geliştirerek orduyu on, yüz, bin ve on bin kişiden oluşan bölümlere ayırmış bu bölümlerin başına da onbaşı, yüzbaşı, binbaşı ve tümenbaşılıarı getirmiştir. Ömrünün neredeyse tamamını askeri seferlerle geçiren bu hükümdar, Türk siyasi birliğini sağlamasıyla, uyguladığı askeri teknikler ve icat ettiği araçlar ile Türk tarihinin en önemli devlet adamı ve kumandanlarından biri olmuştur. Nicola Di

⁹ Ali Ahmetbeyoğlu (ed. Mehmet Alpargu, M. Bilal Çelik), *Hun Devletlerinin Kuruluş ve Çöküş Süreçlerinde Türk Devletleri Sempozyumu Bildirileri*, Sakarya Üniversitesi Basımevi, 2007, s.2.

¹⁰ Abdükerim Özaydın, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 41, 2012, s.468.

¹¹ Canan Atalay, "Asya Hun Devletinde Mao-Tun (Metehan) Dönemi", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (Özel Sayı II), 2014, s.107.

Cosmo, Mete Han'ı seferden sefere sürükleyen bir neden olarak ekonomiyi göstermiştir. Hun ekonomisinin tamamen vergi ve diğer devletlerden alınan hediye ve haraçlardan oluşması, askeri seferlerin en temel gerekçelerinden birini oluşturmuştur.¹²

Tung-hular'ın Mete Han'dan önce atını ve eşini ardından ülkedeki bir toprak parçasını istemesiyle başlayan olaylar silsilesi¹³, tiyatro yazarlarının bu döneme dair en çok değindikleri olay olmuştur. Atını ve eşini, kendi mülkü olduğu ve bu kişisel mülkünün bir savaş sebebi olamayacağını düşünen Mete Han Tung-hular'ın bu isteklerini kabul etmiştir. Ancak Tung-hular'ın istedikleri toprak parçası, Mete Han'ın değil halkın serveti olduğu gerekçesiyle reddedilerek bir savaş sebebi olarak sayılmıştır. Mete Han, Tung-hular üzerine düzenli seferden zaferle ayrılmıştır. Mete Han'ın sefer düzenliği bir diğer devlet de Yüeciler olmuştur. Bir zamanlar esir olarak tutulduğu Yüeciler üzerine sefer düzenleyen Mete Han, Yüecileri batıya göç etmeye zorlamıştır.¹⁴

MÖ 174 yılında Mete Han'ın ölmesiyle Asya Hun İmparatorluğu giderek gücünü ve otoritesini kaybetmeye başlar. Kardeşler arasındaki taht kavgaları ve Çin'in siyasi entrikaları devletin dağılmasındaki ana etkenler arasında yer almıştır. Asya Hun İmparatorluğunun dağılmasıyla Türkler kabileler halinde göç etmeye ve bu göç neticesinde birçok topluluğu batıya doğru sürüklemeye başlamıştır. Bu göç hareketleri neticesinde Avrupa'daki Türk nüfusu giderek artmaya başlamış, nihayet Türkler 370 yılında Balamir önderliğinde Avrupa Hun İmparatorluğunu kurmuşlardır. Bu imparatorluk, Attila döneminde siyasi birliğini sağlayarak bir konfederasyon yapısına kavuşmuştur.

Attila, 434 yılında amcası Rua'nın ölümü üzerine tahta geçmiştir. Amcasının yanında devlet ve savaş idaresi hakkında tecrübeler edinen Attila, devleti kardeşi Bleda ile birlikte yönetmeye başlamıştır. Bleda, Attila'dan yaşça büyük olmasına rağmen devlet işlerine ehemmiyet vermeyerek daha çok zevk ve eğlenceye düşkünlüğü ile nam salmıştır.¹⁵ Devlet yönetiminde kardeşine yardımcı olan Bleda 445 yılında hayatını

¹² Nicola Di Cosmo, "Hun İmparatorluğu'nun Kuruluşu ve Yükselişi", *Türkler Cilt 1 İlk Çağ*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.713.

¹³ Canan Atalay, a.g.m, s.108.

¹⁴ Marcel Brion (çev. Reşat Uzmen), *Hunların Hayatı*, Ötüken Yayınları, İstanbul, Ekim 2019, s.21.

¹⁵ Ahmet Yılmaz, "Attila'nın Siyasi Hayatı, Şahsiyeti ve Karakteri", *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 2 Sayı 1, 2016, s.145.

kaybetmiştir. Bleda'nın Attila tarafından öldürüldüğü iddia edilmişse de bu iddia kanıtlanamamıştır.

Tahta geçer geçmez Bizans üzerine bir sefer düzenleyen Attila, Doğu Roma ile Margus adında bir barış antlaşması imzalamıştır. Antlaşma ile Doğu Roma'nın ödediği vergi 300 libreden 700 libreye yükseltilmiş ve Bizans, Türklerin düşmanlarıyla ittifak yapmamayı kabul etmiştir.¹⁶ Doğu Roma seferinin ardından Attila'nın Balkanlara yönelik bir sefer başlatması Avrupa devletleri arasında büyük bir rahatsızlığa neden olmuş, Attila'yı ortadan kaldırmak amacıyla bir suikast planı hazırlanmıştır. Kaynaklarda ismi Eçe-kun veya Ede-kun olarak geçen bir Türk, suikast planını deşifre ederek Attila'nın bu suikasta kurban gitmesini engellemiştir.¹⁷

III. Valentinianus'un kız kardeşi Honoria'nın evlilik teklifini kabul eden Attila, Valentinianus'un kral olmasının ardından nişan hediyesi olarak Roma'dan toprak isteğinde bulunmuştur. Attila'nın bu isteği Valentinianus tarafından reddedilmiştir.

Attila, 451 yılında Galya'ya girmiş 452 yılında Poe Ovasını ele geçirmiştir. Attila'nın durdurulamayan ilerleyişi karşısında Hristiyan dünyasını temsilen Papa I. Leo İtalya'ya ulaşan Attila ile görüşerek ondan kendilerini bağışlamasını istemiştir. Bundan sonra dikkatini doğudaki Sasaniler üzerine vermek isteyen Attila, Papa I. Leo'nun isteğini kabul ederek geri dönmüştür.¹⁸ İtalya'dan dönerken Burgundlar'ın prensesi İldiko ile evlilik kararı alan Attila MS 453 yılında gerçekleşen düğün gününde burnundan ve ağzından kan boşalması sonucunda hayatını kaybetmiştir. Daha önce de defalarca Attila'nın burnundan kan boşaldığı için ölümüne bir zehirlenme vak'ası olarak bakılmamıştır.¹⁹

Latin ve Bizans vesikalarında Attila'nın kişiliğine yönelik bilgiler de yer almaktadır. Bu vesikalarda Attila'nın giyim ve kuşam yönünden diğer askerlerden pek farkının olmadığı, kısa boylu ancak geniş omuzlu olduğu, seyrek sakallı ve basık burunlu olduğu yazmaktadır. Savaşı seven, iyi savaşan ve kurnaz olan Attila bir o kadar da cömert ve bağışlayıcıdır. Kendisine olan güveni ve başını hep dik tutmasından ötürü inatçı ve emredici bir kişiliğe sahip olduğu söylenmiştir. Hristiyan dünyası, yaptıkları

¹⁶ Ali Ahmetbeyoğlu, "Büyük Hun Hükümdarı Attila", *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 4 Sayı 7, 2003, s.2.

¹⁷ Saadettin Gömeç, "Türk Büyükleri IV", *Polis Dergisi*, Sayı 14, 2008, s.53.

¹⁸ Öner Tolun, "Avrupa Hunlarında Devlet Teşkilatı ve Sosyoekonomik Yapı", *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 7 Sayı 20, Aralık 2014, s.117.

¹⁹ Ahmet Yılmaz, a.g.m, s.162.

kötülüklerden ötürü Attila'nın kendilerine bir ceza olarak gönderildiğine inanmış ve bu sebepten ondan "Tanrı'nın Kırbağı" olarak bahsetmişlerdir.²⁰

Birçok kaynakta ise Attila'dan oldukça kötü bir şekilde bahsedilmiştir. Özellikle Avrupa ve Moğol kökenli kaynaklarda, Attila'nın ve Türklerin salt kan dökmeye meraklı barbarlar olduğu, merhametten yoksun acımasız kimseler oldukları, fetihçi değil istilacı bir anlayışa sahip oldukları yazmaktadır.²¹ Bu yöndeki bilgilerin birçoğu tarih yazımına ve objektif verilere uygun olmayan bir görünüm arz eder.

Attila'nın ölümünden sonra tahta en büyük oğul İlek geçmiştir. Bu sırada Attila'nın diğer oğulları Dengizek ve İrnek taht kavgasına girmişlerdir. Yaşanan bu karışıklar sırasında Türk kabileler Avrupa Hun İmparatorluğundan ayrılarak bağımsızlıklarını ilan etmeye başlamışlar ve böylece devlet dağılma sürecine girmiştir.

II. DÖNEMİ KONU EDİLEN TİYATRO ESERLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

A) Yapı Bakımından

İlk Türk devletlerini konu edinen piyesler ağırlıklı olarak 1932-1943 yılları arasında yazılmıştır. Asya Hunları ve Avrupa Hunları yazarların ilgisini çeken İlk Türk devletlerinden olmuştur. Bunların dışında kalan Uygurlar, Avarlar, Hazarlar, Karluklar ve Bulgarlar gibi diğer Türk devletleri üzerine yazılmış bir piyes bu çalışma kapsamında tespit edilememiştir.

Hayrettin İlhan, Yaşar Nabi Nayır, Muzaffer Biğ, Hüseyin Pala, Hüsnü Yıldız, Behzat Budak, Nazmi Tonbuş, Naci Tanseli, Behçet Kemal Çağlar, Mustafa Kemal Ergenekon, Faruk Nafiz Çamlıbel ve Şükrü Dölen konu üzerine piyes yazan isimler olmuşlardır.

Piyesteki olaylar birer hükümdar olan Mete, Attila ve Teoman etrafında gerçekleşen olaylar etrafında şekillenmiştir. Bunun yanında göç, destanlar ve hikayeler etrafında kurgulanmış olan piyesler de mevcuttur. Faruk Nafiz Çamlıbel'in göç mevzusuna

²⁰ Saadettin Gömeç, "Attila'nın Çocuklarının Adı", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 23 Sayı 36, 2004, s.119.

²¹ Ahmet Yılmaz, a.g.m, s.161.

değinen Akın (1932)²² isimli piyesi ile Şükrü Dölen'in Oğuz Kağan ve Dede Korkut Hikayelerinden esinlenerek yazdığı "Tarih Bizim" (1942) isimli piyesi bunlardandır.

Yazarlar, piyeslerine isim verirken şahıs kadrosunun en önemli isimleri olan Mete Han ve Attila'dan hareket etmişlerdir. Attila ile ilgili yazılmış olan beş piyesinde tamamında Attila piyes ismi olarak tercih edilmiştir²³ Mete Han ile ilgili yazılmış altı piyesin dördünde de Mete Han piyesin ismi olarak tercih edilmiştir.²⁴

Piyeslerde dekor ve kostüm konusunda detaylı bir bilgi verilmemiştir. Kullanılan mekanlar ise genellikle otağlar, küçük odalar, saraylara ait oda ve koridorlar şeklindedir. Okullarda ve Halkevleri'nde oynanması planlanan piyeslerin, dekor, kostüm ve mekân konusunda zorlayıcı olmamasına özen gösterilmiş bu nedenle yazarlar zengin dekor, kostüm ve mekân tercihlerinden kaçınmışlardır. Taht, sedirler, hakan çadırındaki ufak tefek eşya ve halılar, vazolar, büstler, masalar, çadıra asılmış olan kurt başları, yay ve oklar dönemi temsil eden giysiler ve onlara ait olan aksesuarlar başlıca dekor ve kostümler arasında yer alır.

Perde sayısının 2 ile 9, sayfa sayısının 17 ile 98 arasında değiştiği piyeslerde, perde sayısı ve sayfa hacmi bakımından ortak bir özellik bulunmamaktadır.

Piyeslerin dili basit ve anlaşılırdır. Yazarlar mensur bir anlatım yerine manzum bir anlatımı tercih ederek etkileyici bir üslup yakalamaya çalışmışlardır. Olay örgüsü ise aşk ve rüya motiflerinden faydalanılarak zenginleştirilmiştir. Özellikle Attila'nın merkeze alındığı piyeslerde aşk motifinden sıkça faydalanılmış sadece hükümdar değil diğer şahıslar etrafında da gerçekleşen aşk kurguları oluşturulmuştur.

B) İçerik Bakımından

İlk Türk devletlerine ait piyeslerin içeriği genel olarak Mete Han ve Attila etrafında kurgulanmıştır. Asya Hun Devleti'nin kurucusu aynı zamanda Mete Han'ın babası olan Teoman ise Mete Han merkezli bir anlatımdan dolayı geri planda kalmış yahut başarısız bir hükümdar olarak aktarılmıştır.

²² Bu piyes 4 Ocak 1932 tarihinde Ankara Halkevinde Atatürk'ün huzurunda temsil edilmiştir.

²³ Behzat Budak'ın Attilâ'nın Düğünü (1934), Nazmi Tonbuş'un Attila (1935), Naci Tanseli'nin Attila (1935), Behçet Kemal Çağlar'ın Attilâ (1936), Mustafa Kemal Ergenekon'un Attilâ (1948) bu piyeslerdendir.

²⁴ Yaşar Nabi Nayır'ın Mete (1932), Muzaffer Big'in Mete (1941), Hüseyin Pala'nın Mete'nin Atatürk Rüyası (1943), Hüsni Yıldız'ın Mete (1960) bu piyeslerdendir.

Tarihi anlatılarda Mete Han'ın MÖ 209 yılında babası Teoman'ı, kardeşlerini ve üvey annesini öldürerek tahta geçtiği yazmaktadır.²⁵ Bu bilgiden hareket eden piyes yazarları Mete Han'ı babasını öldürmeye iten nedenleri sorgulamış ve Mete Han'ın haklı olduğunu kanıtlamaya çalışmışlardır. Mete Han'ın kardeşlerini ve üvey annesini öldürmesine ise doğrudan değinmeyen yazarlar, tıpkı Yaşar Nabi Nayır'ın yaptığı gibi söz konusu vatan ve vatanın istikbali olduğunda artık baba ve kardeşlerin bir öneminin kalmadığını savunmuşlar. Nayır, bu yöndeki düşüncesini Mete Han'ın arkadaşı Tuğrul vasıtasıyla dile getirir:

TUĞRUL — Yurt üstündür babadan.
Bir vazife başına seni bekliyor vatan.
Za'fiyle Türk elini tehlikeye düşüren
Baban olsa da gene karşı koymak vazifen
Milyonlarca insanı düşün bir kerre: sonra
Bir baba veya kardeş gelir mi hiç hatıra?²⁶

Mete Han ve babası arasındaki ilişkinin bozulmasına yazarlar birkaç gerekçe gösterirler. Bu gerekçelerden biri Teoman'ın Toğululara toprak vermesidir. Bu duruma öfkelenen Mete Han, babasının Çin'in entrikalarına maruz kaldığı düşüncesindedir:

Senin olmayan şeyi doğru mu bağışlamak?
Kanile yoğurduğu yer ulusun malıdır,
Hırsız olmayan herkes bunu anlamalıdır.
Böyle Çin tuzağına girer misin bilerek
...
Koca yurd diye gönlün bir kadın seçti çünkü
Ortada çamur derin, boş ne desem şimdi ben.
Ruhunu sapladığın bataklık yine sende ten.²⁷

Teoman'ın üvey eşinin kışkırtmalarına maruz kalması, oğlu Mete Han'ın tahttaki

²⁵ Faris Çerçi, "Hunlar'da Sosyal, Siyasî Hayat ve Devlet-Halk İlişkileri", *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 5 Sayı 1, 2003, s.70.

²⁶ Yaşar Nabi Nayır, *Mete*, Hamit Bey Matbaası, İstanbul, 1932, s. 26.

²⁷ Hüseyin Pala, *Mete'nin Atatürk Rüyası*, Vakıf Matbaası, İstanbul, 1943, s.10.

hakkını üvey eşinden olma oğluna vermeyi kararlaştırması ve Mete Han'ın Yüceçilere rehin olarak verilmesi diğer sebepler arasındadır. Bir Türk hükümdar olan Teoman'ın bu yanlışlarını yumuşatmaya çalışan Hüseyin Pala, Teoman'ın ölmeden önce pişman olduğu ve Mete Han'ın tahta geçmesine razı olduğunu yazmıştır. Piyeste Teoman, yaralı bir haldeyken eşini kılıçla öldürür ardından da ruhu vasıtasıyla Mete Han'a "*sen ki yurdun bahtına değişti babanı, kutlulamak ödevim bu mertliği yapanı*"²⁸ diyerek onu affeder. Osmanlı tarihini anlatan piyeslerde, kötü bir durum olarak anlatılan kardeş katli meselesi, İlk Türk devletlerinin işlendiği bu piyeslerde olağan ve yeri geldiğinde zorunlu bir durum olarak görülmüştür.

Tahta geçen Mete Han ilk sınavını Siyenpilere karşı verir. Mete Han'dan atını isteyen Siyenpiler, Türk hükümdarı zorlayarak onu savaşa sokmaya çalışmaktadır. Atını kendi kişisel malı olarak gören Mete Han, kendi kişisel malından ötürü ülkenin savaşa girmesine karşıdır. Bu sebepten kurultayın itirazına rağmen atını Siyenpilere vermeyi kabul eder:

METE — Şimdi beni dinleyin, at benim şahsi malım,
Bir at için mutlaka savaşa mı koşalım?
Ben kendi malım için millet kanı dökemem.
Kalplere oğul, babası acısı ekemem.
Biliyorum düşmanın bir at değil niyeti,
İstiyorki Mete Han, harbe soksun milleti.
Hayır bu olmayacak, istemiyorum savaş.
Bıktı herkes savaştan, dinlensin yurttaş.²⁹

Bir adım daha ileri giden Siyenpiler Mete Han'dan eşini vermesini isterler. Kendi atı gibi karısının da bir savaş için gerekçe olamayacağını düşünen Mete Han, bu isteği de kabul eder. Ancak bu durum Mete Han'ın oldukça yıpranmasına ve hastalanarak yataklara düşmesine neden olur. Üçüncü defa gelen Siyenpi elçisinin toprak isteğini duyan Mete Han büyük bir öfke ile bu isteği reddeder. Karısını ve atını veren bir hükümdarın kıraç ve küçük bir toprak parçası karşısında böylesine öfkelenmesine Siyenpi elçisi bir anlam veremez. Oysa Mete Han'a göre atı ve karısı onun kişisel

²⁸ Hüseyin Pala, *a.g.e.*, s.71.

²⁹ Hüsnü Yıldız, *Mete ve Alpaslan*, Kardeşler Matbaası, 1960, Antalya, s.7.

serveti ancak toprak milletin servetidir. Kişisel bir servetin bağışlanması mümkündür ancak millete ait bir varlığın bağışlanması mümkün değildir. Yazarlar bu olaydan hareketle vatan toprağının ne kadar kutsal ve paha biçilemez olduğuna dikkat çekerler. Yine Mete Han'ın savaştan olabildiğince kaçınarak barışçıl politikalar sürdürmüş olması yazarlar tarafından takdirle karşılanmıştır.

Siyenpiler, Yüeciler, Çin ve Toğulular üzerine seferler düzenleyen Mete Han, bu seferlerin hepsinden başarıyla ayrılır. Piyes yazarları sadece seferin yapıldığından ve başarıyla sonuçlandığından bahsetmişlerdir. Burada savaşlar Mete Han'ın gücünü ve askeri dehasını gösteren araçlardan ibarettir. Piyeslerde ordu ve askerliğe dair unsurlar ön plana çıkartılmamış bunun yerine tüm savaşlar ve bu savaşlardaki başarılar kısaca Mete Han'ın askeri dehası ve karizmasına indirgenmiştir. Bir çırpıda savaş kararı alan Mete Han yine aynı hızda seferleri gerçekleştirerek zaferle ülkesine dönmektedir. Oysa askeri teşkilat konusunda birçok yeniliğe imza atan Mete Han, bu yönleriyle de seyirciye aktarılabilir, bu yapılırken Türk ordusunun nasıl bir yapıya sahip olduğu gösterebilirdi. Yazarların böyle bir yola başvurmamış olmaları, dönem bazlı bir odaklanma yerine isimlere odaklanmalarından kaynaklanmaktadır.

Hüseyin Pala'nın Türk ordusunda kadın askerler bulunduğuna dair iddiası, askerî açıdan dikkate değer bir noktadır. Piyeste Aysel adındaki kadın komutan, “eş er” olarak adlandırdığı kadın askerlerden savaşa hazır olmalarını ister. Yapılan tarihi araştırmalar özellikle İskitler'de kadın savaşçıların yer aldığını, bu kadın savaşçıların at ve yay-ok kullanmada erkekler kadar başarılı olduğunu göstermektedir.³⁰ Bu açıdan yazarın kadın savaşçılara dair kullanmış olduğu bilginin tesadüfi ve uydurma değil yazarın tarihi bilgi ve araştırmalarından kaynaklanmış olma ihtimali daha yüksektir. Bu bilgiyi kullanan Hüseyin Pala, kadın ve erkek eşitliğine dikkat çekerken, Türklerin de çağının ötesinde ve medeni bir millet olduğunu vurgulamaya çalışmaktadır.

“Mete'nin Atatürk Rüyası” ve “Mete” (Yaşar Nabi) isimli piyeslerde olduğu gibi birçok piyesteki ana amaç Mete Han ile Mustafa Kemal Atatürk arasında benzerlikler bularak Osmanlı öncesi dönemi ön plana çıkartmaktır. Mete Han'ın askeri dehası, “*yurtta sulh cihanda sulh*” ilkesi ile hareket etmesi, reformist yapısı, karizmatik kişiliği ve Türk tarihindeki kritik rolü onun Mustafa Kemal ile benzeşen yönleridir. Atatürk

³⁰ Okan Açıl, “İlk Türk Devletlerinde Kadın Algısı ve Kadın Hakları”, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 2 Sayı 3, Ocak 2016, s.67.

gibi reformist bir niteliği olan Mete Han, dini duyguların istismar edilmesine müsaade etmez:

Kulağımla işittim söylediği sözleri,
Eski zamanlar, dedi, gene dönmeli geri.
Çekiç, saban ne lâzım çapulculuk dururken,
Sonra insan günaha girermiş okurken.
Mermer heykeller gökten lanet yağdıracakmış.
Ve bir gün yıldırımlar hepsini kıracakmış.
Tanrı memnun değilmiş bu günkü idareden.
Dereleri kurutan, bereketi az eden
Hep Hakanın yenilik, nizam hevesleriymiş,
Bu kadar günah varken taş da yağsa yeriymiş.³¹

İki piyeste de Mete Han rüya ve büyü motifi vasıtasıyla geleceği görür. Yazarlar bu sayede Atatürk ve Mete Han arasındaki ilişkilendirmeyi daha açık bir şekilde yerine getirmiş olurlar. Hüseyin Pala, Osmanlı dönemini eleştirerek savaşlarda yaşanan mağlubiyetin gerekçesi olarak saltanat sistemini gösterir:

Bak bak! Saraylardaki zevki, eğlencesine.
Her cinsten kadın orda yurd onların nesine.
Köyler çalışsın versin, onlar yesin, yedirsin;
Bir çift doğru söz desen, o anda geberirsin.
Yüz yıllardır Avrupa çalışıyor durmadan.
...
İşte imparatorluk parçalanmakta artık.
İçten dıştan hiyanet gören ulusa yazık.
Sonra bir iki kanlı savaştan yenilince,
"Hasta adam, ölüme yol açmış denilince,
Türk ulusu bak nasıl çırpınıyor kuş gibi,
Kurtaran yok onları Tanrısı vurmuş gibi."³²

³¹ Yaşar Nabi Nayır, *a.g.e.*, s. 40.

³² Hüseyin Pala, *a.g.e.*, s.75.

Bunun ardından “*Çekti eskiye şamar, senin yaptığın gibi / Tek Tanrısı Türk gücü, senin taptığın gibi.*” diyen piyes yazarı Mete Han ile başlayan piyesi Atatürk ile yapılan bağlantı ile sonlandırır.

Mete Han'ın çevresindeki komutanlara baktığımızda Aktuğ ve Tuğrul Bey'i görürüz. Tuğrul Bey, Mete'nin üvey annesinin planlarını Mete'ye haber vererek onu tahta geçmesi konusunda ikna eden vatansever bir kişidir. Aktuğ ise Mete'nin seferlerine koşulsuz destek veren sadakatli bir isimdir. Bu iki kişinin eylemleri ve Mete Han'a olan sonsuz sadakatleri, onların kendilerine has bir kişiliğe sahip olamamalarına neden olmuştur. Olay örgüsünün gidişatında pek bir etkiye sahip olmayan bu isimler sadece şahıs kadrosunun zenginleşmesini sağlamışlardır.

Piyes yazarlarının ilgisini çeken bir diğer Türk hükümdarı ise Avrupa Hun devletinin siyasi birliğini sağlayan Attila'dır. Devlet ve ordu işlerine verdiği önem ve ayırdığı vakitle kardeşi Bleda'dan ayrılan Attila, otağından uzun süre boyunca ayrı kalarak Türk siyasi birliğini sağlamak için mücadele eder. M. Kemal Ergenekon'un, Attila (1948) isimli piyesinde Attila devlet işleriyle ilgilenmeyen ve sürekli avla meşgul olan kardeşi Bleda'dan şikayetçidir. Kısa bir süre sonra Bleda, atıyla bir ağaca çarparak başının parçalanması sonucu hayatını kaybeder. Çevresindekilerin şüphelerine rağmen Attila, kardeşinin bir suikasta uğramış olabileceğine ihtimal vermez. Tarihi anlatılarda Bleda'nın ağaca çarpmak suretiyle değil çadırında hançerlenerek öldürüldüğü yazmaktadır. Bu açıdan Bleda'nın bir suikasta uğradığı kesindir ancak bu suikastın kim tarafından gerçekleştirildiği bulunamamıştır. Attila'nın kardeşiyle anlaşamadığı özellikle aralarının Burgutlar devletine yönelik sefer konusunda açıldığı bilinmektedir. Yine o döneme ait olan Prosper Tiro kroniğinde ve Jordanes'in anlatısında, Bleda'nın Attila tarafından katledildiği ima edilir.³³ Bu bilgilerden hareketle suikast emrini Attila'nın verebilmiş olacağı ihtimaller arasındadır. Ancak piyeslerde böylesi bir ihtimale yer verilmemiştir.

Attila'nın amacı, Hunları bir araya getirerek dünyaya meydan okuyabilecek güçlü bir ordu kurmaktır. Bu sırada ise birçok Türk, Roma ordusunda paralı asker olarak görev yapmaktadır. M. Kemal Ergenekon, Türklerin asker olarak Roma'ya hizmet vermesini eleştirerek bu durumun asıl Türk vatanlarını askersiz kalma tehlikesine sürüklediğini

³³ Ali Ahmetbeyoğlu, a.g.m, s.3.

iddia eder. "*İrkdaşların birçoğu yabancı bir hizmette / Bu rezalet görülür ancak bayağı millette.*"³⁴ diye düşünen Attila, tek başına düşmanı yenebilecek güç ve kudrete sahip iken düşmana kul olmanın doğru olmadığına karar verir. Sonunda Türklerin başka bir milletin hakimiyetinde ve onlara hizmet ederek yaşamayacağını anlayan Attila Roma'ya baş kaldırır. Otağından uzun bir süre ayrılarak gezintiye çıkan Attila'nın amacı Hunları tek bir çatı altında toplamak bunu yapmadan önce de düşmanlarını ve dostlarını tanımaktır:

COŞKUN — Dört tarafa dağılmış Büyük Hün Birliği için.

Eritmeden Hünlülüğü her yerin; her âdeti,

Dağınık kalıp cılız düşmeden Hun kudreti,

Hakan acuna karşı birlik kurmak istiyor.³⁵

ATTİLÂ — Asyadaki Hünler de emrimde bulunacak,

Bir bayrağın altında bu Türkler toplanacak,

Bu işleri başarıp Romayı ezeceğiz,

Sonra diğerlerini sıraya dizeceğiz.

Avrupayı, Asyayı kan seline boğacak,

Çin seddini yıkarak, geriye döneceğiz.³⁶

Giderek güçlenen Attila'nın namı tüm dünyada duyulmaya başlanır. Roma sarayında sohbet eden Kral Valanetinius ve Aetyüs, çeşitli kehanetlerden ve olaylardan hareketle kendilerini kötü günlerin beklediğini düşünürler. Kahinlerin o yıla dair değerlendirmeleri, güneşin batışında yaşanan değişiklikler ve halkın gördüğü rüyalar bu kötü günlerin habercisi durumundadır. Bizans Kralı Teodas'ın kendilerinden istediği yardımı hatırlatan Aetyüs, Hunların giderek daha tehlikeli bir güç haline geldiklerini söyler. Hun devletinin başında ise Roma'yı yakından tanıyan bir isim vardır:

³⁴ Naci Tanseli, *Attilâ*, Ülkü Basımevi, İstanbul, 1948, s.16.

³⁵ Mustafa Kemal Ergenekon, *Attila*, ? (1938 AD 231 – Milli Kütüphane), 1938, s.26.

³⁶ Naci Tanseli, *a.g.e.*, s.32.

Roma duvarlarının çürüklüğünü bilen,
Ulusal gaye, birlik yolunda kor kesilen
Büyük bir Türk hakanı.³⁷

Kral Valanetinius, Bizans'ın yardım teklifini orduların Afrika sahillerinde olmasını gerekçe göstererek reddeder. Onun, Hunları ciddiye almayarak Bizans'a yardım etmemesi, Hunların ileride İtalya'ya kadar varmasına neden olacaktır.

Bizans'ı vergiye bağlayan Attila, yapmış olunan antlaşmadan taviz vermeyerek Bizans'tan sorumluluklarını yerine getirmesini ister. Bizans adına Attila ile görüşen Prenses Mariya, Attila'dan Bizans'tan aldığı vergiyi hafifletmesini bu verginin Bizans köylülerini perişan duruma düşürdüğünü söyler. Ancak kararları konusunda net olan Attila, devlet işlerine duygusallığı karıştırmamayı tercih eder:

ATTİLÂ — Pek ayırdır Mariya! Sevgi ile Yurt işi,
Karışmasın işime bir gün bile bir diş³⁸

En büyük seferini Roma üzerine gerçekleştirilen Attila, M. Kemal Ergenekon'a göre bunu yedi yüz bin Türk eri vasıtasıyla gerçekleştirmiştir. Tarihe Capmus Mauriacus Savaşı olarak geçen Batı Roma seferinde Hun ordusunun beş yüz bin askere kadar ulaştığı ve taraflar arasındaki toplam asker kaybının üç yüz binden fazla olduğu iddia edilmişse de bu bilginin doğru olmadığı ve abartıdan ibaret olduğu tahmin edilmektedir. 6. yüzyılda yaşamış olan Roma Tarihçisi Jordanes'in vermiş olduğu verilerden hareketle Attila'nın sahip olduğu ordu miktarının 20-30 bin arası olduğu tespit edilmiştir.³⁹ Haliyle Ergenekon tarafından “yedi yüz bin Türk eri” şeklindeki aktarım hem tarihi vesikalarla hem de dönemin nüfus yapısı ile çelişmektedir. Yazar burada savaşı daha epik kılmak amacıyla bir mübalağa yoluna başvurmuş olabilir.

Avrupa'yı dört bir yandan ele geçiren Attila, Tuna kıyılarından Orlean'a dek varmıştır. Orlean'da yüz bin asker kaybeden Türkler, kaçan Romalıların peşine düşmeyerek onların hayatlarını bağışlamışlardır. Po nehri önünde Attila'yı karşılayan on ihtiyar ve bunlar arasında yer alan Papa (I. Leo), Attila'dan Roma'ya girmemesi için

³⁷ M. Kemal Ergenekon, *a.g.e.*, s.43.

³⁸ Naci Tanseli, *a.g.e.*, s.30.

³⁹ Ali Ahmetbeyoğlu, *a.g.m.*, s.13.

yalvarmışlardır. Bu durum karşısında rakibine merhamet eden Attila geri çekilme kararı almıştır:

ATTİLÂ — (Papa oturur.)
Otur dinle ve artık hiçbir şey de söyleme!
Yapacağım bu işe teşekkür de eyleme!
Zilletle, riya ile boyalı bir maskeye,
Bürünmüş bir halk için fazla şey de isteme!
Belki yarın sen bile uğrarsın bir siteme,
Hayat hakkı, varlığı bağlıdır bir fiskeye!
Yalnız hatırınçin affeyledim onları,
İstersen sen de unut! Ey ihtiyar bunları!⁴⁰

Piyeslerde Attila'nın Roma'yı fethetmeyerek geri dönmesi askeri ve stratejik sebeplere bağlanmamıştır. Oysa Attila'nın etkisizleştirdiği Bizans ve Roma'nın ardından Sasaniler üzerine sefer yapmayı planladığı ve muhtemelen de bu sebepten ötürü Roma'dan geri döndüğü tahmin edilmektedir. Yazarlar, Attila'nın Roma'dan geri dönmesini merhamet teması etrafında işleyerek Attila'ya yönelik barbar iddialarına cevap vermeye çalışmışlardır.

Vizigot kralının oğlu Valter, bir rehine olmasına rağmen Attila tarafından adeta bir misafir olarak ağırlanır. Uzun bir süre Hun Türkleri ile yaşayan Valter, ata binmeyi, kılıç kullanmayı ve ok atmayı öğrenir. Yazar böylece Türklerin savaşla iç içe bir kültürlerinin olduğunu, Türklerin ordu-millet anlayışına göre yaşayıp yetiştirildiğini hatırlatır.

Attila'nın ölümü konusunda da net bir tarihi bilgi mevcut değildir. İldiko isimindeki bir kadınla beraber olduğu ilk gece ağzından ve burnundan kan gelen Attila'nın zehirlenerek mi yoksa doğal yollardan mı öldüğü bir muamma olarak kalmıştır. Daha önce de burnundan kan geldiği için Attila'nın doğal yollardan ölmüş olabileceği ihtimali ağır basmıştır.⁴¹ Bu tarihi bilginin aksine Behzat Budak Attila'nın Dügünü (1934) isimli piyesini İldiko'nun Attila'yı hançerleyerek öldürmesiyle sonlandırır. Yazarın böyle bir tercihte bulunmuş olması iyi bir kumandan ve devlet adamı olan

⁴⁰ Naci Tanseli, *a.g.e.*, s.58.

Attila'nın kişisel nefsinin ve tedbirsizliğinin kurbanı olduğu yönünde bir çıkarıma neden olmaktadır. M. Kemal Ergenekon ise Attila'nın ölümüne dair net bir bilgi vermeyerek bu ölümün ardında soru işaretleri bırakır.

Piyeslerden hareketle Attila'nın savaş karşısındaki algısına baktığımızda, hükümdarın önceliğinin Hun siyasi birliğini yeniden sağlamak olduğunu görürüz. Attila bunu gerçekleştirmek üzere hareket ederken sınırlarını da Roma'ya kadar dayandırır. Ancak yeri geldiğinde merhameti savaşa tercih eden Attila, Roma ile yaptığı antlaşma sonucu ülkesine geri döner. Avrupa kaynaklarında Attila'dan fetihçi değil istilacı, kan dökmeye meraklı, başına buyruk, kibirli, acımasız ve anlayışsız bir hükümdar olarak bahsedilmiştir. Bunda Avrupa'nın Attila gibi bir hükümdar karşısında yaşadığı aciziyet ve mağlubiyetler etkili olmuştur. Buradan hareketle oluşan Türklerin barbar bir topluluk olduğu algısı uzun yıllar boyunca Avrupa tarihine şekil vermiştir. Bu teze karşı olan piyes yazarları Attila'nın kibirli, acımasız ve anlayışsız bir hükümdar olduğunu reddederler.

Attila ile ilgili piyeslerde, Attila etrafındaki kurgu Attila ve sevgilileri arasında geçen ilişkiler ile zenginleştirilmiştir.⁴² Bu aşk motifleri savaş olgusu ile ilgisiz olduğu için tez çalışmasının kapsamı dışındadır. Ancak Attila ve III. Valentinus'un kız kardeşi Augusto Honoria arasındaki nişan, birtakım askeri ve siyasi sonuçlara neden olduğu için önemlidir. III. Valentinus henüz kral değilken onun kız kardeşi Honoria ile nişanlanan Attila, onun kral olmasıyla nişan armağanı olarak Batı Roma'dan toprak talebinde bulunmuştur. Attila'nın bu talebi Valentinus tarafından reddedilmiş, Attila da bunu Roma'ya yapacağı seferler için bir gerekçe olarak saymıştır.⁴³ Behçet Kemal Çağlar ve Naci Tanseli piyeslerinde bu olaydan bahsetmişlerdir. B. Kemal Çağlar'ın piyesinde Roma imparatoru, kardeşinin evli olduğunu söyleyerek Attila'nın teklifini reddederken N. Tanseli'nin piyesinde ise Attila, Honoria'nın evlilik teklifini reddeder. Her iki piyeste de Honoria Attila'ya âşık olup Türkler hakkında olumlu fikirlere sahiptir. Türklerin barbar olmadığını düşünen Honoria, Attila ile evlenmesine karşı çıkan kardeşine ve Türklerden barbar olarak bahseden Romalılara da öfkelidir. B.

⁴² Behçet Kemal Çağlar'ın Attila (1936) isimli piyesinde imparatorun kız kardeşi Honora Attila'ya aşıktır. M.Kemal Ergenekon'un Attila (1948) isimli piyesinde İldiko ve Attila birbirine aşıktır. Naci Tanseli'nin Attila (1935) isimli piyesinde Ece ve Attila birbirine aşıktır. S. Behzat'ın Attila'nın Düğünü (1934) isimli piyesinde Valter İldiko'yu, Attila İldiko'yu, Hildelunge Attila'yı sevmektedir.

Kemal Çağlar, Attila'nın nişan armağanı olarak toprak istediğinden bahsederek bu evliliğin siyasi ve askeri boyutuna da değinmeyi ihmal etmemiştir.

Attila'nın Düğünü (1934) isimli piyesinde, Attila'nın seferlerini Türklerin cihan hakimiyetine dayandıran Behzat Budak, bu cihan hakimiyetine giden yolun da askeri seferlerden geçtiği fikrindedir. “*Türk oğlunun içinde sağlam bir söz bulunur / Ben Türküm, bütün cihan benim yurdum olmalı.*”⁴⁴ diyen Attila, tüm cihanın Türklere ait olması gerektiği kanısındadır. İlk Türk devletlerinde bir cihan hakimiyeti ideali olup olmadığına dair sorunsala, en iyi cevabı tarihi vesikalar vermektedir. Türk tarihinin en eski vesikaları arasında yer alan Orhun Kitabelerinde, Divanü Lügatit Türk'te ve Kudagu Bilig'de cihan hakimiyetine dair bilgiler yer alır. Orhun Kitabelerinde Türklerin cihan hakimiyeti ideali, insanın yaratılışı kadar eskiye götürülürken Bumin Kağan ve İstemi Kağan insanoğullarını yönetmek üzere Tanrının lütfuyla tahta oturtulmuş hükümdarlar olarak tanımlanır. Yönetme yetkilerini Tanrı'dan alan Türk hükümdarları, sadece Türk topluluklarını değil tüm insanlığı yönetmek ve refaha kavuşturmakla görevlendirildiklerine inanırlar.⁴⁵ Türklerin en eski destanlarından biri olan Oğuz Kağan Destanı'nda da cihan hakimiyeti ideali bir rüya motifine dayandırılmıştır. Bu tarihi ve edebi vesikalardaki bilgiler, Türklerin çok eski zamanlardan beri bir cihan hakimiyeti idealiyle hareket ettiklerini gösterir. Haliyle Behzat Budak'ın Attila etrafında oluşturduğu cihan hakimiyeti motifi, tarihi gerçekliklere uygundur.

Attila ve Mete Han'ı merkeze almaksızın İlk Türk devletlerinin konu edildiği piyesler de yazılmıştır. Faruk Nafiz Çamlıbel tarafından yazılmış olan Akın (1932) ve Özyurt (1932) isimli iki piyes bunlardandır. Akın'da Türklerin Orta Asya'dan göç etmelerine değinen yazar Özyurt'ta ise Türklerin yeni yerleştikleri yurttaki faaliyetlerde bulduklarından bahsetmiştir. Piyenin prolog kısmında Atatürk'e gönderme yapan Çamlıbel böylece bir nevi eserini Atatürk'e ithaf eder:

⁴⁴ Behzat Budak, *Attila'nın Düğünü*, Remzi Kütüphanesi, İstanbul, 1934, s.7.

⁴⁵ Şaban Öz, "Kutadgu Bilig'de Türk Cihan Hâkimiyeti Düşüncesi", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt 11, Sayı 1, 2011, s.34.

TALEBE — Yeryüzünde üç gök var, bunun ikisi bizde.

Biri güneşlerini yakarken devrimizde,

Biri karanlığını şimşekliyor mazinin:

Bu iki gök, ufuksuz gözleridir GAZİ'nin!⁴⁶

Türklerin Orta Asya'dan göç etmelerini kuraklığa bağlayan yazar, bu kuraklık neticesinde Türklerin topraklarına olan ilginin azaldığı ve Türklerin savaşmamaktan savaşçı özelliklerini yitirmeye başladığını iddia eder:

İSTEMİ HAN — Asırlarca uzağınız hem dosta, hem düşmana.

Hani bizden bir karış toprak koparmak için

Canlı milyonlarını yollarda harcayan Çin?

Bağrımızda tüterken dövüşmek ihtiyacı

Kalmadı yurdumuza göz koyan bir yabancı.

Durdukça kan damarda, kılıç kanda, paslanır.

Kahramanlık yıllarca denemezse hızını

Bir gün çöl ortasında kaybeder yıldızını,

Bir köle nesli çıkar kahramanlar soyundan...

Daha korkunç bir ölüm var mı dünyada bundan?

Ok yaya girmek gerek, kılıç girmemek kına!⁴⁷

İstemi Han, yurdun meyve veren tek dalı olarak nitelediği kahramanlığın, savaşızsızlık yüzünden yitirmek üzere olduğu endişesini taşır. Bumin, Bayan ve Demir adında üç genci yeni yurtlar keşfetmeleri üzere görevlendirir. Kendini yaya, yeni yurtlar aramakla görevlendirdiği üç genci oka benzeten İstemi Han'a göre dünyanın geri kalanındaki topraklar da zaten Türklere aittir.⁴⁸ “*O eller de bizimdir, nasıl bu yurt bizimse / Bastığımız toprağa ayak basamaz hiç kimse.*” diyen İstemi Han böylece göç hareketini başlatan isim olur. Yazarın Türk cihan hakimiyetini yaratılışa kadar götürürken Orhun Kitabelerinden, ok ve yay benzetmesinde ise Oğuzname'den faydalandığını söyleyebiliriz. Bu ok-yay benzetmesi birçok piyeste, Türklerin dünyaya

⁴⁶ Faruk Nafiz Çamlıbel, *Yayla Kartalı: Toplu Oyunlar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Ocak 2012, s. 155.

⁴⁷ Faruk Nafiz Çamlıbel, *a.g.e.*, s.198.

⁴⁸ Faruk Nafiz Çamlıbel, *a.g.e.*, s. 199.

yapacağı akınları sembolize edecek şekilde kullanılmıştır. Hayrettin İlhan'ın, Altın Yay (1932) isimli piyesi buna örnek olarak gösterilebilir. Bu piyeste, rüyasında doğuda bir altın yay ve batıda üç gümüş ok gören Mete, gördüğü rüyayı Uluk Türk'e anlatır. Uluk Türk'e göre bu rüya, Türklerin cihan hakimiyetine dair bir haberdir.⁴⁹ Mete'den, Gün, Ay ve Yıldız'ı doğuya; Gök, Dağ ve Deniz'i batıya göndermesini ister. Böylece Türklerin cihan hakimiyeti için ilk eylem, tıpkı bir önceki piyeste olduğu gibi, bir hükümdar tarafından belirli bir miktarda gencin yeni yurtlar keşfetmek üzere görevlendirmeleriyle başlar.

Çamlıbel'in Türklerin göç nedenleri arasında saydığı savaşacak kimse bulamamak, tarihi açıdan yanlış bir tez olarak durmaktadır. İlk Türk devletlerinin hemen hepsi, kuruldukları günden dağıldıkları güne değin Çin başta olmak üzere birçok ulusla mücadele etmiş ve daima savaşla iç içe olmuşlardır.

Akın isimli piyesin devamı niteliğinde olan Özyurt'ta, Türklerin gittikleri yerlerde nasıl medeni şehirler kurduklarını anlatan Çamlıbel, bunu Türklerin zengin kültür ve bilgi birikimine bağlamıştır. Bu piyeste savaş olgusuna dair kayda değer bir bilgi yer almamaktadır.

Şükrü Dölen'in Oğuz Kağan Destanı'ndan ve Dede Korkut Hikayeleri'nden esinlenerek yazmış olduğu Tarih Bizim (1942) isimli piyesinde Türklerin günlük hayatının nasıl olduğu ve bu hayata hangi unsurların yön verdiğinden bahsedilmiştir. Piyeste isim vermeden kımız içmeye kadar belirgin bir Şaman kültürü hakimdir. Doğan çocukların ancak yiğitlik gösterdikleri takdirde bir isme kavuşabildikleri bu piyeste, bir isme dahi sahip olabilmek savaşçıl özellikler göstermeye bağlanmıştır.

BUĞRA BEĞ – Bire benim oğlum baş mı kesti, kan mı döktü?

BEZİRGÂN BAŞI – Evet hanım, baş kesti, kan döktü, adam aktardı.

BUĞRA BEĞ – Bire bu oğlana ad koyacak kadar var mıdır?

BEZİRGÂN BAŞI – Evet hanım fazladır bile.⁵⁰

Piyeste savaşla ilgili olan at, ok, kılıç, gürz gibi nesne ve canlılar, en değerli hediyeler olarak gösterilmiştir. Bunlar, Türklerin askeri yaşamı kadar sosyal yaşamlarında da savaşa dair unsurlarla (avcılık, yarışmalar, evlilik törenleri gibi) iç içe olduklarını

⁴⁹ Hayrettin İlhan, *Altın yay*, Sinan Matbaası, İstanbul, 1932, s. 16.

⁵⁰ Şükrü Dölen, *Tarih Bizim*, Çankırı V. Matbaası, Çankırı, 1943, s.13.

gösterir. Yazar, bu yöndeki aktarımlarını kendisinin de belirttiği üzere Türk destan ve hikayelerinden almıştır.

C) İdeoloji ve Amaç Bakımından

İlk Türk devletlerini konu edinen piyesler ağırlıklı olarak 1932-1943 yılları arasında yazılmıştır. Haliyle Atatürk ve İnönü dönemine ait olan bu piyesler, bu dönemin siyasi, sosyal ve kültürel atmosferinden etkilenmişlerdir.

Tarih ve sanat anlayışında Türk Tarih Tezi doğrultusunda hareket eden iktidar, bu tez doğrultusunda sanat eserlerine yön vermeye çalışmıştır. Türk Tarih Tezi, Türklerin çok eski ve medeni bir devletler olduğuna dair bir tez olup Avrupa'daki tarih anlayışına bir cevap niteliğinde hazırlanmıştır.⁵¹ Türk Tarih Tezi öncesi Avrupa'da Türklere olan bakış açısı oldukça yanlış ve eksik bir görünüm arz eder. 19. yüzyıla kadar Avrupalılar Türk tarihinin başlangıç noktası olarak Osmanlı devletinin kuruluşunu esas almış, Türklerin Osmanlı devleti kurulmadan önce herhangi bir medeniyete sahip olmadıklarını savunmuşlardır. Bizans ve çevrelerindeki İslam devletlerini esas alan, teşkilatlanmasında bu devletleri taklit eden Türkler nihayet Osman Bey önderliğinde kabile hayatından kurtularak bir devlet teşekkül etmeyi başarabilmiştir.⁵² Türklerin sarı ırka mensup kabul edilip ancak çevrelerindeki medeniyetleri taklit etmekle bir devlet kurabilecekleri yönündeki bu anlayışa Türk Tarih Tezi ile cevap verilmiştir.⁵³ Aslında Türklerin çıkış noktasının Orta Asya olduğu görüşü daha önce de Türk aydınları tarafından iddia edilmiş ancak kaynak eksikliği, devlet desteğinin yetersizliği ve sistemli bir çalışmanın yürütülemediği olması bu yöndeki çalışmaların kesintiye uğramasına neden olmuştur. Haliyle Türk aydınlarının İslam tarihinden bağımsız bir şekilde Türk tarihini incelemeleri Cumhuriyet'in ilanından çok daha önce Balkan Savaşları ile başlayan milli bilinç doğrultusunda başlamıştır. Ahmet Vefik Paşa, Süleyman Paşa, Şemsettin Sami ve Ali Suavi; Osmanlı ve İslam tarihinden bağımsız olarak Türk tarihini araştıran ve bu yönde yazılar kaleme alan ilk isimler olmuşlardır.

⁵¹ Ertuğrul Oral – Kibar Aktin, “Türk Tarih Tezi”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 3 Sayı 2, Kasım 2010, s.465.

⁵² Müzeyyen Buttanrı, “Atatürk'ün Tarih Tezinin Devrindeki Tarihi Tiyatro Eserlerine Yansıması”, *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 3 Sayı 2, Aralık 2002, s.28.

⁵³ Ali Satan, “Avrupamerkezcilik ve Türk Tarih Tezi”, *İnsan&Toplum Dergisi*, Cilt 3 Sayı 6, Aralık 2013, s.334.

Dünyada ise Leon Cahun ve Armenius Vanbery başta olmak üzere kimi Türkologlar, Türklerin Orta Asya esaslı bir tarihi geçmişleri olduğu tezini ortaya atmışlardır.⁵⁴

1931 yılında Türk Tarihi Tetkik Heyeti'nin çalışmalarının ilk sonuçlarını ortaya koyan dört ciltlik bir tarih serisi yayımlanmıştır. Bu çalışmalar Anadolu'da yapılan kazım faaliyetleri ve Türk Tarih Kongreleri vasıtasıyla devam ettirilmiştir. Yusuf Akçura, Ahmet Zeki Velidi Togan, Fuat Köprülü, Ziya Gökalp, Rıza Tevfik, Agop Boyacıyan, Tevfik Bıykoğlu ve Samih Rifat gibi yazar ve araştırmacılar Türk Tarih Tezi lehinde ve aleyhinde görüşler sunan isimler olmuşlardır.⁵⁵

Avrupalı devletlerin Türklerin medeniyet sahibi bir devlet olmadıkları iddialarına cevaben Türklerin M.Ö 7000'lerde demiri eritip işleyen ilk medeniyet olduğu, ziraat ve madencilikle uğraşıp yerleşik bir hayat sürdürdükleri iddia edilmiştir.⁵⁶ Böylece Avrupa'daki tarih anlayışına cevap verilip yeni Türk devletine tarihi bir kök bulunurken eski Türk devletlerinden hareketle yeni rejimin toplum tarafından benimsenmesi de kolaylaştırılmıştır.

Türk Tarih Tezi sayesinde yeni rejim Osmanlı devleti anlayış ve kültürü ile bağlarını kopartarak özünü, varlığını ve çıkış noktasını daha eskiye dayandırmıştır. Böyle bir arayışın en temel nedeni cumhuriyet rejiminin ilan edilmesine rağmen toplumun hafıza ve geleneğindeki saltanat algısının yıkılmamış olmasıdır. Türk tarihinin bir parçası olmasına rağmen Osmanlı tarihinin görmezden gelinmesi yahut ağır bir şekilde eleştirilmesinde, İslami gelenek ve anlayıştan ziyade laik ve modern bir yaşam biçiminin ön plana çıkartılmasındaki ana gerekçe budur.

Türk Tarih Tezi ile ortaya konulan bilgilerin topluma aktarılması ve ideolojik bir amaçla kullanılması amacıyla ders kitapları düzenlenmiş, sanatçılardan bu yönde eserler talep edilmiş, halkevleri açılarak toplumun en alt katmanlarına kadar ulaşmak hedeflenmiştir. Türk Tarih Tezi başta olmak üzere dönemin genel ideolojik görüşünün en çok etkilediği sanat dalı edebiyat ve edebiyat içerisinde tiyatro olmuştur. Roman, hikâye ve şiir gibi türlerin aksine halka daha çabuk ulaştığı ve daha büyük bir tesir bıraktığı düşünülen tiyatro tıpkı Tanzimat döneminde olduğu gibi toplumu eğitme,

⁵⁴ Yusuf Akbaba, "Eski Türk Tarihi Araştırmalarının İki Öncü İsmi: Mustafa Celaleddin Paşa ve David Leon Cahun", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 42, Güz 2017, s.536.

⁵⁵ Şerif Taylan Akman, "Türk Tarih Tezi Bağlamında Erken Cumhuriyet Dönemi Resmî Tarih Yazımının İdeolojik ve Politik Karakteri", *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 1 Sayı 1, 2011, s.89.

⁵⁶ Şerif Taylan Akman, a.g.m, s.100.

değiştirip dönüştürme amacıyla kullanılmıştır. Daha önce tiyatromuzun konusu alanına girmeyen İlk Türk devletleri ile ilgili onlarca piyes kaleme alınmış bu piyeslerde sekülerizm, modernizm, kadın ve erkek eşitliği, yurt sevgisi, Türklerin ne kadar ileri bir medeniyet oldukları anlatılmış ve sahnelenmiştir. Osmanlı dönemini konu edinen piyeslerde ise Osmanlı devleti kötü ve çarpık yönleriyle kaleme alınarak bugünkü rejim ile kıyas edilmiştir. İdeoloji etrafında oluşturulan bu eserlerde sadece piyeslerin konu alanına değil sahnelenmesine kadar pek çok teknik detaya da karışılmıştır.

Faruk Nafiz Çamlıbel, Yaşar Nabi Nayır, Hüseyin Pala, Şükrü Dölen, Behçet Kemal Çağlar, Münir Hayri Egeli, Mustafa Kemal Ergenekon, Hayrettin İlhan, Feyzi Kutlu, Musahipzâde Celâl başta olmak üzere birçok yazar dönemin genel ideolojisine uygun piyesler kaleme almışlardır. Bu piyeslerden bazıları sipariş üzerine bazıları da Cumhuriyet'in önemli günleri anısına kaleme alınmıştır. Bu yazarlar arasında Faruk Nafiz Çamlıbel gibi daha önceki sanat hayatında toplumsal konulara ilgi duymayan isimler de yer alır. Piyeslerin içeriği, Türk tarihinin şanlı geçmişi ve başarıları, Osmanlı devletinin çarpık ve çürümüş yapısı, kadınların savaşta ve sosyal yaşamda üstlendikleri medeni roller, Kurtuluş Savaşı'nın epik anlatımı, Mustafa Kemal ve rejim övgüsü, inkılapların önemi ve korunmasının gerekliliği, Türk insanın yüksek karakteri ve meziyetleridir.

İlk Türk devletlerini konu edinen piyesleri merkeze alarak bu bilgiler doğrultusunda incelediğimizde, piyes metinlerinin başta konusu olmak üzere Türk Tarih Tezi doğrultusunda şekillendirildiğini görürüz. İlk Türk devletleri, Osmanlı tarihine bir alternatif olması yönüyle ön plana çıkartılırken bu devletler içinde yer alan Mete Han ve Attila da başarılı askeri kimlik ve reformist yapılarıyla Atatürk ile özdeşleştirilir. Hayatları askeri zaferlerle geçen bu hükümdarlar bu tarihi geçmişlerine rağmen barıştan yana tavır koyarlar. Hüseyin Pala, Atatürk ile özdeşleştirdiği Mete Han'ın son seferini barışa giden bir yol olarak yorumlar:

METE — Öyle son bir diyara yapacağız ki akını

Ne Çindir, ne batıdır, ne uzaktır, ne yakın.

Kutsaldır, orasında Tanrı yaşamış kadar:

Barış denen cennettir açılacak o diyar.⁵⁷

⁵⁷ Hüseyin Pala, *Mete'nin Atatürk Rüyası*, Vakıf Matbaası, İstanbul, 1943, s.92.

Roma sınırlarına kadar varan Attila'nın burada kendisinden af dilenmesi üstüne bu affı kabul ederek ülkesine dönmesinde de aynı neden vardır. Burada Avrupalıların Türklerin barbar ve istilacı bir kavim olduğuna yönelik iddialarına cevap verilir. Türkler, savaşçı, tarihi zaferlerle dolu bir medeniyet olmakla beraber aynı zamanda barışı seven, merhametli ve anlayışlı kimselerdir. Yazarlar Avrupa'da bu yönde bir anlayış olduğunu Roma ve Bizans'ı temsil eden isimler vasıtasıyla aktarmışlardır. Naci Tanseli'nin Attila isimli piyesinde Roma İmparatorluğunun sarayında Attila ve Türklerden barbar olarak bahsedilir. Türklerin barbar bir topluluk olduğunu düşünen Menelâs, Türklerin Roma ordusu için hizmet etmelerinden de kaygılıdır:

MENELÂS — Yurdumuzu her zaman Hünlar mi koruyacak?
Bir gün bunlar belki de yaman devlet olacak
Hazır bir lokma gibi yurdumuza konacak.⁵⁸

Faruk Nafiz Çamlıbel, Türklerin barbar değil medeni bir devlet olduklarını Özyurt isimli piyesinde kıyas yaparak kanıtlamaya çalışır. Piyeste, Orta Asya'dan göç eden Türkler gittikleri yerleri medeniyet ile tanıştırlar. Şahıs kadrosunun Demir Han, Ozan, Işık, Bilgiç gibi isimlerden oluştuğu piyeste, bu isimler etrafında Türk kültürü sembolize edilir. Gittikleri yerlerde şehirler kuran Türkler, batının ilk eserlerini ortaya koyarken bir yandan da yerli halkın anlayışsızlığı ve öfkesine maruz kalırlar:

SUNA - Öyle olmuş ki yerli kayalarla arkadaş,
Kesilmiş kullandığı eşya gibi kendi taş.
Akıncılar girerken bakırdan ok attılar,
Yerliler ok yerine bize taş fırlattılar.
Taşı tunç yapmak için asırlar belki azdır,
Türkler taşı üç yılda tunç yapan sihirbazdır.
Üç yılda yerlilere kazandırdık bir devir,
Çalışıyor şehirde yerli yabancıyla bir.
Kalkıyor orta yerden ilk ayrılık perdesi:
Yerleşmek, yuva kurmak, yurt edinmek hevesi

⁵⁸ Naci Tanseli, *Attilâ*, Ülkü Basımevi, İstanbul, 1948, s.8.

Yerliyle yabancıyı birden çalıştırıyor.⁵⁹

Türklerin neslini Sümerlere kadar dayandıran Behçet Kemal Çağlar, kökleri Sümerlere dayanan bir ırkın barbar olamayacağını Honora vasıtasıyla dile getirir. Piyeste "*Sümerlerin nesline yakışmaz barbar demek! Dünyada Türk oldukça medeniyet var demek.*"⁶⁰ diyen Batı Roma İmparatorunun kız kardeşi Honora, çevresindeki Romalılar gibi düşünmemektedir.

Türk Tarih Tezi vasıtasıyla dönemin ideolojik anlayış ve görüşüne bağlı kalan ve bu doğrultuda piyesler kaleme alan yazarlar, Atatürk ile diğer Türk hükümdarları arasında benzerlikler kurarlar. Türk ulusu nasıl ki vakti zamanında Attila önderliğinde Avrupa'yı mağlup etmişse, bugün de Atatürk önderliğinde yine Avrupa'yı mağlup eder:

Avrupa, bir gün, yine önünde eğilecek;
Türk'ün yurdu elinden alınmazmış, bilecek.
Böyle lüzum kalmadan kıt'ayı kaplamaya
Baş eğecekse bir gün Avrupanız Asya'ya
Bu yine bir Türk için Türkler için olacak!⁶¹

Mete Han da tıpkı Atatürk gibi köklü yenilikler yapar:

Susuz yerlerde kanal başlansın açılmağa,
Ki her buğday tarlası benzer ormana, dağa.
Açılarak pek büyük ve çok yeşil otlaklar,
Soylu hayvanlarımız, çoğalsın ki o kadar,
Biz düşmana salalım, onlar bize salsınlar
...
Okullar açılacak, vereceğiz öğretmen,
Az bilen çok aldanır, çok iş görür çok bilen.⁶²

⁵⁹ Faruk Nafiz Çamlıbel, *Yayla Kartalı: Toplu Oyunlar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Ocak 2012, s. 237.

⁶⁰ Behçet Kemal Çağlar, *Attila*, Ulus Basımevi, Ankara, 1935, s.21.

⁶¹ Behçet Kemal Çağlar, *a.g.e.*, s.31.

⁶² Hüseyin Pala, *Mete'nin Atatürk Rüyası*, Vakıf Matbaası, İstanbul, 1943, s.60.

Aynı piyeste II. Dünya Savaşı sırasında Türkiye'yi savaştan uzak tutma siyaseti yürüten İsmet İnönü'ye de atıf yapılır:

Ve Türk oluyor yine dünyanın efendisi.
Bir an sükuttan sonra
Doğruya, insanlığı yaydılar uzak, yakın;
Anlattılar dünyaya ne olduğunu hakkın.
İnsan oğlunun görüp kan dökme yarışını(**)⁶³
Can yoldaşı koruyor, bir dünya barışını⁶⁴

Başta piyesler olmak üzere birçok sanatsal içeriğin oluşturulmasında, icrasında ve yayılmasında, kurulan halkevlerinin büyük bir katkısı olmuştur. Halkevleri kapatılan Yurt Ocaklarının devamı niteliğinde olmakla beraber ondan ayrılan temel bir özelliğe sahiptir. Yurt Ocaklarının kapatılmasındaki gerekçelerde bu ocakların Turancılık anlayışını sürdürmeleri ve inkılaplara destek olmamaları gösterilmiştir.⁶⁵ Kurulan Halkevleri ise tamamen iktidarın kontrolü altında Turancılık anlayışından uzak ve inkılaplara destek verecek şekilde dizayn edilmiştir.

Piyes yazarlarının, sadece belli başlı Türk devletlerine değinmeleri ve Turancı bir anlayıştan uzak durmalarında bu dönem yürütülen siyasi politikaların etkisi olmuştur. Türk siyasetini gerçekçi bir temeller üzerine oturtmayı planlayan Atatürk, Turancılık ideolojisinden kaynaklı olarak Türkiye'nin Sovyet Rusya ile olan ilişkilerinin bozulmamasını istemiştir. Yeni kurulmuş olan Türk devleti savaştan uzak tutularak "yurtta sulh cihanda sulh" anlayışıyla hareket edilmiştir. Bu politik görüşten hareketle yazarlar, Türklerin savaşlardaki başarıları ve fetihlerini anlatırken eserlerini barışın önemi ve mevcut sınırların korunmasının gerekliliği ile bitirmişlerdir.⁶⁶

Kadını sosyal hayatın bir parçası haline getirmek isteyen CHP, piyeslerde kadın oyunculara da yer verilmesini istemiştir. Bu hassasiyetle hareket eden piyes yazarları,

⁶³ Metnin aslında da olan bu iki yıldız ile (dipnotta) Milli Şef İsmet İnönü'den bahsedildiği açıkça belirtilmiştir.

⁶⁴ Hüseyin Pala, *a.g.e.*, s.88.

⁶⁵ Niyazi Berkes, *Unutulan Yıllar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s.169.

⁶⁶ Zeki Arıkan, "Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt 6 Sayı 23, s. 264.

piyeslerinin şahıs kadrosunda kadın karakterlere yer vermeye çalışmışlardır. Hâkim ideoloji kadını toplum hayatının içine dahil etmeye çalışırken toplum ise eski alışkanlık ve düşüncelerini sürdürmekte ısrarcıdır. Bunun en önemli kanıtı kadın oyuncu bulmanın güçlüğüne dair şikayetlerdir. Halkevleri yöneticilerinden CHP'ye gönderilen bu şikayetlerde, kadın oyuncu bulmanın güçlüğünden ötürü içinde kadın karakterlerin yer almadığı piyesler istenmiştir.⁶⁷ Ancak bu talepler reddedilerek Halkevlerinden gerekli kadroyu bulmaları için çalışmaya devam etmeleri tavsiye edilmiştir.

Bu bilgiler doğrultusunda İlk Türk devletlerini konu edinen piyeslerin aşağıdaki şu amaçlarla yazıldığını söyleyebiliriz:

- a) Türk Tarih Tezi'ndeki bilgileri estetik bir alanda kullanarak yaymak ve öğretmek.
- b) Halkevlerinin yerli piyes ihtiyacını karşılamak.
- c) Yeni rejime Osmanlı tarihinden bağımsız bir tarihi kök bulmak.
- ç) Millî Mücadele'nin ve Türkiye Cumhuriyeti'nin önderi olan Mustafa Kemal Atatürk'ü övmek.
- ç) Tarihi dramatize ederek sevdirmek.
- d) Türk halkını, Türk tarihi konusunda bilinçlendirmek.

Bu amaçların yanı sıra bir de yazarların kişisel niyet ve amaçları bulunmaktadır. Her bir yazar için farklı olabilecek olan bu niyet ve amaçlar esasında yazarın tanınmak ve maddi kazançlar elde etmesidir.

Piyeslerden hareketle yazarların İlk Türk devletlerine ve dönemin savaş olgusuna dair bakış açıları şu şekilde sıralanabilir:

- a) Türkler askerî açıdan cihan hakimiyetini sağlayabilecek kadar güçlüdür.
- b) Kökleri çok eskiye dayanan bir millet olup zaferlerle dolu bir geçmişe sahiplerdir.
- c) Savaştan kaçmak ve korkmak Türklerin tarihinde yer almamaktadır.
- ç) Bir Türk, kişisel hırs ve serveti için değil toprağı, halkı ve devleti için savaşır.
- d) Maneviyatları kuvvetli olan Türkler, bu maneviyatın yanında akıl ve bilimden uzaklaşmaz.

⁶⁷ Nurhan Karadağ, "1932-1951 Yılları Arasında Halkevleri Tiyatro Çalışmaları", *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, Sayı 8, 1988, s.151.

- e) Düşmanlarının siyasi entrikaları karşısında Türkler, bu yollara başvurmayarak başa baş cenk etmeyi tercih ederler.
- f) Esasında “yurtta sulh cihanda sulh” anlayışıyla harekeden eden Türkler gerektiğinde savaşı bir millet olup merhametten yoksun değildir.
- g) Yapısı gereği özgürlüğüne düşkün olan Türkler, başka bir ulusun hizmetinde çalışmaz ve himayesinde yer almazlar. Şayet bunu yapmaya mecbur kalırlarsa mutlaka bir gün isyan edip savaşarak özgürlüklerini tekrar elde ederler.
- ğ) Rüya ve kehanetler, gelecekteki savaşların durumuna dair önemli bilgiler içerirler.
- h) Savaşa dair araç ve unsurlar (at, yay, ok, gürz, kılıç) Türklerin sosyal hayatında önemli bir yer tutarlar.
- ı) Bir Türkün, isim olarak bir kişiliğe sahip olabilmesi için yiğitlik göstermesi gerekir. Haliyle her Türk’ün yiğit ve savaşçı yönlerinin bulunması bir keyfiyet değil mecburiyettir.

II. BÖLÜM

TÜRK TİYATROSUNDA BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ

D) DÖNEME DAİR GENEL BİLGİLENDİRME

Büyük Selçuklu Devleti, 1037 yılında Oğuz Türklerinin Kınık boyu tarafından kurulmuş olan Sünni Müslüman bir devlettir. Tuğrul ve Çağrı Beyler döneminde Gaznelileri mağlup eden Büyük Selçuklu Devleti böylece bağımsızlığını kazanarak kurulmuş ve Tuğrul Bey de devletin ilk hükümdarı olmuştur. Süleyman (1063), Alparslan (1063), I. Melikşah (1072), Berkyaruk (1092), II. Melikşah (1104), Muhammed Tapar (1105) ve Sencer (1118) de Büyük Selçuklu Devleti'nde hükümdarlık yapan isimler olmuşlardır. Bu isimler arasında yer alan Alparslan, Anadolu'nun fethinde oynadığı rol ile Türk tarihinin en önemli hükümdarlarından biri haline gelmiştir.

Babası Çağrı Bey tarafından yetiştirilen Alparslan daha çocukluğundan itibaren savaş meydanlarında yer almış, 1043 yılında babası hastalanınca Gazneli saldırısını püskürtmek üzere ordunun kumandanlığını üstlenmiştir. Bu sırada henüz on dört yaşında olan Alp Arslan kazanmış olduğu zaferler ile çocuk yaşta büyük bir itibar kazanmıştır. Oğlu olmadığı için Çağrı Bey'in oğlu Süleyman'ın tahta geçmesini vasiyet eden Tuğrul Bey 1063 yılında hayatını kaybedince Selçuklu veziri Amid ül-Mülk Süleyman'ın Rey kentinde sultan olarak tahta çıkmasını sağlamıştır. Ancak bu durum Çağrı Bey'in oğlu Alp Arslan, Arslan Yabgu'nun oğlu Kutalmış ile Hâcib Erdem, Nizamülmülk gibi bazı devlet adamlarınca tanınmamıştır.⁶⁸ Kararı tanımayan Alp Arslan Kazvin'de kendi adına hutbe okuturken; Kutalmış ise Rey şehrine gelerek burayı kuşatmıştır. Kuşatma karşısında zor duruma düşen Vezir Amîdülmülk, Alp Arslan'dan yardım isteğinde bulunmuştur. Alp Arslan ve Kutalmış arasında yaşanan mücadelede Kutalmış hayatını kaybetmiş, Alp Arslan Büyük Selçuklu tahtına çıkarak

⁶⁸ Muharrem Kesik, "Sultan Alp Arslan'ın Liderlik Vasıfları", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı 4, 2014, s.45.

Vezir Amîdülmülk'ü görevden almıştır. Vezir Amîdülmülk'ün yerine atanan Nizamülmülk, Türk tarihinin en önemli vezirleri arasında yer almıştır.⁶⁹

Tahta geçen Alparslan ilk askeri seferlerini Gürcistan ve Doğu Anadolu Bölgesi üzerine yapmıştır. Bu seferler esnasında Alp Arslan'ın oğlu Melikşah ile Vezir Nizamülmülk de Alparslan'ın yanında yer alan isimler olmuşlardır. Alp Arslan yapmış olduğu bu fetihler ile Abbasi Halifesi Kaim bi-Emrillah'ın takdirini kazanarak Ebu'Feth (Fetihleri babası) unvanını almıştır. Türk komutanlardan Emir Afşin'in 1067 yılında Kayseri'yi ele geçirerek yağmalaması üzerine Bizans İmparatoru Romen Diyojen,⁷⁰ Türkleri Anadolu'dan çıkartmak üzere harekete geçmiştir. Büyük bir ordu toplayan Romen Diyojen, 13 Mart 1071 tarihinde Konstantinopolis'ten harekete geçmiştir. Romen Diyojen'in ordusunda Bizans'ın kendi Rum ve Ermeni birliklerinin yanı sıra Peçenek, Uz, Kıpçak, Slav ve Frank gibi milletlerden olan ücretli askerler de yer almıştır.⁷¹

Belli bir plan ve programdan yoksun bir şekilde Anadolu'da ilerlemeye başlayan Romen Diyojen, ordusunun sayıca üstünlüğüne güvenerek hızlı ama temkinsiz bir şekilde hareket etmiştir. Bizans İmparatorunun İsfahan'a girerek Büyük Selçuklu devletini yıkmak istediğini anlayan Sultan Alp Arslan, komutanlarıyla bir savaş planı hazırlamıştır. Bu savaş planında komutanlar hilal taktiği uygulanması konusunda uzlaşmaya varmışlardır. Bir yandan da Sultan Alp Arslan, Romen Diyojen'e barış teklifinde bulunmuştur. Ancak Türkleri çoktan mağlup ettiği gibi bir yanılığa kapılan Romen Diyojen, bu teklifi reddederek Türk atlıların peşine düşmüştür. Böylece tuzağa düşen Romen Diyojen, ordusunun sayıca üstünlüğü ile elde ettiği avantajı

⁶⁹ Nizamülmülk, 1018 yılında doğmuş olup Horasan'ın Selçuklu devletine geçmesiyle Selçuklu ailesi için idare işlerinde çalışmaya başlamıştır. Alp Arslan ve Süleyman arasında yaşanan taht kavgasında Alp Arslan'ın tarafını tutan Nizamülmülk, Alp Arslan döneminde ona vezirlik yapmıştır. Malazgirt Muharebesi hariç Alp Arslan'ın bütün seferlerine katılan Nizamülmülk, bu savaşların kazanılmasında önemli bir rol oynamıştır. Devletin iç isyanlarıyla ilgilenmiş, Hasan Sabbah önderliğinde kurulmuş olan Haşhaşiler tarikatı ile mücadele etmiştir. Sultan Melikşah zamanında birkaç defa iftira ve şikayetlerle gündeme gelen Nizamülmülk, kendisine yönelik bu iddialardan aklanarak çıkmıştır. 1092 yılında Nizamülmülk bir Batini fedaisi tarafından öldürülmüştür. Sultan Melikşah olayın azmettiricilerinden biri olarak suçlanmış olsa da o bu yöndeki iddiaları reddetmiştir. (Abdülkerim Özyaydın, "Nizâmülmülk", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 33, İstanbul, 2007, s.195.)

⁷⁰ IV. Romanos Diogenes, Peçeneklere karşı kazandığı zaferlerle dikkatleri çekmiş bir Bizans kumandanıdır. İmparatoriçe Evdokia ile yapmış olduğu evlilik neticesinde Bizans imparatoru olmuştur. Bu evliliğin ana nedenlerinden biri, Bizans devletinin bir doğu tehlikesi ile karşı karşıya kalmasıdır.

⁷¹ Semavi Eyice, *Malazgirt Savaşını Kaybeden IV. Romanos Diogenes (1068-1071)*, TTK Yayınları, XX. Seri Sayı 2, Ankara, 1971, s. 17.

kaybetmiştir. İki taraf arasında 26 Ağustos 1071 tarihinde gerçekleşen muharebe (Malazgirt Muharebesi) Alp Arslan'ın zaferi ile sonuçlanmıştır. Bu muharebeye Alp Arslan'ın komutanları arasında yer alan Savtegin, Gevherayin, Sandak, Afşin, Danişmend, Saltuk, Artuk, Mengücek, Çavlı ve Çavuldur'un da katıldığı tahmin edilmektedir.⁷²

Türk tarihinin büyük bir dönüm noktası olan Malazgirt Muharebesi, Türklerin Anadolu'ya kalıcı bir şekilde yerleşebilmelerinin önü açılmıştır. Büyük bir ordu kaybeden Bizans İmparatorluğu, uzun yıllar boyunca Anadolu'ya yeni bir fetih düzenleyememiş bu durumu fırsata çeviren Türkler, Ege ve Marmara kıyılarına kadar ulaşmışlardır. Böylesi önemli bir savaş haliyle Türk yazarların da ilgisini çekmiştir. Büyük Selçuklu Devleti dönemine ait bu savaş, öneminden dolayı Alp Arslan'ın ön plana çıkartılmasına ve piyeslerin onun adına yazılmasına neden olmuştur.

Alp Arslan'ın 1072 yılında Yusuf Hârizmi isimli bir kale komutanı tarafından hançerlenerek öldürülmesiyle tahta Alp Arslan'ın oğlu I. Melikşah geçmiştir. Genç yaşta bir hükümdarın tahta geçmesini fırsat bilen Karahanlılar ve Gazneliler Selçuklu topraklarına saldırmaya başlamış bazı Selçuklu hanedanları da tahtta hak iddia ederek ayaklanmışlardır. Saldırı ve isyanları başarıyla bastıran Melikşah bu sayede kendini kanıtlayarak itibarını arttırmıştır. Savaş ve isyanların yanı sıra Batınlık ile mücadele eden Melikşah, Alamut Kalesi'ni işgal ederek Batınlık faaliyetleri yapan Hasan Sabbah ve taraftarlarını yok etmeye çalışmıştır. Kale başarıyla alınsa da Batınlık faaliyetleri sona ermemiş, Batınlık Vezir Nizamülmülk'ü öldürmüşlerdir (1092). Nizamülmülk'ün ölümünün ardından Melikşah da birkaç ay sonra Bağdat'ta vefat etmiştir.

Melikşah'ın ölümünün ardından I. Mahmud (1092-1094), Berkyaruk (1094-1105), II. Melikşah (1105) ve Muhammed Tapar (1105-1118) Büyük Selçuklu Devleti hükümdarı olmuşlardır.⁷³ Özellikle I. Melikşah'ın ölümünün ardından yaşanan taht mücadeleleri devletin eski güç ve itibarını büyük ölçüde zayıflatmıştır. 1118 yılında tahta geçen Sultan Sencer, ülke topraklarını yeniden birleştirerek devleti eski gücüne

⁷² Süleyman Tülücü, "Malazgirt Savaşı'na Katılan Türk Beylerinden Sunduk Bey", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 13, 1999, s. 270.

⁷³ Faruk Sümer, "Selçuklular", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 36, İstanbul, 2009, s.371.

kavuşturmaya çalışmıştır. 1141 yılında Karahiyatlar ile gerçekleşen Katvan Savaşı'nda mağlup olan Büyük Selçuklu devleti dağılma dönemine girmiştir.

II. DÖNEMİ KONU EDİLEN TİYATRO ESERLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

A) Yapı Bakımından

Büyük Selçuklular dönemine dair yapılmış piyes tarama çalışmasında yazarların bu dönemin sadece belli bir aralığına odaklandığı tespit edilmiştir. Bu aralık, tahmin edildiği üzere Alp Arslan ve onun önderliğinde gerçekleşmiş olan Malazgirt Muharebesi'dir. Bu aralık dışında kalan piyesler ise Batınlık teması etrafında yazılmıştır. Güngör Dilmen tarafından kaleme alınmış olan Hasan Sabbah bu piyeslerden biridir. I. Melikşah döneminde geçen bu piyes daha çok entrikalar üzerine kurulmuş bir kurguya sahip olup savaş olgusuna dair kayda değer bir bilgi sunmamaktadır.

Amatör yazarlar dışarıda tutulduğunda yapılan tarama çalışmasında Fahri Sağlam, Resül Arslan, Mesut Akça, Asaf Önen, Hüsnü Yıldız, Ziya Gökalp, Faruk Gürtunca, Sabahattin Engin, Abay Dağlı ve Ali Kozanoğlu tarafından döneme ilişkin piyes kaleme alındığı tespit edilmiştir. Bu piyesler arasında en eski tarihli olanı Ziya Gökalp tarafından 1920 yılında yazılmış olan "Alparslan Malazgirt Muharebesi"dir.

Bahsi geçen bu yazarların piyesleri içerik ve izledikleri metodoloji bakımından büyük bir benzerlik gösterir. Alp Arslan ve Roman Diogenes'in hazırlıkları ile başlayan piyesler Malazgirt Muharebesi'nde Alp Arslan'ın galip gelmesiyle sona erer. Fahri Sağlam'a ait olan Alp Arslan isimli piyes, olay örgünün Kutalmış ve Alp Arslan arasındaki taht mücadelesi ile başlatmasıyla diğerlerinden ayrılmıştır.

Merv, Rey, Hamedan, Konstantinopolis, Ayasofya Kilisesi, Kapadokya, Sivas, Halep, Ahlat, Bağdat, Konya, Antalya, Urfa ve Alamut Kalesi piyeslerde ismi geçen mekânlardır. Bu mekânlar arasında yer alan Konstantinopolis, Ayasofya Kilisesi ve Kapadokya Bizans tarafını temsil etmektedir. Bizans'a dair olay örgüsünün büyük bir çoğunluğu Büyük Saray olarak bildiğimiz Bizans Sarayı içerisinde geçer. Seyirci, savaşa dair yaşanan gelişmeleri bu saray içerisinde gerçekleşen konuşmalar vasıtasıyla

öğrenir. Ayasofya Kilisesi ise Bizans İmparatoru Romen Diogenes'ün tacını giydiği yerdir. Tüm bu mekanlar arasında en büyük farklılığa sahip olanı Malazgirt Ovası'dır. Çünkü bu ova hem Bizans hem de Selçuklu tarafının çatışma ögesini oluşturur. Ayrıca piyeslerin zirve ve bitiş noktası da bu ovada gerçekleşir.

Dekor ve kostüm konusunda detaylı bir bilginin yer almadığı bu piyeslerde döneme/mekâna uygun dekor ve kostümler kullanılmıştır. Taht, taç, otağ, sarayların içine ait eşyalar, kiliselerde yer alan İsa tasvirleri, altın kupalar ve haçlar başlıca dekorlar arasında yer alır. Kostümlerde ise Bizans ve Türk tarafını temsil eden askeri giysiler tercih edilmiştir. Döneme dair piyes yazan Asaf Önen, Alp Arslan'ın giyimi ve görünüşü hakkında detay veren isimlerden biri olmuştur. Bu piyeste Alp Arslan'ın uzun boylu ve kıvrık bıyıkları olduğu, başında taç taşıdığı, zırh giydiği ve kaftanının kürkle kaplı olduğu, işlemeli bir gömlek ve çizme giydiği, pantolonunun ise bacağına yapıştığı belirtilmiştir.

Tarihi bir vak'adan hareket edildiği için piyeslerdeki şahıs kadrosu birbiriyle büyük ölçüde aynıdır. Bizans tarafını temsil eden isimler arasında Romen Diogenes, Kumandan Vasil, Piyer Bill ve Evdokya ön plana çıkar. Türk tarafında ön plana çıkan isimler ise Alp Arslan, Nizamülmülk, Melikşah, Kutalmış, Ebu Nasır b. Abdülmelik, Savtekin, Şadi, Afşın Bey, Danişment Bey, Mengüç Bey ve Fakih Bey'dir. Bu şahıslar kişilikleri bakımından her piyeste benzer bir niteliğe sahiptir. Bu benzerliğin oluşmasını sağlayan etken, yazarların Selçuklu tarihine dair bilgi birikimleri olmuştur.

B) İçerik Bakımından

Tiyatro yazarları Büyük Selçuklu Devleti'nin Alp Arslan dönemine odaklandıkları için içerik de bu dönemin en önemli olaylarından biri olan Malazgirt Muharebesi merkezinde kaleme alınmıştır. Fahri Sağlam, olay örgüsünü daha geriden Alp Arslan'ın tahta çıkış süreci ile başlatır. Bu süreçte Alp Arslan'ın tahta geçmek için mücadele ettiği isim Kutalmış'tır. Kutalmış ile bir taht kavgasına girişen Alp Arslan, bu mücadeleden başarıyla ayrılır. Ancak Kutalmış ve onunla birlikte savaşan yüzlerce Oğuz'un ölümünden ötürü Alp Arslan kederlidir. O, bu kederini hafifletmek için büyük zaferler kazanmaya ant içer. Böylece Fahri Sağlam, Alp Arslan'ın Malazgirt'e değin uzanan yolculuğunu bu taht kavgasında akmış olan kanlara bağlar.

Malazgirt Muharebesi öncesi genel durumu yansıtan piyes yazarları, muharebenin gerekçelerini ve muharebe öncesi tarafların durumunu ortaya koymuşlardır. Bizans tarafında Romen Diogenüs adındaki bir komutan, Bizans Kraliçesi Eudokia Makrembolitissa ile evlenerek Bizans kralı olur. Kraliçenin neden Diogenüs'ü tercih ettiği konusunda yazarların gösterdiği gerekçeler siyasi nedenlere dayanmaktadır. Bizans Krallığının zor günler geçirdiğini düşünün Kraliçe Eudokia, bu zor günlerin ancak güçlü bir erkeğin yönetimi altında atlatılabileceği düşüncesindedir:

EVDOKYA — Ama siz böyle derken
Doğuda Alp Arslan'a nice ilimiz gitti,
En cesur ordumuzu Türk ordusu eritti.
Uydumuz ulusları elden kaçırdık bir bir
Tiflis, An, Kars gitti... Hâlâ da gitmektedir!
Siz bana, bir masal mı söylüyorsunuz burda?
Kara bulutlar çöktü, hâlâ çöküyor yurda!
Gürcü ili nerede? Ermeni yurdu hani?
Evet Tiflis, Van gitti? Gitti şen Kars'la Ani!
Türk ırkından Uzlar da Selaniğe ulaştı,
Peçenekler neredeyse Tuna, Meriç'i aştı.
Değişmeli bu talih... Değişmeli kara baht
Bana mezar olacak yoksa bu altından taht!⁷⁴

Piyeslerde ayrıntılarına inilmemesine rağmen Diogenüs'ün o sıra bir ihtilal suçlusu olarak zindanda bulunduğu belirtilir. Bu, tarihi anlatılara uygun bir bilgidir. Romen Diogenüs, Bizans İmparatoru X. Konstantinos Dukas'ın oğullarını tahttan indirmekle suçlanıp zindana atılmıştır. Ancak kraliçenin gerçekten başarılarından ötürü mü yoksa Diogenüs'e duymuş olduğu ilgiden ötürü mü onunla evlendiği bir tartışma konusudur. Bizans tarihçileri arasında yer alan Attaleiates ve Zonaras, Diogenüs'ün masum olduğuna çevresindekileri inandırdığı ve bu sayede toplumda bir sempati kazandığı düşüncesindedir. Bir başka Bizans tarihçisi olan Manasses⁷⁵ ise Eudokia'nın evliliğini,

⁷⁴ Faruk Gürtunca, *Büyük Hakan Alparlan*, Ülkü Basımevi, İstanbul, 1971, s.55.

⁷⁵ Manasses, Diogenüs'ün güzel bir vücuda, güçlü kollara, yakışıklı bir yüze ve çekiciliğe sahip olduğunu iddia etmiştir.

Romanos'a olan ilgisine bağlar. Eudokia, Diogenüs'e duymuş olduğu aşktan ötürü ona yönelik suçlamaları da adeta görmezden gelmiş ve onunla evlenmiştir. Eudokia'nın evlenme gerekçelerinin biri de, kısa zamanda evlenmezse kendisinin krallık sülalesine sahip ailelerden biri tarafından saf dışı bırakılacağına yönelik inancıdır.⁷⁶ Yazarlar, buna değinmeyerek Eudokia'nın evliliğini sadece Türklerin Anadolu'daki ilerleyişine bağlamışlardır.

Türk tarafında ise Büyük Selçuklu Devleti'nin başında Alp Arslan bulunmaktadır. İslamiyet'e olan hizmetleri ve bu dini temsil eden kişiliğiyle Alp Arslan önce seyirciye tanıtılır. Bu tanıtma sürecinde Alp Arslan bazı piyeslerde Malazgirt yakınlarındaki karargahlarda bazılarında da Merv şehrindeki saraydadır. Bizans'ın saldırılarından, zulmünden ve İslamiyet'e olan kininden şikayetçi olan Alp Arslan seferlerini bu gerekçelere dayandırır:

ALP ARSLAN — Çünkü biz Cenabı Hakkın verdiği canı almaya memur değiliz. Biz onun aciz bir kulu, dininin askeriyiz. İslâmın ulu emrine muhalefet eden ve onu yok etmeye çalışanlara karşı cihadı en büyük vazife biliriz. Bize dostluk teklif eden daima dostça muamele görür. Sulh ve sükûn en büyük gayemizdir. NİZAMÜLMÜK — Evet Alp Arslan, ALLAH için harbeder, O'nun emrine asla muhalefet etmeyiz. “Aman dileyene kılıç kaldırılmaz” sözü Türk'ün şiarıdır.⁷⁷

"Kendileri tecavüz etmedikçe, mütecaviz siyaset doğru değildir" anlayışıyla hareket eden Alp Arslan, askeri seferlerini barışı tesis etmek ve İslamiyet'i yaymak üzere gerçekleştirir. Böylece İlk Türk devletlerinde gördüğümüz cihan hakimiyeti ideali dini bir kimlik kazanarak yerini cihat anlayışına bırakmıştır. Hz. Muhammed'in İstanbul'la ilgili hadisine atıfta bulunan Resül Arslan böylece savaşa da kutsal bir gerekçe/dayanak bulmuş olur:

ALP ARSLAN — ... Köhne Bizanstan Diyârı Rumu alıp, tapusunu Türk'e kazandıracağım. Yüce Peygamberimiz (s.a.v)in methü senasını ettiği

⁷⁶ Tuğrul Kihitir, *Anadolu'da Bizans, Haçlılar, Selçuklular*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2017, s.48.

⁷⁷ Resül Arslan, *Alp Arslan ve Malazgird Zaferi*, Türk Kültür Derneği, İstanbul, 1968, s.12.

Kostantiniyyenin yolunu açacağım. Nasib olursa onu da alacağım. Vereceğim şehit ve kanlar, bu topraklarda yüce bir dağ olacak. o dağ bir iman ordusu, o ordu ise köhne Bizansın yerine yepyeni bir ruh getirecek. İslâm zaferini müjdeleyecek, medeniyetler yaratacaktır.⁷⁸

Burada bahsi geçen hadis şu şekildedir: "*İstanbul mutlaka fethedilecektir. Onu fetheden komutan ne güzel komutan, o ordu ne güzel ordudur*". Bu hadisin sahih olup olmadığına dair tartışmalar mevcuttur. Yine de önemli olan yazarın niyetidir. Yazar, Alp Arslan ile İstanbul'un fethine giden sürecin başladığına dikkat çekmektedir. İstanbul'u almak Alp Arslan'a değil ama Fatih Sultan Mehmet'e nasip olacaktır.

Bu sırada Bizans tahtına geçen Roman Diogenüs, Ayasofya'da taç giyme töreni gerçekleştirir. İmparatora tacını takan Baş Patrik, imparatorun memleketi kurtarmasını isterken Latinlerin Ayasofya Kilisesini yağma ettikleri günleri hatırlatır. Böylece Türkler ve Latinler aynı kefeye, yağmacı ve barbar sınıfına konulur. Bu durumla yazarlar, Bizans'ın Türklere olan bakış açılarını ortaya koymuş olurlar:

BAŞ PATRİK — Altından aslanlara dayanan taht güzeldir,
Ama Doğudan esen yel, ateşten bir yeldir!
Şimdi Türkler geliyor Lâtinlerin yerine,
Sımsıkı sarılmışlar altın dizginlerine!
Torosları aşmışlar, Kayseri'ye varmışlar!
Aya Vasilyos gibi bir mabedi sarmışlar!
Yakıp yıkılmış mabet... Altın, mücevher, gümüş,
Kıymetli her ne varsa alınıp götürülmüş!
Diyorlar: Türk atlısı şimşek gibi belirir,
İnsan dehşet içinde korkusundan delirir!
Tahtına sen değer ver, güneş ol Bizans'a sen,
Fırtına ol, bora ol, Türk'e karşı köpüren!⁷⁹

⁷⁸ Resül Arslan, *a.g.e.*, s.14.

⁷⁹ Resül Arslan, *Alp Arslan ve Malazgird Zaferi*, Türk Kültür Derneği, İstanbul, 1968, s.71.

İstavroz çıkararak tahtına geçen Diogenüs, Aziz Peder'den dualarını esirgememesini isteyerek harekete geçer. Bu yönüyle Diogenüs, dinine bağlı bir Hristiyan'dır. İlk işi ise büyük bir ordu toplayarak Türkleri ortadan kaldırmak olacaktır:

BRYENNİOS — İmparatorum. Yirmi bini Peçenek olmak üzere on bin piyade, on bin Oğuz olmak üzere doksan beş bin süvarimiz bulunmaktadır. Güneyden gelen birliklerle toplam iki yüz kırk bini geçmektedir. Bunların büyük bir bölümü Norman, İskandinav, Franklarla, İskavlardır.⁸⁰

Topladığı ordunun büyüklüğüne güvenen Diogenüs, Türklerden gelen barış tekliflerini de reddeder. Bunun yanında imparator büyük bir kin, öfke ve hırs içindedir. Türklerin başkentine kadar ilerleyip onları tamamen ortadan kaldırabileceğine inanmıştır:

DİOGENÜS — Karşı gelen olursa acımayın canına.
Gönderiniz ruhunu yerin yedi katına.
Dedim, bütün askerler yapacaklar katliam.
Ne minare kalacak, ne kâbe, ne de islâm!..
İslamın bel kemiği Türk milleti ise
Muhakkak yok edecem, kılıçla kese kese
Ordumun ateşinden ufuklar deliniyor!⁸¹

DİOGENES — Bin bir zorlukla hazırladığım bu ordu İskender'in yarıda bıraktığı seferi tamamlayacaktır. İskender'in yapamadığını ben yapacağım. Asya'ya egemen olacağım. Alpaslan bizi Anadolu'da durdurabileceğini sanıyorsa aldanıyor.⁸²

Roman Diogenüs'ün toplamış olduğu ordunun miktarı konusunda yazarlar farklı sayılar verirler. Faruk Gürtunca bu sayıyı 200 bin, Sabahattin Engin 240 bin, Hüsnü Yıldız 250 bin, Resül Arslan 300 bin⁸³ olarak vermiştir. Sonuç olarak yazarlar Diogenüs'ün büyük bir ordu topladığı ve bu ordunun 200.000'den fazla askerden

⁸⁰ Sabahattin Engin, *Malazgirt*, Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü, Ankara, 1971, s.97.

⁸¹ Hüsnü Yıldız, *Mete ve Alparslan*, Kardeşler Matbaası, Antalya, 1960, s.27.

⁸² Fahri Sağlam, *Alp Arslan*, Töre Devlet Yayınevi, Ankara, 1976, s.94.

⁸³ Resül Arslan piyesin başlarında 300 bin olarak verdiği bu sayıdan daha sonra 200 bin olarak bahseder.

oluştığı konusunda hemfikirdir. Diogenüs, bu orduyu kendi ana ordusunun yanına eklediği paralı askerler vasıtasıyla meydana getirmiştir. Bu askerler Peçenekler, Uzlar, Bulgarlar ve Ruslardan meydana gelir.

Barış tekliflerinin reddedilmesine dökülecek kanlar sebebiyle üzülen Alp Arslan yine de şaşırmaz. O, bu tekliflerin Diogenüs tarafından reddedileceğini zaten bilmekte ancak yine de barışa dair yükümlülüğünü yerine getirmiş olmanın rahatlığı içindedir:

ALP ARSLAN — Ya Ebu Nasır ne dersin, sulha razı olur mu dersin?

EBU NASIR — Hiç zannetmiyorum. Zira üçyüzbün kişilik ordusuyla İskender'den daha büyük işleri yapmaya kadir olduğuna inanılıyormuş.

ALP ARSLAN — Sulha razı olacağına ben de inanmıyorum ama suç bizden gitsin. Dökülen kanların mesulü Romen Diojenüs olur.⁸⁴

Kaçınılmaz bir savaşın yaklaşmakta olduğunu anlayan Alp Arslan, çevresindeki isimlerin görüşlerini alarak bir savaş planı hazırlamaya başlar. Savaştan önce şehit olursa yerine oğlu Melikşah'ın veliaht olmasını isteyen Alp Arslan, eşinden ve Nizâmülmülk'ten olası bir mağlubiyet ihtimaline karşı Merv'e dönmesini ister. Resül Arslan piyesinin ilerleyen sayfalarında Merv yerine Hemedan diyerek bir tutarsızlığa neden olmuştur. Tarihi kaynaklarda Seferiyye Hatun ve Nizâmülmülk'ün, Tebriz veya Hemedan'a gönderildiği yazmaktadır.⁸⁵ 214 Bu açıdan Resül Arslan'ın vermiş olduğu şehir ismi (Merv) her ne kadar tartışmalı olsa da bahsi geçen iki kişinin savaştan önce oradan ayrıldıkları doğrudur.

Divanı toplayan Alp Arslan, burada devlet büyüklerinin ve komutanların görüşlerini dinler. Bu kişiler arasında Afşın, Fakih Mehmet, Danişment, Mengüç, Satık ve Madres Bey yer almaktadır. Alp Arslan akıllı veziri olarak bahsettiği Nizamülmülk'ün görüşünü divandakiler ile paylaşır:

ALP ARSLAN — Ey din ulusu fakîh, yok senden dirayetli,

Bizim atlımız çok az, düşmansa çok kuvvetli;

⁸⁴ Resül Arslan, *a.g.e.*, s.16.

⁸⁵ Abdülkerim Özaydın, “Nizâmülmülk'ün Büyük Selçuklu İmparatorluğu'na Hizmetleri”, *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, Sayı 8, Bahar 2018, s.7.

Ric'atten başka şimdi yoktur bir tedbîrimiz,
Bu fikri gütmektedir akıllı vezîrimiz.
Sen ne dersin?⁸⁶

Nizamülmülk'ün geri çekilip güçlendikten sonra taarruz etme fikrine yanaşmayan Fakih Mehmet, İslamiyet'i tehdit eden bu güçle bir an önce savaşılmamasını ister. Divanda düşmanın Malazgirt Ovası'nda tuzağa düşürülmesi ve hilal taktiği uygulanarak yok edilmesi kararlaştırılır.⁸⁷ Ancak düşmanın sayıca olan üstünlüğü, Türk tarafını tedirgin ve rahatsız etmektedir. Bu süreçte askerlerin manevi olarak savaşa hazırlanmasına büyük bir önem verilir. Hanefi imamlarından Ebu Nâsır b. Abdülmelik, orduyu "*cihadın farziyeti, şehadet ve cesaret mevzuları*" konusunda bilgilendirirken "*biri, bini değil elli bini birden şehit olmak için can atıyor.*"⁸⁸ diyerekten de ordunun manevi açıdan hazır olduğunu bildirir.

Alp Arslan'ın merhametli kişiliğini ön plana çıkartmak isteyen Resül Arslan ve Sabahattin Engin bunu esirlik etrafında işlemişlerdir. Resül Arslan'ın piyesinde Türkler savaş hazırlıkları yaparlarken Kumandan Vasil ve Piyer Bill adında iki kişiyi yakalar. Halk, yakalanan bu iki ismi öldürmeye çalışır ancak bu durum Savtekin ve Alp Arslan tarafından hoş karşılanmaz. Savtekin, esir durumdaki bir kişiye zarar vermenin Türk kimliğine yakışmayacağı görüşündedir:

SAVTEKİN — Neyi öldürüyorsunuz? Siz Bizanslı değilsiniz. (Dışardan bir ses)
- Ama onlar bizim öz kardeşlerimizin derilerini soydular.

SAVTEKİN — Bizde ölüm hükmünü adalet verir. Hem bu esirlerin suçunun ne olduğunu bilmiyorsunuz ki..⁸⁹

Piyese göre Piyer Bill, Fransız bir papaz olup hac için yollara düşerken yakalanmıştır. Kumandan Vasil ise Alp Arslan'un komutanlarından Sadak tarafından hezimete uğratılınca esir düşmüştür. "*Açın gözlerinizi, biz Türkler aman dileyene kılıç kaldırmayız. Hem sende kılıç da yok. Senin canını Allah rızası için bağışladım*" diyen

⁸⁶ Ziya Gökalp, *Alpaslan Malazgirt*, Altın Işık, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1976, s.228

⁸⁷ Yazarlar sadece Fakih Mehmet ve Nizamülmülk'ün görüşlerini paylaşmışlardır. Alp Arslan ise divandaki çoğunluğun görüşüne göre hareket etmiştir.

⁸⁸ Resül Arslan, *a.g.e.*, s.15.

⁸⁹ Resül Arslan, *a.g.e.*, s.17.

Alp Arslan, bu iki ismi birer esir değil misafir olarak ağırlar. Piyer Bill'in Türkler hakkındaki olumsuz görüşlerini sözleri ve davranışları ile değiştiren Alp Arslan, bu kimliği İslam vasıtasıyla elde ettiklerini savunur:

ALP ARSLAN — Bunun sırları yüce dinimiz İslâmdadır. Onun emir ve buyruklarıdır. Bizler, tarihler lehimize yazsınlar, bize methüsenada bulunsunlar diye değil Allah için doğruyuz...⁹⁰

Başta Alp Arslan olmak üzere gördükleri ilgi ve merhamet karşısında şaşkınlığa uğrayan Komutan Vasil ve Papaz Piyer Bill, daha önce duydukları hikayelerin gerçeği yansıtmadığını anlarlar. Bu hikayeler daha çok Attila etrafında kurgulanmış ve Türklerin barbar kimseler olduğu yönündedir:

VASIL — Sizleri sadece düşman olarak tanıyorduk; sizleri barbar, kendimizi bir şey zanendiyorduk. Aranızda esir olarak kaldığım şu üç dört gün içinde çok şeyler öğrendim. Bana yaptığımız hüsnu kabulü bizler bir sefire dahi yapamayız. Hakkınızda çok yanıldığımızı itiraf etmek isterim.⁹¹

Faruk Görtünca'nın Büyük Hakan Alp Arslan isimli piyesinde esirlerin bir pazarlık meselesi haline getirilmesine karşı çıkan Tuğrul Bey, kendilerine vaat edilen akçeleri reddederek elindeki esirleri şartsız bir şekilde serbest bırakır. Oysa İmparator Diogenüs, ele geçirdiği Türklere ya kötü bir şekilde davranmakta ya da onları öldürmektedir. Sabahattin Engin'in piyesinde Diogenüs bir Türk subayın burnunu keserek yollarken bunun karşılığında Alp Arslan kendilerinde esir olan Basilakis'e iyi davranılmasını ister.

Tarihi kaynaklarda temkinli bir lider olan Sultan Alp Arslan'ın casusluktan, casusluk eylemlerinden ve söylentilerden nefret ettiği yazmaktadır. Bu sebepten Alp Arslan, Nizamülmülk'ün itirazlarına rağmen Selçuklu devletinin Berîd Teşkilatını kaldırmıştır. Alp Arslan'ın aksine devletin bir istihbarat örgütünün olmasına şart gözüyle bakan Nizamülmülk, Alp Arslan'ın ölümünün ardından bu teşkilatı yeniden kurduğunu.⁹²

⁹⁰ Resül Arslan, *a.g.e.*, s.23.

⁹¹ Resül Arslan, *a.g.e.*, s.46.

⁹² İbrahim Harekât, "Berîd", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 5, İstanbul, 1992, s. 499.

Bu bilgiden hareket ettiğimizde piyeslerdeki Alp Arslan'ın kişiliği tarihi veriler ile kısmen örtüşmektedir. Çünkü Resül Arslan'ın piyesinde Alp Arslan, esir düşen Komutan Vasil'den Bizans ordusunun sayısı hakkında bilgi vermelerini ister. Oysa Alp Arslan, bir düşmanın kendisine vereceği bilgiye ne muhtaçtır ne de bu durum onun kişiliğine uygundur:

ALP ARSLAN — Dünyanın en haşmetli imparatorunun elçisi, ondan gelen bir misafir gibi mukabele göreceksiniz. Fakat sizden bir istirahatım olacak. Bütün kalbinizle doğruyu söyleyin. İmparatorunuzun kuvveti hakkında malûmat verin. Kuvvetiniz ne kadardır? Durumları izah edin lütfen.⁹³

Piyeslerde Alp Arslan'ın casuslara başvurmaması ve Bizans'a herhangi bir casus yollamamış olması onun tarihten hareketle öğrendiğimiz kişiliğine uygun durmaktadır. Zaten yazarlar arasında genel kanı, Türklerin entrikadan hoşlanmadığı ve haliyle bir entrika türü casusluğa başvurmayacakları yönündedir.

Malazgirt Ovası'nda gerçekleşen muharebede sayıca üstünlüğünü iyi değerlendiremeyen Bizans tarafı büyük bir mağlubiyet alır. Savaş sonunda esir düşen İmparator Diogenüs, Alp Arslan'ın kendisine büyük işkenceler yapacağını belki de öldüreceğini düşünmektedir. Ancak Alp Arslan Diogenüs'ü misafiri olarak kabul eder:

ALP ARSLAN — İmparator, müteessir olmayınız. İnsanların maceraları hep böyledir, üzölmeyin. Sizleri bir esir olarak değil misafir hükümdar olarak görüyorum. Hoş geldiniz. (Elini sıkar.)⁹⁴

İmparator ile bir anlaşma yapmaya karar veren Alp Arslan, Resül Arslan'ın piyesinde aşağıdaki isteklerde bulunur:

- 1- Kurtuluş akçesi olarak 100.000 dinar ödeyeceksiniz.
- 2- Devletiniz 360.000 dinar vergi verecek.
- 3-Antakya, Urfa, Menbiç, Ahlât ve Malazgird beldelerinden bir daha söz edilmeyecek.

⁹³ Resül Arslan, *a.g.e*, s.19

⁹⁴ Resül Arslan, *a.g.e*, s.47.

4- Yardım talebimizde arzumuzda göre yardım edeceksiniz..

Bu isteklere ek olarak Faruk Gürtünca'nın piyesinde Alp Arslan, kendi oğlunu Diogenüs'ün kızı ile evlendirmek ister.

C) İdeoloji ve Amaç Bakımından

Büyük Selçuklu Devleti dönemini konu edinen piyeslere bütüncül bir bakış açısıyla baktığımızda bu piyeslerde İslami inanç ve anlayışların ön plana çıkartıldığını görürüz. Bunda Selçuklu devletinin bir Türk-İslam devleti olmasının yanı sıra piyeslerin yazıldığı dönemin siyasi ve sosyal koşullarının da büyük bir etkisi bulunmaktadır. Tez kapsamında yapılan tarama çalışmasında Selçuklu dönemini konu edinen piyeslerin 1960-1972 yılları arasında yoğunlaştığı fark edilmiştir. Bu iki dönem 1960 Darbesi ve 1971 Askeri Muhtırasını içeren bir süreç olup Türkiye'nin en karışık dönem aralıklarına denk gelmektedir.

1960 Anayasası ile Türkiye'de geçici bir özgürlük havası esmeye başlamış bu havadan faydalanan tiyatrocular, kendi tiyatro topluluklarını kurmaya başlamışlardır.⁹⁵ Bu tiyatro toplulukları çoğunlukla sosyalist bir çizgide hareket ederek tiyatroyu bir propaganda aracına çevirmişlerdir.⁹⁶ Tiyatronun bu gidişatından rahatsız olanlar⁹⁷, bir yandan kendi anlayışlarını temsil eden tiyatro eserleri yazarken bir yandan da bu toplulukların dağılması için çaba göstermiştir. Sahnelenen bazı piyeslerin, toplumsal çatışmalara neden olması ve yaşanan olaylar neticesinde birçok kişinin ölmesi yahut yaralanması, bu dönemde yoğun bir çatışma atmosferi olduğunu kanıtlar niteliktedir.⁹⁸

⁹⁵ Tiyatro topluluklarının yanı sıra sosyalist çizgide olan tiyatro sendikaları da kurulmuştur. Bunlardan en bilindik olanları TOTSİS (Türkiye Opera, Tiyatro Sanatçıları ve Yardımcı İşçileri Sendikası) ve TİSEN (Türkiye Tiyatro İşçileri Sendikası)'dir.

⁹⁶ Arda Öztürk, *Türkiye'de 1960 Sonrası Politik Tiyatronun Gelişimi*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018, s. 14.

⁹⁷ Bunlar çoğunlukla sağ ideoloji içerisinde yer alan ülkücüler ve ümmetçilerdir.

⁹⁸ Beklan Algan Şehir Tiyatrosu'nda komünizm propagandası içeren oyunlar sahnelendiği gerekçesiyle 1964 yılında bu tiyatro binasının bir grup tarafından basılarak talan edilmesi, Muhsin Ertuğrul'un Türkiye İşçi Partisi milletvekili Çetin Altan'ın piyeslerini sahneltirdiği gerekçesiyle Şehir Tiyatrosu'nda görevinden alınması, Aydın Engin'in 1967 yılında sahnelenen Devr-i Süleyman isimli piyesini sahneyen Halk Oyuncuları grubunun AP Milletvekili Osman Zeki Efeoğlu tarafından Çin'den yardım almakla suçlanması bu olaylardan bazılarıdır.

Tiyatronun bu çatışmalı dönemi içerisinde Selçuklu dönemini konu edinen piyes yazarları, materyalist bir anlayışa yakın olarak gördükleri sosyalist ideoloji karşısına Türk tarihinin önemli bir dönemini, yoğun İslami motifler ile çıkartır. Elbet yazarların İslami motifleri yoğun bir şekilde kullanmalarının tek nedeni salt ideolojik nedenler değildir. Ancak Osmanlı dönemini konu edinen piyeslere nazaran bu piyeslerde aşırı bir İslami motif yer alması, yazarların bu yönde kasıtlı ve yoğun bir çaba harcadıklarını göstermektedir. İslamiyet sadece Alp Arslan'ın kişiliğine değil savaşın gerçekleşeceği güne değin etki eder:

ALP ARSLAN — Evet Hanefî mezheninin ulusu, sizlerin sayesinde bütün ordum değil bir Alp Arslan dahi milyonlara kâfi gelecektir. Âdet gereğince elbetteki Cuma namazını müteakip hücumla geçilecektir.⁹⁹

Yazarların Alp Arslan üzerinden idealize ettikleri İslamiyet, örnek bir müslümanın nasıl bir kişi olması gerektiğini de ortaya koyar. Bu, savaşmasını bilen ancak yüreğinden merhameti hiç esirgemeyen bir kişiliktir. Çok çalışmak ama bunun yanında Allah'a sığınmayı ve onun adaletine güvenmeyi bilmektir:

ALP ARSLAN — Bunun sınırları yüce dinimiz İslâm'dadır. Onun emir ve buyruklarıdır. Bizler, tarihler lehimize yazsınlar, bize methüsenada bulunsunlar diye değil, Allah için doğruyuz.¹⁰⁰

Diğer inançlara saygı duymak bunun yanı sıra mağlup olup silahsız kalmış olanlara merhamet etmektir:

Yoktur İncil'e karşı bizim hiçbir kinimiz
Onu mübarek tanır hatta bizim dinimiz
Ehl-i Kitâb diyoruz İncil'in eshâbına:
Niçün onlar düşmandır İslâm'ın Kîtâb'ına?
Biz onları yenersek mağlûp korkmaz canından
Emîn kalır mâlından, ırzından, imânından¹⁰¹

⁹⁹ Resül Arslan, *a.g.e.*, s.39.

¹⁰⁰ Resül Arslan, *a.g.e.*, s.23.

¹⁰¹ Ziya Gökalp, *a.g.e.*, s.225.

Din büyüklerine saygı göstermek ve onların öğütlerini dinlemek de örnek bir Müslümanın sahip olması gereken özelliklerinden biri olarak gösterilmiştir.

Yazarlar, piyeslerini yazarken batılı kaynaklar yerine İslami kaynakları referans almışlardır. Bunun en önemli iki kanıtı, muharebenin gerçekleştiği gün ve muharebe sonundaki antlaşma metnindeki farklılıklardır. Batılı kaynaklarda Malazgirt Muharebesi'nin 19 Ağustos günü gerçekleştiği öne sürülmüş ancak yazarların hepsi İslami kaynaklarda yer alan 26 Ağustos gününü esas alarak savaşın bir cuma günü gerçekleştiğini iddia etmişlerdir. Yine batılı kaynaklarda savaş sonunda Alp Arslan'ın kızını Romanos'un oğlu ile evlendirme kararı aldığı yazmakta ancak piyes yazarları yine İslami kaynakları esas alarak Romanos'un kızını Alp Arslan'ın oğlu ile evlendirme kararı aldığını yazmışlardır.¹⁰² Bu bilgiler bize yazarların ya Avrupalı kaynaklardan faydalanmadığını ya da bu kaynakları dikkate almaya değer görmediklerini göstermektedir. Bir piyes yazarının hangi kaynakları esas alarak piyesini oluşturduğunu bulmak oldukça zordur. Ancak Resül Arslan, piyesinin sonunda faydalandığı kaynakçaları sıralamıştır. Bu iki açıdan oldukça önemlidir. İlki, yazarın piyesini oluştururken tarihi gerçekliğe uygun hareket etmek istediğini gösterir. İkincisi ise yazarın hangi kaynak türlerini dikkate aldığını bize gösterir. Yazarın faydalandığı isimler arasında Mehmet Altay Köymen, Osman Turan, İbrahim Kafesoğlu, Hüseyin Namık Orkun, Yılmaz Öztuna, Ziya Gökalp, Kadri Perk, Aleksandr Vasiliev¹⁰³ ve Ali Rıza Alp bulunmaktadır. Bu isimler arasında yer alan Aleksandr Vasilyev, yabancı bir yazar olmasıyla dikkat çeker. Piyeste bu yazarın Bizans tarihine ilişkin yazmış olduğu "*Bizans Tarihi*" isimli eserinin ilk cildinden faydalanılmıştır. Yazarın yararlanmış olduğu kaynaklardan iki tanesi edebi tür olmaları bakımından dikkat çeker. Bunlardan ilki Ziya Gökalp'e ait olan Malazgirt Muharebesi isimli piyes diğeri de Ali Rıza Alp'e ait olan Resimli Roman'dır. Haliyle Resül Arslan sadece tarihi değil aynı zamanda edebi kaynakları da okuyarak bunlardan ilham aldığını da kabul etmiş bulunmaktadır.

¹⁰² Semavi Eyice, *a.g.e.*, s.64.

¹⁰³ Aleksandr Aleksandroviç Vasiliev (1867-1953), Bizans tarih ve kültürüne ilişkin kaynaklarda önemli bir otorite olarak kabul edilmiştir. En önemli çalışmalarından biri olan History of the Byzantine Empire'in ilk cildini 1929 ikinci cildini 1935 yılında yayımlamıştır.

Her ne kadar Resül Arslan dışındaki piyes yazarları faydalandıkları kaynakları sıralamamış olsa da bu yazarların piyesleri de içerikleri ve barındırdıkları olay örgüsü bakımından çeşitli kaynaklardan faydalanılarak yazıldığını göstermektedir.

Piyesinin önsözünde Malazgirt Muharebesi hakkında tarihi bilgileri veren Hüsnü Yıldız, okuyucuyu olay örgüsüne hazırlar. Burada Hüsnü Yıldız, "*Türk ırkının bütün meziyetlerini şahsında toplayan bir hükümdar*" olarak nitelediği Alp Arslan'ın kan dökülmesini engellemek için defalarca Bizans'a barış teklifinde bulunduğunu ancak bu teklifin reddedildiğini yazmıştır. Bunun üzerine Alp Arslan 26 Ağustos Cuma günü 50 bine yakın ordusu ile Bizans'ın 200 bin kişilik ordusunu mağlup etmiştir. Yazarın piyesinin önsözünde bu tarihi bilgileri paylaşması, piyes öncesinde okuyucu yahut izleyicinin bir ön bilgiye sahip olmasını istediğini göstermektedir. Fahri Sağlam ise milliyetçiliğin öneminden bahsederek Türklük şuuru ve heyecanının sürdürülmesi için bir piyes kaleme aldığını belirtmiştir. Faruk Gürtunca'yı Alp Arslan üzerine bir piyes yazmaya itekleyen neden ise Malazgirt Muharebesi'nin 900. yıldönümü olmuştur. Yazar, piyesin bu 900. yıldönümü şerefine bir yarışmaya¹⁰⁴ katılmak üzere yazıldığını belirtmiştir. Yarışmanın başkanlığını yapan Emin Bilgiç amaçlarını şu şekilde belirtmiştir: "*İçtimaî ve millî hayatımız bakımından bir takım buhranlar yaşamakta olduğumuz bir sırada Türklüğe ikinci vatanını kazandıran ve Bizans'ın asıl yıkılışını müjdelemesi itibariyle Türk ve Dünya tarihinde bir dönüm noktası teşkil eden bu Büyük Milli Zafer'i terennüm eden manzum piyesin nesillerin millî şuurlarını, birlik ve yükseliş heyecanlarını kamçulamakta yararlı ve tesirli olmasını dileriz.*"

Bilgiç'in bu aktarımı onun piyeslerden milli şuuru aşlamalarını, bunu yaparken de topluma moral kaynağı olmalarını beklediğini göstermektedir. Abay Dağlı'nın Malazgirt'ten Sakarya'ya isimli piyesinde yazar, piyesini okullarda oynanması üzere kaleme aldığını belirtmiştir. Başlangıçta Malazgirt ve Sakarya olarak iki farklı piyesten oluşan eser, okullardaki sahneleme zamanının kısıtlı olmasından ötürü kısaltılarak tek bir piyeste toplanmıştır.

¹⁰⁴ Bu yarışma Selçuklu Tarihi ve Medeniyeti Enstitüsü tarafından gerçekleştirilmiştir. Yarışmanın "fikir eserler" ve "tarihi roman" kolları beklenen ilgiyi görmeyince sadece "şiir" ve "temsil ürünleri" üzerine bir yarışma yapılmıştır.

İçerik ve önsözlerden hareketle piyeslerin aşağıdaki amaçlar doğrultusunda yazıldığını söyleyebiliriz:

- a) Büyük Selçuklu dönemi ve bu dönem içerisinde yer alan önemli bir zaferi öğretmek ve hatırlatmak.
- b) Türk tarihinin önemli bir zaferinden bahsederek topluma milli şuur aşılama bunu yaparken de moral vermek.
- c) Türk edebiyatına katkıda bulunmak.
- ç) Alp Arslan'ın kimliği üzerinden örnek bir Müslümanın nasıl olması gerektiğini göstermek.
- d) Materyalist ve sosyalist bir çizgiye kayan Türk tiyatrosunu içine düştüğü bu durumdan kurtarmak. Bunu yaparken de Türk tarihini bir araç olarak kullanmak.
- e) Malazgirt Muharebesi'nin yıldönümleri adına bir ürün vermiş olmak.

Yazarların Malazgirt Muharebesi ve muharebe öncesi genel duruma dair bakış açıları şu şekilde sıralanabilir:

- a) Bu muharebenin taraflarını oluşturan Alp Arslan ve Diogenüs, kişilik ve yetenek bakımından tezat niteliklere sahiptirler.
- b) Muharebe öncesi defalarca barış isteğinde bulunan Türkler uzlaşmacı taraf, Türklerin barış tekliflerine yanaşmayan Bizans ise uzlaşmacı olmayan taraftır.
- c) İyi bir Müslüman olan Alp Arslan, kendi nefsi ve çıkarları için değil halkı ve İslamiyet için savaşmıştır.
- ç) Savaştan korkmayan ve şehit olmayı değerli bulan Türkler bu yönleriyle düşmanlarının dahi takdirini kazanmışlardır.
- d) Savaş öncesi ve esnasında ele geçirilen asker ve sivillere Türkler iyi davranmıştır. Ancak Bizans tam tersi bir şekilde davranarak elindeki esirlere zarar vermiştir.
- e) Ordusunun sayıca üstünlüğüne güvenen Diogenüs, kibrinin ve ihmalinin kurbanı olmuştur.
- f) Alp Arslan, kendinden üç dört kat daha fazla olan Bizans ordusunu mağlup ederek Türklerin savaş meydanlarında ne kadar güçlü olduklarını ve akıllı bir şekilde askerî taktikler uygulayabileceğini göstermiştir.
- g) Savaş öncesi çevresindeki isimlerin önerilerini alan Alp Arslan böylece danışmanın ve dinlemenin ne kadar önemli olduğunu kanıtlamıştır.

- ğ) Bizans'ın bitmek bilmeyen entrikaları karşısında Alp Arslan herhangi bir entrikaya başvurmaksızın cenk etmeyi tercih etmiştir.
- h) Maneviyatı güçlü isimler Malazgirt Muharebesinde Türklerin zaferle ayrılacağını hissetmişlerdir.
- ı) Alp Arslan, karısını ve bilgeliğiyle ön plana çıkan Vezir Nizamülmülk'ü savaş meydanından uzak tutarak ailenin ve bilgeli kimselerin önemini göstermiştir.

III. BÖLÜM

TÜRK TİYATROSUNDA OSMANLI DEVLETİ

D) DÖNEME DAİR GENEL BİLGİLENDİRME

1299 yılında Osman Gazi (11281-1324) önderliğinde kurulan Osmanlı Devleti, 1923 yılına kadar varlığını sürdürerek dünya tarihinin en uzun ömürlü devletlerinden biri olma özelliğine sahip olmuştur. Altı yüzyıllık ömrünün yarısını savaşlarla geçiren Osmanlı Devleti bu açıdan savaş külliyatı konusunda zengin bir içeriğe sahiptir.

Bilecik ilinin Söğüt ilçesinde kurulan devletin ilk savaşları o bölgenin yakınlarında yer alan Bizans Tekfurlarına karşı gerçekleşmiştir. 1302 yılında Koyunhisar Muharebesi ile Bizans kuvvetlerini mağlup eden Osman Gazi, kısa zamanda iyi bir şöhrete kavuşmuştur. Orhan Bey (1324-1362) döneminde Balkanlarda yer alan Çimpe Kalesi'nin alınmasıyla ilk defa Rumeli topraklarına yerleşen Osmanlı, burada bir iskân politikası uygulayarak kalıcı olmak için çabalamaya başlamıştır. "Yaya ve Müsellem" adıyla bilinen ilk düzenli ordu da bu dönemde kurulmuştur. I. Murat (1362-1389) döneminde Balkan-Haçlı İttifakı tarafından kurulmuş olan Haçlı ordusunu mağlup eden Osmanlı Devleti böylece Rumeli'deki varlığını sağlamlaştırmıştır. Pençik sisteminin uygulanarak Kapkulu (Yeniçeri) Ocağı'nın kurulması da I. Murat döneminde gerçekleşmiştir.¹⁰⁵ Osmanlı devleti ordudaki teşkilatlanmayı gerçekleştirirken büyük ölçüde Selçuklu Devleti'nin etkisi altında kalmıştır. I. Bayezid (1389-1402) döneminde gerçekleşen Ankara Savaşı (1402) ile bir fetret devrine giren devlet, I. Mehmet'in tahttaki rakiplerini alt ederek başa geçmesiyle sona ermiştir.¹⁰⁶ 1421 yılında tahta geçen II. Murat döneminde İstanbul ilk kez kuşatılmış ancak II. Murat'ın küçük kardeşi Şehzade Mustafa'nın isyan etmesi üzerine kuşatma kaldırılmak zorunda kalmıştır.

1451 yılında tahta ikinci defa geçen II. Mehmet, İstanbul'u fethetmek için hızlı bir şekilde hazırlıklara başlamış ve 1453 yılında İstanbul'u başarıyla fethetmiştir. Bu fetih

¹⁰⁵ Abdullah Demir, "Osmanlı Devleti'nde Devşirme Sistemi", *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1 Sayı 1, 2017, s.22.

¹⁰⁶ Murat Yılmaz, "Bizans Kaynaklarına Göre Ankara Savaşı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 11 Sayı 60, 2018, s.477.

sadece Türk değil Avrupa tarihini de büyük ölçüde etkileyen bir dizi gelişmelere neden olmuştur.¹⁰⁷ İstanbul'un fethi ile devletin başkenti İstanbul'a taşınmıştır. Aynı dönemde Kırım'ın ele geçirilmesi ile Karadeniz bir Türk gölü haline gelmiş, İpek yolunun denetimi tamamen Osmanlı'nın eline geçmiştir. I. Selim (1512-1520) ve I. Süleyman (1520-1566) dönemlerinde fetih politikalarını devam ettiren Osmanlı devleti doğuda Mısır'a batıda Macaristan'a kadar uzanmıştır.

VII. yüzyıl ile Osmanlı devletinin duraklama dönemine girdiği kabul edilmektedir. Bu dönemde iç ve dış nedenlere bağlı olarak İstanbul (Merkez), Anadolu (Celâli) ve Eyâlet İsyanları çıkmıştır. Bu isyanları baskı ve şiddet yoluyla bastırmaya çalışan Osmanlı Devleti, yaşanan duraklamayı önlemek adına birtakım askeri ve ekonomik ıslahatlar da yapmıştır. Yüzeysel kalan ve Avrupa'daki gelişmelerin dikkate alınmadığı bu ıslahatlar, beklenen etkiyi sağlamakta yetersiz kalmıştır. Bu dönem padişahlarından biri olan II. Osman, (1618-1622), Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmayı düşündüğü için ayaklanan yeniçeriler tarafından Yedikule Zindanları'nda öldürülmüştür.¹⁰⁸ IV. Murat (1623-1640) döneminde devlet adamlarına, devlet sorunlarını tespit etmek ve çözüm yolları üretmek amacıyla çeşitli raporlar hazırlanmış ancak bu raporlar IV. Murat'ın ölümü nedeniyle uygulamaya konamamıştır. 1699 yılında Avusturya, Lehistan ve Venedik ile Karlofça Antlaşması'nı; 1700'de Rusya ile İstanbul Antlaşması'nı imzalayan Osmanlı Devleti ilk kez bu ölçüde bir toprak kaybı yaşamıştır.

XVIII. yüzyılda Avrupa'daki gelişmeleri takip etmeye başlayan Osmanlı Devleti, askeri alanda ıslahatlar yapmayı sürdürmüş ancak bu ıslahatlar ulema ve yeniçerilerin tepkisine neden olmuştur. I. Mahmut (1730-1754) döneminde ordu sistemi bölük, tabur ve alay sistemine göre yeniden düzenlenmiş, Humbaracı Ocağı'nın başına Fransız asıllı Comte de Bonneval (Humbaracı Ahmet Paşa) getirilmiştir. 1734 yılında subay yetiştirmek amacıyla Hendesehâne açılmıştır. I. Abdülhamit (1774-1789) döneminde ilk kez Yeniçeri sayımı yapılmış, cülus bahşişi kaldırılmış ve ulûfe alım satımı yasaklanmıştır. Bu gelişmelerden olumsuz etkilenen Yeniçeriler ayaklanarak ıslahatlarda rolü olan Sadrazam Halil Hamit Paşa'nın idam edilerek cezalandırılmasını sağlamışlardır. III. Selim (1789-1807) döneminde Nizâm-ı Cedid adıyla ilk kez batı

¹⁰⁷ Ahmet Gündüz, "İstanbul'un Osmanlılar Tarafından Fethi, Türk- İslam ve Avrupa Açısından Önemi", *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt: 5, Sayı: 17, Bahar 2008, s.54.

¹⁰⁸ Konur Ertop, "Topkapı Sarayından Yedikule Zindanına", *Bütün Dünya*, Ocak 2017, s. 50.

sistemine uygun yeni bir ordu kurulmuştur.¹⁰⁹ Ancak kurulan ordunun ömrü uzun olamamış, yeni ordu ile geri plana düştüklerini hisseden Yeniçeriler 1807 yılında isyan etmişlerdir.¹¹⁰ Kabakçı Mustafa İsyanı olarak bilinen bu isyan ile III. Selim tahttan çekilmek zorunda kalmıştır.

XIX. yüzyıl ile dağılma dönemine giren Osmanlı Devleti, bu yüzyılda milliyetçiliğe bağlı olarak gerçekleşen isyanlar ile uğraşmak zorunda kalmıştır. 1831 yılında Mora ve Girit valiliği karşılığında Yunan isyanını bastıran Kavalalı Mehmet Ali Paşa, isteklerinin yerine getirilmediği gerekçe göstererek isyan etmiştir. Bu isyan karşısında zor duruma düşen Osmanlı Devleti, Rusya'ya boğazlar konusunda imtiyazlar vererek yardım çağrısında bulunmuştur. Bu durum yaşanan bir iç gelişmenin bir dış sorun haline gelmesine ve bir boğazlar sorununa neden olmuştur. Rusya'ya verilen imtiyazdan rahatsız olan Fransa ve İngiltere, Londra Boğazlar Sözleşmesi ile Osmanlı'nın boğazlar üzerindeki egemenlik haklarına kısıtlama getirmiştir.¹¹¹ Bu yüzyılda Edirne Antlaşması (1829) ile Yunanistan bağımsızlığını kazanmış; Fransa Cezayir'i işgal etmiş (1830); Kıbrıs'ın yönetimi geçici süreyle İngiltere'ye bırakılmış (1878); Berlin Antlaşması (1878) ile Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsızlığını kazanmış; Fransa Tunus'u işgal etmiş (1881) ve İngiltere Mısır'ı işgal etmiştir (1882). II. Mahmut (1808-1839) döneminde Yeniçeri Ocağı kaldırılarak (1826) yerine Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye isimli yeni bir ordu kurulmuş ve ocak anlayışı terk edilmiştir.¹¹² Sultan Abdülmecit (1829-1861) ve Sultan Abdülaziz (1861-1876) dönemlerinde hukuk ve idari alanda birçok ıslahat yapılmıştır. Abdülmecit dönemine ait olan Tanzimat Fermanı (3 Kasım 1839) ve Islahat Fermanı (28 Şubat 1856) bu ıslahatlarda başı çekmiştir. II. Abdülhamit (1876-1909) döneminde I. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle ilk defa devletin yönetim biçiminde değişikliğe gidilmiştir. Yaşanan bu değişiklik uzun sürmemiş II. Abdülhamit 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nı (93 Harbi) gerekçe göstererek Kanun-i Esâsi'yi yürürlükten kaldırmıştır.

¹⁰⁹ Seyfi Kenan, "Nizâm-ı Kadîm'den Nizâm-ı Cedîd'e III. Selim ve Dönemi", *TDV Yayınları*, İstanbul, Aralık 2010, s.16.

¹¹⁰ Burhan Satır, *Kabakçı Mustafa İsyanı ve Yenileşme Hareketlerine Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, Aralık 2006, s.49.

¹¹¹ Muharrem Dördüncü, "1774 Küçük Kaynarca Antlaşmasından 1841 Londra Sözleşmesine Kadar Boğazlar Meselesi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 3 Sayı 1, Haziran 2001, s. 86.

¹¹² Sadık Çetin - Ayhan Doğan, "Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye Ordusunun Kurulması ve Amasya'ya Yansımaları", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 17 Sayı 3, Ocak 2018, s.1177.

XX. yüzyılda devlet yönetimindeki etkinliğini arttıran İttihat ve Terakki, yeniden meşrutiyetin ilan edilmesinde büyük bir rol oynamıştır. Bu yüzyılda Trablusgarp Savaşı (1911-1912), Balkan Savaşları (1912-1913), I. Dünya Savaşı (1914-1918) ve Kurtuluş Savaşı (1919-1923) yaşanmıştır. Tez kapsamında yapılan tarama çalışmasında Trablusgarp Savaşı'na dair bir tiyatro külliyatının oluşmadığı, konuya dair yazılmış olan piyeslerin de günümüze ulaşmadığı tespit edilmiştir.

Osmanlı dönemini konu edinen piyeslerin büyük bir çoğunluğunun taht kavgalarına ve saray entrikalarına yoğunlaşmasından ötürü savaş olgusu daha geri planda kalmıştır. Savaşlar arasında İstanbul'un fethi, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı, doğrudan üzerine piyes yazılan savaşlar olmuşlardır.

II) İSTANBUL'UN FETHİNE DAİR GENEL BİLGİLENDİRME

İstanbul'un fethi 1453 yılında Osmanlı padişahı Fatih Sultan Mehmet döneminde gerçekleştirilmiştir. Çocukluğunda babası II. Murat'ın çabaları ile ileri düzeyde bir eğitim alan Sultan Mehmet'in¹¹³ batı dilleri, sanatı ve Antikçağ kültürü hakkında iyi bir bilgi birikimine sahip olduğu düşünülmektedir.¹¹⁴ Kaynaklarda, çocukluğunda oldukça şımarık ve derslere ilgisiz bir kişi olduğu söylenen şehzadenin Molla Gürani'nin otoriter yapısı sayesinde düzeldiği yazılıdır.¹¹⁵

Tahta ilk kez babası II. Murat'ın 1444 yılında tahttan kendi isteği ile çekilmesiyle geçen II. Mehmet, on iki yaşında sultan olmuştur. Ancak çocuk yaştaki bu sultan, birçok iç ve dış mesele ile uğraşmak zorunda kalmış özellikle Sadrazam Çandarlı Halil Paşa'nın kendisine yönelik ciddi muhalefetine maruz kalmıştır. II. Murat döneminde elde ettiği nüfuzu kaybetmek istemeyen Çandarlı Halil Paşa, II. Murat'a yönelik muhalefet tarafını oluştururken; Rumeli Beylerbeyi Vezir Şehâbeddin Şâhin, Nişancı İbrâhim, Turhan Paşa ve Zağanos Paşa ise yeni sultanın etrafında kenetlenen isimler olmuşlardır.

¹¹³ Nesimi Yazıcı, "Fâti'h'in Yetişmesi Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *AÜİFD*, XLVIII, 2018, s.3.

¹¹⁴ Sevgi Gürtuna, "Sanat Eğitimi Yönünden Fatih'in Çocukluk Defteri Üzerine Düşünceler", *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 1, 2005, s. 3.

¹¹⁵ Emine Sonnur Özcan, "Fâti'h Sultan Mehmed'in Hikmete Sığınması Üzerine", *Mukaddime*, Sayı 1, 2010, s.23.

Osmanlı tahtına çocuk yaşta birisinin geçmesini fırsata çevirmeye çalışan Avrupa, bir haçlı ordusu kurarak Osmanlı üzerine sefer yapma kararı almış kurulan haçlı ordusu 18 Eylül'de Tuna'ya kadar varmıştır. Bu durum üzerine Sadrazam Çandarlı Halil Paşa, II. Murat'tan Edirne'ye gelerek Osmanlı ordusuna komutanlık etmesini istemiştir. Böylece Halil Paşa, Sultan Mehmet'in bir zafer elde etmesini engellemiştir. Oğlunun mevcut nüfuzunun sarsılmasını istemeyen II. Murat, Varna'da haçlıları bozguna uğrattıktan sonra Manisa'ya dönerek tekrar inzivaya çekilmiştir.¹¹⁶

II. Murat'ın tekrar inzivaya çekilmesi ile Sultan Mehmet, İstanbul'un fethine yönelik planlar yapmaya başlamıştır. Bu süreçte Sultan Mehmet'in Zağanos Paşa'nın etkisi altında kaldığı tahmin edilmektedir. Zağanos Paşa ve taraftarları, başarılı bir fetih ile Çandarlı Halil Paşa ve II. Murat'ın pasifize edilebileceğini düşünmüş olmalıydılar.¹¹⁷ Yeni padişahın bu fetihçi politikaları başta Bizans'ın ardından Kastamonu ve Karaman beylerine hem telaşa düşürmüş hem de rahatsız etmiştir. Bu isimler Manisa'daki II. Murat'a başvurarak şikayetlerini dile getirmişlerdir. II. Murat oğlunu ve onu kışkırtan isimleri uyarıp inzivasına devam ederken bir yandan da işlerin yolunda gitmediğine dair bir hisse kapılmıştır. Onun bu hisleri Edirne'de çıkan yeniçeri ayaklanması ile kendini kanıtlamış ve II. Murat yeniden tahta geçerek duruma el koymaktan başka çare olmadığına kanaat getirmiştir. Böylece Sultan Mehmet'in iki yıl süren padişahlığı sona ererken bir yandan da İstanbul'un fethine yönelik planlar daha doğru düzgün uygulamaya geçmeden bir kenara atılmıştır.

II. Mehmet'in yeniden tahta geçmesi 3 Şubat 1451 tarihinde babası II. Murat'ın ölümü ile gerçekleşmiştir. Bu süreç içinde İstanbul'un fethinin Sultan Mehmet'te bir takıntı haline geldiği tahmin edilmektedir. Tahta geçen Sultan Mehmet ilk iş olarak babasının Venedik, Ceneviz Cumhuriyeti, Macaristan ve Sırp Despotluğu ile yapmış olduğu antlaşmaları yenilerken bir yandan da İstanbul'un fethine yönelik hazırlıklar yapmaya başlamıştır. II. Mehmet'in tecrübesiz bir padişah olduğu yanılığına kapılan Karaman beylikleri ayaklanınca Sultan Mehmet Anadolu'ya geçerek bu isyanı bastırmıştır.¹¹⁸

¹¹⁶ Halil İnalçık, "Mehmed II", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 28, 2003, s.396.

¹¹⁷ Ali Kuşat, "Fatih Sultan Mehmet'in Kişiliği ve Fetihteki Rolü (Psikanalitik Bir Yaklaşım)", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 14, 2003, s.135.

¹¹⁸ Kolektif (Mualla Uydu Yücel, Aysel Dıngın Ilgın), *Geçmişten Günümüze Türkistan Tarihini Bilinmeyenleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul, Ekim 2017, s.256.

Bu sırada Roma İmparatoru Konstantinos'un Şehzade Orhan için istediği ödeneğin arttırılması isteğini kabul eden II. Mehmet¹¹⁹, Edirne'ye döndüğünde Orhan için ayrılmış olan ödeneğe el koyarak İstanbul'un ablukaya alınmasını istemiştir.

Anadolu Hisarı karşısına Rumeli Hisarı'nın yaptırılma emrini veren Sultan Mehmet böylece İstanbul'a gelebilecek olan yardımları önlemeyi ve Osmanlı askerlerinin karşı tarafa güvenle geçebilmesini hedeflemiştir. Rumeli Hisarı'nın yapımına başlanmasıyla İmparator Konstantin tedirgin olmaya başlamış ve kendisinden izin alınmadığı gerekçesiyle inşaatın durdurulmasını istemiştir. Bizans elçilerini iki kez reddeden Sultan Mehmet, kararlılıkla hisarın yapılmasını sağlamıştır. Bir yandan da güçlü Bizans surlarını aşmanın yollarını arayan Sultan Mehmet, Erdelli Urban isimdeki bir top döküm ustasından, Bizans surlarını yıkabilecek güç ve büyüklükte toplar üretmesini istemiştir. Kara ordusunun yanında güçlü bir donanmanın şart olduğunu düşünen sultan, 400 parçadan oluşan bir Osmanlı donanması hazırlatmıştır.

İstanbul kuşatmasının yaklaştığını anlayan Bizans ise surlarını güçlendirip Haliç'i zincir ile kapatmıştır. Kuşatma için Papa'dan ve İtalya'dan yardım isteğinde bulunan Konstantin, bu yardım isteklerinden beklediğini bulamamıştır. Konstantin'in yardım isteklerine dair kayda değer tek gelişme Cenova'nın Giovanni Giustiniani komutasında göndermiş olduğu ve içinde 700 asker taşıyan Ceneviz kadırgaları olmuştur.

6 Nisan 1453 tarihinde başlayan kuşatma elli dört gün kadar sürmüştür. Bu kuşatma aralıklarla devam etmiş ve 29 Mayıs günü Osmanlı devletinin zaferi ile sonuçlanmıştır. Haliç'i kapatan zincirin karadan yürütülen gemiler ile atlatılması savaşın kaderini etkileyen en önemli gelişmelerden biri olmuştur. Kuşatma sürecinde Sultan Mehmet'in fetih hareketine yönelik muhalefetini sürdüren Çandarlı Halil Paşa, Sultan Mehmet'e birkaç defa teslim olmasını tavsiye etmiştir. Bizans tarafında ise İmparator Konstantin, batıdaki devletlerin ve Latinlerin desteğini almak üzere kiliselerin birleşmesini esas alan bir âyinde bulunmuştur. Ancak imparatorun bu hamlesi, beklenen desteği görmediği gibi Bizans halkının da öfkelenmesine neden olmuştur. Georgios Scholarios ve Lukas Notaras, bu karara en büyük tepkiyi veren isimler olmuşlardır. Notaras'a ait olduğu düşünülen "*Latin külâhı görmektense Türk sarığı görmek evlâdır*" sözü, bu

¹¹⁹ Selâhattin Tansel, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmet'in Siyasî ve Askerî Faaliyeti*, TTK Basımevi, Ankara, 1953, s.34.

görüŖte olanların birer parolası haline gelmiŖtir.¹²⁰ Yine Konstantinos'un, ordusunun büyük bir kısmının komutanlığını Latin olan Giustiniani-Longo'ya vermesi, taraflar arasında çatıŖmaya neden olmuŖtur.

Fethin baŖarı ile sonuçlanmasıyla İstanbul'a giren Sultan Mehmet, Ayasofya'ya giderek burada namaz kılmıŖ ve yeni tahtının artık İstanbul olduğunu söylemiŖtir. Ŗehir, Bizans tarafının teslim olma teklifini reddetmiŖ olmasından ötürü İslami usuller esas alınarak Osmanlı askerlerince üç gün boyunca yağmalanmıŖtır.¹²¹ Her ne kadar Sultan Mehmet, bu yağma giriŖimlerini önlemeye çalıŖsa da bunda yeterince baŖarlı olamamıŖtır. İmparator Konstantin'in akıbetinin ne olduğu ise bir tartıŖma konusudur. Bazı kaynaklarda imparatorun cesedinin bulunamadığı bazılarında ise bulunarak bir tören ile defnedildiği yazmaktadır. KeŖiŖ kılığında İstanbul'dan kaçmaya çalıŖan Ŗehzade Orhan ise yakalanarak idam edilmiŖtir.

Çandarlı Halil PaŖa'nın, Sultan Mehmet'i barıŖa ikna etmesi karŖılıđında rüŖvet aldığına dair dedikodular, onun azledilmesine kadar giden sürecin en önemli etmenlerinden biri olmuŖtur. Aslında Sultan Mehmet'in fethi ve kendisine yönelik muhalefeti nedeniyle Halil PaŖa'yı azledeceği bellidir. Ancak onun hakkında çıkan bu iddialar, Halil PaŖa'nın önce 1 Haziran 1453'te azledilmesine ardından 10 Temmuz'da idam edilmesine neden olmuŖtur. Bu idam, Osmanlı devletindeki ilk sadrazam idamı olarak tarihe geçmiŖtir. İstanbul'un fethinden padiŖahı yeni bir haçlı ordusu tehlikesini gerekçe göstererek vazgeçirmeye çalıŖan Halil PaŖa'nın bu düşüncesinde samimi olup olmadığı ve gerçekte Bizans'tan rüŖvet alıp almadığı hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır.¹²²

İstanbul'un fethi ile II. Mehmet'in otoritesi büyük ölçüde artarken devletin başkenti de İstanbul'a taŖınmıŖtır. İstanbul, batıya yönelik seferler için Osmanlı devletine büyük bir avantaj sağlarken on bir asırlık Bizans İmparatorluğu ise tarihe karıŖmıŖtır.¹²³

¹²⁰ Ebru Altan, "İstanbul'un Fethi Sırasında Ŗehirde YaŖananlar ve Psikolojik Durum", *Tarih Dergisi*, Sayı 66, 2017/2, s.67.

¹²¹ Mehmet Yavuz, "İstanbul'un Fethi ve AkŖsesseddin", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 1 Sayı 26, 2017, s.196.

¹²² Münir Aktepe, "Çandarlı Halil PaŖa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 8, 1993, s.213.

¹²³ Ahmet Gündüz, "İstanbul'un Osmanlılar Tarafından Fethi, Türk- İslam ve Avrupa Açısından Önemi", *Karadeniz AraŖtırmaları*, Cilt 5 Sayı 17, Bahar 2008, s.61.

III) FETHİ KONU EDİNER TİYATRO ESERLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

A) Yapı Bakımından

Fatih Sultan Mehmet dönemini konu edinen piyeslerde yazarlar üç noktadan hareketle piyesler yazmışlardır. Bunlar Fatih'in çocukluğu, İstanbul'un fethi ve Fatih'in adalet anlayışıdır. Tezin konusu gereği bu piyesler arasında bizi ilgilendirenleri İstanbul'un fethi üzerine yazılmış olanlarıdır. Ancak çalışmada diğer piyesler de incelenerek bunların İstanbul'un fethine dair bir içerik barındırıp barındırmadıkları değerlendirilmiştir. Bu piyesler arasında Fatih Devrinde Adalet (Sırrı Uzunhasanoğlu), Fatih'in Adaleti (Rahmi Dönmez) ve Küçük Serdar (Beria Sirâl) bulunmaktadır. Bir de İstanbul'a duyulan özlem ve sevginin Sultan Mehmet dışındaki bir isim tarafından aktarıldığı Deniz Abdal (Behçet Kemal Çağlar) isimli bir piyes bulunmaktadır. Bu piyesten de İstanbul'un fethini başka birisinin gözünden aktarmasından ötürü faydalanılmıştır.

Amatör yazarlar dışarıda tutulduğunda yapılan tarama çalışmasında Hikmet Sevig, Nazım Kurşunlu, İbrahim Yağcı/Sinan Okur, Adil Başal, Süleyman Sönmezler, Mustafa Necati Sepetçioğlu, Osman Karataş, Ali Nar, Funda Günyol ve Turan Oflazoğlu'nun fethine dair piyes kaleme aldığı tespit edilmiştir. Bu piyesler ağırlıklı olarak 1951-1972 yılları arasında yazılmıştır. Tez için bir örneklem oluşturan bu piyeslerin tamamı yayınevleri tarafından basılarak çoğaltılmıştır. Haliyle seyircinin yanında bir okuyucu kitlesini de hedeflemiş bulunmaktadır. Elbet bu çalışmanın kapsamı dışında kalan birçok piyes de bulunmaktadır. Bu piyesler sahnelenmiş ancak basılmamış, amatör bir kaleminden çıkmış, popülerlik kazanamamış yahut günümüze ulaşamamış olabilir.

Piyeslerin içerik ve izledikleri metodoloji birbirleriyle benzerdir. Bu benzerlik olay örgüsünün tarihi bir vak'a olmasından kaynaklıdır. Osmanlı tahtına geçen Sultan Mehmet, fetih için hazırlıklar yaparken Bizans ise yozlaşmış bir imparatorluk olarak son günlerini yaşamaktadır. Çandarlı Halil Paşa, İstanbul'un fethine karşı çıkararak Sultan Mehmet'e mâni olmaya çalışmakta Bizans'ta ise İmparator Konstantin,

umudunu yardımlara bağlamış vaziyettedir. Akşemsettin, Turhan Paşa ve Zağanos Paşa'dan aldığı destek ile fethi başarı ile tamamlayan Sultan Mehmet, İstanbul'a girerek burada namaz kılar.

Ayasofya, İstanbul, Edirne, Manisa, Galata, Bizans Sarayı (Valekerna), Turassul Kalesi ve Haliç piyeslerde geçen mekânlar arasında yer alır. Bunun yanında spesifik bir özellik barındırmayan mahkeme salonu, karargâh, çadır ve meyhane de diğer mekânlardır. Bizanslılara ait olay örgülerinin büyük bir çoğunluğu İstanbul'da, Osmanlılara ait olaylar Edirne'de geçer. Fatih'in şehzadelik döneminin konu edildiği piyeslerde mekân Manisa'dır. Mekânlar arasında yer alan İstanbul, iki taraf arasında çatışmanın gerçekleştiği ortak bir yer olma özelliğine sahiptir. Ayasofya ise, başta kilise ardından cami olmasıyla fethi sembolize eden bir mekân haline gelmiştir.

Dekor ve kostüm konusunda detaylı bir bilginin yer almadığı bu piyeslerde mekân/döneme uygun dekor ve kostümler kullanılmıştır. Taht, taç, otağ, sarayların içine ait eşyalar, kiliselerde yer alan İsa tasvirleri, altın kupalar haçlar, kılıçlar, büyük toplar başlıca dekorlar arasında yer alır. Kostümlerde ise Bizans ve Türk tarafını temsil eden askeri giysiler tercih edilmiştir. Piyeslerde gördüğümüz Osmanlı askerleri yeniçerilerden oluştuğu için, Osmanlı askerleri yeniçeri elbisesi giyerler. Papazlar, keşişler, kalfalar, çıraklar, tüccarlar, köylüler ve şehirliler bu niteliklerini temsil edecek giysilere sahiplerdir.

Piyeslerdeki şahıs kadrosu oldukça kalabalıktır. Şahıs kadrosunu oluşturan isimleri ikiye ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki belli bir sınıfı değil doğrudan belli bir ismi içeren şahıslardır: II. Mehmet, II. Murat, Molla Hüsrev, Mimarbaşı Sinan, İmparator Konstantin, Gradük Notaras, Johannes Grant, Urban, Sadrazam Çandarlı Halil Paşa, Zağanos Paşa, Akşemsettin, Hamza Paşa, Süleyman Reis, Balyos, Justinyani, Lizander, Şehzade Orhan, Karamanoğlu, Ulubatlı Hasan ve Hacı Bayram-ı Veli. Belli bir ismi değil de sınıfı/zümreyi temsil eden şahıslar ise şunlardır: askerler, kadılar, falcılar, amiraller, yeniçeriler, elçiler, davacılar, bilgeler, papazlar, köylüler, şehirliler, tüccarlar, müşteriler, muhafızlar ve çocuklar. Bunlar, kişilikleri ile değil buldukları statü ve o statüyü temsil etmeleriyle dikkat çekerler. Haliyle şahıstan çok tiplerdir.

B) İçerik Bakımından

İstanbul'un fethini konu edinen piyeslerde olay örgüsü genellikle Sultan Mehmet'in İstanbul'un fethi için hazırlıklar yapmasıyla başlar. Bazı piyeslerde ise olay örgüsü daha geriden alınarak İstanbul'un fethine kadar sürdürülmüştür. Beria Siral'ın *Küçük Serdar* isimli piyesi bunlardan biridir. Sultan Mehmet'in çocukluğu ile başlayan bu piyes İstanbul'un fethi ile sonuçlanır. Piyeste, II. Murat'ın İstanbul'u almak gibi bir niyetinin olduğu iddia edilmiştir. Yeni bir çocuğun kendisine İstanbul'un fethi için şans getireceğini düşünen Sultan Murat yanılmaktadır:

MURAT — Ey müneccim başı ne dersin, şehzade bana Konstantini yenip Bizansı almak talihini getirdi mi dersin?

MÜNECCİM — (Hiç cevap vermeden başını hayır der gibi iki defa sallar)¹²⁴

Bu durum Sultan Murat'ın üzülmeye neden olurken bir yandan da İstanbul'u fethedecek kişinin yeni doğan oğlu olacağını öğrenir. Onun bu duruma olan tepkisi sevinip neşelenmek değil sinirlenip öfkelenmek olur:

MÜNECCİM — (Eliyle çocuğun götürüldüğü tarafı işaret ederek) Bu işi ancak o yapabilecek, sizin büyük dileğinizi o yerine getirebilecek. Çünkü o, kuyruklu yıldızla aynı anda doğdu. Bu zafer onundur...

MURAT — (Çok sinirli) Ya... demek öyle?

MÜNECCİM — (Şaşkın ve sessiz)

MURAT — (Aynı sert ifade ile) Demek öyle ha?¹²⁵

Buna benzer bir anlatının tercih edildiği bir başka piyes Ali Nar'ın Fetih'i olmuştur. Piyeste, Akşemsettin ve Hacı Bayram-ı Veli ile Bursa Sarayı'nın bahçesinde sohbet eden II. Murat, peygamber müjdesine mazhar olup olamayacağının kaygısını duymaktadır. Bu durum üzerine Hacı Bayram-ı Veli müjdeye mazhar olan ismi açıklar:

¹²⁴ Beria Siral, *Küçük Serdar*, Rafet Zaimler Yayınevi, 1953, s.6

¹²⁵ Beria Siral, a.g.m, s.6.

HACI BAYRAM — Müsterih olun Hünkârım (Ara) o belde İslâmındır. (ara düşünür) biz ermemişiz ne gam (Ellerini iki yana açmış, ayağa kalkar tebessümle) Bilesinki dünyanın mihver çivisi Ayasofya'yı küfrün kasvetinden kurtaracak (Perde arkasından gelen sese işaret eder) bu çocuktur. Sen olmayacaksın. Bende görmeyeceğim. (Tekrar tebessüm ve Akşemsettini gösterir) Ama bu bizim köse görecektir.¹²⁶

Bu iki piyeste de görüldüğü üzere Sultan Murat İstanbul'u fethetmek istemekte ancak kendisinin buna nasip olmayacağını söylenmesiyle durumu kabullenip köşesine çekilmektedir. Her Osmanlı padişahının büyük bir hayali olan bu fethedilme, Sultan Murat'ın da hayaller kurması ve ümitlenmesi normaldir. Ancak Osmanlı tarihinde tahttan kendi isteği ile feragat eden bir ismin, oğluna nasip olacak olan İstanbul'un fethi için sevinmek yerine sinirlenip öfkelenmesi ne kadar doğrudur? Böyle bir anlatının Sultan Murat'ın kişilik yapısına ne derece uyduğu tartışmaya açıktır. Burada yazarın amacı, İstanbul'un fethinin çok istendiğini ancak sadece bir kişiye nasip olduğunu vurgulamaktır. Bu vurgu ise Sultan Murat üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Ali Nar ve Beria Siral'a göre II. Mehmet'in İstanbul'a dair ilgisi daha çocukluğundan itibaren başlamıştır. Hocalarını dinlemeyerek şımarıklık yapan bu çocuk kimselerin alamadığı o şehri almak istemekte, bunun hayallerini kurmaktadır:

1. ÇOCUK — Bu en güzel ülke neresi?

MEHMET — Bizim olunca anlarsınız. Onu sizlerle alacağım. (Başını gökyüzüne kaldırıp rüyada gibi konuşur.) Dünyanın en güzel beldesi... Orası işte (parmağıyla bir yeri işaret eder, bütün çocuklar o tarafa bakar) Babam da oraları almak istemiş ama alamamış, ondan önce de almak isteyenler olmuş ama onlar da alamamışlar.¹²⁷

II. Mehmet'e dersler vermeye başlayan Molla Gürani, ciddi ve otoriter kişiliği ile onun şımarıklıklarına son verir. İstanbul'un tarihte defalarca kuşatıldığını ancak alınmadığını öğreten Molla Gürani, Mu'cizat-ı Muhammediye tecellisinin yakın

¹²⁶ Ali Nar, *Fetih*, İzmit Orta Öğretim Yayınları, İzmit, 1974, s.15.

¹²⁷ Beria Siral, a.g.m, s.11.

olduğu kanısındadır. Bir yandan da II. Mehmet'in İstanbul'a dair duyduğu özlem ve istek giderek artmaktadır. Bu anlatılarda görüleceği üzere bu iki yazar, II. Mehmet'in İstanbul'un fethine yönelik düşünceye daha çocukluğundan itibaren kapıldığını iddia ederler. Gerçekte II. Mehmet'in bu düşünceye çocukluğunda mı yoksa tahtta geçtiğinde çevresindeki devlet adamlarının etkisiyle mi kapıldığı tartışmaya açıktır.

On dört yaşına ulaşan II. Mehmet, babasının tahttan çekilip Manisa'da inzivaya çekilmesiyle padişah olma fırsatına kavuşur. Bu durum Edirne'de tartışmalara neden olur. Bir çocuğun devleti ve orduyu idare edemeyeceğini düşünen Çandarlı Halil Paşa bu fikirde olmayan Zağnos Paşa ile çatışmaya başlar. "*Şimdiye kadar her savaştan muzaffer dönen ordu, artık yenilme yası tutacak.*"¹²⁸ diyen Çandarlı Halil Paşa, oldukça önyargılıdır.

Osmanlı tahtına geçen Sultan Mehmet, Karamanoğulları ayaklanmasını bastırarak başarılı bir hükümdar olacağını kanıtlar. Ancak bu durum Halil Paşa'nın fikirlerinde bir değişikliğe neden olmaz. O, yaklaşan haclı seferini de gerekçe göstererek ordunun başına II. Murat'ın geçmesini ister. Ordunun başına babasının geçmesini kabul eden Sultan Mehmet, babasına bir mektup yazar. Beria Siral'in piyesinde bu durumu fırsata çeviren Halil Paşa, II. Murat'ı tahta yeniden dönmesi konusunda ikna eder. Oysa bu bilgi, tarihi veriler ile uyuşmamaktadır. Varna Zaferi (1444) sonrası II. Murat tüm ısrarlara rağmen tahta dönmeyi kabul etmemiş, kendisine gelen şikayetlerde de tarafları azarlamakla yetinmiştir. II. Murat'ın tahta dönme kararı alması Edirne'de çıkan Buçuktepe İsyanı (1446) ile gerçekleştirmiştir. Duruma el koymak üzere Edirne'ye gelen II. Murat, tahta yeniden geçmiş ve yeniçerilerin maaşlarına zam yapmak suretiyle isyanı bastırmıştır.¹²⁹

3 Şubat 1451'de II. Murat'ın ölümü ile II. Mehmet on dokuz yaşında ikinci defa tahta çıkar. II. Mehmet'in saltanatı idare etme konusunda güçlük çekeceğini düşünen Bizans, kendilerinde esir olan Şehzade Orhan için daha fazla fidye isteme kararı alır:

FRANÇEZ — Hesaplı davranırsak, Türk hazinesinin

¹²⁸ Beria Siral, a.g.m, s.19.

¹²⁹ Yunus İnce, "Sultanın İsyankâr Kullarının İlk İsyanı: Buçuktepe Vakası (1446)", *History Studies*, Cilt 10 Sayı 5, Ağustos 2018, s.97.

yarısını akıtmak işten değil ÷lkemize.
Şehzade Orhan var elimizde, Orhan! Gerekirse
hazinesinin tümünü bile eden çıkarır Mehmet.
Aman bu fırsatı kaçırmayalım:
Türkün darlığı ferahlıktır bize.
KONSTANTİN — Pek toy diyorlar bu yeni sultan için.
Askerin gözünü dolduramamış bir türlü.¹³⁰

II. Mehmet, Anadolu beylerbeyi Uzguroğlu İsa Bey'i görevden alarak yerine İshak Paşa'yı getirmiş, Şehabeddin Paşa'yı ikinci vezir olarak atamış Sarıca ve Zağanos Paşaları da divana sokmuştur. Ancak yeniçerileri arkasına almış olan Halil Paşa'yı sadrazamlık görevinden alamamıştır. Bu durum yeni padişahın devleti idare etme konusunda henüz yeterli nüfuzu kazanamadığını açıkça göstermektedir.¹³¹ Bu tarihi bilgiden hareket eden Turan Oflazoğlu, Halil Paşa'nın neden görevden alınmadığı sorusuna değinen tek yazar olmuştur:

FRANÇEZ — Halil Paşa'mızı sadrazamlıkta bırakması
ondan çekindiğini göstermez de neyi gösterir?
Aslında Mehmet değil Çandarlı Halil'dir Padişah;
çünkü yeniçeriler bir işaretine bakar paşanın.
Haksız mıyım, sayın Grandük?¹³²

Anadolu'da ise II. Mehmet'in tahta geçmesini fırsat bilen Karamanoğulları ayaklanarak isyan etmişlerdir. Bu ayaklanmadan ötürü Zağanos Paşa, Sadrazam Halil Paşa'yı suçlar. Daha önce Karamanoğullarıyla II. Murat'ı barıştıranın sadrazam olduğunu hatırlatan Zağanos Paşa, vaktinde akıllı bir şekilde hareket edilmediği kanısındadır. Yine Zağanos Paşa, tıpkı II. Murat gibi daima sulh taraftarı olan Halil Paşa'nın bu tavrından vazgeçmesini ve sultan üzerinde etki kurmaya çalışmamasını ister:

¹³⁰ Turan Oflazoğlu, *Bizans Düştü – Fatih*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2010, s.13.

¹³¹ Halil İnalçık, Mehmet II, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2003, s.396.

¹³² Turan Oflazoğlu, a.g.m, s.14

ZAĞANOS — Açık olmasını, gerçeklere göz yummasını...Sulh meddahlığı etmekten vazgeçmesini... Devletin düşkün anını kollayan yalancı dostlara inanmamasını ve Sultanı da buna inandırmak gayretine artık son vermesini...¹³³

Halil ve Zağanos Paşa arasındaki bir diğer çatışma da Karamanoğullarını kimin kışkırttığı konusundadır. Zağanos Paşa, Karamanoğullarını kışkırtanın Bizans olduğunu düşünmekte ancak Halil Paşa, bu iddiayı kesin bir dille reddetmektedir. Halil Paşa'ya göre Osmanlı devleti ve Bizans arasında bir dostluk dönemi yaşanmaktadır. Ali Nar'a göre Sultan Mehmet de Karamanoğullarını Bizans'ın himaye ettiğine inanmakta, bu sebepten ötürü de Bizans'ı cezalandırmak istemektedir:

S. MEHMET — (Vezire ağır yaklaşır, parmağını uzatarak en yüksek sesle) Bizans'ın hıyaneti bütün dostlukları silmiştir. Karamanlıyı himayesi ise, idamını mucip bir cürümdür. Kazanmak cihetine gelince (ortaya) bilesiniz ki size düşen mücadeledir.¹³⁴

Anadolu üzerine bir sefer düzenleyen Sultan Mehmet, Alâiye Kalesi'ni Karamanoğullarına bırakarak barışı sağlamış ardından Edirne'ye dönmek üzere yola koyulmuştur. Yolda yeniçeriler bahşiş isteyince, Yeniçeri Ağası Kurtçu Doğan görevinden azledilmiş ve yeniçeri yayabaşları şiddetli bir şekilde cezalandırılmıştır. Turan Oflazoğlu'na göre yeniçerilerin cezalandırılması bahşiş istemelerinden ziyade bu bahşişi Edirne'ye dönmeden önce, ivedilikle talep etmeleri olmuştur:

MEHMET — Bahşiş verilir ancak.

Onun da bir yolu vardır.

Hele bir Edirne'ye dönülsün.

AĞA - Töredir padişahım, verilse gerektir.

YENİÇERİLER — Gerektir.

MEHMET — Hemen mi?

AĞA — Hazır zafer kazanılmışken...¹³⁵

¹³³ Nazım Kurşunlu, *Fatih*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1967, s.10.

¹³⁴ Ali Nar, *Fatih*, İzmit Orta Öğretim Yayınları, İzmit, 1974, s.26.

¹³⁵ Turan Oflazoğlu, a.g.m, s.22.

Bizans'ın Şehzade Orhan için istediği fidyenin arttırılması talebini kabul eden Sultan Mehmet, böylece İstanbul'un fethi için hazırlıklar yapabileceği sükûnet ortamını hazırlamış olur. Bizans'ın teklifini reddeden Sultan Mehmet, kurnazca hareket ederek düşmanını oyalamaktadır:

MEHMET (Elçiye) — Şehzadeyle de, İmparator'un kendisiyle de
öylesine yakından ilgiliniz ki biz
istenilen miktar fazlasıyla ödenecektir.
Hatta... İmparator'a saygımızı göstermek için
kendimiz getireceğiz istenilen parayı.¹³⁶

Edirne'ye gelen padişah, İstanbul'un fethi için hazırlıklar yapmaya başlar. Bu süreç karşısında tedirginliğe düşen Halil Paşa, Bizans'a yönelik bir saldırı gerçekleştirmenin tehlikeli ve bu seferden zaferle ayrılmanın imkânsız olduğu fikrindedir:

HALİL PAŞA — (Aynı ahenkle devam eder) Bizans kuvvetliydi, korkuyordu. Şimdi savaşa girdi, neden korksun. Batı dünyası, Papa, bize yardım için hazırlanmıyor. Belki denizlerde seyreden donanmalar hareket emrini almıştır. Yenmekte, yenilmekte iyi hesaba girecek bütün bunlar, şimdiden; binlerce ölüyü, yıkılan yuvaların perişanlığını şehitlerin dul karılarını, çocukların bağışmalarını, açlık ve sefaleti işaret ediyor. Efendimiz!... Düşman kuvvetlidir. Bizden farkı, taarruza uğramış olmasındadır. Hünkârım...¹³⁷

Geçmişteki saldırıları hatırlatan Halil Paşa, Sultan Mehmet'i ikna etmeye çalışsa da bunda başarılı olamaz:

HALİL P. — Ecdadın, pederin denedi. Deryaya donanma kâr etmiyor. Askeri kaleye tırmandıracak bir karış toprak yok. Surlara mermi işlemecek.

¹³⁶ Turan Oflazoğlu, a.g.m, s.21.

¹³⁷ Adil Başal, *Fatih*, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul, 1954, s.6.

SULTAN M. — O kara parçasını denize yuvarlayıp düz edeceğim. Arzın haritasını bozup, hoyrat Bizans'ın kartalını avlıyacağım. Senin de boyun eğdiğin, herkesin inandığı alın yazısına bağlanmadan, Allahın lûtfuna güveniyorum.

HALİL P. — Frenk dünyası bir taraf...¹³⁸

İstanbul fethine dair Halil Paşa ve Zağanos Paşa arasındaki fikir ayrılığı, tarafların giderek daha fazla kutuplaşmasına neden olur. Halil Paşa, padişahın kendisini dinlememesinden ötürü üzüлüp buna darılmakta, giderek yalnızlaştığını hissetmektedir:

ÇANDARLI, alaycı — Öyle mi? Tahmin etmiştim bunu. Son günlerde muamelesi o kadar değişti ki bana karşı... Bir şeyler döndüğünü anlamak zor değil. Demek Sultan sulha inanmıyor, ey peki neye inanıyor o halde?

ZAĞANOS — Harbe efendim, bunu anlamayacak ne var? O bütün pürüzlerin yalnız harble halledilebileceğine inanıyor.¹³⁹

Halil Paşa'nın fethine dair düşünceleri tarihi bilgiler ile uyuşmaktadır. Ancak piyes yazarları, Halil Paşa'nın fethine dair olan muhalifliğini abartmış, piyes sonunda da paşayı hainlikle suçlamışlardır. Oysa Halil Paşa'nın sefer için yapılan hazırlıklara büyük destekler verdiği bilinmektedir. Yine onun Bizans'tan rüşvet aldığına dair iddialar da dedikodudan öteye gidememiş bunun doğruluğu bilinemez olarak kalmıştır. Bunlara rağmen Halil Paşa'nın suçsuz olduğunu, iyi niyetle hareket ettiğini yahut iftiraya uğradığını dile getirmeye çalışan bir piyes yazılmamış gibi görünmektedir. Bunda Halil Paşa'nın Sultan Mehmet tarafından idam ettirilmiş olmasının büyük bir payı vardır. Yazarların böylesi bir anlatıya başvurmaları, Sultan Mehmet'in adaleti hakkında bir sorgulamayı da beraberinde getirecektir.

İstanbul'un fethine dair yapılan hazırlıklarda piyes yazarları iki tanesine büyük bir ilgi göstermişlerdir. Bunlardan biri Anadolu Hisarı karşısına yapılan Rumeli Hisarı diğeri de Macar asıllı döküm ustası Urban'a döktürülen büyük toplardır. Rumeli Hisarı'nın

¹³⁸ Adil Başal, *a.g.e*, s.10.

¹³⁹ Nazım Kurşunlu, *a.g.e*, s.11.

yapımına başlanmasıyla Bizans bir telaşa kapılarak inşaatın durdurulmasını ister. Bu isteği Sultan Mehmet, babasının vasiyetini yerine getirdiğini söyleyerek reddeder:

MEHMET — Babam Anadolu'da seferdeyken
Macarlara karşı savaşmak zorunda kaldığında
ancak İtalyan gemileriyle geçebilmişti ordumuz
Boğaz'ın bu yakasına. Onun için babam
and içmişti burada bir hisar kuracağına;
ama ömrü yetmedi. Durağı cennet olsun.¹⁴⁰

Hisarın yapımını durdurmak için Halil Paşa'ya başvuran Bizans, paşadan kendilerine aracı olmalarını ister. Ancak burçlardan birinin yapımını üstlenmiş olan Halil Paşa artık kendisinin yapabileceği bir şey kalmadığını düşünmektedir. Bu sebepten Bizans'ın aracılık teklifini reddetmek zorunda kalır:

HALİL — Savaşı önlemek için elimden geleni yaptım.
Artık desteklemek zorundayım padişahı.
Belâyı siz kendiniz aradınız.¹⁴¹

Bizans'ın tüm ısrar ve rüşvetlerine rağmen bu duruma yanaşmayan Halil Paşa, Rumeli Hisarı'nın yapımını durdurmanın mümkün olmadığına kanaat getirmiş görünmektedir:

BİZANSLI A. — Başı harp dolu Padişahın böyle bir savaşı göze alması, ne derece şımarık hareketse, tecrübeli devlet adamı olan başvezir; neden tek ümidimiz güvenimiz olmasın. Emredin ünlü Notarasım, elmas yağmuruna garketsin sizi.¹⁴²

Hisarın yapımı devam ederken bir yandan da Urban isiminde bir kişiye büyük toplar döktürülür. Bu toplarla, Bizans'ın yıkılmaz olarak adlandırılan surlarını yıkmak hedeflenmektedir. Nazım Kurşunlu, daha önce Bizans için çalışan Urban'ın, kıymeti bilinmediği gerekçesiyle Bizans'tan ayrıldığı kanaatindedir. Bizans'ın içine düştüğü

¹⁴⁰ Turan Oflazoğlu, *a.g.e.*, s.55.

¹⁴¹ Turan Oflazoğlu, *a.g.e.*, s.56.

¹⁴² Adil Başal, *a.g.e.*, s.24.

rüşvet ve tembelliği gören Urban, bu durumdan imparatoru haberdar etmek istemektedir. Ancak o, imparatorla görüşmeye layık görülmemekle reddedilir. Oysa Sultan Mehmet, Urban'a büyük bir saygı duymakta, onun sanatını ve yeteneklerini meth etmektedir. Sultan Mehmet Urban'dan "gemileri değil şehirleri batıran, devlet batıran çağ batıran" toprak dökmelerini ister. Böylece Urban, Bizans surlarını yıkacak olan toprakları üretmeye başlar. Tarihi bilgilerde Urban hakkında çok az bir bilgi yer almaktadır. Urban'ın gerçekte Bizans'tan neden ayrıldığı ve tahmin edildiği gibi bir toprak döküm ustası olup olmadığı bilinmemektedir.

Osmanlı devletinin yapmış olduğu hazırlıklardan artık Sultan Mehmet'in kendileri için bir sefer hazırladığını anlayan Bizans, büyük bir telaş yaşamaya başlar. Bizans'ın falcıları, kehanetçileri, keşişleri ve müneccimleri Bizans'ı kötü günlerin beklediğini hissetmekte, bu hislerini Bizans halkıyla paylaşmaktadır:

FALCI — Yerde, gökte, havada, her yerde bir felâket dolaşmakta... meselâ bu parlak ay, Bizansın ruhu gibidir. Ölümle arkadaş olmuş bahtının son nûrudur.¹⁴³

KONSTANTİN — (Kılıcını alır ve gözü dolaşan keşişe takılır. ARA) Hey (eliyle çağırır) Keşiş gel bakayım (Önüne çömelen Keşiş'e) Bir Remil at bakayım, savaşı kim kazanacak?

KEŞİŞ — (Diz çöker yere bir şeyler atar bakar; kıvrır. Krala bakar etrafa bakar ve çaresiz söyler. Çenesi yukarıda) Karalar ve denizler, ağaçlar ve kuşlar hep bunu fısıldıyor: Bizansın yıldızı söner gibidir. Talih Osmanlıya gülüyor.¹⁴⁴

Bu öngörüler İmparator Konstantin'in hoşuna gitmemekte, halkın bu yönde demoralize edilmesinden rahatsızlık duymaktadır. Haliyle bu yönde söylentiler yayan isimleri ya idam ettirmekte ya da hapsedirmektedir. Bizans'ın geleceğine dair karamsar olan senatörler de Konstantin'in hışmına uğramaktan kaçamazlar. Konstantin bu senatörlerin gözlerine mil çektirerek onları cezalandırır.¹⁴⁵

¹⁴³ İbrahim Yağcı – Sinan Okur, *Fatih*, Gün Basımevi, İstanbul, 1953, s.5.

¹⁴⁴ Ali Nar, *a.g.e*, s.37.

¹⁴⁵ Mustafa Necati Sepetçioğlu, *Her Bizans'a Bir Fatih*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1953.

Piyes yazarlarına göre Bizans çoktan içten çürümüş bu sebepten ötürü de dışarıya karşı olan savunmasını kaybetmiştir. Bu çürüme onların ahlaklarında gerçekleşmiştir. Kendilerini rüşvete ve para kazanma hırsına kaptırmış, çalışmayı bırakmış, vatan sevgilerini yitirmiş, birbirlerine saygı duymaz hale gelmiş, inançlarından ve düşüncelerinden ötürü ayrılmış olan bu toplumun ortak bir şekilde hareket etmesi imkânsız hale gelmiştir.

Bizans İmparatoru Konstantin'in toplumu bir araya getirme çabaları bir netice vermediği gibi halk ve ordu içindeki kutuplaşmaları da arttırmaktan başka bir işe yaramaz. Avrupa'dan daha fazla yardım alma ümidiyle hareket eden Konstantin, Katolik ve Ortodoks Kiliselerinin birleşmelerini kabul eder. Bu durum Bizans komutanlarından Notaras tarafından tepkiyle karşılanır:

NOTARAS — Bizans'ta Latin şapkası görüneceğine
Türk sarığı görünsün daha iyi!¹⁴⁶

Kiliselerin birleştirilmesine dair karar Bizans halkının büyük bir çoğunluğu tarafından kabul görmez. Halkın düşüncesi de "*Buna seyirci kalamayız. Yardım vaadi karşılığında Bizans Kilisesinin Papaya peşkeş çekilmesine razı olamayız*"¹⁴⁷ diyen Notaras da farksızdır.

Bizans'ın sonu yaklaşmakta ancak Bizans halkı hala kendi çıkarlarını düşünmekte, ülkenin geleceğini önemsememektedir. Halkın kendi kişisel hırs ve servetini vatan sevgisinin önüne çıkartmaları doğal olarak Bizans'ın da sonunu getirecektir:

II. TÜCCAR — Bizler Galatalı tüccarlarız,
herkese müşteri gözüyle bakarız.
Sultan Bizans'a niyet etmiş.
İşler kızışacak: para, para!
Gündüz Türklere satış yaparız;
karanlık basınca, Bizanslılara.¹⁴⁸

¹⁴⁶ Turan Oflazoğlu, *a.g.e*, s.38.

¹⁴⁷ Nazım Kurşunlu, *a.g.e*, s.37.

¹⁴⁸ Turan Oflazoğlu, *a.g.e*, s.47.

Kuşatma başlamadan önce Osmanlı ordusunun tam olarak kaç askeri olduğu bilinmemektedir. Hammer bu sayıyı 250, Dukas 200, Barbaro 160 bin olarak vermiştir. Yine donanmanın miktarı hakkında da farklı görüşler mevcuttur. Bu görüşlerdeki sayılar 160 ve 300 arasına değişmektedir.¹⁴⁹ Piyes yazarları bu tarz miktar bildiren ifadelerden kaçınarak sadece kuşatmanın başladığını belirtmekle yetinmişlerdir. Kuşatma öncesinde Bizans'tan şehri teslim etmesi istenmiş ancak imparator kendisinin dahi böyle bir yetkisinin olmadığını söyleyerek sadece vergi ödemeye yanaşmıştır.

HAMZA BEY — Dinde birleşmediniz, siyasette birleşmediniz, en ehemmiyetli sebeplerle birbirinize hücum ettiniz. Aranızda bir ittifak ve ittifak vücuda getirmediğiniz. Kuvvetinizi kaybettiniz, hükûmetinizi zayıflattınız. Bu hâl size Cenabı hakkın bir cezasıdır. Eğer fikrinizde ısrar ederseniz bu cezanın âkibeti çok feci olacaktır.¹⁵⁰

Bu piyeste Bizans'a gönderilen elçi donanma kaptanı olarak görevde bulunan Hamza Bey'dir. Bu durum, tarihi bilgiler ile çelişmektedir. Çünkü Bizans'a gönderilen elçi Hamza Bey değil Vezir Veli Mahmud Paşa'dır.

Piyeslerde İslamiyet, Anadolu'nun fethine benzer bir rol oynar. Tıpkı Alp Arslan'la ilgili piyeslerde olduğu gibi İstanbul'un fethiyle ilgili piyeslerde de İstanbul'la ilgili hadisin önemine dikkat çekilir. Sultan Fatih, bu hadisten bahsederek ordusuna ve çevresine şevk verir, onların savaşa daha içten katılmalarını sağlar. İbrahim Yağcı ve Şinasi Okur'un birlikte kaleme aldığı Fatih (1953) adlı piyeste kumandanlara son taarruz mektubunu okuyan Fatih "*Herkesin vazifesini nasıl yaptığını göreceğim sonra bir de şuraya dikkat edin ki beldenin fethi nasib ve müyesser olursa resullah efendimizin bir mübarek hadisi şerifi yerini bulacaktır. Ve o hadiste ki takdir ve taltifde bizlere kısmet olacaktır.*" der.¹⁵¹ Süleyman Sönmezler'in, Fatih Sultan Mehmet (1962) adlı piyesinde Ulubatlı "*Peygamberimizin hadisi şeriflerinde*

¹⁴⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Anadolu Selçukluları ve Anadolu Beylikleri Hakkında Bir Mukaddime ile Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan İstanbul'un Fethine Kadar", *Osmanlı Tarihi*, I. Cilt, 1961, s.490.

¹⁵⁰ İbrahim Yağcı – Sinan Okur, *a.g.e.*, s.17.

¹⁵¹ İbrahim Yağcı – Sinan Okur, *a.g.e.*, s.29.

buyurdukları, askerlerin en iyisi olmak şerefi, bizlere nasip ola” der.¹⁵² Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun, Her Bizans'a Bir Fatih (1972) adlı piyesinde Fatih “Öyle bir şehirdir ki eski Roma'nın baş şehridir. Öyle bir şehirdir ki orada zenginlik, orada güzellik, orada haşmet vardır. Öyle bir şehirdir ki o şehri alan asker büyük Peygamberimizin mübarek kıldığı askerdir” diyerek hadise atıfta bulunur.¹⁵³

Osmanlı askerlerinin top atışlarıyla başlayan kuşatma karşısında Bizans, Haliç surları için Lukas Notaras'ı, Korsiyas Kapısı için Karistoslu Theodore'yu, Kaligarya surları için de Johannes Grant'ı görevlendirir. Başkumandan olarak görevlendirilen Justinyani ise Romano Kapısı'nın savunması ile görevlendirilir. Yabancı bir komutanın getirildiği bu önemli görevden rahatsız olan Notaras, bir İtalyan'ın Bizans için kanını dökeceğine inanmamaktadır. Konstantin ise Kırım kefesindeki Ceneviz kolonisinin valiliğini yapmış, eşine rastlanmaz bir savaşçı olarak gördüğü Justinyani'nin Bizans için hizmet verecek olmasından memnundur.

Çeşitli ülkelerden askeri yardımlar isteyen Konstantin, bir yandan da Osmanlı donanmasını yakmak üzere planlar hazırlar. Bu işi gerçekleştirmek üzere görevlendirilen Koko, Osmanlı devletinin durumu fark etmesiyle başarıya ulaşamaz.

SULTAN — Ve gene hamdü sena olsun ki, bizi yakmaya gelenleri yaktık. Donanmamızı mahvuperişan etmek isteyenleri, perişan ettik. Artık iç deniz bizindir.¹⁵⁴

6 Nisan gecesini Osmanlı askerlerinin taarruzuyla başlayan kuşatma başlarda Osmanlı açısından büyük bir hayal kırıklığı ile sonuçlanmıştır. Osmanlı'ya ait yürüyen kuleler Bizans grejuvalarıyla tutuşarak amacına ulaşamamış, Haliç önüne gelen Osmanlı donanması Haliç'teki zinciri kıramayarak geri çekilmek zorunda kalmış, Osmanlı askerleri Bizans surlarını aşmakta başarıya ulaşamamıştır. Yaşanan bu durum Bizans'ta moralleri yükseltmiştir:

¹⁵² Süleyman E. Sönmezler, *Fatih Sultan Mehmet*, Ticaret Matbaacılık, İzmir, 1970, s.12.

¹⁵³ Mustafa Necati Sepetçioğlu, *a.g.e.*, s.90.

¹⁵⁴ Süleyman E. Sönmezler, *a.g.e.*, s.33.

JUSTİNYANİ — Cehennemî ateşlere göğüs geren askerlerimiz Sultanın tahta kulesini yaktılar alevler içerisinde yok oldu. Semadaki bulutlar bile bu ateşten renk aldı. Sonra yerin altından gelen sesler keşfettik. Şehrin ortasına kadar gelen yeraltı yollarını bulduk ve imha ettik. Yüzlerce düşman toprağın altında gömüldü ve bu kadar esir de elimize geçti.¹⁵⁵

20 Nisan günü Flantanelas tarafından komuta edilen bir Bizans ve üç Ceneviz kalyonundan oluşan bir yardım filosu İstanbul'a ulaşmıştır. Sultan Mehmet, bu yardımı engellemek üzere Baltaoğlu Süleyman Bey'i görevlendirmiştir. 18 gemi ile yardım filosunun üzerine yürüyen Baltaoğlu, büyük kayıplar vererek çekilmek zorunda kalmıştır. Süleyman Paşa'yı korkaklıkla suçlayan Sultan Mehmet, Süleyman Paşa'nın tek gözünü kaybetmesi ve elinden geleni yaptığını söylemesi üzerine onu idam etmekten vazgeçer. Bu başarısızlığından ötürü Süleyman Paşa görevden alınarak yerine Hamza Paşa getirilir. Süleyman Paşa'nın başarısızlığı için gösterdiği gerekçeler piyeslerde birbiriyle benzerdir. Adil Başal'ın piyesinde Süleyman Paşa, düşman gemisinin sayıca üstünlüğünü ve rüzgârın azizliğini gösterirken İbrahim Yağcı'nın piyesinde ise zırhsız olmalarını gösterir.

Gerçekleştirilen hücumların başarısızlığa uğraması üzerine Sultan Mehmet meclisi toplayarak devlet adamlarının görüşlerine başvurmuştur. Başından bu yana kuşatmaya karşı olan Çandarlı Halil Paşa, kuşatmadan vazgeçilerek Bizans'ın vergiye bağlanmasını tavsiye etmiştir:

HALİL PAŞA — Bizans surları dünyanın en metin kalesidir. Muhtelif devlet ve milletler tarafından 27 defa muhasara edildiği halde pek az muvaffakiyet elde edilmiştir. Bir kaleyi muhasara etmek hüner değildir. Matlup olan o kaleye elde etmektir. İşte Bizans kalesi 40 günü mütecaviz bir zamandan beri muhasara edilmiş ve bu müddet zarfında çok büyük fedakârlıklar gösterilmiş olduğu halde, zafer başlangıcını ima eden küçük bir muvaffakiyet bile elde edilmemiştir. Hatta bir çok teşebbüslerimiz, menfi neticeler vermiştir. Meselâ: tarafımızdan açılan lağımlar işe yaramamıştır. Hemen hepsi de müdafiler tarafından keşfedilmiş bunları kazan amale ve ustalar beraber yok olmuştur. Seyyar kulelerde, aynı

¹⁵⁵ İbrahim Yağcı – Sinan Okur, *a.g.e.*, s.50.

âkıbete uğratılmıştır. Bunca emekler ve fedakârlıklarla döktürülen topraklar ise daha halâ büyük bir muvaffakiyet kazanmamıştır. Şayet biz, kaleyi zaptedecek olursak, gârp devlet ve milletleri bunu hıristiyanlığa karşı bir hakaret telâkki edecekler, derhal bizim aleyhimize ayaklanacaklardır. En evvel Macarlar ile Venedikler, intikam almak için üzerimize atılacaklar, birçok kan dökmemize ve hazineler telef etmemize sebep olacaklardır. Hattâ bugün yüzümüze gülen Cenevizliler bile aleyhimize dönerek bize hücum eden dindaşlarına yardımda bulunacaklardır. İşte ben, bu düşüncelere binaen bu kalenin zaptından fayda yerine zarar göreceğimizi tahmin ediyorum. Buna binaen hücum yaparak beyhude yere can telef etmektense imparatoru dolgunca bir cizyeye bağlayıp harbe nihayet bulmayı muvafık bulurum.¹⁵⁶

Halil Paşa'nın bu önerisi Zağanos Paşa, Molla Gürani, Turhan Bey ve Akşemsettin tarafından kabul görmez. Zağanos Paşa, batılı devletlerin kendilerine karşı ittifak içinde hareket edeceklerine inanmamaktadır. Batılı devletler birbirlerinin kuyusunu kazmakla Akdeniz devletleri ise sadece korsancılık yapmakla meşguldür. Haliyle böyle bir fırsatı değerlendirmeyerek yarı yolda dönmek akıl işi değildir. Meclis sonunda kuşatmaya devam edilmesi kararı alan Sultan Mehmet, yeni planlarını devreye sokar. Bu planlardan biri de Haliç'teki zincirin gemilerin karadan yürütülerek aşılmasıdır. Bu kararın Venedikli komutan Gattamelata'dan esinlenerek gerçekleştirilen mecliste alındığı tahmin edilmektedir. Ancak piyes yazarları bu fikrin babası olarak Sultan Mehmet'i görmüşlerdir. Karar da mecliste alınmamış, Sultan Mehmet tarafından bulunmuş ve gizlice uygulanmaya konmuştur.

Osmanlı askerlerinin yeniden taarruzu ile İstanbul kuşatması kaldığı yerden devam etmiştir. Bu kuşatmanın giderek Osmanlı lehine sonuçlanması Bizans'ta karmaşaya neden olmuştur. Bizans ordusundaki isimler birbirleriyle kavga etmeye, Bizans askerleri ise bıkkınlık ve yorgunluğun verdiği etki ile işlerini ağırdan almaya başlamıştır. Savaş meydanında hafif bir şekilde yaralanan Justinyani, savaş meydanını terk edince Konstantin hem öfkelenmiş hem de umutlarını yitirmeye başlamıştır. Notaras ve Justinyani, imparatorundan kaçarak canını kurtarmasını isterler. Ancak Konstantin, bu fikre yanaşmayarak kılıç altında can vermeyi tercih eder:

¹⁵⁶ İbrahim Yağcı – Sinan Okur, *a.g.e.*, s.25.

K. DRAGAZES — Bir İmparator gibi değil, isimsiz bir er gibi savaşıarak ölmeyi istiyorum. Şu şeref alâmetleri burada kalsın. Kılıcım elimde ölürsem bu şeref bana yeter. Haydi yaşarken olduğu gibi ölürken de beraber ölelim. Ve tarih desin ki Bizansın son İmparatoru Kostantin Dragazes şerefli bir insandı. (kılıcını çekerek) Burada yaşadı, burada öldü.¹⁵⁷

Sultan Mehmet, imparatora teslim olması için eniştesi İsfendiyaroğlu Kasım Bey'i elçi olarak gönderir. Bizans'ın teslim olması halinde imparatorun canının bağışlanacağı ve şehrin yağmalanmayacağı söylenir. Ancak bu teklif Bizans tarafından kabul edilmez. Piyes yazarlarına göre imparatorun teklifi reddetmesinde Bizans komutanlarından Notaras'ın ve Osmanlı sadrazamı Halil Paşa'nın büyük bir etkisi olmuştur:

İSFENDİYARZADE — Grandük Notaras, Bizans İmparatorluk Meclisinin en sözü geçen adamıydı. Kızı Teodara İmparatorun gönlüyle, kendi de hazinesiyle oynuyordu. İmparator onun tesiri altındaydı. Zira Notaras inattı, haristi, hasisti, her türlü desise ve yalanı, entrikaya çeviriyordu. İmparatorun bazı şartlarla şehri teslim etme fikrine şiddetli bir şekilde karşı koyuyordu. Gizliden gizliye Çandarlı ile birleşiyor ve Çandarlı'ya hediye üstüne hediye yağdırıyordu.¹⁵⁸

İstanbul'un fethi başarı ile gerçekleşir ve Sultan Mehmet çevresindeki isimlerle beraber İstanbul'a girerek Ayasofya'da namaz kılma kararı alır. Bir yandan da İmparator Konstantin'e ne olduğu merak edilir. Şehirden kaçmayarak savaşma kararı alan Konstantin'in öldüğü anlaşılır. Bu durum üzerine Sultan Mehmet, Konstantin'in ona yakışan bir törenle defnedilmesini ister:

II. MEHMET — İmparator mert bir askerdir. Onu bu hale getiren gururdur. Ona lâayık bir tören yapılsın, kendi usullerince gömülsün.¹⁵⁹

¹⁵⁷ Süleyman E. Sönmezler, *a.g.e.*, s.27.

¹⁵⁸ Rahmi Dönmez, *Fatih'in Adaleti*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1964, s.37

¹⁵⁹ Rahmi Dönmez, *a.g.e.*, s.41.

Çevresindeki isimlerden Bizans halkının canına, malına ve namusuna dokunulmamasını isteyen Sultan Mehmet “*bana bir fatih diyecekler, bir zalim değil*”¹⁶⁰ diyerekten isteğini paylaşır.

C) İdeoloji ve Amaç Bakımından

İstanbul'un fethini konu edinen piyeslerin 1950-1960 yılları arası yoğun bir şekilde yazıldığı tespit edilmiştir. Konuya olan ilginin 1950 öncesi az olmasının temel nedeni Cumhuriyet'in ilanından 1938'li yıllara kadar devam eden Türk Tarih Tezi'nin etkisi olmuştur. Türk Tarih Tezi ile Osmanlı öncesi dönemine yoğunlaşan yazarlar Osmanlı dönemine dair fetihlere ya ilgisiz kalmış ya da bu dönemlerden olumsuz bir şekilde bahsetmişlerdir. 1939-1950 yıllarını kapsayan İnönü döneminde ise hümanist politikalara ağırlık verilerek yerli tiyatro yerine bol miktarda Yunan ve Latin tiyatrosundan çeviriler yapılmıştır.¹⁶¹ Haliyle İstanbul'un fethine olan ilgi ancak 1950'li yıllarda Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle gerçekleşmiştir. Demokrat Parti döneminde yazarlar daha önce göz ardı ettikleri Osmanlı devleti dönemini ele almaya başlamışlar özellikle İstanbul'un fethine dair birçok piyes yazmışlardır. İstanbul'un fethine olan ilginin artmasında fethin 500. yıldönümü adına yapılan (1953) etkinliklerin büyük bir etkisi olmuştur.

İstanbul'un fethine dair yazılan piyesler tarihi bir vak'adan hareket ettiği için benzer bir olay örgüsüne sahiptir. Genellikle fetih hazırlıkları ile başlayan olay örgüsü İstanbul'un fethedilmesi ile sona ermiştir. Bu süreç içinde yazarlar da kendi düşüncelerini ve vermek istedikleri mesajları aktarmışlardır. Verilmek istenen ders, iyi bir çalışma, zekâ ve kararlılığın mutlaka başarıya götüreceği yönündedir. Sultan Mehmet, çevresinde dönen birçok entrikaya rağmen sabretmesini bilmiş, aldığı mağlubiyetlerden ders çıkartmayı ve bunları düzeltip yeniden denemeyi ihmal etmemiştir.

Malazgirt Zaferi'ni konu edinen piyeslerde rastladığımız karşı tarafın hükümdarının eleştirilmesi ve olumsuz yönleriyle aktarılması İstanbul'un fethine dair piyeslerde

¹⁶⁰ Rahmi Dönmez, *a.g.e.*, s.43.

¹⁶¹ Bilal Elbir - Ömer Karakaş, “Cumhuriyet Dönemi Türk Kültür ve Edebiyatında Hümanizmin Etkileri”, *Turkish Studies*, Cilt 2 Sayı 4, Sonbahar, 2007, s.388.

oldukça azdır. Hatta birçok piyes yazarının Bizans İmparatoru Konstantin'i takdir ettiğini söyleyebiliriz. Yazarları böyle bir düşünceye sevk eden ana gerekçe, İmparator Konstantin'in şehirden kaçmayarak sonuna kadar mücadele etmesi olmuştur. Bu durumu bir vatan sevgisi ve onur meselesi olarak gören yazarlar İmparator Konstantin'e karşı suçlayıcı bir tavır almamışlardır:

FATİH — (Fatih, Kostantinin kesik başına hürmetle bakarak) Ey Kostantin, sen kahraman bir hükümdarsın. Şan ve şerefle öldün. Daima hürmetle anılacaksın. (Başı esirler arasında bulunan İstanbul patriğine göndererek) Şrefi ile uygun bir yere gömsünler.¹⁶²

II. MEHMET — İmparator mert bir askerdi. Onu bu hale getiren gururdur. Ona lâyük bir tören yapılsın, kendi usullerince gömülsün.¹⁶³

Konstantin yerine onun çevresini hedef alan yazarlar, İstanbul'un fethinin uzaması ve şehrin yağmalanmasına kadar giden süreçten ötürü Justinyani ve Notaras'ı suçlamışlardır. Notaras ile iş birliği yaptığı iddia edilen Çandarlı Halil Paşa da yazarların hedefindeki isimlerdendir:

II. MEHMET — Sana gelince Grandük Notaras. Seni halkın önünde ve suç delilleri göğsüne asılı olarak idam ettireceğim. Çandarlı hakkındaki hükmüm biraz gecikecek zira onun yazdığı mektuplar şu anda elimize geçmedi.¹⁶⁴

NOTARAS — "Dayanınız... Muhasara kalkacak... Surlar geçilmez, Sultan orduyu çekecek" diyerek başvezir Halil Paşa imparatorumuzdan rüşvet aldı. Biz çekildik, o casuslarımıza nereye müdafaa hatları kurulacaksa bildirdi. Bizi ileriye çekti...¹⁶⁵

İstanbul'un fethi yerine Sultan Mehmet'in adalet anlayışının işlendiği piyeslerde yazarların fethedilen yerlerin ancak adaletli bir yönetimle elde tutulabileceği

¹⁶² İbrahim Yağcı – Sinan Okur, *a.g.e.*, s.58.

¹⁶³ Rahmi Dönmez, *a.g.e.*, s.41.

¹⁶⁴ Rahmi Dönmez, *a.g.e.*, s.41.

¹⁶⁵ Adil Başal, *a.g.e.*, s.69.

düşüncesini dile getirdikleri görülür. Osman Karataş'a ait olan Altın Kalpli Türkler ve Sırrı Uzunhasanoğlu'nun Fatih Devrinde Adalet isimli piyesi bu yöndeki piyeslerden iki tanesidir. Bu piyeslerde İstanbul'un fetihten önceki ve sonraki hali kıyas edilerek fetih ile Bizans halkının da mutluluğa, adalete ve refaha kavuştuğu iddia edilmiştir. Haliyle bu piyesler bir yönüyle de gerçekleştirilen İstanbul fethini meşru gerekçelere dayandırmaya çalışır.

Piyesini hem okunması hem de oynanması amacıyla yazdığını belirten Ali Nar, "*madde ve mânâ planında ilahi iradeye teslim olmanın, bütün Rahmanî prensipleri hâkim kılmanın, her şeyi Hak çizgileriyle örgüleştirmenin ifadesi... Geçici, ölücü, ânî mevzî değil; ebedî dipdiri, küllî ve sürekli; iç ve dış unsurlarıyla Hakka teslimiyetin remzi*" olarak tanımladığı fetih sözcüğünden hareketle, İstanbul'un fethini herhangi bir şahsa ve olaya bağlamadığını söylemiştir. Burada yazar böylece fethi salt bir askeri eyleme dayandırmayarak fethin daha derin ve zengin bir anlam içerdiğini iddia eder. Piyesini Fatih'in mahkemede yargılanması ile sonlandıran Ali Nar burada dile getirdikleri ile asıl amacının da ne olduğunu ortaya koyar:

FATİH — (Olduğu yerde ve durumda) Yani ALLAH'ın kanunlarına uymak. (ARA) (Kendi kendine) Onu bırakıp kendi iradesiyle hükmetmek (Düşünür) Evet, evet, Kadiya: Allah'ın kanunundan başkasıyla hükmetmek zulümdür. KADI — (Kendi görüşünün belirmesi sevinciyle) Evet Hünkârım (İki elini aşağıdan yana açar) Kendi iradenizle el kesmeniz bu bakımdan zulümdür... FATİH — (Başını yukarıya kaldırarak ferahça) Hamdederim ALLAH'ıma adaletle sona erdi. (Âniden değişir. Ciddi ve kararlı, seyirciye döner. Bir adım atar. Parmağını sertçe ileri uzatır) Necip Milleti'min vazifesi de budur işte (Son sesiyle) bütün beşerî ve nefsanî nizamları silerek Hakkı kaim kılmak (perde kapanmaya başlar) FETİH'TE BUDUR İŞTE.....GERÇEK FETİH (Perde sür'atle kapanır.)¹⁶⁶

İçinde bulunduğu koşulların ister istemez Sultan Mehmet'i İstanbul'un fethine sürüklediğini iddia eden Turan Oflazoğlu, Ali Nar ile benzer bir düşünceye sahiptir. O da yaşanan hadiseyi salt askerî bir fethine dayandırmaz. Sultan Mehmet, sağlamış

¹⁶⁶ Ali Nar, *a.g.e.*, s.64.

olduğu din ve fikir özgürlüğü ile artık insanlığın kurtarıcısı haline gelmiş daha evrensel bir misyon kazanmıştır. Ofazoğlu bu düşüncesini piyesin önsözünde şu şekilde dile getirir: "*Bizans'ı düşürmek zorunda olan Mehmet, Bizans'ı düşürdüğünde der ki Bizans kurtarılmıştır. Herkes düşüncesinde, inancında serbesttir. Oysa bütün gücüyle Mehmet'e karşı duran Avrupa'da düşünceden, inançtan dolayı insanların başına olmadık şeyler gelmektedir. Bu sözleri insanlığın öyle bir döneminde söyleyen kişi, bu sözlerin dile getirdiği gerçeğe bekçilik edecek kadar güçlüyse, onu bütün insanlığın kurtarıcılarında saymak gerekir; çünkü insanlık Mehmet gibi kişilerle yeniler kendini, Mehmet gibi kişilerle adım atar. Bizans'ı düşürdü ama sadece Bizans'ın Fatihisi değildir o.*"

Süleyman Sönmezler, tarihten ilham alarak yazdığı piyesin, bir piyes olmaktan çok "*tarihin bir devrini belirten konuşmalar*" olduğunu yazmıştır. Böylece tarihi bir vak'ayı gerçeğe yakın olarak anlatmaya yönelik bir amaçla hareket ettiğini ve bu yönde bir kaygı duyduğunu belirtmiştir. "*Bizanslının söylediği düşündüğüne uymaz; yaptığı söylediğini tutmaz*" deyiminden hareket eden yazar, Bizanslı ailenin karakter ve tutumlarını bu yönde şekillendirdiğini belirtmiştir.

Nazım Kurşunlu, piyesini yazma sürecini oldukça ayrıntılı bir şekilde dile getirmiştir. Fethin beş yüzüncü yılı için bir piyes kaleme almaya karar veren yazar, üç yıl önceden konuya dair çalışmalar yapmaya başlamıştır. Tarihi kaynaklara başvurarak dönem hakkında bilgi edinmeye çalışan Kurşunlu, İslami kaynaklardaki rivayetler, anlaşılabilirlik ve çok anlamlılık karşısında irkilerek üzüntüye kapılmış ardından batılı kaynaklara başvurmuştur. Birinci el kaynaklar da dahil olmak üzere, objektiflikten uzak, haksız ve insafsız aktarımlar ile karşılaşarak ıstırap duymaya başlamıştır. Sonunda tarihi kaynaklar yerine edebi kaynaklara başvurmaya karar veren yazar, orada da aradığını bulamamıştır. O, bu yöndeki düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir: "*Fakat bu işin, başlangıçta umduğumdan çok daha çetin olduğunu anlamakta gecikmedim. Önce, muteber, eski yerli metinlerin, müphem, vüzuhtan uzak, rivayetlerle dolu, çeşitli tefsirlere yol açan ve açmış olan tarih anlayışı karşısında irkildim. Bunların yanısıra Francis, Dukas gibi fetih hâdisesine şahit olmuş Bizanslı tarihçilerden, bugünün adamı Schlumberg'e kadar gelip geçmiş ve bu konuya el atmış olan yabancı müelliflerin, küçük bir istisna ile, o büyük varlığı ve ona her bakımdan lâyük olan muhteşem eserini anlamak ve başkalarına anlatmak bahsinde, ne derece*

haksız, insafsız ve garazkâr olabildiklerini görmek, bana ıstırap verdi. Bir tarihî hadiseyi, devrinin şartları içinde, ibretle ve tam bir ilim adamına yakışan tarafsızlıkla mülâhaza ve mütalâa edebilmek vasıf ve hasletlerinden mahrum bulunan bu sözde tarihçilerin yanı sıra, Stephen Zweig ve benzerleri sanat adamlarının da, bu mevzuda ötekilerden geri kalmamak ister gibi göstermiş oldukları o garip ve anlaşılmaz taassup, bu ıstırabımı büsbütün artırdı. Büyük insanlık tarihinin, röper noktalarından biri olan bu muazzam hâdiseyi ve onun hayran olmaya değer yapıcısını bu derece kısır bir zaviyeden görmeye, küçümsemeye ve akıllarınca lekelemeye yeltenmeleri, insanlığın geleceği adına, kalbimi keder ve ümitsizlikle doldurdu."

Yazmış olduğu piyes ile isyanını dile getirmek isteyen Kurşunlu, piyesinin heyet tarafından reddedilmesiyle cesaretinin kırıldığını ve bir buçuk yıl kadar ara verdiğini belirtir. Bu süreçte heyet oynanmaya değer başka bir piyes bulamadığı için Kurşunlu'dan piyesinde bazı düzeltmeler yapmasını istemiştir. Bu istek karşısında yeniden eski heyecanına kavuşan yazar, piyesini yeniden yazarak bu defa içeriğe Bizans'ın olduğu sahneleri de eklemiştir. Bir yandan da Fatih'in yer aldığı sahnelerin sayısı azalmıştır. Kurşunlu bunun gerekçesini şu şekilde açıklamıştır "*Ben O'nu daha çok, hükmettiği, sevk ve idare eylediği insanlar ve hâdiseler yardımıyla tanıtmaya, belirtmeye çalıştım; böyle tanınmasında O'nun büyüklüğü adına fayda gördüm"*

Çandarlı Halil Paşa mevzusunda büyük bir ikilimle kalan Kurşunlu, Halil Paşa'nın rüşvet aldığı, Bizans adına çalıştığı yahut düşman olduğu yönündeki aktarımların gerçekten uzak komik iddialar olduğunu düşünmüştür. Ancak idam edilen Halil Paşa'nın neden idam edildiği sorusuna hem Halil Paşa'yı hem de Sultan Mehmet'i küçük düşürmeyecek bir cevap bulması gerekmiştir. Onun bu sorunsala dair bulmuş olduğu cevap tarihi olarak teyit edilememiş olan Çandarlı'nın Osmanoğullarını tahtını ele geçirme çabası şeklinde olmuştur: "*Yahut daha başka değişik bir ihtimal olarak, gizli bir ihtirasa mağlup olmuş, beklenmedik bir hareketle, Osmanoğulları tahtını ele geçirmeyi tasarlamış olabilir. Bunu fazla teatral bulanlara, tarihin buna benzer misâllerle dolu olduğunu hatırlatmak yerinde olur. Kaldı ki zemin böyle bir hareket için de son derece müsaitti ve Çandarlıoğulları'nın Anadolu Türkleri arasında, padişahınki ile boy ölçüşen bir nüfuz ve itibarı vardı."* Böylece Kurşunlu, diğer tiyatro yazarlarından farklı bir anlatıma başvurarak Halil Paşa'nın idamı meselesine yeni bir

bakış açısı getirmiştir. Bu bakış açısı tarihi açıdan yeni olmasa da edebi anlamda değerlendirilip işlenmesi yönüyle bir ilk niteliğine sahiptir.

Piyesini renklendirmek amacıyla hareket eden Kurşunlu, Notaras'la ilgili Hammer'in yapmış olduğu aktarımları esas aldığını ancak bu aktarımlardan çoğuna kendisinin inanmadığını belirtmiştir. Yine piyes içerisinde Dimitriyus, Şehzade Orhan ve Karamanoğlu ile ilgili aktarımlarda, tarihi realiteye kısmen uyulmuştur. Tiyatro yazarının tarihi realiteye tamamen sadık kalmasının mümkün olamayacağını düşünen Kurşunlu, şöyle der: *"tiyatro yazarı seyirci için hiçbir cazibesi bulunmayan teferruatı ayıklamak ve atmak zorundadır; dikkat ve alâkaya değer bulduğu vakalar arasındaki boşlukları doldurmak, bunu yapamadığı takdirde, zaman unsurunu hesaba katmaksızın, onları birbirine yaklaştırmak ve hatta gerekirse yerlerini değiştirmek mecburiyetindedir."*

Piyesini, okullarda oynanması üzere yazdığını belirten Rahmi Dönmez, neden okullar için bir piyes yazdığına da açıklık getirmiştir. Bunun en önemli nedeni mevcut piyeslerin ya okullar için çok üst seviyede olması ya da beğenilmeyecek derece basit olmasıdır. Bu iki seviye arasında bir piyes yazma arzusuyla hareket eden Dönmez, böylece dekor, kostüm, içerik ve şahıs kadrosu bakımından ortaokul seviyesine uygun bir piyes kaleme almıştır.

Beria Siral tarafından kaleme alınan Küçük Serdar da okullar için yazılmış bir piyestir. Önsözün bulunmadığı bu piyes yayınevi tarafından okul piyesi olarak takdim edilmiştir.

Sırrı Uzunhasanoğlu, piyesini yazarken çocukluğunda duyduğu bir anlatıdan hareket ettiğini belirtmiştir. Bu anlatı, bir caminin yapımında çalışan mimarın, habersiz bir şekilde sütunları kısaltmasıyla gerçekleşmiştir:

PADIŞAH — (Gazabla mimara döner ve öfkeyle bağırır.) Benim camiim niçin Ayasofya kadar âli etmeyüp benim birer rum haracı değer sütunlarımı kesüp camii alçak ettin?

MİMAR — (Hayret ve korku içinde.) Padişahım İstanbulda zelzele çok olup, metanet üzere inkirazül devran mabet ola deyu iki amudu bir kaç arşın kesüp camii alçak ettim.

PADİŞAH — Özür cürmünden eşettür. (Diye maiyetinden birine işaretle emir vererek) İki ellerin bileklerinden derhal kat edün.¹⁶⁷

Vak'ayı gerçeğine yakın ama bir yandan da seyirciyi sıkmayacak şekilde aktarmak isteyen Uzunhasanoğlu, Doğrusöz mecmuasındaki yazılardan ve Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinden faydalandığını belirtmiştir.

Bu bilgiler doğrultusunda İstanbul'un fethini konu edinen piyeslerin aşağıdaki amaçlar doğrultusunda yazıldığını söyleyebiliriz:

- a) Türk tarihinin en önemli olaylarından biri olan İstanbul'un fethini öğretmek ve hatırlatmak.
- b) İstanbul'un fethinden hareketle topluma milli şuur aşılacak, moral vermek; toplumu dinç tutmak.
- c) Sultan Mehmet'in kişiliği üzerinden Türk gençliğine örnek bir kimlik oluşturmak, bu kimliği aşılacak ve tavsiye etmek.
- ç) Fethin yıldönümü adına edebî bir ürün vermiş olmak; Türk edebiyatına katkıda bulunmak.
- d) Fethe dair yazarların kendi görüş ve bakış açılarını dile getirme istekleri.
- e) İstanbul'un kadim bir şehir olduğunu ve kolay ele geçirilmediğini ortaya koymak.
- f) İstanbul'un fethiyle ilgili hadislerin gerçekleştiğini belirterek Türklere ve Sultan Mehmet'e mistik bir hava katmak.

Yazarların İstanbul'un fethine dair bakış açıları şu şekilde sıralanabilir:

- a) Fetih hareketini gerçekleştirecek olan Sultan Mehmet daha çocukluğundan itibaren bunun belirtilerini taşıyacak şekilde doğmuştur. Din uluları ve müneccimler, Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethedeceğini çok önceden bilirler.
- b) İstanbul'un fethedilmesi gerektiğine dair düşünceler daha Sultan Mehmet çocuk

¹⁶⁷ Sırrı Uzunhasanoğlu, *Fatih Devrinde Adalet*, Işıl Matbaası, İstanbul, 1953, s.8.

iken kafasını meşgul etmeye başlar.

- c) Osmanlı tahtına geçen Sultan Mehmet'in ilk icraatlarından biri İstanbul'un fethedilmesi için hazırlıklar yapmak olmuştur.
- ç) İstanbul'un fethi konusunda Çandarlı Halil Paşa'nın muhalefeti ile karşılaşan Sultan Mehmet, kendisine destek veren isimlerin sayesinde paşayı bertaraf edebilmiştir.
- d) Yaşadığı sorunlar karşısında yılmayan Sultan Mehmet, bu yılmayan kişiliği sayesinde İstanbul'u fethetmiştir.
- e) Yeniçerilere güvenilmemesi gerektiğini öğrenen Sultan Mehmet, gücünü ve otoritesini kullanarak orduyu düzene sokmayı başarabilmiştir.
- f) İstanbul'un fethi konusunda sultanın en büyük destekçisi Zağanos Paşa olmuştur.
- g) Gemilerin karadan yürütülmesini kararlaştıran Sultan Mehmet böylece savaşın da kaderini değiştiren isim olmuştur.
- ğ) Dinî, siyasi ve sosyal çekişmelerle birbirine düşmüş olan Bizans halkı yaşanan İstanbul kuşatması karşısında birlikte hareket edememiştir.
- h) Bizans İmparatoru Konstantin, Avrupa ülkelerinden yardım alabilmek arzusuyla Katolik ve Ortodoks kiliselerinin birleşmesini kabul etmiştir. Ancak bu durumdan beklediğini bulamayan imparator bir de halkın tepki ve öfkesine maruz kalmıştır.
- ı) Konstantin'in ordusu içinde yer alan Notaras, Justinyani, Theodore ve Johannes Grant birbirleriyle tartışmak ve çekişmekten ötürü görevlerini layıkıyla yerine getirememişlerdir.
- i) Bizans'tan rüşvet aldığı dedikoduları çıkan Çandarlı Halil Paşa, Notaras ile birlikte savaşın uzamasından ötürü sorumlu tutularak cezalandırılmıştır.
- j) Teslim olma teklifini reddeden Konstantin, çevresindekilerin ısrarlarına rağmen kaçmayarak ölene kadar savaşmıştır. Onun bu cesareti Sultan Mehmet tarafından takdir edilmiştir.
- k) İstanbul'u fetheden Sultan Mehmet, askerlerinden sivillere zarar vermemelerini istemiş ve adaleti tesis etmek üzere harekete geçmiştir.
- l) İstanbul'un fethi ile şehrin en önemli mimarilerinden biri olan Ayasofya, Türklerin eline geçmiş ve burada namaz kılınmıştır.

IV) BALKAN VE I. DÜNYA SAVAŞLARINA DAİR GENEL BİLGİLENDİRME

Balkan Savaşları 8 Ekim 1912 - 10 Ağustos 1913 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. İlk Balkan Savaşı, 8 Ekim 1912'de aralarında ittifak kuran Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ'ın Osmanlı devletinin Balkanlardaki topraklarına saldırmasıyla başlamıştır.¹⁶⁸ Daha önce Balkan devletlerinin aralarında bir ittifak kurmasını engellemeye çalışan II. Abdülhamid, Balkan devletlerinin kendi aralarındaki sorunları çözmeleriyle bu ittifakın oluşmasını önleyememiştir.

Bâbiâli'de yer alan Said Paşa kabinesinin; Fransa'dan ve Atina Maslahatgüzarı Galib Kemali Bey'den gelen ihtarlara rağmen Balkan ittifakının kurulacağına inanmaması bu ittifaka karşı bir önlem alınamamasına ve kayda değer bir hazırlık yapılamamasına neden olmuştur. Öyle ki Hariciye Nazırı Âsım Bey, Meclis-i Mebusan'da yaptığı konuşmada (15 Temmuz 1912) Balkanlardan imanı kadar emin olduğunu söyleyerek Balkanlardan Osmanlı devletine yönelik bir tehdit gelmeyeceğini savunmuştur.¹⁶⁹ Bâbiâli Hükümetinin, Sırbistan'ın Avrupalı devletlerden satın aldığı silahların sevkine izin vermiş olması, hükümetin dış politikayı takip etmede ne kadar başarısız olduğunu ortaya koymuştur.

Balkan Savaşlarının hemen öncesinde Osmanlı devleti sürmekte olan Trablusgarp Savaşı ile meşguldü. On İki Ada'yı işgal eden İtalyanlar, devletin başkentini tehdit edecek duruma gelmişlerdi. Bir yandan da çıkan Arnavutluk isyanı bastırılmaya çalışılıyordu. Bu atmosfer içerisinde ordu da siyasetle içli dışlı hale gelmiş, ordudaki ayrılıkçı grupların baskılarına dayanamayan Said Paşa Kabinesi istifa etmek zorunda kalmıştı. Yeni kurulan Ahmet Muhtar Paşa kabinesi de tıpkı bir önceki hükümet gibi Balkanlarda bir ittifak kurulmakta olduğunu anlayamamış hatta Rusya'nın verdiği güvenceye inanarak Balkanlardaki 120 tabur tâlimli askerini terhis etmiştir.¹⁷⁰ Bu

¹⁶⁸ Hamiyet Sezer Feyzioğlu, "Hatıraların Işığında Balkan Savaşları", *DTCF Dergisi*, Cilt 56 Sayı 2, 2016, s.200.

¹⁶⁹ Ercan Karakoç, "Osmanlı Hariciyesinde Bir Ermeni Nazır: Gabriyel Noradunkyan Efendi", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 7 Sayı 25, Bahar 2010, s.165.

¹⁷⁰ Cevdet Küçük, "Balkan Savaşı", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 5, 1992, s.25.

süreçte muhalefette bulunan İttihat ve Terakkî de hükümet üzerinde baskı kurarak, devlet otoritesini ele geçirmeye çalışmıştır.

3 Ekim 1912 günü Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ Türk hükümetine nota vererek Sırbistan, Arnavutluk, Girit ve Makedonya'ya muhtariyet verilmesini istemişlerdir. Bu teklifin Osmanlı tarafında kabul edilmemesiyle 8 Ekim günü Karadağ Osmanlı devletine savaş ilan ederek Balkan Savaşlarını başlatmıştır. Beş gün sonra da Bulgaristan ve Sırbistan, Karadağ'ın yanında savaşa katılmıştır.

Savaşta doğu cephesinde Bulgaristan; batı cephesinde Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ ile çarpışan Osmanlı ordusu 23 Ekim 1912'de Bulgaristan ordusu karşısında Çatalca'ya kadar geri çekilmek zorunda kalmıştır. Yunanlılara karşı mücadele veren Tahsin Paşa da başarısız olunca Yunanlılara teslim olmak zorunda kalmıştır. Bu sırada ordu içindeki siyasi çekişmeler giderek artmış Ahmet Muhtar Paşa kabinesi de istifa etmek zorunda kalmıştır. Muhalefette bulunan İttihat ve Terakkî, mevcut hükümetlerin göstermiş olduğu başarısızlıkları da fırsat bilerek Bâbîâli Baskını'nı gerçekleştirerek darbe ile hükümeti (Kâmil Paşa kabinesine son vererek) ele geçirmiştir.

Edirne'yi savunmakla görevlendirilen Şükrü Paşa, yüz elli beş gün boyunca burayı savunmuş ancak Edirne'nin alınmasına engel olamamıştır.¹⁷¹ Onun bu mücadelesi her ne kadar Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa ile denk tutulmuş olsa da başta Sadrazam Mahmud Şevket Paşa olmak üzere birçok Osmanlı siyasetçisi, Edirne'nin kaybından ötürü paşayı suçlamıştır. Şükrü Paşa'yı Trablugarp Savaşı'ndaki tutumuna atıfta bulunarak eleştiren Mahmud Şevket Paşa, bu ismin yerine Topçu Feriki Ali Rıza Paşa veya Hasan Rıza Paşa'nın tercih edilmemiş olmasından yakınmıştır.¹⁷²

En büyük iddialarından biri Edirne'yi kurtarmak olan İttihat ve Terakkî, bu iddiasında başarılı olamayınca Balkan devletleri ile masaya oturmak zorunda kalmıştır. Yapılan antlaşma ile Osmanlı devleti Edirne, Trakya ve Dedeâğaç'ı Bulgaristan'a; Selânik, Girit ve Güney Makedonya'yı Yunanistan'a; Kuzey ve Orta Makedonya'yı da

¹⁷¹ Ufuk Özalp, “Şükrü Paşa ve Edirne Savunması”, *Trakya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğrenci Dergisi*, Sayı 4 Yıl Ocak 2013, s.16.

¹⁷² Kolektif (Ali Fuat Örenç), *Balkan Savaşları ve Edirne*, Edirne Valiliği Kültür Yayınları, Ekim 2013, s.129.

Sırbistan'a bırakmak zorunda kalmıştır. Balkan savaşları sırasında ayaklanan Arnavutluk ise bağımsızlığını kazanmıştır. Böylece I. Balkan Savaşı sona ermiştir.

I. Balkan Savaşı'nın sona ermesinden kısa bir süre sonra Bulgaristan'ın aldığı geniş topraklardan rahatsız olan Romanya, Yunanistan ve Sırbistan; 23 Haziran 1913'te Bulgaristan'a savaş ilan etmişlerdir. Balkan devletleri arasında yaşanan bu savaşı bir fırsata çevirmek isteyen İttihat ve Terakkî, 21 Temmuz günü Edirne'yi herhangi bir çatışma yaşanmaksızın Bulgaristan'dan geri almıştır. Yapılan İstanbul Antlaşması ile de Meriç Nehri, Osmanlı ve Bulgaristan devletleri arasındaki sınır olarak kabul edilmiştir.

Osmanlı devletinin Balkanlar'da yaşadığı bu toprak kayıpları beraberinde yeni bir sorunu da getirmiştir. Bu sorun, Balkanlar'da yaşayan ve giderek azınlık duruma düşen Türk nüfustur. Balkanlar'da kalarak Osmanlı devletine dönmeyen Türkler, uzun yıllar boyunca baskıya, zulme ve katliama maruz kalmışlardır.

Balkan Savaşlarının sona ermesinden yaklaşık bir yıl sonra 28 Temmuz 1914 günü I. Dünya Savaşı başlamıştır. Henüz Balkan Savaşı'nın yaralarını saramamış olan Osmanlı devleti, başlangıçta tarafsız kalmış ardından ise ittifak arayışlarına girmiştir. İttifak arayışlarına giren İttihat ve Terakki liderlerinin en önemli amacı, Balkan Savaşları ile kaybedilen kayıpları telafi etmek ve Osmanlı devletinin kötüye giden talihini değiştirmek arzusu olmuştur.

Savaş 28 Temmuz 1914'te Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun Sırbistan'a saldırması ile başlamıştır. Bu saldırı neticesinde Avusturya-Macaristan ve Sırbistan tarafında yer alan devletler, ittifak ve itilâf adında iki bloğun oluşmasını sağlamışlardır. Savaşın Almanya tarafından kazanılacağını düşünen İttihat ve Terakkî Fırkasının önderleri, 2 Ağustos günü Almanya ile bir ittifak antlaşması imzalamışlardır. 10 Ağustos günü, Goeben ve Breslau adlı iki Alman kruvazörünün, Yavuz ve Midilli ismini alarak Rus limanlarını bombalamasıyla Rusya, Osmanlı devletine savaş ilan etmiştir.¹⁷³ Böylece Osmanlı devleti, ittifak devletleri tarafında I. Dünya Savaşı'na katılmıştır.

¹⁷³ Mehmet Biçici, "Hatıratlarla Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşına Girişi", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 13 Sayı 3, Ocak 2014, s.720.

Osmanlı devletinin I. Dünya Savaşı'na katılmış olması, henüz Balkan Savaşı günlerini unutamamış toplumda büyük tesirler bırakmıştır. Birçok isim, İttihat ve Terakki liderlerinin almış olduğu bu kararı sert bir şekilde eleştirerek Osmanlı devletinin alabileceği olası bir mağlubiyetten korkmaya başlamıştır. Bu duruma dair duyulan kaygıyı I. Dünya Savaşı'na dair yazılmış olan piyeslerden tespit etmek mümkündür.

Dört yıl süren savaş boyunca Osmanlı devleti birçok cephede doğrudan bazı cephelerde de yardım göndermek suretiyle (müttefiklerine) savaşmak zorunda kalmıştır. Bu cepheler Kafkasya, Çanakkale, Sina-Filistin, Hicaz-Yemen, Irak, İran, Galiçya ve Makedonya'dan oluşmaktadır. Kafkasya Cephesi'nde Enver Paşa komutasında Ruslara karşı mücadele veren Osmanlı devleti, olumsuz hava koşullarından ötürü binlerce askerini savaşa dahi sokamadan kaybetmiştir.¹⁷⁴ Çanakkale Cephesi ise itilaf devletlerinin Çarlık Rusya'ya yardım göndermek ve Osmanlı devletini saf dışı bırakmak amacıyla açtıkları bir cephe'dir. Bu cephede Mustafa Kemal'in de katkılarıyla üstün başarılar gösteren Osmanlı devleti, itilaf devletlerinin çabalarını boşa çıkarmıştır. Hicaz-Yemen Cephesi, Osmanlı devletinin Arabistan'daki kutsal İslam şehirlerini korumak ve İngilizleri meşgul etmek amacıyla savaştığı bir cephe'dir. 1917 Şubat günü Hicaz'a gelen Mustafa Kemal, buranın savunulmayarak boşaltılmasını istemiş ancak onun bu isteği kabul edilmemiştir. Savaş sonuna kadar Medine ve Yemen'i korumaya çalışan 7. Kolordu, Mondros Mütarekesi ile buradan çekilmek zorunda kalmıştır. Sina-Filistin Cephesi, buradaki İngiliz hakimiyetine ve İngilizlerin Süveyş Kanalı üzerindeki egemenliğine son vermek amacıyla açılmış bir cephe'dir. Burada 4. Ordu Komutanı olarak görev alan Bahriye Nazırı Cemal Paşa, yapmış olduğu taarruzlardan bir neticeye ulaşamamıştır. Bu cephe, İngiltere'nin Filistin'i tamamen ele geçirmesiyle kapanmıştır. Irak Cephesi, İngilizlerin buradaki petrol sahalarını ele geçirmek amacıyla açılmış olup başlangıçta Süleyman Askeri Bey komutasında kuvvetlerle yapılan taarruz ile başlamıştır. Şuaybiye Savaşı'nda başarıya ulaşamayan Süleyman Askeri Bey burada intihar ederek hayatına son vermiştir. Kut'ül Amare'de İngilizlere karşı başarı kazanan Osmanlı devleti burada

¹⁷⁴ Hümmet Kanal, "Sarıkamış Harekâtı Esnasında Cephede Yaşananlar ve Anadolu'ya Etkileri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt 54 Sayı 2, 2014, s.111.

General Townshend ile on binlerce askeri esir almıştır.¹⁷⁵ İngiltere'nin bölgeye başta Hindistan'dan olmak üzere getirdiği takviye kuvvetler ile Osmanlı askerleri bu cepheden çekilmek zorunda kalmıştır. Galiçya ve Makedonya Cepheleleri ise Osmanlı devletinin müttefiklerine yardım göndermek amacıyla yer aldığı cepheler olmuştur.

6 Nisan 1917 tarihinde ABD'nin itilâf devletleri yanında savaşa girmesiyle dengeler büyük ölçüde değişmeye başlamış, Almanya yer aldığı cephelerde büyük mağlubiyetler almıştır. 29 Eylül günü Bulgaristan İtilaf devletlerinin karşısında mağlup olarak barış istemek zorunda kalmıştır. Bulgaristan'ın I. Dünya Savaşı'nda çekilmesiyle Osmanlı devleti ve Almanya arasındaki kara bağlantısı da sona ermiştir. 3 Kasım günü Avusturya, 11 Kasım günü de Almanya I. Dünya Savaşı'ndan çekilerek teslim olmak zorunda kalmıştır.¹⁷⁶ Böylece, Osmanlı'nın Balkanlarda yaşadığı hezimetini unutturmak ve devletin talihini değiştirmek arzusuyla hareket eden İttihat ve Terakki liderleri, ülkeden kaçmak zorunda kalmışlardır.

8 Ekim 1918'de Talat Paşa kabinesini istifa edince 14 Ekim günü Ahmet İzzet Paşa liderliğinde yeni bir kabine kurulmuştur. Bu kabine Alman yanlısı politikalara karşıtlığıyla bilinen İttihatçılardan Rauf Orbay'ı Bahriye Nazırı olarak görevlendirmiştir. Bahriye Nazırı Rauf Orbay, 30 Ekim 1918'de Osmanlı devletini temsilen Mondros Mütarekesi'ni imzalamıştır.¹⁷⁷

V) SAVAŞLARI KONU EDİLEN TİYATRO ESERLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

A) Yapı Bakımından

Balkan Savaşları'na dair yapılan tarama çalışmasında Süleyman Sırrı, Melekzade Fuat, Mehmet Sırrı, Ömer Avni, Muhittin Mekki, Yaşar Nabi Nayır, Necip Fazıl Kısakürek tarafından kaleme alınmış piyesler tespit edilmiştir. Bu piyeslerin yanı sıra Balkan Savaşları sonunda Balkanlar'da azınlıkta kalmış Türklerin sorunlarına değinen piyesler

¹⁷⁵ Figen Atabey, "Öncesi ve Sonrası ile Osmanlı'nın Kutü'l-Amâre Zaferi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 10 Sayı 53, 2017, s.211.

¹⁷⁶ Muzaffer Başkaya, "İngiliz Basınına Göre Bulgaristan'ın Birinci Dünya Savaşı'ndan Çekilişi ve Selanik Antlaşması", *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt 10 Sayı 1, 2015, s.62.

¹⁷⁷ Mahmut Akkor, "Mondros Mütarekesi'nin İmzalanma Süreci ve Mütareke Tutanaklarında Boğazlar Sorunu", *Tarihin Peşinde*, Sayı 21, 2019, s.298.

de mevcuttur. Ahmet Er, Osman Zeki Özturanlı, Remzi Özçelik ve Ali Erdal bu konuda piyesler yazmışlardır. Balkan Savaşı'na dair yazılan piyeslerden ilki Süleyman Sırrı'nın Gayz'ı olmuştur. Bu piyes 1912 yılında kaleme alınmış olup konuya dair yazılmış piyeslerden ilki olarak kabul edilmektedir. Melekzafe Fuat, Mehmet Sırrı ve Ömer Avni tarafından yazılan piyesler 1913 yılına; Muhittin Mekki'nin Güzel Rumeli isimli piyesi 1915 yılına aittir.

I. Dünya Savaşı'na dair yazılan piyesler sayı bakımından Balkan Savaşlarına kıyasla daha fazladır. Bunda yaşanan I. Dünya Savaşı'nın Balkan Savaşlarını gölgede bırakmasının büyük bir etkisi bulunmaktadır. Eğer Osmanlı devleti I. Dünya Savaşı'na katılmamış olsaydı, Türk tiyatrosu Balkan Savaşları açısından daha zengin bir malzemeye sahip olurdu. Yapılan tarama çalışmasında Muhittin Mekki, Aka Gündüz, İbnürrefik Ahmet Nuri, Manastırlı Hasib Bey, Muhittin Baha, Necmettin Sahir, Hüseyin Kâzım, Mithat Cemâl, Faik Ali Ozansoy, Bulgurluzâde Rıza, Abdülhâk Hamit, Albulhalim Hadi, Lütfi Özdemir, Güngör Dilmen, Orhan Asena, Erol Toy, Cevat Şevket, Yahya Akengin, Kâzım Işıқтаç, Kemal Demirel, İbrahim Keskin, Kemal Karapıçak, Rahmi Özen ve Erol İpekli'nin konuya dair piyes yazan isimler olduğu tespit edilmiştir. Bu piyeslerden 1914-1918 yılları arasına sahip olanları Muhittin Mekki, Aka Gündüz, İbnürrefik Ahmet Nuri, Manastırlı Hasib Bey, Muhittin Baha, Necmettin Sahir, Hüseyin Kâzım, Mithat Cemal ve Faik Ali Ozansoy'a aittir.

Balkan Savaşlarına dair piyesler, yoğun bir kaygı ve bunalım içermektedir. Yazarlar özellikle Edirne'nin kaybı ile büyük bir üzüntü yaşamışlar ve Osmanlı hükümetinden beklediklerini bulamadıkları için halka sığınmış durumdadırlar. I. Dünya Savaşı'na dair yazılan ilk piyeslerde de Balkanlarda yaşanan mağlubiyetin tesirleri görünür. Yazarlar, Osmanlı devletinin benzer bir mağlubiyet yaşamasından korkmakta ve kendi düşüncelerini dile getirmektedir.

Balkan Savaşlarını konu edinen piyeslerde ana mekânlar İstanbul ve Edirne'dir. İstanbul, Osmanlı devletinin başkenti, savaş kararının alındığı ve idare edildiği yerdir. Edirne ise savaş esnasında kaybedilen ve II. Balkan Savaşları ile geri alınan bir Türk şehridir. Edirne'de yer alan Selimiye Camii, yazarlar tarafından önemli bir motif olarak değerlendirilmiştir. Avusturya, Aydın, Serez, Kırca Ali Kasabası metinlerde geçen diğer mekânlardır. Bunun yanında spesifik bir özelliğe sahip olmayan evler, ormanlar,

camiler ve sokaklar da diğer mekânlar arasında yer alır. Piyeslerde şahıs kadrosu bakımından ortak bir özellik bulunmamakta sadece Şükrü Paşa, savaşın önemli bir ismi olarak anılmaktadır.

I. Dünya Savaşı'nı konu edinen piyesler mekân açısından Balkan Savaşlarına oranla daha zengindir. İstanbul, Ardahan, Artvin, Kars (Sarıkamış) Erzincan, Kafkasya bölgesi, Mısır, Çanakkale (Gelibolu), Romanya, Avustralya, Tiflis, Selanik olay örgüsünün geçtiği mekanlar arasında yer alır. Yine İstanbul, savaş kararının alındığı ve savaşın idare edildiği yerdir. Burada devletin merkezi idaresini sağlayan Bâbîâli ve asker yetiştiren Harbiye Mektebi bulunmaktadır. Bâbîâli ile ilişkileri bulunan ve savaşta oynadıkları rolle karşımıza çıkan Enver Paşa, Ömer Naci, Cemal Bey, Talat Bey, Süleyman Askeri Bey, Reşit Bey, Sadrazam Kâmil Paşa, Nazım Paşa, Prens Sait Halim Paşa şahıs kadrosunda ortaklık gösteren isimlerdir.

Dekor ve kostüm konusunda ayrıntılı bir bilginin yer almadığı piyeslerde kişilerin konumlarına, içinde bulunulan dönem ve mekâna uygun dekor/kostüm kullanılmıştır. Osmanlı ve yabancı askerlere ait kostümler, sivil halka ait kostümler, ev eşyaları, silahlar, bayraklar, kitaplar, kılıçlar, Kuran'ı Kerim, portreler, dini ve idari mekanları belli edecek türde dekorlar bunlar arasında yer alır.

Piyesler sayfa hacmi, perde sayısı, nazım biçimleri ve sahip oldukları üslup yönüyle birbirlerinden ayrılırlar. Çoğunlukla dönemine uygun olarak piyeslerde sade bir dil kullanılmış olsa da Abdülhak Hamit'e ait olan Yadigar-ı Harp'te olduğu gibi ağdalı bir dile sahip piyesler de mevcuttur.

B) İçerik Bakımından

Balkan Savaşlarını konu edinen ilk piyes Süleyman Sırrı'nın 1912 yılında kaleme aldığı Gayz olmuştur. Tek perdeden oluşan bu piyes hamasi duygularla yazılmış basit ve kısa bir olay örgüsüne sahiptir. Piyeste İstanbul'daki evinden Osmanlı devletinin Bulgaristan ile vermiş olduğu savaşı yakından takip eden Hasan Efendi, Vedat isimli oğlunun bu savaşa katılacak olmasından ötürü mutludur. Hasan Efendi'nin kızı Narin ise Hilal-i Ahmer'de gönüllü olarak hemşirelik yapmaktadır. "*Ya zafer ya ölüm*" parolasıyla hareket eden Türk askerleri, yaralandıklarında dahi cepheye gitmek için

büyük bir heyecan içerisinde. Osmanlı devletinin Bulgaristan karşısında mağlup olduğu bir zaman diliminde yazılan bu piyese topluma moral vermek ve Balkan Savaşlarına katılacak olan asker sayısını arttırmak hedeflenmiştir. Alemdar Yalçın bu piyeste herhangi bir aksiyon sahnesinin yer almamasına dikkat çekerek piyesin sadece harbe olan katılımı arttırmak maksadıyla kaleme alındığını belirtmiştir.¹⁷⁸

Mehmet Sırrı tarafından 1913 yılında kaleme alınan Türk Kanı, içerik bakımından Gayz'a benzer. Piyeste Orhan adındaki bir çocuk, savaş ve barış arasında bir ikilimde kalmıştır. Ancak o, Osmanlı halkının Balkanlarda yaşadıklarını görünce savaşın kaçınılmaz bir tercih olduğunu kavramıştır:

ORHAN — Ve muazzez bayrağımı çiğnerken o kelpiler.
Şimdi gördüm Kosova'yı, Selanik'i, Yanya'yı
Edirne'yi: Kerbela'yı unutturan vak'ayı
Şimdi gördüm sokaklarda bağı açık, hasta, aç
Muhacirler ki bulamıyor ne yurt, ne nan, ne ilaç
Şimdi gördüm bu sefalet kitlesine gülerken
Düşmanları! İşte beni zehirleyen, öldüren¹⁷⁹

Mektebi bırakarak Balkan Savaşı'na katılmak isteyen Orhan, düşmanına karşı büyük bir kin ve öfke ile doludur. Orhan'ın kişiliğinde gördüğümüz bu kin ve öfke, Mehmet Sırrı'nın nasıl bir ruh hali içerisinde olduğunu da görmemizi sağlar:

ORHAN - Bundan sonra sana ahlâk kin olsun
Bulgar kesmek sana mezhep, din olsun
İster isen Hakka etmek ibadet
Kurşun, gülle, top ve tüfek imal et
Sofya'ya gir işte sana budur hac
Edirne'nin taşlarından yap bir tac
İşkodra'da, Avlonya'da dökülen

¹⁷⁸ Alemdar Yalçın, *II. Meşrûtiyet'te Tiyatro Edebiyatı Tarihi*, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1985, s.160.

¹⁷⁹ Can Şen – Mustafa Kutlu, “Balkan Savaşlarının Tiyatromuza İlk Yansımalarından Biri: Mehmet Sırrı'nın Türk Kanı Adlı Piyesi”, *JOMELIPS*, Cilt 1 Sayı 1, Yaz 2016, s.119. (Bu makale içeriğinde piyes metninin tamamına yer verilmiştir.)

Türk kanının hesabını git sor sen
Hem bu kanın hesabını kan ile
Namertlerin kanlarıyla temizle
Attila'nın, Timurlenk'in, Cengiz'in,
Yapmadığı zulmü, cürmü, yap kendin
Düşman kanı içmeye git durma hem
Düşman kanı Kevser sana bol bol iç¹⁸⁰

Orhan'ın babası Ahmet Efendi, "*Lakin oğlum, devlet artık düşmanla sulh ederek kesti harbi Balkanla*" diyerek oğlundan okulunu yarım bırakmamasını ister. Ancak Orhan, bu durumu kabullenmekte güçlük çekmekte Yanya, Girit, Manastır, Kosova, Selanik, Edirne ve İşkodra'nın kaybını kabullenememektedir. Orhan'ın kişiliğinde gördüğümüz bu kabullenmeyişi ve hükümetin aldığı karara yönelik eleştirel tutum, yazarın Osmanlı hükümetinin almış olduğu kararı sorguladığını göstermektedir. Kadenci bir anlayışla hareket eden Ahmet Efendi, Allah'ın yazmış olduğu kadere boyun eğilmesini ve yaşanan toprak kayıplarının kabullenilmesini ister. Ancak Orhan, kader kavramını da bir sorgulamaya giderek isyankâr tutumunu sürdürür:

ORHAN — Lakin niçin meş'um tali senelerdir Londra'ya
Bir felaket getirmedi garip değil mi bu da?

ORHAN — Ya İlâhî niçin böyle İslamlara hep zulüm?
Hep tecavüz, hep hakaret, hep esaret ve ölüm?
Niçin Ya Rab, söyle bugün her Müslüman bir esir
Düşmanına karşı aciz kardeşiyle yenişir?
Ey Allah'ım, alını yerde günde sana beş defa
Titreyerek yalvarana söyle neden bu cefa?¹⁸¹

Kardeşinin konuşmalarından etkilenen Nadir de, kardeşine hak vererek onunla beraber Balkan Savaşı'na katılma kararı alır. Piyesin ikinci perdesinde Orhan'ın eskiden cami olan bir yere saldırı düzenleyerek dört yüz Bulgar'ı öldürdüğünü öğreniriz. Yazarın

¹⁸⁰ Can Şen – Mustafa Kutlu, a.g.m. s.120.

¹⁸¹ Can Şen – Mustafa Kutlu, a.g.m. s.130.

söz ettiği caminin Edirne'de yer alan Selimiye Camii olması çok yüksek bir ihtimaldir. Edirne'de iken Talat Paşa, Mehmet Şükrü Paşa'dan düşmanın eline geçmemesi için Selimiye Camii'yi havaya uçurmasını istemiş ancak bu istek Şükrü Paşa tarafından kabul edilmemiştir. Bu konuya dair bir değerlendirme yapan Can Şen ve Mustafa Kutlu, yazarın İttihatçıların etkisinde kaldığı ve Şükrü Paşa'yı eleştirdiği düşüncesindedir. Edirne'yi ele geçiren Bulgarlar Selimiye Camii'ne kendi bayraklarını asmışlardır. Haliyle de Mehmet Sırrı'ya göre artık Selimiye cami değil bir puthanedir.

Camiye düzenlediği saldırının ardından Bulgar zabitler tarafından yakalanan Orhan, kendisine yapılan işkencelere rağmen herhangi bir gizli bilgiyi vermeyi reddeder. Burada zabitler arasındaki diyaloglara yer veren yazar, onların kötü ve vahşi yönlerini de ortaya çıkarır. Bulgarlar kadın ve çocukları öldürmekte, Türklerin mülklerini zorla ellerinden almakta ya da yakmakta, yakaladıkları Türkleri işkence ederek öldürmektedir. Tüm bunlar, savaşın gerekçelerini ortaya koymakta ve Türklerin haklılığını kanıtlamaktadır.

Osmanlı hükümetinin yapmış olduğu sulhu bir türlü kabullenmeyen Mehmet Sırrı artık umudunu millete bağlamıştır:

ZABİT — Öyle ise devletiniz niçin sulhu yaptı?

Orhan: Çarpışmak sırası millete geldi de ondan.¹⁸²

Piyes sonunda kardeşiyle beraber infaz edilen Orhan'ın son isteği ise "*Bulgar gebertmek*"tir. Bu piyesin İstanbul'da bir defa İzmir'de iki defa sahnelendiği bilinmektedir. Bunlardan İstanbul'da olanı 1915 yılında Donanma Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi tarafından sahnelenmiştir. İzmir'de ise önce 1918 yılında Osmanlı Dram Kumpanyası tarafından 1919'da Heveskerân Heyet-i Temsiliyesi tarafından sahnelenmiştir. Ancak piyesin 1915'ten daha önce sahnelenip sahnelenmediği bilinmemektedir. Yine de İttihatçı bir anlayışla yazılan ve toplumu II. Balkan Savaşı'na hazırlamayı hedefleyen bu piyesin sanıldığından daha önce ve sayıda sahnelenmiş olması yüksek bir ihtimaldir.

¹⁸² Can Şen – Mustafa Kutlu, a.g.m. s.133.

Mehmet Sırrı tarafından benzer duygularla aynı yıl kaleme alınan bir başka piyes İrkımızın Namusu'dur. Bu piyeste Mehmet Sırrı, zengin Türk ailelerini Balkan Savaşı konusunda bilinçlendirmeye çalışarak onlardan destekte bulunmalarını ister.¹⁸³

Muhittin Mekki 1915 yılında kaleme aldığı Güzel Rumeli isimli piyesinde Yunanlıların işgaline uğrayan Serez'i merkeze alır. Serez'deki arazileri Yunanlılar tarafından işgal edilen Nebil Bey ve ailesi, önce Avustralya'ya ardından Aydın'a gelerek Anadolu'ya yerleşirler. Aydın'da çiftçilik işleri yapmaya başlayan Bâri Bey, bir yandan Serez'deki günlerini hatırlayarak duygulanmakta bir yandan da yaşanan kaybı kabullenmeye çalışmaktadır. Serez'in kaybını bir türlü kabullenemeyen Nebil Bey'in oğlu Bâri Bey, Serez'i kurtarmak amacıyla İstanbul ve İzmir'e gidip gelmeye başlar. Buralarda Serez'i kurtarmak için gizli görevler üstlenen Bâri Bey, bir süre sonra ailesiyle beraber tekrar Serez'e döner. Ancak Serez hala Yunan işgali altındadır. Burada Bâri Bey'i ele geçirmeye çalışan Yunan askerleri, Nebil Bey'in evini basarak aile fertlerini öldürür. Saldırıdan sadece Bâri bey kurtulur ve on yıl sonra onu Serez'de mutlu bir hayat sürerken görürüz. Bu piyesin en önemli özelliği yazarın geleceğe dair yapmış olduğu çıkarımdır. Görüldüğü üzere Muhittin Mekki, Serez'in kurtarılacağına inanmakta ve bu düşüncesini yazmış olduğu piyeste dile getirmektedir. Ancak bugün Yunanistan'a bağlı bir şehir olan Serez, Osmanlı devleti tarafından kurtarılamamış ve tamamen kaybedilen topraklar arasında yer almıştır. Piyes, yaşanan Balkan Savaşı'nın sıradan bir ailenin hayatını nasıl etkilediğini anlatması yönüyle dikkat çekicidir. Yine piyesin 1915 yılında yazıldığı dikkate alınır, piyesin Osmanlı toplumuna moral vermek ve ümit aşılama amacıyla kaleme alındığı söylenebilir.

Yaşar Nabi Nayır'ın 1935 yılında kaleme aldığı Beş Devir, her bir perdenin farklı bir döneme odaklandığı bir piyes olup piyesin ikinci perdesinde Balkan Savaşları konu edilmiştir. Şinasi, Şakir ve Ahmet adındaki üç genç kendi aralarında konuşarak Edirne'yi mutlaka kurtaracaklarına dair söz verirler. Yazar, Balkanlarda olup bitenlerden ötürü Osmanlı padişahı II. Abdülhamit'i suçlar:

¹⁸³ Nesime Ceyhan Akça, "Balkan Savaşı (1912-1913) ve Türk Edebiyatı", *Türk Yurdu*, Sayı 303, Kasım 2012, s.37.

ŞİNASİ — Sıgımıyor havsalama bir türlü gördüklerim.

O kadar çürümüş ki içten içe bu devlet
Her tutanın elinde kalmakta bir parça et.
Türk milleti değildir Rumelinde yenilen,
Yenilen o millete düşman saray denilen
Bir kızıl felâkettir, bir kapkara zillettir.
Yenilen saray fakat canı yanan millettir.¹⁸⁴

Ordunun iyi bir şekilde idare edilmediğine inanan Yaşar Nabi Nayır, Osmanlı devletinin idare ve komutadan yoksun olduğu fikrindedir. Oysa iyi bir idare ve komuta ile Balkan Savaşlarından zaferle ayrılmak mümkün olabilirdi:

ŞİNASİ — Bir idare olaydı, bir kumandan olaydı,
Dört değil, dört yüz düşman mağlûp etmek kolaydı.
Birbirinden habersiz çarpıştı Türk erleri,
Bu sefer andırmada öteki seferleri.
Ordumuza ihanet etti başındakiler,
Cephane diye ona sabun ve taş verdiler.
Karşıdan ve geriden iki düşman içinde,
Can verdi Mehmetçiler gülerek kan içinde.¹⁸⁵

Türk Tarih Tezi'nin etkisiyle yazılmış olan bu piyeste bir yandan Osmanlı idaresi eleştirilirken bir yandan da Mustafa Kemal Atatürk'e atıfta bulunulur:

AHMET — Bizi yıldırılmıyacak bu ateş çağlıyanı.
Bizi yıldırırsa ancak saray yıldırabilir,
Zaten ümidimizi başka kim kırabilir?
o durdukça felaket kemirecek bu yurdu,
O Saray olmasaydı Rumelimiz dururdu.
Tanrım, bizi zafere götüreceksin kumandan
Hâlâ doğmayacak mı? Doğacaksa ne zaman?

¹⁸⁴ Yaşar Nabi, *Beş Devir*, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1933, s.13.

¹⁸⁵ Yaşar Nabi, *a.g.e.*, s.13.

Geceyi andırıyor daima gündüzümüz,
Tanrım bizim de artık gülsün biraz yüzümüz.
Şehit ismi anarak yine dualarında
Analar ağlamasın artık yuvalarında.
Ne zaman içimizden çıkıp kahraman biri
Kıracak boynumuzda pas tutmuş bu zinciri,
ne zaman?¹⁸⁶

Piyesin bu perdesi yazarın serzenişleri ve Osmanlı idaresine yönelik eleştirileri ile son bulur. Piyesin ana gayesi, Osmanlı devletinin panoramasını ortaya koyarak yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin değerini ve Mustafa Kemal Atatürk'ün önemini ortaya koymaktır. Aslında Osmanlı idaresinin Balkanlardaki politikaları sebebiyle eleştirildiği ilk piyes bu piyes değildir. Konuya dair yazılan ilk piyeslerde bile hükümetin politikaları eleştirilmiş özellikle alınan barış kararı sorgulamaya tabi tutulmuştur. Ancak bu piyeslerden hiçbirinde bu piyesteki kadar açık ve suçlayıcı bir dil kullanılmamıştır. Bunda yazarların içinde buldukları dönemin büyük bir etkisi bulunmaktadır. Böylesi bir üslubu Balkan Savaşları döneminde kullanan herhangi bir yazar muhtemelen çeşitli sorunlar ile karşı karşıya kalırdı.

1914'te kaleme aldığı Muhterem Katil isimli piyesinde Aka Gündüz, Rusya ve Osmanlı devletinin Kafkaslardaki mücadelesine değinmiştir. Ancak yazar, piyesi henüz Rusya ile savaşa girilmeden önce yazdığını belirtmiştir. Bu açıdan piyes, I. Dünya Savaşı'nın devamına yönelik bir öngörü niteliğine sahiptir. Piyeste Doğan adındaki bir genç Kafkasya'daki Rus işgaline son vermek amacıyla etrafına arkadaşlarını toplar. Daha önce Balkanlarda mücadele etmiş ve orada ayağı sakatlanmış olan Doğan, Rusların Kafkasya'daki saldırısı ile de ailesini kaybeder. Çevresine topladığı isimlerle Ruslara karşı mücadele vermeye başlayan Doğan, kardeşi Şahin'in kendilerine ihanet etmesi sonucu onu vurarak öldürür. Böylece piyese ismini veren (Muhterem Katil) vak'a gerçekleşmiş olur. Yazar bu trajik olay ile vatan sevgisinin her türlü sevgiden daha üstün olduğunu ortaya koyar:

¹⁸⁶ Yaşar Nabi, *a.g.e.*, s.14.

YAKUP — Ale'lhesap suretiyle Doğan bir Moskof tepeledi.

BİR SES — Kimi?

YAKUP — Şahin'i!

BİR SES — Kardeşini mi?

YAKUP — Kardeşini değil. Onun asıl kardeşi bizleriz. Şahin Moskof'un malıydı. Hatta Moskof'un daniskası. İhanet etti. O da tepeledi. Leşi içeridedir.¹⁸⁷

Arkadaşlarıyla beraber çevresindeki köylüleri Ruslara karşı örgütleyen Doğan, başta kendi ardından birkaç arkadaşıyla başlattığı eylemin kısa zamanda büyük bir ihtilale döndüğünü görür. Bu ihtilal ile Kafkasya'nın kurtuluşuna giden yol açılmış olur. Piyes içerisine kendi şiirlerini ekleyen Aka Gündüz, bu şiirler ile piyesi zenginleştirirken aynı zamanda nasıl bir anlayışla hareket ettiğini de ortaya koymuştur:

“Ey Türkoğlu! Silahların dolu mu?

Tuttuğun yol yolu mu?

Çözdü kader artık bağlı kolumu!

Sür git kardeş! Bu yol çıkar Turan'a!

Bütün Kafkas, nura, kana bulana!”¹⁸⁸

Muhittin Baha 1915 yılında yazdığı Halife Ordusu isimli piyesinde idealist Osmanlı gençlerinin Mısır ve Kafkasya'da verdikleri mücadeleyi anlatır. Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Kâmil, Suphi, Sadi, Feyzi, Ferid, Hüsnü, Necmi, Şükrü, Hayri, Hilmi ve Ekrem isimlerindeki gençler seferberlik kararına uyararak askerliğe yazılırlar. Aralarında konuşan bu gençler I. Dünya Savaşı'nın İslam dünyası açısından büyük bir fırsat olduğuna karar verirler. Yıllardır çeşitli şekillerde batılı devletlerin zulmüne maruz kalan İslam devletleri artık batıdan kurtulmanın ve kendi geleceklerini çizmenin şansını yakalamışlardır. Gençler arasında sadece Suphi bu fikre karşı çıkmakta, dünyada büyük tesirler bırakan savaşın medeniyeti silip süpürebilecek olmasının kaygısını yaşamaktadır. Arkadaşlarına Balkan Savaşlarında yaşanan mağlubiyeti hatırlatan Suphi, Balkanlarda iyi bir sınav veremeyen Osmanlı devletinin güçlü itilaf devletleri karşısında hiç şansı olmadığı fikrindedir. Diğer gençlere göre Balkan

¹⁸⁷ Aka Gündüz, *Muhterem Katil*, Zarafet Matbaası, İstanbul, 1330(1914), s.65.

¹⁸⁸ Aka Gündüz, *a.g.e.*, s.88.

Savaşlarında gençlik değil bunaklık ve hıyanet savaşmıştır. Oysa şimdi gençler savaşmaktadır.

Yazar, Suphi üzerinden I. Dünya Savaşı'na Osmanlı devletinin katılmasına karşı çıkan grupların tezlerini dillendirmiştir. Bu tezin karşısında yer alan yazar, İslamî anlayışı ön plana çıkartarak İslam devletlerinin bu savaştan zaferle ayrılacağını savunur. Yine yazara göre I. Dünya Savaşı, Balkanlarda alınan mağlubiyetin izlerini silmek açısından büyük bir fırsattır. Bu yönüyle piyes, Osmanlı devletinin savaşa katılmasına karşı çıkanları ikna etmeye çalışmakta ve onları İslam çâtısı altında birleşmeye davet etmektedir.

Arkadaşlarıyla yaptığı tartışma neticesinde fikrini değiştiren Suphi, onlarla beraber askere yazılır. Gençler, Harbiye Mektebi'nde aldıkları eğitimin ardından Mısır ve Kafkasya'da yer alan cephelerde savaşmak üzere yola çıkarlar:

FERİD — Sen Mısır'a mı gidiyorsun Şükrü?

ŞÜKRÜ — Mısır'a yani İngiltere'yi mahvetmeye gidiyorum.

FERİD — Sen Hilmi?

HİLMİ — Ben iki denizi birbirinden yani Hindistan'ı İngiltere'den ayırmaya gidiyorum.

HAYRİ — Ben Asya ve Afrika İslamlarını birbirinden ayıran çukuru düşman cesetleriyle doldurmaya gidiyorum.

SAİD — Ben bu iki kıta İslamlarının birleştikleri zaman çıkaracakları tekbir sedalarıyla İngiltere saltanatının yıkılış anındaki gürültüsünü dinlemeye gidiyorum.

NECMİ — Ben doğuya gidiyorum. Altı yüz sene sonra Türklük güneşinin oradan tekrar doğacağını göreceğim.

SUPHİ — Ben son Moskof harbinden beri Osmanlı bayrağını gözleyen Kafkasya'ya gidiyorum.¹⁸⁹

Kafkasya'da çarpışan gençler burada Ruslara karşı zaferler kazanarak Kars'ı geri alırlar. Ardından Mısır'da Süveyş Kanalı civarında İngilizlere karşı mücadele verirler.

¹⁸⁹ Muhittin Baha, *Halife Ordusu*, Mu'in-i Hilal Matbaası, Bursa, 1331(1915), s.29.

Burada Halife Sultan Reşat Han'ın etrafında bir araya gelen Müslümanlar birlik halinde hareket ederek (Halife Ordusu) İngilizlere hücum ederken İngiliz tarafında yer alan Hintli Müslümanlar da taraflarını değiştirir. Böylece Süveyş Kanalı'nın doğu tarafında yer alan İngilizler bölgeden temizlenir. Piyes bu vak'a ile biterken yazar artık Mısır'ın İngiliz güçlerinden tamamen temizleneceğine dair kesin bir inanç içindedir.

Yazarın piyesinde anlattığı bu olay örgüsünde Osmanlı devletinin 11 Kasım 1914 tarihinde yayımlanmış olduğu cihat fetvasının etkisi bulunmaktadır. Bu fetvanın yayımlanmasında rolü olan Almanya, fetvanın Arapça ve Hintçe gibi farklı dillere çevrilerek dağıtılmasını sağlamıştır. Böylece Almanya, itilaf devletlerinin askeri güçleri arasında yer alan Müslüman askerleri etkileyebileceğini düşünmüştür. Piyeste, bu cihat fetvasının büyük bir etki bırakacağını düşünen Muhittin Baha, İslamiyet çatısı altında bir araya gelen Müslüman kuvvetlerin İngiliz ve Rusları mağlup edişini anlatmıştır. Gerçekte ise yayımlanan cihat fetvası beklenen büyük etkiyi yaratamamıştır. Bu fetva karşısında İngiltere, önde gelen din adamlarını çeşitli şekillerde ikna ederek yahut kandırarak (oysa piyeste bölgenin önde gelen isimleri İngilizlerle hareket etmeyi ve rüşvet almayı reddederler) karşı fetvalar yayımlatmıştır. İngiliz ordusu içerisinde yer alan Müslüman Hintliler ise halifeyi kurtaracaklarına inandırılmıştır. Haliyle Muhittin Baha'nın aktardığı gibi Hintli Müslümanların taraf değiştirerek I. Dünya Savaşı'nın kaderini değiştirmeleri şeklinde bir olay meydana gelmemiştir.

1918 yılında kaleme aldığı Yirmisekiz Kânunuevvel'de Mithat Cemal, Çanakkale Muharebesi'ni konu edinmiştir. Bu yönüyle piyes Çanakkale Muharebesi'ni konu edinen ilk piyeslerden biridir. Piyeste olay örgüsü 1915 yılının mart ayında başlar. Bu sırada Çanakkale düşman bombardımanı altındadır. Konağında ailesiyle birlikte yaşayan bir emekli paşa, Balkan Savaşlarını hatırlayarak büyük bir endişeye ve umutsuzluğa kapılmıştır. Paşa, Balkan devletleri karşısında mağlup olan Osmanlı devletinin İngiltere, Rusya ve Fransa gibi güçlü devletler karşısında hiç şansının olmadığı kanısındadır. Balkan Savaşları'nda Osmanlı askerlerinin çoğunun firar ettiğini söyleyen Paşa, Osmanlı devletinin derme çatma bir ordusu ve bu ordunun da korkak askerleri olduğunu iddia eder:

PAŞA — Temelinden çatırdayan yurdu,
Kendi muhtâc-ı müttekâ ordu,
Bu mu, oğlum, kucaklayıp tutacak?
Bu mu? Ancak firar eder, ancak!”¹⁹⁰

"İttihat ve Terakki" ile "Hürriyet ve İtilaf Fırkası" arasında yaşanan çatışmalardan ötürü ordudaki düzenin bozulduğunu düşünen Paşa, bu iki taraf arasındaki çatışmanın orduya vermiş olduğu zararlardan ötürü oldukça öfkelidir. Paşa'nın damadı olan Âdil Bey, binbaşı olup Balkan Savaşları sırasında savaştan kaçan isimler arasında yer almıştır. Paşa "*Yine durmaz kaçarsınız farazâ / Sizde kaçmak o eski bir meleke!*"¹⁹¹ 1 diyerek damadını eleştirir. Bu durum karşısında yapmış olduğu hatayı anlayan Âdil Bey bunu telafi etmek üzere Çanakkale'ye giderek oradaki muharebeye katılma kararı alır.

Yazarın olay örgüsünde bahsetmiş olduğu gerekçeler, tarihi gerçekler ile uyumaktadır. Balkan Savaşları döneminde Osmanlı ordusu yoğun siyasi çekişmelerin etkisinde kalmış ve bu sebepten ordu gelişmelerden olumsuz olarak etkilenmiştir. Yine Balkan Savaşları'nda da yoğun bir asker firarı yaşandığı tahmin edilmektedir. Asker firarları karşısında Osmanlı hükümetinin süreci iyi takip edememesi ve bu eylemi gerçekleştirenleri cezalandırmakta yetersiz kalması, firar edenlerin giderek artmasına neden olmuştur.¹⁹²

Piyeste, Çanakkale'ye giden Âdil Bey, Seddülbahir'de itilaf devletlerine karşı zafer kazanmanın sevincini yaşar. Ancak bu sırada yakınında patlayan bir bomba sebebiyle bir bacağına kaybeder. Cephede iken Ruslardan Kars, Ardahan ve Batum'un alındığını duyan Âdil Bey bir yandan da bunun sevinci içindedir. On ay sonra konağa dönen Âdil Bey, bir yandan mutlu bir yandan da bacağına kaybetmenin hüznü içindedir. Ancak konaktakilerin kayıp bir bacak yerine Âdil Bey'in başarılarıyla ilgilenmeleri Âdil Bey'in bacağıyla ilgili yaşadığı hüznü ve kaygıların ortadan kalkmasını sağlar. Damadı

¹⁹⁰ Mithat Cemâl, *Yirmisekiz Kânunuevvel*, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul, 1334 (1918), s. 27

¹⁹¹ Mithat Cemâl, *a.g.e.*, s.26.

¹⁹² Suat Zeyrek, *Birinci Balkan Savaşı Yenilgisinin İç ve Dış Sebepleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul, 2012, s.219.

Âdil Bey'i tebrik eden Paşa, onun fotoğrafını Kaniye Kahramanı Tiryaki Hasan Paşa'nın yanına asarak onurlandırır.

Piyeste, yaşanan I. Dünya Savaşı'nı bir fırsata çevirerek bundan para kazananlar Bedri isimli bir kişinin şahsında yansıtılmıştır. Yaşanan savaşlardan ötürü giderek ekonomisi bozulan Paşa, mecburen maddi konularda Bedri ile görüşmek ve ondan yardım almak zorunda kalır.

Çanakkale Savaşı'nı konu edinen ve yine 1918 yılında yazılan bir başka piyese Faik Ali Ozansoy'a ait olan Pâyitaht'ın Kapısında'dır. Piyeste Seza Bey ve Zahir Bey adındaki iki kişi Gelibolu'ya giderek cepheye katılırlar. Bu iki kişi arasındaki konuşmalardan hareketle Faik Ali Ozansoy, İttihâd-ı İslâm¹⁹³ düşüncesine dair görüşlerini paylaşır. "*Küçük bir aile, yahut cihân-ı Hindistan / Muhammed ümmetinin müşterek vatanlarıdır.*"¹⁹⁴ diyen yazar, kurulacak bir İslam devletinin tüm dünyayı kaplayacağına inanmaktadır. Yine yazara göre bugün İslam dünyasının içinde bulunduğu kötü durumun nedenleri I. Selim dönemine değin uzanmaktadır. Ömrü Yemen ve Hindistan'ı ele geçirmeye yetmeyen I. Selim, eğer bu bölgeleri ele geçirmiş olsaydı Osmanlı idaresi altında müşterek bir İslam devleti de kurulmuş olabilirdi.

Bir şair olan Seza Bey hassas bir ruha ve savaşa dair olumsuz düşüncelere sahiptir:

SEZA BEY — İnâyet eyle İlahî, bu seyl-i hûn dinsicin.

Bu ihtirasa nihâyet, bu kine pâyân ver;

Yeter bu harb u husûmet, bu âh u girye yeter

Bugün zilâlet ve hüsrân içinde çocuklarımız¹⁹⁵

Savaşın aileler üzerinde yarattığı yıkıcı etkilerden bahseden Seza Bey Allah'a sığınarak yaşanan savaşların bir an önce sona ermesini diler. İngilizlerin saldırısı

¹⁹³ İttihâd-ı İslam, XIX. yüzyılda Osmanlı devletinde İslamcılık ideolojisi etrafında oluşmuş bir fikir akımıdır. Bu fikri savunular, tüm İslam ülkelerinin Osmanlı idaresi altında bir araya getirilerek büyük bir İslam devleti kurulmasının önemli ve gerekli olduğunu iddia etmişlerdir. Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı sırasında bu fikri hareketi, halifelik etrafında birleşmesi gerektiği şeklinde kullanan Osmanlı devleti İtilaf devletleri karşısında güç kazanmaya çalışmıştır.

¹⁹⁴ Faik Ali Ozansoy, *Pâyitahtın Kapısında*, Ahmet İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi, İstanbul, 1336, s.50.

¹⁹⁵ Faik Ali Ozansoy, a.g.m, s.57.

üzerine cephedeki yerlerini alan Seza Bey ve Zahir burada İngilizleri mağlup ederler. Seza Bey savaş esnasında yaralanırken Zahir Bey'in nişanlısı Hıraman ise gönüllü olarak Hilal-ı Ahmer'de çalışır. Yazarın Hıraman üzerinden aktardığı görüşler onun kadınları erkek karşısında aciz bir canlı olarak gördüğünü ancak bunun savaşta erkeklere destek veremeyecekleri anlamına gelmediğini gösterir. Yazarın bu yöndeki düşüncesi, kadınların cephe önünde yer alamayacaklarına inandığını ancak cephe gerisinde faydalı olabileceklerini düşündüğünü göstermektedir. Hilâl-i Ahmer'de çalışma kararı alan Hıraman, kendini şu şekilde ifade eder:

HIRAMAN — Kadın zavallı fakat her ne olsa insandır

Bir iş görür.

Şüphesiz biraz zahmet

Çekilmiyor değil, olsun, bir yanda erkekler

Yazın kışın çalışır, uykusuz siper bekler

Sakat kalır, vatan uğruna can verirken

Bizim yorulduğumuz çok mudur?¹⁹⁶

Abdulhalim Hadi'nin, Şefika (1920) isimli piyesinde Şefika ve Hasip arasında yaşanan aşk, I. Dünya Savaşı motifi etrafında zenginleştirilmiştir. Vatan sevgisinin aşk sevgisinden üstün olduğunun vurgulandığı piyeste, sevgilisini geride bırakan ihtiyat zabiti Hasip, doğu cephesine giderek burada savaşır. Cephe yaralanan Hasip, İstanbul'a döndüğünde, yanlış bir anlaşılma sebebiyle âşık olduğu Şefika'yı vurarak öldürür. Piyenin kayda değer tek yönü, birçok piyeste rastladığımız vatan sevgisi ile insan sevgisinin kıyas edilmesi ve bu kıyastan vatan sevgisinin üstün gelmesidir.

Erol Toy, İpteki (1973) isimli piyesinde, I. Dünya Savaşı sonrasında yaşananlara odaklanır. Piyes, Şehzadebaşı Karakolu Baskını ile başlar. Bu baskın İstanbul'un işgal edildiği 13 Kasım 1918 tarihinden üç gün sonra gerçekleşmiştir. Şehirde tutuklamalar yapan İngiliz kuvvetleri Şehzadebaşı'na gelerek burada yer alan bir karakolu basmış ve uyumakta olan Türk askerleri üzerine ateş açmışlardır. Ateş sonunda dört Türk

¹⁹⁶ Faik Ali Ozansoy, *a.g.e.*, s.60.

askeri şehit olmuş, on tanesi de yaralanmıştır.¹⁹⁷ Piyeste Hamdi ve Nusret Bey üzerinden konuya dair akıl yürütmesi yapan Erol Toy, yaşanan bu olayı çeşitli sebeplere dayandırır. Bunlar: İngiltere'nin Çanakkale'de aldığı mağlubiyetin öcünü alması, İngiltere'nin İtalya ve Fransa'yı işgal için harekete geçirme çabası ve direniş örgütleri kuran Türklerin uyarılması şeklindedir.

Osmanlı devletinin en başından beri savaşa girmemesi gerektiğini savunan Hamdi Bey, bu fikre karşı olan eski İttihatçılardan Nusret Bey ile fikrî bir çatışma yaşar:

HAMDİ — Size laf yetiştirmek kolay değil, bilirim. Lâkin Abdülhamit'i teker meker devirirken anlattığınız masal n'oluyor şimdi? Hani İngilizlerle Rusların Devlet-i Âliye'yi paylaşacaklardı? Şu Çar'ın hallerine bak şimdi!.. Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan oldu bir güzel.

NUSRET — Orduların yenilmeyecek Hamdi Bey kardeşim. Yenildi mi, Şah-ı merdân olsan çi fayda!... Yel üfürür, sel götürür bir anda...

HAMDİ — Bunu şimdi burda söylemek hüner değil bey!... Daha işin başındayken bilip işlemeli... Yer yerinden oynasa savaşa girmemeliydiniz... Bakın o zaman Devlet-i Âliye'ye yan bakan olur muydu?¹⁹⁸

Hamdi ve Nusret arasında geçen bu konuşmadan Osmanlı devletinin savaşta yaşadığı mağlubiyetin İttihat ve Terakki taraftarlarına yıkıldığını anlamaktayız. Zaten kısa bir süre sonra İngilizler meclisi basarak İttihatçı avına başlarlar. "*İttihat ve Terakki'nin önünden geçenler bile suçlanıp tutuklanıyorlar!*"¹⁹⁹ diyen piyes şahıslarından İzzettin, Osmanlı devletinin bitmek bilmeyen kötü talihine sitem eder:

İZZETTİN — Bu bizimki ne uslanmaz şeydir? Abdülhamit zulmüne batmışken, İttihat ve Terakki'nin kıratına binmiş Hürriyete çıktık demeden, 31 Mart'a battık. Abdülhamit'i alaşağı etmenin tahtına çıktık, Hürriyet İtilâf'a battık... Trablusgarp serüveniyle çıkamadan Balkan Savaşı'na battık... Edirne'nin fethinin kerevetine çıkamadan, Bab-ı Âli baskının çamuruna battık. Almanlarla elbirliği halinde

¹⁹⁷ Serpil Sürmeli, "Şehzadebaşı Karakolu Baskını ve Olay Mahalline Giren İlk Gazete Tevhid-i Efkâr", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Bahar 2010, Sayı 45, s.107.

¹⁹⁸ Erol Toy, *Toplu Oyunları 1*, Mitos-Boyut Yayınları, İstanbul, 2009, s.87.

¹⁹⁹ Erol Toy, *a.g.e.*, s.90.

dünyaya ferman okumaya çıkarken, Asitane'yi kaptırmanın utancına battık. Bu kadar kara bahtı hangi alinyazısı taşıyabilir?²⁰⁰

İngilizlerin baskıları ile tutuklatılan Nusret Bey; Kars, Ardahan, Urfa ve Mardin'den göç ettirilen Ermenilerin tamamına soykırım yapmakla suçlanır. İddiaları reddeden Nusret Bey, Urfa Mutasarrıfı olmadan önce İttihat ve Terakki ile ilişkisini kestiğini ve tehcir sırasında da hiçbir Ermeni'ye soykırım yapılmadığını söyleyerek kendini savunur. Ancak İngilizlerin baskısı altında kalan Osmanlı idaresi, İngilizlerin elini güçlendirmek için Nusret Bey'i idama mahkûm eder.

Erol Toy'a ait olan bu piyes Şehzadebaşı Karakolu Baskınına ve Ermeni tehcirine değinmesi yönüyle daha önce bahsettiğimiz piyeslerden ayrılır. Piyeste, Ermeni tehciri sırasında herhangi bir soykırım yapılmadığı savunulmuş ve Osmanlı idaresi İngilizlerin güdümünde hareket etmekle suçlanmıştır. Nusret Bey'i haksız bir şekilde suçlayan ve onu idama götüren kişilerin tamamı padişah yanlısı kişiler olup padişahın istek ve beklentileri doğrultusunda hareket eder. Nusret Bey'in idam edilmesinin gerekçelerinden biri de İngilizlere sempatik görünmek isteyen padişahın bu yöndeki isteği olmuştur:

PAŞA — Bunun üzerine söz verdim Efendimiz Hazretlerine!.. Bu kez öyle birini asacağım ki, ağızları açık kalsın. Nusret Bey'den kelli fellisini nereden buluruz?²⁰¹

Yahya Akengin, Enver Paşa ve Büyük Ümitler (1985) isimli piyesinde Balkan Savaşlarını kısmen I. Dünya Savaşı'nı başından sonuna kadar ayrıntılı bir şekilde işlemiştir. Bir belgesel tiyatro türünde olan bu piyes, zengin olay örgüsü ve şahıs kadrosu ile dikkat çeker. Piyes, Erkan-ı Harp Binbaşı Enver Bey'in Selanik'te adete bir kahraman olarak karşılanmasıyla başlar. Enver Bey'i görmek için toplanan kalabalık umudunu ona ve arkadaşlarına bağlamış görünmektedir. Enver Bey'in yanında yer alan isimler ise Talat Bey, Kurmay Yarbay Cemal Bey, Yakup Cemil,

²⁰⁰ Erol Toy, *a.g.e.*, s.91

²⁰¹ Erol Toy, *a.g.e.*, s.142.

Binbaşı Süleyman Askerî ve Kolağası Mümtaz'dır. Meşrutiyet ilan edilmiş olup Enver Paşa geleceğe dair umutludur:

ENVER BEY - Kanuni Sultan Süleyman'dan beri padişahla millet arasına çekilmiş bulunan kafes, kalkmıştır artık. Bundan böyle, müslim ve gayri müslüm bütün vatanşlar elbirliği ile çalışacak, hür milletimizi, vatanımızı, daima yükseltmeye sevkedeceğiz. Reval mülâkatında, "hasta adam"ın mirasını paylaşmak için anlaşmaya varmış olanlar artık duysunlar: Biz o hastayı Meşrutiyetle tedavi ettik! Yaşasın millet, yaşasın vatan!..²⁰²

Osmanlı devleti Trablusgarp Savaşı ile uğraşırken bir yandan da Balkan Savaşları patlak vermiştir. Balkanlardaki Osmanlı ordularının disiplinden yoksun olduğunu düşünen Enver Bey bu orduyu Alman ordusu ile kıyas eder:

ENVER BEY — Şimdi tek eksiği Balkan ordularının, disiplindir Ali Baba... Bak neler başardık şurada yirmi bin kişilik kuvvetle. Şu anda Balkanlarda, dört yüz binlik ordularımız olmalı. Gelgelelim bu bozgun haberlerinin arkası kesilmiyor ve bütün zerrelere titriyor. Disiplin yok, idare bozuk... Almanya'da otuz bin kişilik bir kuvvetin manevra gösterilerine gitmişim. Görmeliydin Ali Baba, görmeliydin. Hayran olmamak elde değil. Hiç şaşmam adamlar bir gün dünyaya hâkim olurlarsa.²⁰³

Balkan Savaşlarında yaşanan mağlubiyetler Babıâli'de büyük tartışmalara neden olur. Dahiliye Nazırı Reşit Bey, Balkanlar konusunda herhangi bir tehlike olmadığını söyleyen Hariciye Nazırı Gabriyel Noradunkyan'ı suçlar. Nazım Paşa'yı da suçlayan Reşit Bey, "*ve siz memleketin harbiye nazırı olarak, orduyu pençesine almış bulunan siyaset hastalığını yenemediniz!*"²⁰⁴ diyerek sitem eder. Kendisini savunan Nazım Paşa olup bitenlerden ötürü kolera salgını ve kiliseler kanunu gerekçe olarak gösterir:

NAZIM PAŞA — Kolera etmez bizim kendi kendimize ettiğimizi. Balkan milletlerini biz ettik birbirine dost. Sizin bir türlü toz kondurmaya

²⁰² Yahya Akengin, *Enver Paşa ve Büyük Ümitler*, Mesaj Yayınları, Ankara, 1985, s.19.

²⁰³ Yahya Akengin, a.g.m, s.44.

²⁰⁴ Yahya Akengin, a.g.m, s.50.

yanaşamadığınız İttihat ve Terakki sayesinde çıkmıştır kiliseler kanunu. Kilise anlaşmazlığı yüzünden birbirlerinin gırtlığına sarılan Bulgarla Yunanın biz kurduk böylece birbirine dostluğunu. İttihat ve Terakkinin acı meyvelerinden biridir bu.²⁰⁵

Balkanlar'da yaşanan mağlubiyeti fırsata çeviren İttihat ve Terakki liderleri, Bâb-ı Âli'ye bir baskın düzenleyerek darbe gerçekleştirirler. Enver Bey, Sadrazam Kâmil Paşa'dan istifasını yazmasını ister. Böylece İttihat ve Terakki önderleri yeni hükümeti kurarlar ve önemli mevkilere kendi çevrelerini yerleştirirler. Sadrazam Prens Sait Halim Paşa'dan kendisi için Harbiye Nazırlığını isteyen Enver Paşa, ordunun başına geçerek bir dizi ıslahat yapmayı planlamaktadır. Ancak onun bu isteği Sait Halim Paşa tarafından yadırganır. Enver Paşa'nın yaş ve rütbe bakımından Harbiye Nazırlığına uygun olmadığını düşünen Sait Halim Paşa, bu durumu Talat Paşa ile de paylaşır. Enver Paşa'nın Harbiye Nazırı olmasını destekleyen arasında yer alan Süleyman Askeri, Enver Paşa'dan saraya damat olma meselesini bir önce halletmesini tavsiye eder. Böylece Enver Paşa, elde ettiği damatlık kozunu kullanarak Harbiye Nazırı olabilecektir.

Yazarın bu kısma kadar aktarmış olduğu bilgiler tarihi bilgiler ile uyuşmaktadır. Zaten yapısı gereği belgesel tiyatro türünde olan bu piyes, tarihi vak'aları olduğu gibi aktarma çabasıdadır. Ancak burada yazarın kendi kişisel düşünce ve yorumlarını katmadığını söylemek de mümkün değildir. Enver Paşa'nın bir Alman hayranı olduğunu düşünen yazar, paşanın gerçekleştirmiş olduğu evliliği de salt siyasi gerekçelere dayandırır. Enver Paşa'nın Almanya ile olan yakınlığı ve ıslahatlarında bu ülkeyi örnek aldığı bilinmektedir. Ancak bu durumun bir hayranlık olarak değerlendirip değerlendirilemeyeceği bir tartışma konusudur. Piyeste Enver Paşa'ya olan yaklaşım daha çok onun bir Alman hayranı olduğu yönündedir. Her konuşmasında ve eyleminde Alman ordusundan ve sistemlerinden bahseden Enver Paşa, okuyucu ve izleyicide bu yönde bir tesir bırakmaktadır.

Harbiye Nazırı olan Enver Paşa, yapmış olduğu ıslahatların neticesinde Osmanlı ordusunun I. Dünya Savaşı'na hazır olduğu düşüncesindedir. Paşa'nın yaptığı ilk

²⁰⁵ Yahya Akengin, a.g.m, s.52.

eylemlerden biri orduda yaşça büyük olan isimleri emekliye sevk etmek olur. Böylece Osmanlı ordusu daha dinamik bir yapıya kavuşmuştur. Piyesteki bu bilgi doğru olup Enver Paşa, ordu içindeki yaşlıları, muhalifleri ve başarısız gördüğü isimleri emekliye sevk etmiştir. Ordu içindeki bu düzenleme esnasında Fethi Bey Sofya Büyükelçiliğine; Mustafa Kemal, Sofya Ataşemiliterliğine tayin edilmiştir. Bu tayinlerle Enver Paşa'nın kendisine yönelik muhalif kimlikleri uzaklaştırdığı düşünülmektedir.²⁰⁶ Ancak Yahya Akengin, Fethi Bey ve Mustafa Kemal'in tayin yoluyla İstanbul'dan uzaklaştırılmalarından bahsetmemiştir.

Savaş sırasında Osmanlı devletinin Almanya'dan maddi destek alacağını düşünen Enver Paşa bu sebepten Osmanlı maliyesinin kötü olduğuna dair bilgilere kulak asmaz. Doğu cephesine doğru yolculuğa hazırlanan paşa, Osmanlı ordusunun savaştan zaferle ayrılacağına inanmaktadır:

ENVER PAŞA — Siyasetten arınmış, teşkilât meseleleri halledilmiş bir ordunun varlığına dair teminat veriyorum efendim. Kılık kıyafetinden talimine kadar, tepeden tırnağa yeni bir şekil ve ruha bürünmüş bir Osmanlı ordusudur bu harbe giren. Cephe cephe zaferlerini duyacaksınız. Milletın kan ağlayan vicdanına, süngülerinin galibiyet parıltısından yayılan ferahlatıcı ışıklar saracaktır.²⁰⁷

Ani bir taarruzla Rusların doğudan çıkartılması gerektiğini düşünen Enver Paşa, taarruz için bahar mevsimini bekleyen Hasan İzzet Paşa'ya oldukça öfkelidir. Bu sebepten cepheye bizzat giderek duruma el koymak ister. Enver Paşa doğu cephesine giderken, Cemal Paşa Süveyş Kanalı'ndaki taarruzla, Süleyman Askeri Bey Karadeniz sahillerini korumakla; Yakup Cemil Bey, doğudaki Teşkilâtı Mahsusa akıncılarının başına geçip onları idare etmekle; Ömer Naci Bey de İran içlerine sızıp İslam ahalisini düşmana karşı ayaklandırmakla görevlendirilir.

Doğu cephesinde yer alan Sarıkamış'ta işler beklenildiği gibi gitmez. Enver Paşa'nın yapmış olduğu planın başarıya ulaşmaması sonucu üçüncü orduyu oluşturan doksan bin kişi soğuk nedeniyle hayatını kaybeder. Cemal Paşa'nın Kanal Seferi de başarıya

²⁰⁶ Ali Kaşıyüğun, *Enver Paşa'nın Orduyu İslah Çalışmaları (1914-1918)*, Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antakya, 2009, s.91.

²⁰⁷ Yahya Akengin, a.g.m, s.80.

ulaşamadığı için İttihat ve Terakki liderleri tüm ümitlerini Çanakkale'ye bağlamıştır. Almanya'dan hala ümidini kesmemiş olan Enver Paşa ise Almanya'ya duyduğu güveni kararlılıkla sürdürmektedir:

ENVER PAŞA — Zafere Alman ittifakıyla ulaşacağıma inanıyorum, o kadar. Balkanların Osmanlı'nın alınına sürdüğü kara lekeyi silmek için zafer şart... Efkârı umumiyede herşey söylenebilir. Hâttâ benim Sarıkamış harekâtını da Almanların cephelerdeki yükünü azaltmak için yaptığımı söyleyenler çok. Lâkin her şeye rağmen görüyorum ki ordularımın bana itimadı sarsılmamıştır.²⁰⁸

Piyeste de anlatıldığı üzere Enver Paşa'nın Sarıkamış'ta gerçekleştirmiş olduğu çabalar büyük bir hüsrân ile neticelenmiştir. Ağır kış koşullarının hazırlıksız olan Rus ordusunu yok etmek için iyi bir fırsat olduğunu düşünen Paşa; Kars, Ardahan ve Batum'u almayı ardından Kafkaslarda Türkler lehinde bir isyan çıkartarak İran ve Türkistan'a kadar hakimiyet kurmayı hedeflemiştir.²⁰⁹ Ancak Hafız Hakkı Paşa başta olmak üzere bazı komutanların Enver Paşa'nın planına göre hareket etmeyerek süreci uzatmaları taarruzun başarıya ulaşamamasına neden olmuştur. Sarıkamış'ta binlerce askerin donarak şehit olduğu iddia edilerek Enver Paşa bu başarısız taarruzdan ötürü sorumlu tutulmuştur.²¹⁰ Sarıkamış'ta yaşananlar konusunda farklı görüşler mevcuttur. Genel eğilim mağlubiyetten ötürü Enver Paşa'nın suçlanması olsa da Enver Paşa'nın torunu Osman Mayatepek, Enver Paşa'nın aldığı kararın yerinde olduğunu ve donarak şehit olan asker sayısının doğru bir şekilde aktarılmadığını söyleyerek Enver Paşa aleyhindeki iddiaları reddetmiştir. Mayatepek'e göre oldukça iyi bir şekilde hazırlanmış olan Sarıkamış Harekâtı'nın başarısız olmasının nedeni taarruzun Enver Paşa'nın istediği şekilde yürütülmemiş olmasıdır. Enver Paşa'nın medya yoluyla linç edilerek yurda dönmesinin engellenmeye çalışıldığını iddia eden Mayatepek'e göre bu kara propagandanın başındaki isim de Kazım Karabekir olmuştur.²¹¹ Piyeste, Hafız Hakkı Paşa ve Enver Paşa'dan bahsedilmemiştir. Yazarın genel aktarımı Enver

²⁰⁸ Yahya Akengin, a.g.m, s.92.

²⁰⁹ Aslan Turlybek, Enver Paşa 1918-1922, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s.103.

²¹⁰ M. Şükrü Hanioglu, Enver Paşa, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 11, s.263.

²¹¹ Osman Mayatepek, "90 bin asker donarak ölmedi", *Milliyet*, 10 Aralık, 2019, <http://www.milliyet.com.tr/90-bin-asker-donarak-olmedi/gundem/detay/1820609/default.htm>, 12 Ocak 2014.

Paşa'nın başarısız olduğu, bu durumun çevresi tarafından da kabullenildiği ancak henüz ümitlerin yitirilmediği şeklindedir.

Çanakkale cephesindeki birliklerin diğer cephelere kaydırılmasını planlayan Enver Paşa bir yandan da Galiçya cephesindeki müttefiklerine yardım etme kararı alır. Enver Paşa'nın, Almanya'dan yardım isteği gelmediği halde Galiçya cephesine asker göndermeyi kararlaştırması çevresi tarafından hayretle karşılanır. Irak cephesinde görevli olan Süleyman Askeri Bey ise, cephenin yenilgiye sonuçlandığını görünce intihar ederek hayatına son vermiştir.

Büyük ümitlerle yayımlanan cihat fetvası ise beklenen etkiyi gösterememiştir. Mekke'de İngilizlerle anlaşılan Şerif Hüseyin, Osmanlı devletine karşı isyan etmiştir. Tüm bunların yanında ülkede yiyecek sıkıntısı, hırsızlık ve karaborsacılık büyük bir artış göstermiştir. Yaşanan bu olumsuz atmosfer içinde hala ümidini yitirmeyen Enver Paşa, özellikle Yakup Cemil'in ısrarlarına rağmen sulh kararı alma fikrine yanaşmaz. Kısa bir süre sonra da Yakup Cemil, darbe yapmayı planladığı gerekçesiyle idam edilir.

Yedinci Ordu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa'nın cephedeki vaziyetlerin iyi olmadığı ve geri çekilmeleri gerektiğine dair raporunu biraz heyecan biraz da ümitsizlik olarak yorumlayan Enver Paşa durumu incelemek için bir hafta ister. Bu sırada Amerika, itilaf devletleri yanında savaşa katılmıştır. İttifak devletlerinin ve haliyle Osmanlı devletinin savaştan mağlup olarak ayrıldığı netleşince başını Talat, Enver ve Cemal Paşaların çektiği grup ülkeyi terk etmek zorunda kalır:

A. FETHİ BEY — Kusura bakmayın geciktim. Padişah ve Sadrazam; Talat, Enver ve Cemal Paşaların en kısa zamanda vatani terk etmeleri görüşündeler. İtilâf Kuvvetleri, Fransız generali Franşe Despere kumandasında, İstanbul'a doğru ilerliyorlar. Harb suçlusu olarak tevfik edileceğinizden hiç şüphemiz olmasın.²¹²

²¹² Yahya Akengin, a.g.m, s.126.

Güngör Dilmen'in Yahya Akengin ile benzer bir olay örgüsüne sahip olan İttihat ve Terakki (1969) isimli piyesinde İttihat ve Terakki üyeleri bilinçsiz ve programsız bir şekilde hareket etmekle suçlanmıştır. Bu açıdan Güngör Dilmen'in piyesi, Yahya Akengin'e oranla daha taraflı bir görünüm arz eder. Piyeste örgütün teşkilatlanmasında en büyük role sahip olan Talât Bey, padişahı tehdit ederek meşrutiyetin ilan edilmesini sağlar. Ancak hiçbirinin meşrutiyet idaresinin ne olduğuna dair bilgisi bulunmamaktadır. Enver Paşa ve Talat Bey beraber Almanya'nın yanında I. Dünya Savaşı'na girme kararı alırlar. Savaş gibi önemli bir kararın devleti ele geçirmiş örgütün birkaç üyesi tarafından rahatlıkla alınabilmesini eleştiren Güngör Dilmen, bu esnada geri kalan örgüt üyelerine sahnede iskambil oynatır. Bu sahne ile İttihat ve Terakki'nin vurdumduymazlığı ortaya konur.

Piyeste Sarıkamış Harbi'ndeki mağlubiyetin sorumlusu olan Enver Paşa, doksan bin kişinin ölümüne sebep olmasına rağmen yargılanamaz. Çünkü Enver Paşa'yı yargılayacak isimler bu yargılama işleminin diğer İttihat ve Terakki üyelerine sıçramasından korkar. Doksan bin kişinin ölümünden hiç pişmanlık duymayan Enver Paşa, diğer cephelerden gelecek başarısızlık haberleri ile kendi yenilgisini unutturmayı ümit eder. Böylece Güngör Dilmen'in piyesinde Sarıkamış Harekâtı'nda duyarsız ve vicdansız bir şekilde hareket etmekle suçlanan Enver Paşa, Yahya Akengin'in piyesinde olup bitenlerden üzüntü duyan ama ümidini de yitirmeyen bir devlet adamı olarak karşımıza çıkar.

Kemal Demirel, Anafartalar'ın Beş Günü (1989) isimli piyesinde 6-10 Ağustos 1915 tarihlerini anlatmıştır. Piyes genel olarak Mustafa Kemal Paşa'nın haklılığı ve öngörülerinin kuvvetliliği üzerine şekillenmiştir. Piyeste, Von Sanders, Mustafa Kemal Paşa, Esat Paşa, Ali Rıza Bey ve Kurmay Başkanı Galip Bey cephede görevli olan komutanlar arasında yer alır. Düşmanın Arıburnu, Suvla Limanı ve Kocaçimen civarında etkinlik göstereceğini tahmin eden Mustafa Kemal Paşa, bu görüşünü Esat Paşa ile paylaşır. Ancak Mustafa Kemal Paşa'nın öngörüsünü ciddiye almayan Esat Paşa, tavsiyelere uymayarak on binlerce şehit kaybına neden olur. Conkbayırı'na taarruz konusunda da Komutan Ali Rıza Bey ve Kurmay Başkanı Galip Bey'in muhalefetiyle karşılaşan Mustafa Kemal Paşa, bu taarruzu başarılı bir şekilde gerçekleştirerek bir kez daha haklı çıkar. Piyeste, öngörülerinde daima haklı çıkan,

zeki, kararlı ve inançlı bir asker olarak yansıtılan Mustafa Kemal, Çanakkale Savaşı'ndaki rolü ile ön plana çıkartılmıştır.

Orhan Asena'nın 16 Mart 1920 isimli piyesi, İstanbul'un işgal edilme sürecini anlatır. Piyes, Rauf Orbay'a olan bakış açısı ile dikkatleri çeker. Genellikle İstanbul'u terk etmeyerek millî mücadeleye katılmadığı gerekçesiyle suçlanan Rauf Bey, bu piyeste aklanmaya çalışılmıştır. Orhan Asena, Rauf Bey'in İstanbul'u terk etmemesindeki nedenin arkasında millî mücadeleye destek olma fikri yattığını savunmuştur:

RAUF BEY — Asıl sizin zaferiniz için benim burada kalmam gerek Paşa Hazretleri! İtilâf Devletlerinin meramı meclis değil benim. Beni zorla alıp götürmek için basacaklardır meclisi. Böylece de en büyük, en çirkin hatasını işleyeceklerdir tarihlerinin. Yalnız dünya efkârı umûmiyesi önünde lekelenmekle kalmayacaklar, hâlâ düşman yumruğu altında bir millî meclisin toplanabilmesini sanan gafil aydınlarımızın da gözlerini açacaklardır. En sonunda anlaşılmalı olacaktır ki, İstanbul'un payitaht olması, padişahın tahtının İstanbul'da bulunması, millî meclisin de mutlaka İstanbul'da toplanmasını gerektirmez. Siz o kadar anlatmaya çalıştınız bunu. İzin verin, burda kalayım başıma geleceklerle kanıtlayayım onlara sizin ne kadar haklı olduğunuzu. Ancak Anadolu'da bir millî meclisin ve hükümetin kurulabileceğini. Tek ümidin siz olduğunuzu.²¹³

Bu süreçte Padişah Vahdettin ise Rauf Bey'in ısrarlarına rağmen milli mücadeleye katılmayı reddeder. Misak-ı Millinin amacının memleketi, saltanatı ve hilafeti kurtarmak olduğunu söyleyen Rauf Bey, İngilizler karşısında hiçbir şey yapılamayacağını düşünen Padişah Vahdettin'i ikna etmekte başarılı olamaz.

Kemal Karapıçak, Cihanda Bir Türk (1991) isimli piyesinde, Çanakkale Savaşı'na katılan ve şehit düşen Mehmet'i konu edinir. Bireysel bir tema etrafında dönen bu piyesin kayda değer yönü şehitlik mertebesine verilen önem ve vatan sevgisinin ne kadar yüce olduğudur. Piyeste Mehmet şehit düşerken babası ise bu ölümü kabullenerek cihanda bir Türk kalana kadar savaşmaya devam edeceklerini söyler.

²¹³ Orhan Asena, *16 Mart 1920*, Şiir-Tiyatro Yayınları, Ankara, 1980, s.9.

Çanakkale cephesindeki bireysel kahramanlıkların anlatıldığı bir başka piyes İbrahim Keskin'e ait olan Çanakkale Bir Destandır (1990) isimli piyestir. Piyes, Broken Hill Savaşı'na değinmesiyle diğer piyeslerden ayrılır. Piyeste, Avustralya'da yaşayan iki kişi (Abdullah Bey ve Kul Mehmet), Avustralya kuvvetlerine saldırır. Karşılarında kalabalık bir kitle olduğunu düşünen Avustralya askerleri büyük kayıplar verirler.

İbrahim Keskin'in piyesinde yer alan bu bilgiler, tarihi gerçeklik ile örtüşmemektedir. Gerçekte isimleri Gül Badsha Muhammed ve Molla Abdullah olan iki kişi, Avustralya ordusunu değil Avustralya'ya ait olan ve sivilleri taşımakta olan bir yolcu trenini hedef almıştır. Gerçekleşen saldırıda dört yolcu hayatını kaybetmiş yedi yolcu yaralanmıştır. Yaşanan hadise, bir kahramanlık öyküsü olmaktan çok itilaf devletlerinin işine yarayan bir propaganda olmaktan öteye gidememiştir.²¹⁴ Haliyle piyeste bir kahramanlık öyküsü olarak anlatılan ve mübalağa edilen bu hadise, gerçekte ne büyük bir yankı getirmiş ne de Osmanlı devletinin lehine olmuştur.

C) İdeoloji ve Amaç Bakımından

Balkan ve I. Dünya Savaşlarının konu edildiği piyesler yazıldıkları ideolojik anlayış ve amaç bakımından benzerlik ve farklılıklar içerirler. Olaylar ve kişiler birçok yönüyle benzer olsa da yazarların bu olay ve kişilere ait bakış açıları birbirinden farklıdır. Her iki savaşta da artık Osmanlılık ideolojisinin yerini İslamcılık, Türkçülük ve Turancılık ideolojilerine bıraktığını görürüz. Bunda Balkan Savaşları ile yaşanan sürecin artık Osmanlılık ideolojisinin gerçekleşmesini imkânsız hale getirmesinin büyük bir etkisi bulunmaktadır. Ülkedeki azınlıkların giderek azalması sonucu Osmanlı devleti Türklerden ve İslam dinine mensup vatandaşlardan oluşan tek tip bir ülke haline gelmektedir.

Balkanlarda yaşanan kayıplar karşısında büyük bir keder ve hayal kırıklığı yaşayan yazarlar artık azınlıklara olan güvenlerini tamamen kaybetmişlerdir. Mehmet Sırrı, Süleyman Sırrı, Ömer Avni ve Muhittin Mekki gibi dönemin yazarlarına baktığımızda,

²¹⁴ Samet Kavoğlu, "Türk İmgesinin Öteki Olarak İnşası: Broken Hill Saldırısı Üzerine Bir İnceleme", *Erciyes İletişim Dergisi*, Cilt 6 Sayı 2, s.1259

hiçbirinde Osmanlılık ideolojisinin izlerini görmeyiz. Hatta bu piyesler adeta Osmanlılık ideolojisinin anti tezi durumundadır. Edirne'nin kaybı karşısında büyük bir öfke ve hınca kapılan Mehmet Sırrı, piyesinde Bulgarların sonuna kadar katledilmesine değin ifadelere yer verir. Irkçılığa değin varan bu anlatım, yazarın içinde bulunduğu ruh halini apaçık göstermektedir. Mehmet Sırrı artık kurtuluşu Turancılık ideolojisinde bulmakta, bu anlayışla hareket eden Osmanlı devletinin içine düştüğü durumdan kurtulabileceğine inanmaktadır:

ORHAN — Burada bize iştirak eden yok fakat arkamızda bizi arkamızda10 alkışlayan yüz milyon Turanlı var. Anladınız mı tam yüz milyon Turanlı?

ZABİT — Turanlı ne demek?

ORHAN — Turanlı'nın ne demek olduğunu pek yakında hem siz hem de sizi himaye eden görecektir.²¹⁵

Balkan Savaşları'na değinen piyesler coşkulu bir dil ve okuyucuyu/izleyiciyi eyleme geçirmeye yönelik ifadeleri ile dikkat çeker. Kullanılan bu üslup aynı zamanda yazarların niyetini de ortaya koyar. Büyük bir çoğunluğunun sahnelendiğinin düşünüldüğü bu piyeslerde Balkan Savaşı konusunda toplumun bilinçlendirilmesi ve harekete geçirilmesi hedeflenir. Bu hareket, gerektiğinde savaşa destek vermek yahut katılmaktır. Erkeklerden beklenen askerlik görevlerini yerine getirmeleri kadınlardan beklenen ise gönüllü olarak sağlık hizmetinde bulunmalarıdır.

1914 yılında I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla piyes yazarları Balkan Savaşlarına dair piyesler yazmaya son vererek I. Dünya Savaşı'na yoğunlaşmışlardır. Ancak çok daha sonradan kaleme alınmış ve Balkan Savaşlarına değinen piyesler de bulunmaktadır. Yaşar Nabi Nayır'ın Beş Devir'i (1933) bunlardan biridir. Bu piyesi önemli kılan, Balkan Savaşlarındaki mağlubiyetten ötürü Padişah II. Abdülhamit'in suçlanmasıdır. Balkan Savaşları döneminde yazılan piyeslerde II. Abdülhamit'e yönelik herhangi bir suçlama hatta kısmî bir atıf dahi yer almazken Yaşar Nabi Nayır'ın doğrudan II. Abdülhamit'i suçlaması yazarın eserini verdiği dönem ile yakından ilişkidir. Yaşar Nabi Nayır'ın piyesini yazdığı dönem Türk Tarih Tezi'nin etkili olduğu bir dönemdir. Aynı zamanda yazar, II. Abdülhamit'i suçlarken bundan ötürü herhangi bir

²¹⁵ Can Şen – Mustafa Kutlu, *a.g.e.*, s.135.

soruşturmaya uğramayacağıının rahatlığı içindedir. Konuya dair bir başka piyes Yahya Akengin'e ait olan Enver Paşa ve Büyük Ümitler'dir (1985). Piyes sonunda kaynakça kısmına yer veren Yahya Akengin, tarihi bir olayı olabildiğince gerçeğine yakın bir şekilde aktarmaya çalışmıştır. Balkan Savaşları'nı siyasi yönleriyle aktaran Akengin, yaşanan süreci İttihat ve Terakki liderlerinin perspektifinden aktarır. Savaş döneminde yazılan piyeslerde İttihatçı kişilere ait düşüncelerin savunulduğu olmuş ancak elbet bu piyesteki gibi apaçık isimler kullanılmamıştır.

I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla yazarlar, Balkan Savaşları'nı hatırlayarak büyük bir tedirginlik duymaya başlarlar. İki savaş arasındaki zaman diliminin çok az olması haliyle Balkan Savaşları'nın sık sık akla gelmesine ve yazarların bu savaşa atıfta bulunmasına neden olmuştur.

Balkan Savaşları'nı konu edinen piyeslerde yoğun bir şekilde rastladığımız Turancılık ideolojisinin I. Dünya Savaşı'nı konu edinen piyeslerde de devam ettiğini ancak bunun yanında İslamcılık ideolojisinin de ön plana çıkartıldığını görürüz. Bunda yaşanan savaşın İslam ülkelerinin büyük bir çoğunluğunu etkisi altına alması ve Osmanlı hükümeti tarafından yayımlanan cihat fetvasının büyük bir etkisi bulunmaktadır. Aka Gündüz'ün henüz savaşın ilk yılında kaleme almış olduğu Muhterem Katil de bile bahsi geçen İslamcılık ideolojisinin yoğun tesirleri görülmektedir. Aka Gündüz gibi Muhittin Baha ve Faik Ali Ozansoy da piyeslerini İslamcılık ideolojisi temeline oturturlar.

I. Dünya Savaşı'nı konu edinen piyeslerde yazarların İslamcılık ve Turancılık ideolojisi etrafında halkı birleştirmeye ve düşmana karşı ortak bir şekilde hareket ettirmeyi amaçladığını görürüz. Her ne kadar piyesler yazarların Balkan Savaşı'ndaki mağlubiyetten ötürü kaygıları ve korkuları ile başlasa da bir şekilde bu kaygı ve korkular yerini cesarete, ümide ve zafere bırakır.

Özetlemek gerekirse Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nı konu edinen piyesler aşağıdaki şu amaçlar doğrultusunda yazılmıştır:

a) Yaşanan gelişmeler karşısında toplumu bilinçlendirmek, topluma moral vermek ve onları birlikte hareket etmeye çağırarak.

- b) Osmanlıcılık ideolojisinin yerini Turancılık ve İslamcılık ideolojisi ile doldurmak.
- c) Toprak kayıpları ile yaşanan acı ve üzüntüyü toplumla paylaşarak hafifletmek. Toplumla bu toprakların bir gün geri alınabileceği konusunda ümit aşılacak.
- ç) Düşmanın sivil halka yönelik zulümlerini dile getirerek kamuoyu oluşturmak ve bu zulümler etrafında Türklerin savaşındaki rolünü meşrulaştırmak.
- d) Savaşın geleceğine dair öngörülerde bulunmak.
- e) Birkaç kişi ile başlayan eylemlerin büyük bir ihtilal haline gelebileceğini göstermek.
- f) İtilaf devletleri arasında yer alan İngiltere'nin savaşındaki entrikalarını ve İslam dünyasını nasıl kullandığını ortaya koymak.
- g) Bireysel kahramanlıklardan hareketle topluma vatan sevgisi aşılacak, şehitlik mertebesinin değerini hatırlatmak.
- ğ) Ordunun durumu, yürütülen politikalar ve siyasi atmosfer hakkında bilgi vererek sebep-sonuç ilişkilerini belirlemek.
- h) Uzun yıllardır süregelen savaşın Osmanlı toplumunda oluşturmuş olduğu yıkıcı etkiyi göstermek.

Piyeslerden hareketle yazarların Balkan Savaşı ve I. Dünya Savaşı'na dair bakış açıları şu şekilde sıralanabilir:

- a) I. Balkan Savaşı'nda yaşanan mağlubiyetin nedenleri arasında orduya sirayet eden siyaset hastalığının büyük bir etkisi vardır.
- b) Gerçekleşen Balkan Savaşları ile azınlıklarla bir arada yaşamanın mümkün olmayacağı ortaya çıkmıştır.
- c) Balkan Savaşları esnasında Edirne'nin kaybedilmiş olması oldukça üzücü bir durum olup İstanbul'un tehlike altına girmesine neden olmuştur.
- ç) Balkan Savaşları esnasında Osmanlı devleti asker firarları ile uğraşmak zorunda kalmıştır. Yaşanan bu durum Türklerin kimliğine ve tarihine yakıştırılamamıştır.
- d) Osmanlı devletinin I. Dünya Savaşı'na girmesinde İttihat ve Terakki'ye mensup isimlerin birinci dereceden etkisi olmuştur.
- e) I. Dünya Savaşı sırasında yayımlanan cihat fetvasının İslam dünyasında büyük bir tesir bırakması beklenmiştir.
- f) Çanakkale cephesinde Osmanlı askerleri muazzam bir başarı elde etmiştir. Bu başarıda Mustafa Kemal'in büyük bir katışı olmuştur.

g) Sarıkamış'ta binlerce askerin donarak ölmesinde Enver Paşa'nın rolü bulunmaktadır.

VI) KURTULUŞ SAVAŞI'NA DAİR GENEL BİLGİLENDİRME

Kurtuluş Savaşı, I. Dünya Savaşı'nda mağlup olan Osmanlı devletinin itilaf kuvvetleri tarafından işgali ile başlamıştır. 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkmasıyla başlayan savaş 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşması ile sona ermiştir.

8 Ekim 1918'de iktidarda bulunan İttihat ve Terakki hükümeti istifa etmiş hükümetin başında bulunan Enver, Talat ve Cemal Paşalar yurt dışına kaçmışlardır. 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzalayan Osmanlı devleti I. Dünya Savaşı sonunda mağlup olduğunu resmen kabul etmiştir. Kısa bir sonra İstanbul ve Anadolu'yu işgal etmeye başlayan itilaf kuvvetleri, bu işgalleri Mondros Mütarekesi'ne dayandırmışlardır. İstanbul'un işgali 1918 yılının Kasım ayında gerçekleşmiş, Meclis-i Mebusan'ı basarak kapatan itilaf kuvvetleri böylece devletin yönetim organlarını işlemez hale getirmeyi hedeflemiştir.²¹⁶ Yaşanan işgalin geçici olduğunu iddia eden İngilizler, padişahlık makamına dokunmayacaklarını belirterek Osmanlı halkından gelebilecek tepkiyi önlemeye çalışmışlardır.

3 Kasım 1918'de Musul'u işgal eden İngilizler sırasıyla İskenderun, Antakya, Batum, Kilis, Ayıntap, Cerablus, Maraş, Birecik, Samsun, Urfa, Merzifon ve Kars'ı işgal etmişlerdir. İngilizlerden Maraş, Urfa, Antep şehirlerini ve Çukurova bölgesini devralan Fransızlar ise bu bölgelerde etkinlik göstermişlerdir. Yunanlılar 9 Ocak 1919'da Uzunköprü-Hadımköy Demiryolunu, aynı yılın mayısında İzmir'i işgal etmiştir.²¹⁷ İtalyanlar ise Antalya, Konya, Kuşadası, Fethiye, Marmaris, Akşehir, Afyon, Malkara ve Burdur'u işgal etmiştir. Yaşanan bu işgaller Anadolu'nun dört bir köşeden hızla işgal edildiğini göstermektedir. İşgaller karşısında bir etkinlik

²¹⁶ Gürkan Fırat Saylan, "İstanbul'un Resmen İşgali (16 Mart 1920)", *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, Cilt 11 Sayı 41, Ocak 2014, s.35.

²¹⁷ Zekeriya Türkmen, "İzmir'in İşgali Olayı ve Yunanlıların XVII. Kolordu Mensuplarına Yönelik Gasp ve Yağmalama Hareketi", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 10, 2011, s.126.

gösteremeyen Osmanlı idaresi, itilaf devletleriyle kutuplaşmanın fayda getirmeyeceğini düşünerek pasif bir politika takip etmeyi tercih etmiştir.

İşgaller karşısında sessiz kalınamayacağını düşünen sivil ve askerler, Kuvay-i Milliye olarak adlandırdığımız silahlı direniş örgütlerini kurarak işgallere engel olmaya çalışmışlardır. Bu ortak anlayıştan milli kurtuluşu destekleyen cemiyetler doğmuştur. Trakya Paşaeli, İzmir Müdafaa-i Hukuk, İzmir Redd-i İlhak, Şark Vilayetleri Müdafaa-i Hukuk-i Milliye, Kilikya ve Milli Kongre bu cemiyetlerden bazılarıdır.

Anadolu'ya IX. Ordu Müfettişi olarak gönderilen Mustafa Kemal, milli mücadelenin başlangıcı olarak kabul edilen 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkar. Havza'da bir genelge yayımlayan Mustafa Kemal, işgallerin protesto edilmesini ister. Ardından Amasya'da Ali Fuat Paşa, Rauf Bey ve Refet Bey ile buluşarak vatanın ve milletin istiklalinin tehlikede olduğunu ilan eden Amasya Genelgesi'ni yayınlar. Genelgede vatanın bütünlüğü ve milletin bağımsızlığının tehlikede olduğu, milletin durumunu gösterecek ve haklarını savunabilecek millî bir oluşuma ihtiyaç duyulduğu ve Sivas'ta bir kongre yapılacağı belirtilir.²¹⁸ 5 Temmuz 1919'da Harbiye Nazırı tarafından İstanbul'a geri çağrılan Mustafa Kemal, 8 Temmuz 1919'da ordu müfettişliği görevinden alınır. Haber kendisine ulaşır ulaşmaz Mustafa Kemal, askerlik görevinden de istifa ettiğine dair bir telgraf çeker.²¹⁹ Böylece artık milli mücadeleyi bir sivil olarak sürdürecektir.

4 Eylül 1919 tarihinde tüm engellemelere rağmen gerçekleştirilen Sivas Kongresi'nde manda ve himaye fikri reddedilerek milli iradeyi temsilen Meclis-i Mebusan'ın derhal toplanmasına karar verilmiştir. Mustafa Kemal, manda ve himaye fikirlerinin vatanın kurtuluşunda çare olmayacağını düşünüyor ayrıca bunu Türk milletin milli bağımsızlığına aykırı buluyordu. Sivas Kongresi'nde, Erzurum Kongresi'nde temeli atılan Temsil Heyeti, ulusal bir karaktere kavuşmuş, tüm cemiyetler Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirilmiştir.

²¹⁸ Selim Özcan, “Amasya Genelgesi'nin Erzurum ve Sivas Kongreleri Üzerindeki Etkisi”, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 1, 2013, s.76.

²¹⁹ Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, Askerlikten İstifası (9. VII. 1919; T.İ.T.E Arşivi: 24/3536) Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara 2006, s.54.

Bu süreçten itibaren bir hükümet gibi hareket eden Heyet-i Temsiliye, yürütme yetkisini kullanarak Batı cephesine komutan atamaya başlamıştır. Bu cepheye atanan ilk kişi Ali Fuat Cebesoy olmuştur.²²⁰ 23 Nisan 1920 günü TBMM'nin açılmasıyla Temsil Heyeti yetkilerini TBMM'ye devretmiştir. Kuvay-ı Milliye'nin batı cephesinde işgalleri kalıcı bir şekilde önleyememesi üzerine düzenli bir ordu kurma kararı verilmiş, 1920 yılının sonlarında düzenli ordunun ilk birlikleri eğitim yapmaya başlamıştır.²²¹ 10 Temmuz 1921 tarihinde Eskişehir, Yunan saldırıları sonucu düşmüş, İsmet Paşa ordusu Alpu-Çifteler hattına çekmiştir. Ordunun geri çekilerek Eskişehir'in terk edilmiş olması, düzenli orduya ve TBMM'ye yönelik muhalefetin güçlenmesine neden olmuştur. Olup bitenlerden Mustafa Kemal ve arkadaşları sorumlu tutulmuştur. Muhalifler bütün yükümlülüğü Mustafa Kemal ve arkadaşlarına yıkmak amacıyla kalanlar ise Mustafa Kemal'in başarılı olacağı inancıyla onu ordunun başına geçirmiştir.²²² Böylece Mustafa Kemal yeniden askeri bir kimlik kazanarak milli mücadeleyi sürdürmüştür

5 Ağustos 1921 günü Başkumandanlık Kanunu ile yetkileri kendinde toplayan Mustafa Kemal, 7-8 Ağustos'ta Tekalif-i Milliye Emirlerini yayınlarak orduya kaynak bulmaya çalışır.²²³ Cepheye giderek bölgede incelemeler yaparak, burada uygulayacağı stratejik planlara karar verir. 13 Ağustos 1921 tarihinde ilerleyen Yunan ordusu, 23 Ağustos günü Sakarya'da taarruza geçer. Mustafa Kemal'in Sakarya'da uyguladığı Son Savunma Taktiği²²⁴ sayesinde 22 gün süren çatışma neticesinde yenilen Yunan ordusu geri çekilmek zorunda kalır. Mustafa Kemal, Sakarya'da gösterdiği başarılarından ötürü gazilik unvanı ve mareşallik rütbesi ile ödüllendirilir.

Geri çekilen Yunan ordusu Sakarya'nın batısına geçmiştir. Bu durum, yeni bir işgal tehlikesi oluşturduğu için Mustafa Kemal, Yunan kuvvetlerin takip edilerek tamamen yok edilmesi taraftarıdır. 13 Eylül günü seferberlik ilan edilerek ordunun asker ve

²²⁰ Ayfer Özçelik, "Ali Fuat Cebesoy" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 7. Cilt, 1993, s.194.

²²¹ Kemal Arı, *İstiklal Harbi'nde Türk Ordusunun Yapılanması ve Düzenli Orduya Geçiş, Türk İstiklal Harbi'nde Kuvayımilliye, Düzenli Ordu ve Cepheleler*, ATASE Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2014, s.9

²²² Özkan Ginesar, "İstiklal Harbinde Kütahya", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 4 Sayı 30, Eylül 2016, s.657.

²²³ Cezmi Tezcan, *Tekalif-i Harbiye ve Tekalif-i Milliye Örneklerinde Savaş Dönemleri Mâli Politikaları*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2005, s.130

²²⁴ Ramazan Tosun, *Sakarya Savaşı'nın ve Zaferi'nin Yankıları*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2004, s.85.

malzeme eksikleri giderilmeye çalışılır. Yunan ordularını takip eden küçük askeri birliklerin başarılı sonuçlar alamaması üzerine büyük bir taarruzun gerekliliği iyice netleşmiştir. Başlangıçta sonbaharda büyük bir taarruz yapılması planlanmış ancak cephede incelemeler yapan Mustafa Kemal ordunun henüz hazır olmadığını düşünerek taarruzun ilkbahara ertelenmesine karar vermiştir. Mecliste muhalefet ve bazı medya organları ordunun taarruz yapabilecek yetiye sahip olmadığını iddia ederek Mustafa Kemal'i barışa yanaşmayarak yanlış bir politika yürüttüğü gerekçesiyle eleştirmiştir.²²⁵ Bu süreçte Mustafa Kemal'in Başkumandanlık yetkileri de dört kez uzatılmıştır. 16 Haziran 1922 tarihinde ordunun hazır olduğuna karar veren Mustafa Kemal; Fevzi Çakmak, İsmet İnönü ve Kazım Özalp'le görüşmüştür. 26 Ağustos sabahı Türklerin taarruzuyla başlayan savaşta 30 Ağustos günü Başkumandan Meydan Muharebesi ile düşmanın ana kuvvetleri imha edilmiştir. Yunan orduları İzmir'e doğru geri çekilerek kaçmaya başlarken Mustafa Kemal de "*Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz'dir. İleri!*" emrini vermiştir.²²⁶ Yunan orduları hiçbir savunma faaliyeti göstermeden kaçarken bir yandan da kaçtıkları yerleri ateşe vermeye başlamışlardır. 9 Eylül 1922'de İzmir'e giren Türk ordusu büyük bir zafer kazanarak Kurtuluş Savaşının askeri safhasını tamamlamıştır.

Boğazların ve Doğu Trakya'nın herhangi bir savaşa mahal vermeden kurtarılabilceğini düşünen Mustafa Kemal diplomatik bir süreci başlatırken bir yandan da Türk ordusunun Edirne'ye kadar varabileceğini söyleyerek, Türkiye'yi aleyhi bir antlaşmaya zorlamaya çalışan İngiltere'ye meydan okumuştur. Diplomatik görüşmeler devam ederken bir yandan da Mustafa Kemal ordunun Boğazlara ilerlemesini istemiştir.²²⁷ Türkiye'nin diplomatik ve askeri çabaları neticesinde 11 Ekim 1922'de Mudanya Konferansı sonucunda Doğu Trakya herhangi bir askeri müdahaleye gerek kalmaksızın Türklere bırakılmıştır.

1 Kasım 1922 tarihinde saltanat kaldırılarak Lozan Barış Konferansı'nda İstanbul hükümetinin temsil edilmesinin önü kapatılmıştır. 20 Kasım 1922'de gerçekleşen

²²⁵ Uğur Üçüncü, *Türk Kamuoyunda Büyük Taarruz*, Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon 2010, s.140.

²²⁶ Sadık Sarısan – Uğur Üçüncü, "Arşiv Belgelerine Göre Büyük Taarruz", *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 9 Sayı XXV, Mart 2016, s.289.

²²⁷ Özgür Mert, "İşgalden Kurtuluşa Doğu Trakya", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 58 Bahar 2016, s.152.

Lozan Barış Konferansı'nda bir sonuç alınamayınca konferans 23 Nisan 1923 tarihinde tekrar toplanmıştır. 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile bugünkü Türkiye sınırları yaklaşık olarak belirlenmiştir.

VII) KURTULUŞ SAVAŞI'NI KONU EDİLEN TİYATRO ESERLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

A) Yapı Bakımından

Kurtuluş Savaşı, Türk tiyatrosunda üzerine en çok piyes yazılan savaş olma özelliğine sahiptir. Yapılan tarama çalışmasında konuya dair yazılmış yüz elli adet piyes tespit edilmiştir. Bu piyeslerin tamamını okumak zaman kısıtlılığı nedeniyle mümkün olmadığı için piyeslerden bir kısmı seçilerek örneklem oluşturulmuştur. Bu örneklem içerisinde Salih Zeki, Ziya Suad, Ömer Hilmi, Fethullah Tevfik Fikret, Mehmet Raif, Mahmat Yesari, Naci Kum, Hasan Fasih, Osman Sabri, Baha Hulusi, Faruk Nafiz Çamlıbel, Galip Naşit, Nüzhet Haşim Sinanoğlu, İbrahim Tarık Çakmak, Hüsametdin Işık, Fevzi Sözüner, Hüsametdin Şemsi, Celâl Tuncer, Aziz Altuğ, Peyami Safa, Halit Fahri Ozansoy, Osman Türkoğlu, Hilmi Yücelen, Hakkı Dedebeyoğlu, Abay Dağlı, Tuncer Cücennoğlu, Turan Oflazoğlu, Orhan Asena, Remzi Özçelik, Mehmet Emin Ertan, Hıfzı Erim, Nahit Sırrı Örik ve birkaç isim daha yer alır.

Piyeler yazım tarihi bakımından Kurtuluş Savaşı'nın başladığı 1919 yılından günümüze kadar uzanmaktadır. Neredeyse hemen her yıl konuya dair en az bir piyes yazılmıştır. Özellikle Atatürk dönemini oluşturan 1923-1938 yılları konuya dair yazılmış piyeslerin en yoğun olduğu dönem özelliğine sahiptir. Bunun sebeplerine tezin ilerleyen bölümlerinde değinilecektir.

Piyeler her ne kadar aynı savaştan hareketle yazılmış olsa da içerik yönüyle çeşitlilik gösterirler. Kimi piyeslerde sadece kişisel kahramanlıklar dile getirilirken bazı piyeslerde ise milli mücadele ve karşıtları arasındaki çatışmadan bahsedilmiştir. Bunun yanında belgesel niteliğe sahip olup Kurtuluş Savaşı dönemini gerçeğe en yakın şekilde aktarmaya çalışan piyesler de bulunmaktadır.

Kurtuluş Savaşı'nı konu edinen piyesler, bu savaşın geniş bir coğrafyanın çok çeşitli yerlerinde etkili olmasından ötürü zengin bir mekân çeşitliliğine sahiptir. İstanbul, Ankara, Erzurum, Samsun, Sivas, Aydın, İzmir, Antakya, Amasya, Sakarya, Konya, Maraş ve Urfa piyeslerde olay örgüsünün geçtiği şehirlerdir. Bunun yanında spesifik bir özelliği olmayan kasabalar, sokaklar, köyler, şehirler, meydanlar, evler diğer mekanlar arasında yer alır. TBMM ve Meclis-i Mebûsan da önemli mekanlar arasında yer alır. Şahıs kadrosunda ise tarihi bir vak'adan hareket edildiği için ortaklıklar bulunur. Ortak şahıslar arasında gelen ilk isim Mustafa Kemal Atatürk olur. Onun dışında İsmet Paşa, Kazım Karabekir, Damat Ferit Paşa, Ali Nadir Paşa, Ahmet İzzet Paşa, Tevfik Paşa, Rauf Orbay, Çerkez Ethem, Cevat Paşa ve Ali Fuat Cebesoy bulunmaktadır.

Dekor ve kostüm konusunda piyesler çeşitlilik arz eder. Belgesel tiyatro türünde yazılan piyeslerde dekor ve kostüme daha fazla önem verilirken bireysel kahramanlıkların işlendiği piyeslerde dekor ve kostüm konusunda çok az bilgi vardır. Kostümler arasında Osmanlı ve yabancı askerlere ait üniformalar, sivil halka ait giysiler ve Kuvay-i Milliye'yi temsil eden kalpak dikkat çeker. Dekorda ise ev eşyaları, silahlar, bayraklar, kitaplar, kılıçlar, Kuran'ı Kerim, dini ve idari mekanları belli eden dekorlar başlıcalarıdır.

Piyesler sayfa hacmi, perde sayısı, nazım biçimleri ve sahip oldukları üslup yönüyle birbirlerinden ayrılırlar. Genellikle bireysel kahramanlıkların konu edildiği piyesler perde sayısı ve sayfa hacmi bakımından kısırdır. Belgesel tiyatro türünde yazılmış piyesler ise yüksek perde sayıları ve sayfa hacimleri ile dikkat çeker. Bu piyeslerde olay örgüsü ve şahıs kadrosu da oldukça zengindir.

B) İçerik Bakımından

Kurtuluş Savaşı sırasında ve bu döneme yakın bir zaman diliminde piyes yazan isimler arasında Salih Zeki, Yusuf Ziya Suad, Ömer Hilmi, Fethullah Tevfik Fikret ve Mehmet Raif dikkat çeker.

Yukarıda ismi geçen Salih Zeki, "Ölmeyen Söz Öldürülemeyen Aşk" isimli piyesiyle Kurtuluş Savaşı'na dair yazılmış piyeslerden ilkinin yazarıdır. 1919 yılında yazılmış

olan bu piyeste olay örgüsü Aydın'daki bir köyde geçer. Köy muhtarının köydeki erkeklerin askere çağrıldığı yönündeki bildiriye okumasıyla başlayan piyes, bu bildirin köydeki gençler tarafından sevinçle karşılanmasıyla devam eder. Şehit olmanın önemi ve değeri hakkında sohbet eden erkekler daha sonra aileleriyle vedalaşarak Çanakkale cephesine gitmek üzere yola çıkarlar.

Salih Zeki'nin buraya kadarki aktarımı I. Dünya Savaşı süreci ile ilgilidir. Burada, Türklerin yıllardır bitmek bilmeyen savaşlarla mücadele ettiğine dikkat çeken yazar, bu yöndeki düşüncesini Mehmet Çavuş üzerinden aktarır. Mehmet Çavuş'un babası beş kez cepheye gitmiş ve bu cephelerden sonuncusunda şehit olarak hayatını kaybetmiştir. Şimdi ise Mehmet Çavuş tıpkı babası gibi cepheden cepheye koşar hale gelmiştir. Bu durum daha önce kocasını şehit vermiş olan Mehmet Çavuş'un annesine ağır gelmekte ancak o vatana duyduğu sevgiden ötürü bu acıyı içine gömmektedir.

Mehmet Çavuş'un I. Dünya Savaşı'ndaki mücadelesi bu cephenin kapanması ve kısa bir süre içinde de Osmanlı devletinin Mondros Mütarekesini imzalamasıyla sona erer. Bu mütareke artık Osmanlı hakimiyetinin kabul edildiği ve kötü günlerin geride kaldığı yönünde bir algıya sebep olur. Sevinç içinde köyüne dönen Mehmet Çavuş, annesinin itirazlarına rağmen yeni bir savaş çıkacağına inanmaz. Ancak kısa bir süre sonra İzmir'i işgal eden Yunanlılar buradaki Türklere eziyet etmeye ve Türklerin dini değerlerine saldırmaya başlarlar. Yunanlıların kendi köyüne doğru gelmekte olduğunu öğrenen Mehmet Çavuş, köyünde annesi ile birlikte kalarak mücadele etme kararı alır. Çocuklarını ise Anadolu içlerine göndermek suretiyle koruma altına alacaktır. Piyes, Mehmet Çavuş'un vatan uğrunda mücadele etmekten kaçınmayacağına dair ettiği yemin ile sona erer.

İzmir'in işgali 21 Mayıs 1919 tarihinde gerçekleştiği için bu piyesin 1919 yılının Mayıs ayından sonra yazılmış olduğu görülmektedir. Çünkü piyesteki bilgiler birer öngörüden ziyade yaşanmış bir vak'anın aktarımı olarak karşımıza çıkar. İşgaller karşısında direnen bir ismin anlatıldığı bu piyes ile Salih Zeki'nin milli mücadele yanlısı olduğu görülmektedir. Yine piyes içeriğinde yer alan konuşmalar ve Mehmet Çavuş'un annesinin de direnişe katılma kararı alması önemlidir. Balkan ve I. Dünya Savaşlarına ait piyeslerde kadınlardan daha çok cephe gerisinde yer almaları ve sağlık hizmeti konusunda destek olmaları istenmiştir. Ancak Kurtuluş Savaşı'nın ilk

dönemlerinin dile getirildiği bu piyeste, kadınların da milli mücadeleye katılmasının gerekliliği üzerine durulmuş yazar bu düşüncesini İslami atıflar yaparak (Hz. Ayşe'nin de savaşa katıldığı gibi) kanıtlamaya çalışmıştır.

Yusuf Ziya Suad tarafından 1923 yılının Şubat ayında kaleme alınan İzmir İşgali isimli piyeste, piyes isminden de anlaşılacağı üzere İzmir'in işgali anlatılmıştır. Piyesinin önsözünde İzmir'in işgali konusunda yeterli edebî ürün yazılmadığına dair kanısını açıklayan Yusuf Ziya Suad, sitemde bulunur: “*İzmir faciası dört senelik bir ömre mâlik olduğu hâlde milli matbuatımızdan ona karşı pek büyük bir lakaydi gösterildi! Âdeta ihmâl olundu! Bu milli felâketi kayd ve neşr etmek hiç kimsenin hatırından bile geçmedi! Bilmem ki neden? İşte bu noksanı her zaman hisseden ruhum beni o vazifenin ifâsına sevk ve İzmir İşgali nâmıyla bu facianın kayd ve tesbitine mecbur eyledi.*”

Dört perdeden oluşan piyes İzmir Vilayet Konağı'nda Nurettin Paşa'nın ülkenin içinde bulunduğu duruma dair yapmış olduğu değerlendirmelerle başlar. Ahmet İzzet Paşa'nın Kanun-ı Esâsi'nin yedinci maddesine dayandırılarak istifa ettirilmekte olduğunu duyan Paşa, duruma anlam verememekte ve olup bitenlerden ötürü şüphe içine düşmektedir. Uzun yıllardan beri Anadolu halkının savaşa iç içe olduğunu hatırlatan Paşa, İstanbul Hükümeti'nin tutumunu eleştirir:

NURETTİN PAŞA — Haris insanlar! Gözünüzü toprak doyursun! Her zaman seyl-i kılubda kütük getirir mi zannediyorsunuz! Dünyada henüz göz açan yetim parasıyla saraylar, kaşâneler yaptırmaya, memleketin harabeleri önüneyken server yapmaya bundan sonra bu millet müsaade edemez. Yetmez mi artık?²²⁸

Paşa, Cavit Bey'den kapatılan İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne ait para ve malları Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne göndermesini ister. Saraya bağlı bir isim olan Cavit Bey, Nurettin Paşa'nın bu isteğini yerine getirmeyecektir. Bir yandan da Yunanlılar Rumları silahlandırmaya ve Türklere karşı kışkırtmaya başlamıştır. Cavit Bey'in isteğini yerine getirmeyeceğini anlayan Nurettin Paşa, Cavit Bey'i tehdit ederek ondan anahtarları alır. İşgallerin genişleyeceğini düşünen Paşa hızla hazırlıklara başlayarak

²²⁸ Yusuf Ziya Suad, *İzmir İşgali*, Mahmutbey Matbaası, İstanbul, 1923, s. 6

İttihat ve Terakki'ye ait binaları Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne destek veren binalara dönüştürür.

Yusuf Ziya Suad'ın buraya kadar aktarmış olduğu bilgiler, 29 Ocak 1915'te vekaleten İzmir ve Aydın'a vali olarak atanan Nurettin Sakallı Paşa'nın hayat öyküsünü ele almaktadır. Valilik görevinin yanı sıra 17. ve 25. Kolordu komutanlıklarını da yapan Nurettin Paşa, İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'ni desteklemiş bir yandan da itilaf devletlerinden gelen istekleri reddetmiştir. Nurettin Paşa'nın işgaller karşısında direnerek sıkıntı çıkartacağını düşünen Osmanlı idaresi onu 22 Mart 1919'da bulunduğu görevden uzaklaştırmıştır.²²⁹

Piyese geri dönersek, Nurettin Paşa olası bir işgal ihtimaline karşılık para toplamaya, toplumu bilinçlendirmeye ve silahlandırmaya başlar. Bu süreçte Tevfik Paşa Kabinesi istifa etmiş yeni kabine Damat Ferit Paşa tarafından kurulmuştur. Görevinden el çektirilen Nurettin Paşa, cemiyetteki işleri sürdürmesi için Kâmil Bey'i görevlendirir. İzmir'e atanan yeni vali İzzet Bey ise Rumların silahlandığı ve işgal yapacaklarına yönelik iddialara inanmayarak Nurettin Paşa'yı yaptıklarından ötürü suçlar:

İZZET BEY — Ne kadar yanlış Paşa ne kadar yanlış düşünüyorsunuz! Osmanlılık yedi asırdan beri teşekkül etmiş bir kaledir ki gayrını tasavvur etmek muhâldir. Herhâlde siz yanılıyorsunuz. Rum mahallatı bir cinayethâne olmaktan ziyade Devlet-i Âliyemizin müşfik ve mutâvaatkâr bir aguşudur.²³⁰

Halka dağıtılan silahların geri toplatılmasını isteyen İzzet Bey, kendisine yapılan uyarılara da kulak asmaz. Bir süre sonra İzmir, Yunanlılar tarafından işgal edilir. Böylece Rumların işgal için hazırlık yaptığını söyleyen Nurettin Paşa'nın haklılığı ortaya çıkmış olur. Piyes, yaralanarak ölmekte olan Kâmil Bey'in sonuna kadar direneceklerine dair sözleriyle sona erir.

Ömer Hilmi'nin 1923 yılında kaleme aldığı Hak ve Kuvvet, barındırdığı sembolik anlatımla dönemindeki diğer piyeslerden ayrılır. Piyesin şahıs kadrosunu her biri

²²⁹ Kemal Arı, “İzmir Valisi Nurettin Paşa'nın İşgal Öncesi Görevden Alınması ve Rum Propagandası”, *BütünDünya*, Sayı 11, Kasım 2017, s.42.

²³⁰ Yusuf Ziya Suad, *a.g.e.*, s. 52.

sembol olan Hak, Rezillet, Fazilet, Kuvvet, Cehl, Milliyet, Hırs, Rüşvet, Nefret gibi şahıslar oluşturur. Birbirine tezat özelliğe sahip olan şahısların kıyas edildiği piyeste; milli mücadele karşıtı olarak görülen padişah ve saray erkanı, iyiliği sembolize eden şahıslarla kavga içindedir. Bunlardan biri olan Rezillet "*Halk zulüm görse de o tahtında zevk ü sefa sürmektedir ve kendini Tanrı nâzırı olarak görmektedir.*"²³¹ şeklinde tanımlanır. Zevk ve eğlence düşkünü olan Rezillet aynı zamanda birçok cariyeye de sahiptir. Burada Ömer Hilmi'nin Rezillet üzerinden açıkça padişahları hedef aldığı bellidir. Yazarın bu piyesi Cumhuriyet'in ilan edildiği 29 Ekim'den sonra yazmış olması yüksek bir ihtimaldir. Eski sistemin milli mücadeleye de atıfta bulunarak eleştirildiği bu piyes, Türk Tarih Tezi ardından yazılmış piyeslere büyük oranda benzemektedir.

Aydın'da Zincir Kıran (1924) isimli piyesinde Fethullah Tevfik Fikret, Aydın'ın Yunanlılar tarafından işgalini piyesleştirmiştir. Piyes kahramanlarından Tahir Bey, kızının çeyizini almak üzere gittiğinde İzmir'deki genel durumu görmüş buranın Yunanlılar tarafından işgal edileceğine ve bu işgaller karşısında padişahın sessiz kalacağına dair duyumlara maruz kalmıştır. Evine döndüğünde bunu etrafla paylaşan Tahir Bey, onların fikirlerini alarak gelecek hakkında öngörülerde bulunmaya çalışır. Türklerin olası bir işgal karşısında mutlaka direneceklerini düşünen Celal, Nuri ve Mahir Beyler; olup bitenlerden ötürü Damat Ferit Paşa'yı suçlarlar.

Salih Zeki'nin piyesinde rastladığımız kadınların da cephe önünde savaşılabileceklerine dair meseleye, F. Tevfik Fikret'in piyesinde de rastlarız. Piyeste Nuri Bey'in nişanlısı olan Zuhal Hanım, bir savaş çıktığında Nuri Bey ile beraber cephede yer almak istediğini söyler. Kadınların sadece cephe gerisinde hizmet verebileceğini savunan Nuri Bey bu fikre karşı çıksa da Zuhal Hanım, cephede nişanlısıyla birlikte mücadele etmede kararlıdır.

Kısa bir süre sonra Aydın'ı işgal eden Yunanlılar, evleri basarak buradaki sivilleri öldürmeye başlar. Türklerin mallarını, namuslarını, canlarını ve inançlarını yok sayan Yunan kuvvetleri, kendilerine karşı koyan Nuri Bey'i de vurarak öldürürler. Bir sonraki perdede Mustafa Kemal Paşa'yı odasında görürüz. Çevresine milli mücadele

²³¹ Ömer Hilmi, *Hak ve Kuvvet*, Şems Matbaası, İstanbul, 1339, s.16.

yanlısı isimleri toplayan Mustafa Kemal Paşa, yaşanan işgaller karşısında sessiz kalınamayacağını söyleyerek harekete geçilmesini ister. Piyes, elinde al bir sancak taşıyan Zuhul Hanım'ın Mustafa Kemal liderliğinde Aydın'ı düşman işgalinden kurtarmasıyla sona erir.

Salih Zeki'ye ait olan bu piyes, piyeste Atatürk'ün bir oyun kişisi olarak yer alması nedeniyle oldukça önemlidir. Ancak piyes, Mustafa Kemal'in bir oyun kişisi olarak tiyatrodan yer aldığı ilk piyes değildir. Necmettin Sami Bey tarafından yazılan ve 5 Mayıs 1922 tarihinde sahnelenen Sakarya Kahramanları isimli üç perdelik piyes, Atatürk'ün oyun kişisi olarak yer aldığı ilk tiyatro olmuştur. Metni günümüze kadar ulaşmayan bu piyesin içeriğine dair bilgiye piyes afişlerinden ve oyuncuların yapmış olduğu aktarımlardan ulaşılmıştır. Bu aktarımlardan hareketle piyeste Atatürk'ün son perdede gazileri yoklarken ortaya çıktığını bilmekteyiz.²³² Bu yönüyle Salih Zeki ve Necmettin Sami Bey'e ait piyesler ortak bir özelliğe sahiptir. Bu, kurtarıcı ve kahraman rolü üstlenen Mustafa Kemal Atatürk'ün oyunun en sonunda ortaya çıkarak olay örgüsünün akışını değiştirmesi ve zafere giden yolu açmasıdır.

Mehmet Raif Ogan, Mukaddes Ateş (1924) isimli piyesinde, milli mücadelede kullanılmak üzere bir uçak icat eden Tayyare Yüzbaşı Sakıb'ın hayatını anlatır. Sakıb, ne kadar dikkat etse de çevresindeki casusların oyununa düşerek kendi geliştirdiği uçağın kanadının kopmasıyla hayatını kaybeder. Bu trajik olay karşısında, oğlu Sakıb'ın intikamının alınmasını isteyen babası Miralay, diğer oğlu Canib'den kardeşinin intikamını almasını ister. Böylece uzun zamandır babasının itirazıyla asker olamayan Canib isteğine kavuşmuş ve kardeşinin intikamını alma fırsatını elde etmiştir.

Mehmet Raif'in piyesinde yer alan Yüzbaşı Sakıb ve onun geliştirdiği uçak, tarihi bir vak'adan ziyade yazarın kurmaca olarak oluşturduğu bir olay örgüsüne dayanmaktadır. Bu piyesin en önemli yanı üç çocuğundan birini hastalıktan kaybetmiş birini şehit olarak vermiş bir babanın dramıdır. Kendisi de bir asker olan Miralay, sahip olduğu askerî kimlik ve babalık ile büyük bir çatışma yaşar. Bu çatışma içinde bir de

²³² Ayşe Ulusoy Tunçel, "Tiyatro Eserlerinde Oyun Kişisi Olarak Atatürk", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt 13 Sayı 1, Yaz 2013, s.107

Miralay'ın yoğun bir şekilde hissettiği vatan sevgisi vardır. Baba, bir yandan küçük oğlunun asker olarak vatana hizmet etmesini istemekte bir yandan da onu kaybedecek olmanın derin endişelerini hissetmektedir. Kişisel bir konunun anlatıldığı ve sıradan gibi duran piyes, savaşın bireylerin üzerinde oluşturduğu psikolojik etkileri başarılı bir şekilde yansıtmasıyla diğer piyeslerden ayrılmaktadır.

Mehmet Raif'in milli mücadeleye dair yazmış olduğu bir başka piyes “Tehlike Karşısında”dır (1925). Piyeste milli mücadele taraftarı olan Cemil amcasının oğlu Zeynel ile fikrî bir çatışma yaşanır. Herhangi bir savaştan Türklerin galip gelemeyeceğini düşünen Zeynel, Cemil'in vatansever yönüyle dalga geçer. Bu esnada amcasının evine yaralı bir subayı saklayan Cemil, bu durumun Zeynel tarafından ihbar edilmesiyle oldukça zor duruma düşer. Nevzat adındaki bu subayı kaçırmaya çalışırken, Yunanlılar ile iş birliği yapmış olan Zeynel ise onların peşine takılır. Nevzat ve Cemil kaçarak uzaklaşırken Zeynel ise vurularak ölür. Millî mücadelenin kişisel kahramanlıklar etrafında anlatıldığı bu piyes milli mücadele taraftarlığı ve karşıtlığının birbiriyle kan bağı bulunan iki kişi üzerinden anlatılması bakımından önemlidir. Taraflar arasında yaşanan bu fikrî çatışma öyle bir boyuta gelmiştir ki artık akrabalar bile birbirlerini öldürmekten çekinmezler.

1919-1925 yılları arasında yazılmış bu piyesleri özetlemek gerekirse, hemen hepsi milli mücadele lehinde yazılmış olup olay örgüleri Yunanlıların işgal ettiği şehirlerde geçmektedir. Bu şehirlerde İzmir ve Aydın başı çekmektedir. Genel tutum, Osmanlı idaresinin eleştirilmesi, direnişin gerekliliği ve vatan topraklarının terk edilemeyeceği düşüncesidir. Kurtuluş Savaşı'nı konu edinen yüzlerce piyesi burada sıralayıp tek tek anlatmak ve incelemek mümkün olmayacağı için çalışmanın devamında piyesler bazı ortak özellikler etrafında toplanarak anlatılacaktır. Buradaki amaç, Kurtuluş Savaşı'na dair piyeslerdeki genel tutum ve kanıyı ortaya koymaktır.

Kurtuluş Savaşı sırasında din adamlarının oynadığı roller piyeslerde dile getirilmiştir. Genellikle Kurtuluş Savaşı'nı konu edinen romanlarda milli mücadele karşıtı olarak aktarılan din adamları, piyeslerde bu olumsuz bakış açısıyla karşımıza çıkmaz. İncelenen piyeslerde, yazarlar din adamlarının milli mücadeleye verdikleri desteği ön plana çıkartmayı tercih etmişlerdir.

Kurtuluş Savaşı'ndaki tarihi bilgilere baktığımızda hem milli mücadele taraftarlarının hem de karşıtlarının İslam dini etrafında toplandığını görürüz. Millî mücadele karşıtları, Damat Ferit Paşa hükümetinin Şeyhülislam Dürrizade Esseyid Abdullah Efendi'den aldığı fetvaya dayanırken Ankara hükümeti ise bu fetvaya karşılık Mehmet Rifat Efendi'den aldığı fetvaya dayanır. İlk fetvada padişahın haber ve emri olmaksızın asker toplayanların, padişah aleyhinde hareket edenlerin, askere yardım ve malzeme adıyla vergi toplayanların öldürülmelerinin şeriata uygun olduğu yazmaktayken diğer fetvada ise düşmana karşı mücadele eden Müslümanların asi olamayacağı, savaşta ölenlerin şehit kalanların gazi olacağı, düşman baskısı ile karşı karşıya kalmış olan İstanbul hükümetinin yayımlanmış olduğu fetvanın bu gerekçe ile geçersiz olduğu, düşman zoruyla yayımlanmış fetvalara uymanın şer'an caiz olmadığı yazmaktadır. Ankara hükümetinin fetvası Mustafa Kemal'in isteği üzerine değişik yerlerdeki 153 müftü ve din alimi tarafından onaylanmıştır. Bunun üzerine bazı din adamları İstanbul hükümetinden yana tavır sergilemedikleri için soruşturmaya tabi tutulmuştur.²³³ Müdafaa-i Hukuk cemiyetlerinin kurucu başkan ve üyelerine baktığımızda birçok din adamı ile karşılaşırız. Mustafa Kemal, dokuz kişilik Hey'et-i Temsiliye'de iki din adamına da yer vermiştir. Bunlar Erzurumlu Raif Hoca ve Erzincan'daki Nakşi Şeyhi Fevzi Efendi'dir. Heyet-i Temsiliye, Kırşehir'in Hacı Bektaş ilçesine uğrayarak Bektaşilerin merkezini ziyaret etmiş, burada bir gece kalarak onlardan Millî Mücadele'ye destek sözü almıştır. Büyük Millet Meclisi açıldıktan sonra Bektaşilerin Postnişini Cemalettin Efendi, Kırşehir milletvekili olarak seçilmiştir. Böylece hükümet Bektaşilerin desteğini sürdürmek istemiştir. İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti 17 Mart 1919'da İzmir'de düzenlediği kongreye 37 müftü katılmıştır. 19 Mart 1919'da cemiyetin işgalleri protesto eden telgrafında, bu müftülerin imzası da yer almıştır.²³⁴ O dönem bazı din adamları milli mücadeleye karşı olmasına rağmen bunların sayısı destek verenlere oranla oldukça az bir oranda kalmıştır.

İki taraf arasındaki bu fetva süreci Tuncer Cücenoglu tarafından yazılan Biga-1920 (1974) isimli piyeste işlenmiştir. Piyeste, bir meydana çıkıp Ankara hükümetinin

²³³ Günay Çağlar, "Millî Mücadelede Fetvalar Olayına Değişik Bir Açıdan Bakış", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Cilt 0 Sayı 11, 1999, s.266.

²³⁴ Ömer Turan, "Millî Mücadele Lehine Kamuoyu Oluşumunda Din Adamları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1999, Cilt XV Sayı 45, s.821.

yayımlamış olduğu fetvayı okuyan Hamdi Bey, Anzavur'un adamları tarafından vurularak öldürülür. Mehmet Emin Ertan'ın Urfa'nın Kurtuluş Destanı (2000) isimli piyesinde, Mollazade Said, Fransızların iş birliği karşılığında kendisine teklif ettikleri 7000 altını "*Ben vatanını satan hainlerden değilim*" diyerek reddeder. Yine aynı piyeste Müftü Hasan Efendi, Urfa'nın İngilizler tarafından işgal edilmesinden rahatsızlık duyarak Erzurum'a gidecek olan heyete katılmak ister. Yapmış olduğu konuşmalar ile halkı milli mücadeleye davet eder:

MÜFTÜ HASAN EFENDİ — Efendiler, kardeşlerim: bu hal ümmet-i Muhammed'e yakışmaz! Vatan mukaddestir. Vatanı olmayanın hürriyeti olmaz! Hür olmayanın namusu da, şerefi de olmaz! Bu gün Ulu Cami'de ezan okurken müezzini vuran kâfir, yarın sizi evinizde, dükkanınızda, tarlanızda, nerede denk getirirse vuracaktır! Urfalı'lar: bu gün birlik günüdür... Fransızlar gidici, biz kalıcıyız! Gelin birlik olalım!²³⁵

Yaşar Kaynak'ın, Vatanın Bağrındaki Hançer (1992) adlı piyesinde Fransız albay, Din Adamı Hacı Ali'yi ve Osman'ı sorguya çeker. Fransız Albay onlardan şehirdeki direniş örgütünü ve onun elebaşlarını ihbar etmelerini ister. Osman ve Din Adamı Hacı Ali bu isteği reddederler. Cahit Zarifoğlu'nun Sütçü İmam adlı piyesinde Asis ve Arthur adındaki iki Ermeni gencinin Türk kadınlarını rahatsız etmesi üzerine Sütçü İmam, bu Ermeni gençlerinden birini vurarak öldürür. Faruk Nafiz Çamlıbel'in Türk Tarih Tezi ekseninde yazmış olduğu Kahraman (1933) adlı piyesinde imam, milli mücadeleye destek veren isimler arasında yer alır. Hakkı Dedebeyoğlu'nun İşgalde Antakya Baskını (1953) isimli piyesinde Hoca Abdurrahim Efendi, milli mücadeleye katılanların arkasından dua ederek destek verir. Din adamlarının piyeslerdeki durumuna dair örnekleri çoğaltmak mümkündür. Ancak çalışma kapsamında bu örnekleri uzatmak gereksiz olup sonuç olarak din adamlarının olumlu taraflarıyla piyeslere yansıtıldıkları söylenebilir.

Piyes yazarları, Anadolu'yu işgal eden itilaf güçlerinin sivillere yönelik savaş suçları işledikleri konusunda hemfikirdir. Türklerin sivil halka ve esirlere yönelik göstermiş olduğu insancıl eylemler, Anadolu'yu işgal eden güçler tarafından uygulanmaz.

²³⁵ Mehmet Emin Ertan, *Urfa'nın Kurtuluş Destanı*, Şanlıurfa Memleket Yayınları, Şanlıurfa, 2000, s. 89

Türklerin canlarına, mallarına, namuslarına ve inançlarına saldıran işgalci kuvvetler, birçok savaş suçu işlerler. Fransızlar, işgal ettikleri Urfa'da ezan okuyan müezzini öldürürler, evleri basıp kadınlara tecavüz etmeye çalışır yahut işkence ederler. Geçtikleri yerleri yakıp yıkarak sivil halkın yaşam koşullarını zorlaştırırlar. Bu olup bitenler karşısında çaresiz olan sivil halk, kurtuluşu milli mücadele yanlısı cemiyetlere katılmakta bulur. Eşini, oğullarını ve kızlarını savaşlarda kaybeden Anadolu kadının çektiği acıların dayanılmaz bir noktaya geldiğini belirten Yaşar Nabi'nin piyesinde, bir Anadolu kadını artık isyan etmektedir:

KADIN — Allahım ne kara gün, ne kara gün bu Rabbim!

Bilmiyorum yakılan evimden sağ kalan kim,

Saçından sürüklenen kızım on beşindeydi.

Son çığılığı bir kurşun gibi kalbime deydi.

Kaybettim alevlerin içinde Ahmedimi,

Bilmiyorum yandı mı, yoksa kurtlar yedi mi?

Bilmiyorum kim öldü, bilmiyorum kalan kim,

Verdiğin felâketler sanki azıydı Rabbim?

Doğduğum gündenberi içimden sızıyor kan.

Bir kurban Rumelinde, Galiçyada bir kurban

Sana yetmezmiydi ki göz diktin olacağıma,

Bütün felâketleri sardın benim bağrıma.²³⁶

Yaşanan savaş, devletin güvenlik ve otoritesini sarstığı için birçok bölgede eşkıyalar türemeye başlar. Bu eşkıyalar köylere inerek yağma yapar köylüleri soyar yahut bazı köyleri ateşe verirler. Maraş'ı işgal eden Fransızlar, bölgenin sahibinin artık kendileri olduğunu iddia ederek Türklerden taşınmaz mülklerini kendilerine devretmelerini isterler. Başkomutanlık Meydan Muharebesi sonucu kaçan Yunanlılar, kaçarken çevrelerindeki köy ve şehirleri ateşe verirler. Savaş bitme noktasına gelmiş ancak birçok aile evsiz kalarak göçebe duruma düşmüştür:

SELİM — Pek çok kasabamızı yakmış düşman kaçarken...

DURSUN — Gahpe düşman...

²³⁶ Yaşar Nabi, *Beş Devir*, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1933, s.21.

SELİM —Düşmanı denize döktük ama bu yaraları nasıl saracağız? Alaşehir'de taş taş üstünde kalmamış diyorlar...

DURSUN — Doğru deyyon, memleket viranelik oldu...

SELİM — Kaç aile evsiz kaldı, göçbe oldu...²³⁷

İşgalci güçlerin sivil halka yönelik gerçekleştirdikleri zulümler konuya dair yazılan ilk piyeslerde dahi karşımıza çıkmaktadır. Bu da, "sivil halka yönelik zulüm" konusunun en başından beri yazarların ilgisini çektiğini ve konuya dair anlatımların sonradan türetilmediğini kanıtlar.

Kurtuluş Savaşı'nda devlet adamları, milli mücadeleyi destekleyenler ve desteklemeyenler olarak ikiye ayrılmış olsa da bu ayrım sivil halk üzerinde daha silik bir etki bırakır. Piyes yazarlarının büyük bir çoğunluğu, Anadolu halkının büyük oranda milli mücadeleye destek verdiği konusunda hemfikirdir. Yine de halk arasında padişah destekçisi, milli mücadele karşıtı yahut savaşı ekonomik çıkarlarına uygun düştüğü için destekleyenler vardır. Peyami Safa, Murat ve Rüstem adında iki karakterden yola çıkarak milli mücadele destekçisi ve karşıtı iki kişinin portresini ortaya koyar. Murat karakterini idealize eden yazar, onun karşısına Damat Ferit hükümeti destekçisi üvey babası Rüstem'i koyar. Millî mücadeleye karşı olan ve padişahın izinden gidilmesini isteyen üvey baba, İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin bir üyesidir. Rüstem'e göre Osmanlı devletinin artık kurtuluş çaresi kalmamıştır. Boş hayallerin peşinde koşmaktansa gerçeği kabullenmek çok daha iyidir:

RÜSTEM — Bu milletin çoktan son nefesini verdiğini bilmiyor. Bir kere biribirimizle münakaşa edecek olduk. Ben dedim ki : «Oğlum, biz hasta adamın burnuna aynayı tuttuk. Nefes almıyor. Bu hülyalardan vazgeç, bize de vaktile hamiyeti vataniye denilen o yaldızlı hapları yutturdular, ne oldu? İşte zaferi nihainin sonu.» dedim. Bir parlayış parlasın.²³⁸

Yazar, milli mücadele karşıtı isimlerin büyük bir umutsuzluk içerisinde olduğunu ve çoktan mağlubiyeti kabullendiklerini iddia etmiştir. Bazı piyeslerde ise milli mücadele

²³⁷ Emrullah Nutku, *Zafer Yolu*, M.E.B Yayınları, Ankara, 1973, s.71.

²³⁸ Peyami Safa, *Gün Doğuyor*, Ulus Basımevi, Ankara, 1938, s.21.

karşıtı kişiler sonradan fikirlerini değiştirerek milli mücadeleye katılma kararı alırlar. Ancak piyeslerde bu fikir değişikliğine gösterilen gerekçeler yeterli ve mantıklı düzeyde değildir. Karakterler üzerindeki bu ani fikir değişikliklerine neden olan sebepler yeterince işlenip ortaya konulamamıştır. Faruk Nafiz Çamlıbel'in, Kahraman (1933) isimli piyesi bunlardan biridir.

Millî mücadele taraftarları ve karşıtları arasında yaşanan fikir ayrılıkları zaman zaman çatışmalara neden olmuş, bazen de tarafların yargılanıp cezalandırılmasıyla sonuçlanmıştır. Kemal Bekir, bu durumdan hareketle Kâmil Bey adında bir piyes kaleme almıştır. Piyeste, milli mücadele yanlısı bir sivil olan Kâmil Bey, milli mücadeleye destek verdiği için yargılanarak yedi yıl kürek cezasına mahkûm edilir. Eşini, işgalci kuvvetlerin vermiş olduğu bir baloda gören Kâmil Bey, eşinden de boşanmak zorunda kalır.

Kurtuluş Savaşı sürecinde sivil ve asker kökenli kişiler çeşitli cemiyetler ve yerel direniş örgütleri kurmuşlardır. Piyeslerde de bu durumdan bahsedilmiştir. Mustafa Asoğlu'nun piyesinde, Yüzbaşı, Teğmen ve Yörük Ali olarak adlandırılan üç kişi köye gelerek Kuvâ-yi Milliye için gönüllü toplar. İbrahim Ayaşlı, Kuvâ-yi Milliyyeci Oldum isimli piyesinde Kuvâ-yi Milliye'yi oluşturan etkenler üzerinde durur. Yazarın sıraladığı gerekçeler şunlardır: I. Dünya Savaşı'nda yer almayan Yunanistan'ın İzmir'i haksız şekilde işgal etmesi, azınlıkların Türklere olan tutumu, işgalci güçlerin sivil halka yönelik zulümleri, ordunun terhis edilmiş olması ve Türklerin vatanseverliği. Bu etkenlerin halkta tepkiye neden olduğunu belirten yazar, bu tepkinin neticesinde Kuvâ-yi Milliye'nin ortaya çıktığını iddia eder. Kuvâ-yi Milliye'ye katılanlar arasında sadece eli silah tutan erkekler değil; eşlerini, çocuklarını yahut yakınlarını savaşta kaybetmiş kadınlar da vardır. Bu duruma vurgu yapan piyes, Emine Teyze'nin Kuvay-i Milliye'ye katılma kararını almasıyla sona erer. Aka Gündüz, Mavi Yıldırım (1933) isimli piyesinde, milli mücadele yanlısı isimlerin Mavi Yıldırım adında bir teşkilat kurmalarını anlatır. Piyeste Kuvâ-yi Milliye ruhu, bu teşkilattaki isimler üzerinden dile getirilmiştir. Millî mücadele lehinde kurulan örgüt ve cemiyetler yanında milli mücadele karşıtlığı üzerine kurulmuş örgüt ve cemiyetler de bulunmaktadır. Bunlardan biri olan Mavri Mira Cemiyeti, Zeki Alan'ın Kurtuluş Savaşı ve Atatürk (2001) isimli piyesinde, Anadolu'nun işgali için ortam oluşturmaya çalışır.

Turan Oflazoğlu'nun Atatürk (1986) isimli piyesinde, milli mücadelenin düzenli bir ordu olmaksızın başarıya ulaşamayacağını düşünen Mustafa Kemal, yerel direniş örgütlerinin sonlandırılarak merkezi ordunun çatısı altında birleştirilmesi kararını alır. Bu karara karşı olan Çerkez Ethem, kendi birliklerini dağıtmayı ve merkezi orduya katılmayı reddeder. Bu durum, milli mücadelenin sürdürüldüğü bir dönemde düzenli ve düzensiz ordu konusunda bir iç çatışma yaşanmasına neden olur. Düzenli ordunun kurulmasıyla, Ankara hükümeti işgallere karşı planlı ve programlı bir şekilde harekete geçer. Daha önce Kazım Karabekir Paşa'nın emrinde olan XV. Kolordu da doğu cephesindeki görevi sona erdiği için batı cephesine kaydırılır. Turan Oflazoğlu, Mütarekeden Büyük Taarruza isimli piyesinde düzenli ordunun I. ve II. İnönü Muharebeleri ile başarıya ulaştığını ve bu durumun düzenli orduya olan güveni arttırdığını ancak Eskişehir-Kütahya Muharebelerindeki başarısızlık ile düzenli ordu ve Mustafa Kemal'e yönelik muhalefetin arttığını piyesinde işlemiştir. Piyeste, bazı milletvekillerinin Ankara'nın işgal edilmesi ihtimaline karşı Ankara'yı terk etmeyi düşündükleri iddia edilmiş, ordunun başına geçen Mustafa Kemal, milli mücadeleyi başarılı bir şekilde sonlandırmıştır.

C) İdeoloji ve Amaç Bakımından

1919'dan günümüze kadar Kurtuluş Savaşı ile ilgili yüzlerce piyes kaleme alınmıştır. 1923-1938 yılları konuya dair piyes yazımının en yoğun olduğu yıl aralığı olmuştur. Bunda Kurtuluş Savaşı'nın henüz sıcaklığını koruması, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin bu savaşla olan bağı ve iktidarda bulunan Cumhuriyet Halk Partisi'nin yürütmüş olduğu politikaların büyük bir etkisi bulunmaktadır.

Piyesler incelendiğinde 1923-1938 yılları arasındaki eserlerin, hamasi duygularla yazıldığı ve Türk Tarih Tezi'nin de etkisiyle Osmanlı idaresine yönelik ağır eleştirilerde bulunduğu tespit edilmiştir. Daha çok kişisel kahramanlıklar etrafında yazılan bu piyesler, kısır bir olay örgüsüne sahip olup mekân, dekor ve şahıs kadrosu bakımından da zayıf bir görünüm arz eder. Konunun popülerliği sebebiyle birçok isim Kurtuluş Savaşı'na dair piyes yazmış bu da niceliğin artarken niteliğin azalmasına neden olmuştur. 1970'lerden sonra yaygınlaşan belgesel tiyatro türü ile Kurtuluş Savaşı'nı detaylı ve çok boyutlu olarak kaleme alan piyesler yazılmaya başlanmıştır. Bu piyeslerde tarihi vak'aya olabildiğince sadık kalmaya çalışan yazarlar, kişisel

kahramanlıklardan ziyade dönemin önemli isimleri üzerine eğilmeyi tercih etmişlerdir. Abay Dağlı, Emrullah Nutku, Engin Orbey, Özdemir Nutku, Güngör Dilmen, Taruk Buğra, Turan Oflazoğlu ve Necati Cumalı bu türde piyes kaleme alan isimler olmuşlardır.

Savaş dönemi içerisinde yazılan piyesler incelendiğinde yazarların genel durumu aktarmak, öngörülerde bulunmak, toplumu bilinçlendirmek ve Türklerin uğradığı haksızlığı kamuoyuna duyurmak amacıyla hareket ettiklerini görürüz.

1923 yılında yazdığı İzmir İşgali isimli piyesinde Yusuf Ziya, konuya dair yazılmış olan edebi ürünlerin azlığı nedeniyle bir piyes yazmaya karar verdiğini belirtmiştir. Böylece yazarı harekete geçiren, önemli bir mevzuya dair edebiyat dünyasının gerçekleştirmiş olduğu suskunluk olmuştur. İzmir'de yaşanan faciaları başarılı bir şekilde tasvir edebilecek bir kalemin varlığına inanmayan Yusuf Ziya böylece yaşananların ne kadar trajik olduğunu anlatmak istemiştir.

Ömer Hilmi, sembolik bir anlatımla oluşturduğu Hak ve Kuvvet isimli piyesi için bu piyesin mevzusunun muhayyel ancak dün, bugün ve yarın için bir hakikat olabileceğini belirtmiştir. Eserini yaşlı milletine ve insanlığa ithaf eden Ömer Hilmi, *"beşeriyetin dimağına hâkim olmasını arzu ettiğim ulvi bir fikri yaşatan bu eserim bence pek kıymetlidir"* diyerek de esere dair görüşünü paylaşmıştır.

Aydın'da Zincir Kıran (1924) piyesinde önsöze yer vermeyen Fethullah Tefvik Fikret, bunun bir askerlik hatırası olduğuna dair not düşmüştür. Bu da yazarın askerde iken piyesi yazdığını göstermektedir. Mehmet Raif, Mukaddes Ateş (1924) ve Tehlike Karşısında (1925) isimli piyeslerini mektepler için hazırladığına dair not düşmüştür.

1925 sonrası yazılan piyeslerin eğer varsa önsözleri birbirleriyle benzerdir. Bunlar, Kurtuluş Savaşı'nın önemi, onun hatırlanmasının gerekliliği, verilen mücadelenin büyüklüğü, yaşananları gelecek nesillere aktarmanın zorunluluğu, tanık olunan durumları dillendirme isteği şeklinde sıralanabilir.

Herhangi bir muharebe savaşından ziyade bir toplumun ölüm/kalım mücadelesi olan Kurtuluş Savaşı haliyle çok kapsamlı, derin ve zengin bir içeriğe sahiptir. Piyeslerin

içerikleri incelendiğinde piyes yazarlarının değindikleri konular aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- a) Herhangi bir Anadolu şehrinin yahut İstanbul'un işgali
- b) İşgaller karşısında Osmanlı idaresinin takınmış olduğu tutum
- c) İşgale uğrayan yerlerdeki sivil halkın durumu, tepkisi ve çabaları
- ç) Milli mücadele taraftarı ve karşıtları arasında yaşananlar
- d) Kurtuluş Savaşı'nın cephelerinde verilen mücadeleler
- e) Savaşta rolü ve önemi ile Mustafa Kemal Atatürk
- f) Kişisel kahramanlıklar etrafında vatan sevgisinin önemi ve şehit olmanın değeri
- g) Savaş esnasında İslam dininin ve din adamlarının oynadığı rol
- ğ) İşgal karşısında direnen devlet adamlarının mücadele hikayeleri
- h) Ankara ve İstanbul hükümetlerinin birbirleriyle kıyası
- ı) İtilaf devletlerinin eylem planları
- i) Millî mücadele karşıtı şahısların milli mücadele taraftarı olma süreçleri
- j) Savaş döneminde bozulan asayiş ve bu durumu fırsata çevirenlerin eylemleri
- k) Savaştan vurgun yapan ve maddî çıkar elde edenlerin kınanması

Kurtuluş Savaşı'na dair piyes yazan yazarların amaçları şu şekilde sıralanabilir:

- a) Yaşanan işgalleri dile getirmek ve bu işgaller karşısında sessiz kalınamayacağını göstermek.
- b) Anadolu'ya yönelik işgalin haksızlığını kamuoyuna duyurmak.
- c) Anadolu'yu işgal eden itilaf güçlerinin sivil halka yönelik gerçekleştirdiği işkenceleri ve katliamları dile getirmek.
- ç) Anadolu halkına moral ve şevk vererek onları milli mücadeleye davet etmek.
- d) Milli mücadele taraftarı ve karşıtı isimleri kıyas ederek milli mücadele taraftarlarının haklılığını kanıtlama.
- e) Türklerin varoluş mücadelesi verdikleri savaşa dair hissedilen duyguları dile getirmek.
- f) Gelecek nesillere yaşananları anlatmak için bir vesika bırakmak.
- g) Savaşa dair yazarların kendi görüş ve bakış açılarını dile getirme istekleri.
- ğ) Türklerin mücadelecî yönünü ön plana çıkartarak Anadolu'nun işgal edilemeyeceğini kanıtlamak.

h) Türkler için yaşadıkları toprakların ne kadar değerli ve vazgeçilmez olduğunu tüm dünyaya duyurmak.

ı) Millî mücadele karşıtlarını ikna ederek milli mücadeleye davet etmek.

i) Kurtuluş Savaşı'ndaki rolü itibariyle Mustafa Kemal Atatürk'ü takdir etmek, kahramanlaştırmak ve Türk gençliğine örnek bir isim olarak sunmak.

j) Osmanlı idaresinin ve padişahlık sisteminin kötü yönlerini ortaya koyarak Cumhuriyet rejiminin övgüsünü gerçekleştirmek.

Yazarlarına savaşa dair bakış açıları ise şunlardır:

a) Anadolu'yu tehdit eden ilk saldırı Yunanlılar tarafından gerçekleştirilmiştir.

b) Anadolu şehirlerini işgal eden itilaf güçleri şehirlere ve sivil halka ciddi zararlar vermişlerdir.

c) Osmanlı idaresinin işgaller karşısındaki suskunluk ve kabullenışı Anadolu halkını milli mücadele yanlısı cemiyetler kurmaya itmiştir.

ç) 19 Mayıs 1919 günü Samsun'a ayak basan Mustafa Kemal Atatürk, Kurtuluş Savaşı'nın önderi olmuştur.

d) Yararlı ve zararlı cemiyetler arasında yaşanan çatışmalar itilaf devletlerinin işine yaramıştır.

e) 23 Nisan 1920 tarihinde açılan TBMM, Anadolu halkının çıkarlarını temsil eden bir meclis olmuştur. Millî mücadele bu meclisin vasıtası ile sürdürülmüştür.

f) Kurulan düzenli ordu, doğuda ve batıda büyük başarılar kazanmıştır.

g) Düzenli ordunun henüz kurulmadığı yahut yetişemediği durumlarda Anadolu halkı kendi çabaları ile itilaf güçleri ile mücadele etmiştir.

ğ) Savaş döneminde asayişin bozulması Anadolu kasabalarında eşkıyalığın artmasına neden olmuştur.

h) Hem İstanbul hem de Ankara hükümeti gerçekleştirmiş oldukları politikaları İslami bir kaynağa (fetvalar) dayandırmışlardır.

ı) Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde Anadolu'yu işgalden kurtaran Anadolu halkı, tarihte örneği olmayan bir zafer kazanmıştır.

IV. BÖLÜM

TÜRK TİYATROSUNDA TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLETİ

D) DÖNEME DAİR GENEL BİLGİLENDİRME

1 Kasım 1922 tarihinde TBMM tarafından saltanat rejiminin kaldırılmasıyla Osmanlı Devleti sona ermiş ve yerine Türkiye Devleti kurulmuştur. 29 Ekim 1923 tarihinde bu yeni devletin yönetim şekli cumhuriyet olarak belirlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu günden bu yana Türkiye iki büyük savaşta yer almıştır. Bunlardan biri 25 Haziran 1950-27 Temmuz 1953 tarihleri arasında gerçekleşen Kore Savaşı bir diğeri de 20 Temmuz 1974-18 Ağustos 1974 tarihleri arasında gerçekleşen Kıbrıs Harekâtı'dır. Bu iki savaş üzerine yazarlar piyesler kaleme alarak duygu ve düşüncelerini okur ve seyirciye aktarmayı hedeflemişlerdir.

Tez kapsamında ayrıntılı bir şekilde ele alınan Kore Savaşı, Demokrat Parti döneminde gerçekleşmiş olup Türkiye bu savaşa BM üyesi olarak asker desteğinde bulunmuştur. Başlangıçta Tuğgeneral Tahsin Yazıcı komutasında 5083 Türk askeri Kore'ye gönderilmiş bu sayı sonradan artarak 23 binlere kadar ulaşmıştır. Kıbrıs Harekâtı ise Kıbrıs'taki Türk varlığını korumak üzere oradaki Rum güçlerine karşı 20 Temmuz 1974 tarihinde gerçekleştirilmiş bir harekât olup CHP-MSP (26 Ocak 1974-17 Kasım 1974) koalisyonu dönemine denk gelmektedir. Bu koalisyon hükümetin temsilcileri CHP tarafında Bülent Ecevit, MSP tarafında ise Necmettin Erbakan'dır.²³⁹

Türkiye, Kore Savaşı ve Kıbrıs Harekâtı dışında da askeri eylem ve desteklerde bulunmuştur. Bunların büyük bir çoğunluğu çeşitli ülkelere yönelik azami sayıdaki askeri ve lojistik desteklerdir. Yine Türkiye, çeşitli dönemlerde BM ve NATO'nun belirlediği prensipler etrafında hareket ederek sınırlarının birer askeri üs olarak kullanılmasına izin vermiş ve çeşitli ülkelere yönelik ambargolarda yer almıştır.

Günümüzde Türk Ordusu, TSK tarafından temsil edilmektedir. 3 Mayıs 1920 tarihinde kurulan TSK, Genelkurmay Başkanlığına bağlı olup beş birimden oluşur. Bu birimler:

²³⁹ Barış Ertem, “12 Mart 1971 Askeri Müdahalesi Sonrası Ara Rejim ve Türkiye Siyasetine Etkileri”, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Cilt 8 Sayı 14, Nisan 2018, s. 670.

Türk Kara Kuvvetleri, Türk Hava Kuvvetleri, Türk Deniz Kuvvetleri, Türk Jandarması, Türk Sahil Güvenliğidir. 550.000'in üstünde asker, 60.000 civarında personel sayısı ile Kara Kuvvetleri, TSK'nın en kuvvetli birimini oluşturur. TSK'nın KKTC, Katar, Somali ve Irak-Başıka'da askeri üsleri bulunmaktadır. Bu üslerden en eskisi günümüzde yaklaşık 40.000 personelin görev aldığı KKTC üssüdür.

II) KORE SAVAŞI'NA DAİR GENEL BİLGİLENDİRME

II. Dünya Savaşı'nın mağlup taraflarından biri olan Japonya'nın 1945 yılında Kore'den çekilmesiyle ABD ve Sovyet Rusya burada ABD, Sovyet Rusya, Çin ve İngiltere vesayeti altında ortak bir devlet kurma kararı almışlardır. Ancak Rusya'nın 1945 yılının Temmuz ayında Postsdam Konferansı'nda Uzak Doğu savaşlarına katılma kararı alması üzerine Kore 38. enlem esas alınarak ikiye bölünmüştür. Bölünen Kore'nin kuzeyi Sovyet Rusya'nın himayesine bırakılırken Güney Kore'de ise ABD güdümünde bir devlet kurulmuştur. Bu iki devletin kurulmasıyla beraber Kuzey Kore ve Güney Kore arasındaki taraflar arasında çatışmalar yaşanmaya başlanmıştır.²⁴⁰ Bu çatışmalar daha çok ideolojik gerekçeler ve büyük devletlerin tarafları kışkırtmaları sebebiyle ortaya çıkmıştır.

25 Haziran 1950 tarihinde Çin'i de kendi saflarına katmış olan Sovyet Rusya, Uzak Doğu'daki ABD ve Japonya hegemonyasını sonlandırmak üzere Güney Kore sınırlarını işgal etmeye başlamıştır. Bu işgal karşısında ABD, Japonya'ya yardım sözü vermiş ardından BM Güvenlik Konseyi'ne başvurmuştur. ABD'nin konseye olan başvurusu kabul edilmiş ve BM, Kuzey Kore'yi kınayarak 38. enlemin gerisine çekilmesini istemiştir. Ancak BM Güvenlik Konseyinin almış olduğu karara uymayan Kuzey Kore, Güney Kore'ye yönelik saldırılarına devam ederek Seul'e kadar ilerlemiştir. Bunun üzerine ABD, Tayvan adalarına bir filo gönderirken BM de Güney Kore'ye asker sevk etme kararı almıştır.²⁴¹

²⁴⁰ Soner Alper – Burcu Değirmencioglu, “Unutulan Savaş: Kore Savaşı”, *Hukuk Gündemi*, Sayı 1, 2014, s.76.

²⁴¹ Cengiz Atlı, “Kore Savaşı ve Kore Savaşına İğdir'dan Katılanlar”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran 2014, Cilt 16 Sayı 1, s.430

Kore'de bunlar yaşanırken Türkiye'de ise Demokrat Parti iktidarda ve Adnan Menderes başbakandır.²⁴² Türkiye'nin NATO'da yer alması gerektiğini düşünen Menderes, Kore Savaşı'nı bir fırsat olarak değerlendirip Kore'ye BM üyesi olarak asker gönderme kararı almıştır. Bu kararın meclis yetkisi alınmaksızın yapılması Türkiye'de uzun yıllar boyunca tartışılmıştır.²⁴³ Türkiye'nin savaşa olan desteği Tuğgeneral Tahsin Yazıcı komutasındaki 5083 askerdir. Bu askerlerin sayısı süreç içinde artarak 23 bine kadar ulaşacaktır.²⁴⁴

BM güçlerinin 38. enlemi geçmeleri üzerine Çin Halk Cumhuriyeti, Kuzey Kore'ye destek vermek amacıyla gönüllülerden oluşan bir ordu kurarak savaşa katılmıştır. Bu süreçte 17 Eylül 1950 tarihinde İskenderun limanından hareket eden Tuğgeneral Tahsin Yazıcı komutasındaki Türk askerleri 20 Ekim günü Taegu'ya vararak talimlere başlamıştır. BM ordularına destek veren Türk askerleri 21 Kasım'da Kunuri'ye varmış buradan da Çin cephesinin arkasına sızmaya çalışmıştır.²⁴⁵ Türk askerlerinin Kore'de verdikleri bu mücadele edebiyatın da konusu haline gelmiş, Kore Savaşı'ndaki Türk askerlerinin kahramanlıklarını konu edinen şiirler, romanlar, piyesler ve hikayeler kaleme alınmıştır.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin savaşa katılmasıyla BM güçleri Çin orduları karşısında kayıplar vermeye başlamışlardır. 1951 yılının Ocak ayında ABD Başkanı Harry Truman, ABD Meclisi'nden Kore için 50 milyar dolarlık bir bütçe, yeni mühimmat ve asker desteğinde bulunmuştur.

Çin karşısında gerileyen BM güçleri 38. enleme kadar geri dönmek zorunda kalmışlardır. Bu süreçte BM ordularının generalliğini yapan Douglas MacArthur görevinden alınmıştır. MacArthur'un görevden alınmasında onun ABD Başkanını dinlemeyerek keyfi bir şekilde hareket etmesi ve Mançurya'ya atom bombası atılması yönündeki fikri etkili olmuştur.

²⁴² Ahmet Emin Yaman, "Kore Savaşı'nın Türk Kamuoyuna Yansıması", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 37-38, Mayıs-Kasım 2005, s.232

²⁴³ Serkan Sipahi, *Kore Savaşı ve Türk Kamuoyu*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2007, s. 60.

²⁴⁴ Soner Alper - Erdal Arap - Burcu Değirmencioğlu, a.g.m, s. 82.

²⁴⁵ Gökhan Durak, "Türk ve Dünya Basınında Kore Savaşı ve Türkiye", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 8 Sayı 36, Şubat 2016, s.330.

Tarafların birbirlerine üstünlük sağlayamaması üzerine 1951 yılında barış görüşmeleri başlamış, bu görüşmeler 1953 yılının temmuz ayında Panmunjom antlaşması ile sonuçlanmıştır. Bu antlaşma ile Kuzey ve Güney Kore'deki 38. enlemde sadece bazı ufak değişiklikler olmuş ve Kore'de askerden arındırılmış bir bölge kurulmuştur. Savaş sonunda 3 milyon civarı insan hayatını kaybetmiş bunlardan 36 bini ABD, 600 bini Kore, 500 bini de Çin askerleri olmuştur. Türkiye'den Kore Savaşı'na katılan askerlerden ise 734 tanesi şehit olmuş 2174 tanesi yaralanmış 175 tanesinden ise haber alınamamıştır.²⁴⁶

III) KORE SAVAŞI'NI KONU EDİLEN TİYATRO ESERLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

A) Yapı Bakımından

Kore Savaşı'na dair yapılmış piyes tarama çalışmasında konuya dair yazılmış sekiz adet piyes tespit edilmiştir. Sabahattin Aras, Yusuf Gündüz, Sırrı Uzunhasanoğlu, Fethi Akat, Seynel Savcı Kozanoğlu, Enise Aral, Sedat Veyis Örnek ve Faik Türkmen konuya dair piyes yazan isimler olmuşlardır. Bu piyesler 1951-1973 yılları arasında yazılmış olup büyük bir çoğunluğu 1951-1956 yılları arasına aittir. En eskisi Sabahattin Aras'a ait olan Kahraman Esirler iken günümüze en yakın tarihli olanı Faik Türkmen'e ait "Askeri Kahramanlarımız"dır.

Türkiye'nin de asker göndermek suretiyle katıldığı Kore Savaşı'na dair sadece sekiz adet piyes yazılmış olması Türk tiyatro yazarlarının konuya yeterince ilgi duymadıklarını göstermektedir. Bu ilgisizliğin sebeplerine dair bilgi ve tahminler tezin ilerleyen bölümlerinde paylaşılmıştır.

Yazılmış olan bu sekiz piyes, içerik ve izledikleri metodoloji bakımından büyük bir benzerlik gösterir. Türk askerlerinin Kore'de cesurca savaştığı bu piyeslerde Türk yeniden eski ezeli düşmanı Çin ile savaşmakta ve dünya barışı için üzerine düşen vazifeyi yerine getirmektedir. Bu piyeslerden Sedat Veyis Örnek'e ait olan Pirinçler Yeşerecek, savaşı sorgulaması ve Kore Savaşı'na daha tarafsız bir noktadan bakmasıyla diğerlerinden ayrılmıştır.

²⁴⁶ Bülent Ruscuklu, *Kore Savaşı*, Arvo Yayınları, İzmir, 2013, s.391.

Piyeslerde olay örgüsünün geçtiği ana mekân Kore'dir. Bunun yanında Türkiye ve Kore arasında geçişlerin yaşandığı piyesler de mevcuttur. "Askeri Kahramanlarımız" ve "Hür İnsanlık İçin" bu geçişlerin yaşandığı iki piyestir. Sedat Veyis Örnek, diğer piyes yazarlarından farklı olarak olay örgüsünün Kore'nin 38. enlem kuşağındaki bir köyünde geçtiğini belirtmiştir. Aslında Türk güçlerinin hangi bölgelerde çatıştıkları bellidir ancak yine de yazarlar bu yerlerin isimlerini vermeyerek sadece Kore olarak bahsetmeyi tercih etmişlerdir. Türkiye ve Kıbrıs'ta yer alan evler, hastaneler, çadırlar, çatışmaların yaşandığı Kore arazileri diğer mekanlar arasında yer alır. Türk büyüklerinin fotoğrafları, ev eşyaları, Türk bayrağı, sağlık malzemeleri, silahlar, çalgılar, haritalar, çelenkler, çeşitli kavramları sembolize eden eşyalar (tarihi temsil eden bir kitap gibi) başlıca dekorlar arasında yer alır. Oyuncuların kostümleri rollerine uygun olarak sivil yahut rütbelerine göre (ülke farklılıkları da esas alınarak) askerî elbiselerdir.

Şahıs kadrosundaki kişiler özellikleri bakımından piyeslerde benzerlik gösterirler. Bu şahıslar Türk, Koreli veya Çinli askerler, Türk askerlerin aileleri ve Türk askerlerin sevgilileri şeklindedir. Bu şahıslar kişilikleri bakımından da büyük ölçüde birbirlerine benzerler. Şahıs kadrosunun en zengin olduğu piyes Yaralı Bozkurt'tur. Piyeste Türk askerler dışında Çinli iki yüzbaşı ve bir üsteğmen, 8 veya 10 arasında da Çinli er bulunmaktadır. Şahıs kadrosunun kalabalık olduğu bu piyeste, Çinli erler sadece kalabalık bir atmosfer oluşturmak için kullanıldığı için olay örgüsünün zenginleşmesi yönünde bir katkı sağlamamıştır.

Piyesler arasında perde sayısı ve sayfa hacmi bakımından farklılıklar bulunmaktadır. Ancak genel olarak yazarlar iki veya dört perdeden oluşan piyesler yazmışlardır. Piyesler arasında yer alan Mehmetçik tek perdeden oluşması ve içeriğinde bir sahne şeması barındırmasıyla diğer piyeslerden ayrılır. Bu sahne şemasında oyuncuların sahnenin neresinde durmaları gerektiği gösterilmiştir.

B) İçerik Bakımından

Türk basınında katılım yönüyle edebiyatımız da ise gerekliliği yönüyle bir tartışma konusu haline gelmiş olan Kore Savaşı hakkında piyes yazarlarının düşünceleri birbirine benzerdir. Geçmişte olduğu gibi bugün de Türkler, sadece dünya barışını tesis etmek üzere çabalamakta ve bu amaçla kendisiyle coğrafi bir yakınlığı olmayan Kore Savaşı'na katılmaktadır. Yazarlar, Türkiye'nin Kore Savaşı'na olan katılımını salt bir barış politikasına dayandırarak Kore Savaşı'nın arkasındaki siyasi gerekçeleri yok saymışlardır:

Atamın alkanının rengini soldurmazdım,
Ecdatlarımdan kalma, yasamı bozdurmazdım.
Sulh için, sükûn için, ora gitmem lâzımdı,
Ataların ruhu için, ora gitmem lâzımdı.²⁴⁷

Kore Savaşı ile Türkler eski ve ezeli düşmanları Çin ile yeniden karşılaşmış bulunmaktadır. Çin yine eskisi gibi nüfus bakımından çok ama nüfusu oranında da korkaktır:

Öcümüz alınacak Korenin dağlarında.
Eski düşman korkak Çin, karşımızda bugün de.
ONBİN askere karşı, milyon salardı dün de
Gene biz o Türkleriz, içimizde Metehan,
Kaplerdeki o iman, damarlarda da o kan.²⁴⁸

Hunlar karşısında Çin Seddi'ni yapmak zorunda kalan Çin, hala aynı korkaklığa bunun yanında yazarlarca pek hoş karşılanmayan komünist akıma bağlıdır. Yazarlar tarafından komünist kavramı, Çin'e yönelik bir hakaret olarak kullanılmıştır. Yusuf Gündüz'ün komünizmden hareketle söylemiş olduğu "*kızıl kuduz sürüsü*" ile Fethi Akat'ın "*kızıl piç*" tabiri bunlardandır:

O cehennem diyarı, komünist alayları

²⁴⁷ Yusuf Gündüz, *Hür İnsanlık İçin Türkiye'den Kore'ye*, Cumhuriyet Matbaası, Denizli, 1952, s.12

²⁴⁸ Yusuf Gündüz, *a.g.e.*, s.21.

Dikilse karşımıza doldursa da dağları,
Yeri göğü, denizi ablukaya alsın,
Kızıl kuduz sürüsü, üstümüze saldırsa,
Gene korkumuz yoktur, iman vardır kalbimizde.²⁴⁹

Türk askerlerinin karşısında sayıca üstünlükleri bir işe yaramayan Çinliler, Türkleri yenmekte zorluk çektikleri gibi onları tutsak ederek avantaj elde edebilecekleri gibi yanlış bir algıya da sahiplerdir. Tutsaklığı ve düşmana bilgi vermeyi asla kabul etmeyen Türkler böylece Çin'in entrikalarına gelmezler. Fethi Akat, bir Türk'ün asla esir düşmeyeceğine yönelik düşüncesini Türklerin tarihine dayandırarak güçlendirir:

Bir Türk pervâ eder mi binbir kızıl piçinden?
Ceddimi sen bilirsin, şahit aramak neye?
Büyük seddi yapmıştım Türkler geçmesin diye.
Kürşad'ın torunuyum, iyi bak, düşün tanı!
Tanrı ögmüş yaratmış, imbiğten geçmiş kanı.
Bozkurt nesli... Düşmana ölüm salan bir ırkım...
Daha öğrenmedin mi, soyum Mete-Han Türküm.²⁵⁰

Sabahattin Aras'ın "Kahraman Esirler" isimli piyesinde Çetin, Abdullah ve Süleyman adındaki üç Türk askeri Kore askerlerine esir düşerler. Bu durumdan utanç duyan bu üç asker, düşman askerlerine bilgi vermeyi reddederek esir düştikleri yerden kendi çabalarıyla kurtulurlar. Bu piyeste olduğu gibi Türk askerlerinin Çinli askerler yanında mücadele ettikleri diğer bir millet de Kuzey Korelilerdir. Yazarlar Çin'den farklı olarak Kore askerlerinden bahsederken daha yumuşak bir üslup kullanmışlar Çin'e ve komünizme dair gerçekleştirdikleri hakaretleri Kore askerlerine yönelik kullanmamışlardır. Bunda mücadele edilen toprakların zaten Korelilere ait olmasının büyük bir payı vardır. Türklerin Kore'ye bir işgal için değil barış için gittiğini düşünen yazarlar haliyle Kore askerleri yerine Çin askerlerini ön plana çıkarmayı ve Kore yerine Çin askerlerini karalamayı tercih etmişlerdir.

²⁴⁹ Yusuf Gündüz, *a.g.e.*, s.21.

²⁵⁰ Fethi Akat, *Yaralı Bozkurt*, İstiklal Matbaası, Ankara, 1956, s.12.

Piyeslerini kişisel kahramanlıklar etrafında kurgulayan yazarlar haliyle Türk ordusunun Kore'deki durumu hakkında yeterli ve dikkate değer bir malzeme sunamamışlardır. Piyeslerde sayıca az olan ve ordu olarak tanımlanamayacak birkaç Türk askeri, gerilla taktiği ile savaşarak Çin askerlerini yıpratmaya çalışır. Bu süreçte yazarlar Türklerin vasıflarını, vatan sevgilerini ve şehitlik mertebesine duyduklarını saygıyı ön plana çıkartmışlardır. Bazı piyeslerde vatan sevgisi ve şehitlik makamı öylesine ön plana çıkartılmıştır ki Kore Savaşı bunların birer ögesi durumuna gelmiştir. Sırrı Uzun Hasanoğlu ve Enise Aral'a ait olan piyesler bu duruma birer örnektir. Bu iki piyeste görünürdeki konu Kore Savaşı ama gerçekte işlenen konu vatan sevgisi ve şehitlik makamıdır. Mehmetçik'te, Kore Savaşı sırasında ölen bir askerin cenazesi başına sırasıyla gelen 12 melek, Türk tarihinden bahsederek şehidi överler. Şehidin başına gelen son melek, "Türk milletinin kalbi" olarak tanımladığı Türk bayrağını şehidin cenazesine örter. Görüldüğü üzere bu piyeste Kore'ye dair tek içerik, şehidin sadece Kore Savaşı esnasında ölmüş olmasıdır. Bu şehidin kim olduğu, tam olarak nerede ve kimlerle savaştığı belli değildir. "Kore'de Ecdat Ruhları" isimli piyeste ise Kore Savaşı'nda çarpışan askerlerin başında Türk ve Çin tarafına ait ruhlar belirir. Türkleri temsil eden "*ak sakallı yaşlı bir ihtiyar*", Türk askerleri ile övünüp onların cesaretlerini överken Çin tarafını temsil eden "*nursuz ihtiyarlar*" ise kendi askerlerine serzenişte bulunurlar. Piyes sonunda asker şehit düşerken yaşlı ihtiyar ise "*Bu kadar üzülecek ne var? Zaferinle öğünüp mes'ut yaşayacaklar.*"²⁵¹ diyerek askeri ve seyirciyi teselli eder. Bu piyeste de Kore Savaşı adeta bir fondan ibarettir.

Yusuf Gündüz ve Faik Türkmen Kore Savaşı'na olan gönüllü katılımın yüksek miktarda gerçekleştirdiğini iddia etmiş ve bu iddialarını Türklerin kişiliğine dayandırmışlardır. Piyeste, Kore için gönüllü asker çoktur fakat kadronun azlığı nedeniyle sadece bazıları Kore'ye gidebilir. Hür İnsanlık İçin isimli piyeste bütün bölük Kore Savaşı'na gönüllü olarak katılma kararı almıştır. Savaştan korkmayan ve vatanları için her türlü fedakarlığı yapmaya hazır olan Türkler, Kore Savaşı'na katılmak için can atarlar:

²⁵¹ Sırrı Uzunhasanoğlu, *Kore'de Ecdat Ruhları*, Türkdili Matbaası, Balıkesir. 1954, s.22.

SEDAT — ... otuz bu kadar yıl hasretini çektiğim bir harp yüzü görebilsem. (çoşarak) Bilemezsiniz çocuklar, savaş, döğüş ne kadar tatlıdır. Sizler harp görmediğiniz için kabil değil ne kadar söylersem anlayamazsınız.²⁵²

Kore Savaşı'na daha realistik bir pencereden yaklaşan Sedat Veyis Örnek, askerleri Kore'ye sürükleyen nedenler olarak emir-komuta zincirini ve maddi beklentileri görür. Ona göre Kore Savaşı'na katılan askerler, devletler arasındaki siyasi ve ekonomik çekişmelerin piyonlarından daha fazlası değildir:

ASKER — Bana bak! Ben ne doktorum ne de papaz. Askerim... Binlerce askerden biri... Kore'ye gideceksin dediler, başüstüne dedim. Attığını vuracaksın dediler, başüstüne dedim. Gerekirse öleceksin dediler, başüstüne dedim. Ama, hayatım karşılığında verdikleri bu parayı götür de çocuğu hasta oruspulara, aç gözlü mamasanlara kaptır demediler, anladın mı?²⁵³

Kore'deki sivil halkın durumunun ne olduğuna değinen tek piyes yazarı da Sedat Veyis Örnek olmuştur. Başlangıçta kendi aralarındaki ufak tefek çatışmalarla yaşamlarını sürdüren Koreliler, diğer devletlerin bu çatışmalara müdahale etmeleriyle kendilerini büyük bir savaşın içinde bulunmuşlardır. Ne onlar ne de Kore'ye ayak basan askerler gerçekte ne olup bittiğini anlamaktan uzaktır. Koreliler olup bitenlerden ötürü BM askerlerini suçlarken BM askerleri de bir emir kulu oldukları gerçeğinden kendilerini savunurlar. Bir yandan da Kore'ye faydalı şeyler yaptıklarını iddia ederek kendilerini avuturlar:

KADIN — (Asker'in yakasını tutar) Olsun... Sen de suçlusun. Ötekiler de... Hepiniz. Kore'yi bir cehenneme çevirenlerin hepsi.

ASKER — (Şaşırır): Hep kötü şeyler mi getirdik... Greyfurt suyunu bizim sayemizde içtiniz. Süt tozunu, çikolatayı...

KADIN — Üretriti, gonereyi, firengiyi de...

ASKER — Dünyanın dolarını bırakıyoruz... Yollarınızı düzelttik, uçak alanlarınızı yaptık...

²⁵² Faik Türkmen, *Askerî Kahramanlarımız*, İş Matbaacılık, Ankara, 1973, s.14.

²⁵³ Ali Püsküllüoğlu (haz.), *Yeni Türk Tiyatrosu – Kısa Oyunlar Antolojisi*, Nokta Yayınları, Denizli, 1969, s.118.

KADIN — Yeşile dönmüş pirinç tarlalarımızı altüst ederek. Kocaman ayakkabılarınızla odalarımızı kirleterek...

ASKER — Helikopteri, teramisini, küçük cep radyolarını bizden aldınız...²⁵⁴

Yaşanan savaş dolayısıyla kocalarını kaybeden birçok kadın çaresizlik sebebiyle ahlaki olmayan yollara sapmışlardır. Koreli kadınların para karşılığı BM askerleri ile beraber olmaları beraberinde cinsel yolla bulaşan hastalıklarda da artışa neden olmuştur:

1. ASKER — ... Birleşmiş Milletler ordusu avuç avuç teramisini keyfinden mi yutuyor? Sabahları Ordu Sağlık Bürosu'nun önüne uğra da, bir gör: Ellerinide idrar şişeleriyle bir sürü asker!

2. ASKER (Arkadaşına) — Geçenlerde doktor sabah sabah kapının önünü tutan askerleri görünce, "Üretrit ordusu gene hizaya girmiş!" diye basmış küfürü!²⁵⁵

Birçok asker hayatın kendilerini Kore'ye sürüklemesi sonucunda hayatını kaybederken Kim gibileri de yaşamlarını birer asker kaçağı olarak sürdürür. Bu asker kaçakları, Kore'de bozulan asayiş sayesinde savunmasız olarak gördükleri insanları tehdit ederek onlar üzerinden yaşamlarını sürdürürler. Yaşanan bu karmaşık ve berbat atmosferin içinde bir de babası savaşlarda ölmüş yahut babası bile belli olmayan bebekler bulunmaktadır. Sağlık alanındaki yetersizlikler ötürü bu bebekler kısa zamanda hayatlarını kaybederler.

C) İdeoloji ve Amaç Bakımından

Türkiye'nin Kore savaşına katılma kararı aldığı 1950 yılında Türkiye'de Demokrat Parti iktidarda bulunmaktadır.²⁵⁶ Adnan Menderes başbakan, Celal Bayar cumhurbaşkanıdır. Bu iki isim, NATO'ya katılmanın ve batı bloğunun değerli bir üyesi olmanın, Türkiye'nin Kore Savaşı'nda göstereceği fedakarlıklara bağlı olduğuna inanmış bu sebeple Kore'ye asker gönderilme kararının alınmasındaki etkili isimler olmuşlardır. Türk siyaset ve basınında tartışılan mesele Türkiye'nin Kore'ye asker

²⁵⁴ Ali Püsküllüoğlu (haz.), *a.g.e.*, s.126.

²⁵⁵ Ali Püsküllüoğlu (haz.), *a.g.e.*, s.113.

²⁵⁶ Ahmet Emin Yaman, "Kore Savaşı'nın Türk Kamuoyuna Yansıması", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 37-38, Mayıs-Kasım 2005, s.232.

göndermesinden ziyade bu sürecin nasıl gerçekleştiği olmuştur. DP'nin meclis kararı almaksızın Kore'ye asker göndermesi muhalefet tarafından (başta CHP ve Millet Partisi olmak üzere) ciddi bir şekilde eleştirilmiş Adnan Menderes'in bu tutumu, demokratik ilkelere uzak ve kanunlara aykırı bir davranış olarak yorumlanmıştır. Menderes ve destekçileri ise kendilerine yönelik bu eleştirileri, karşı tarafı komünist olmakla itham ederek cevaplandırmışlardır. Menderes'e göre hükümet kanunlara aykırı bir eylem gerçekleştirilmemiş, olması gereken kararı hızlı bir şekilde alarak yerine getirmiştir. Metin Toker, Menderes'in meclis onayını almamasını Menderes ve İnönü arasındaki ilişkiye bağlar. Ona göre Menderes, CHP ile iş birliğinden kaçınarak olası bir zaferden İnönü'nün faydalanmasını engellemeye çalışmıştır.²⁵⁷

Kore Savaşı için halkın onay ve desteğini almak isteyen DP, kitle iletişim araçlarından faydalanmıştır. Türkiye sınırlarından oldukça uzak olan Kore gibi bir ülkeye neden Türkiye'nin asker göndermek istediğini DP şu sebeplerle izah etmeye çalışmıştır:

- a) BM Anayasasının gerektiği şartlardan dolayı Türkiye'nin Kore Savaşı'na katılması bir mecburiyettir. Türkiye, demokratik devletlerin yanında yer alarak görevini yerine getirmelidir.
- b) Kore'deki taraflardan biri Türkiye'nin en büyük düşmanlarından biri olan Sovyet Rusya'dır. Türkiye bu savaşa katılmazsa Sovyet Rusya'nın boğazlarla ilgili talep ve eylemleri karşısında yalnız ve savunmasız kalacaktır.
- c) Komünizm ve dinsizlikle mücadele eden hükümet, bu iki akımın temsilciğini yapan Sovyet Rusya ile mücadele etmek, onu savuşturmak mecburiyetindedir.
- d) Amerikan yardımlarının devamlılığı ve iki ülke arasındaki ilişkilerinin bozulmaması için Türkiye Kore'ye asker göndermelidir. Böylece Türkiye, Amerika'dan daha fazla ekonomik ve lojistik destek alabilecektir.
- e) Sovyet Rusya'nın Kore'de başarılı olması durumunda dünya barışı tehlike altına girecektir. Bu sebepten Türkiye tavrını barıştan, barışın sürekliliğinden yana koymalıdır. Haliyle Türk askerleri Kore'ye harp etmeye değil barışı tesis etmeye gitmektedir.

²⁵⁷ Serkan Sipahi, Kore Savaşı ve Türk Kamuoyu, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2007, s. 60.

Yayın organlarını başarılı bir şekilde propaganda aracına çeviren DP, aldıkları kararın toplumun neredeyse tamamı tarafından olumlu karşılandığı ve sürecin takdir edildiği yönünde bir algı oluşturmaya çalışmıştır. Türkiye'nin savaşa katılmasını eleştirenler ise hızlı bir şekilde komünist, dinsiz veya vatan haini olmakla suçlanmış bu da savaşa dair ciddi bir muhalefetin oluşmamasına neden olmuştur.²⁵⁸ Eleştiriler genellikle cılız bir sestən öteye gidemezken tartışılan mesele çoğunlukla meclis kararının alınmamış olması olmuştur.

Yaşanan bu siyasi atmosfer, haliyle yazarları da etkilemiştir. Onlar da Kore Savaşı'na dair düşüncelerini, eleştirilerini ve öngörülerini paylaşmışlardır. DP'nin aldığı kararı en sert şekilde eleştirenler arasında Nazım Hikmet, Atilla İlhan, Hasan Hüseyin ve Enver Gökçe gelmiştir. Şiirlerinde kararı ve Adnan Menderes'i ağır bir şekilde eleştiren Nazım Hikmet, Amerikan çıkarları için Türk askerlerinin kullanıldığını düşünmekte olup bitenler için de Adnan Menderes'i suçlamaktadır. Bu isimler dışında alınan kararı ve yürütülen süreci daha yumuşak bir üslupta eleştiren isimler de olmuştur. Bunlardan biri olan Peyami Safa, hükümeti milli birlik ve beraberliği sarsmakla suçlamış Atlantik Paktı'nın bir üyesi olmayan Türkiye'nin Kore'ye bu kadar hızlı bir şekilde çok asker göndermesine anlam veremediğini yazmıştır. Ona göre hükümet anlık heveslerle hareket ederek yanlış bir karar vermiştir. Ancak yazarın sonraki yazıları onun Kore Savaşı'nın gerekliliğine ve mecburiyetine ikna olduğunu göstermektedir. Artık Peyami Safa, Türkiye'nin olası bir Sovyet tehdidine karşı Kore'de zafer elde etmesinin bir zorunluluk haline dönüştüğünü düşünmekte ve bu fikri savunmaktadır. Belki de yazarı böyle düşünmeye iten Türkiye'nin çoktan tarafını seçmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durumda mevcut tarafı savunmak ve o tarafın başarılı olmasını dilemekten başka çare kalmamıştır. Kuno-ri Muharebeleri ile yaşanan kayıplar üzerine çözüm yolları arayan Peyami Safa, Çin'in nüfus fazlalığını gerekçe göstererek atom bombası kullanılmasını tavsiye etmiştir. O, bu tavsiyesini ısrarla sürdürerek birçok defa dile getirmiş, atom bombası kullanılmasına olumlu bakan General MacArthur'un görevinden azledilmesini ise eleştirmiştir.²⁵⁹

²⁵⁸ Esra İlkay İşler - Serdar Analı, "Kore Savaşı'na Katılma Sürecinde Basın Yoluyla Halkın Onayını Arttırmak", *Erciyes İletişim Dergisi*, Cilt 4 Sayı 2, Temmuz 2015, s.16.

²⁵⁹ Şule Çetin, "Kore Savaşı'nın Türk Edebiyatında Uyandırdığı Akisler", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt 58 Sayı 1, 2018, s.48.

Tıpkı Peyami Safa gibi hükümetin meclis kararı almaksızın hareket etmesini eleştiren Etem İzzet Benice; Trablusgarp, Balkan ve I. Dünya Savaşı'nı hatırlatarak bu savaşlara Osmanlı devletinin nasıl girdiğinin hala aydınlatılmadığına dikkat çekmiştir. Ona göre olup bitenler, geçmişimizdeki bu savaşların başlangıcına oldukça benzemektedir. Savaş kararlarının parlamento kararı alınmaksızın gerçekleştirildiğinde hep büyük mağlubiyetler alındığına dikkat çeken yazar, oldukça kaygılı ve öfkelidir. Ahmet Muhip Dıranas ise DP'den yana tavır koyarak muhalefetin eleştirilerini haksız ve tahrik dolu bularak İnönü'den köşesine çekilmesini tavsiye etmiştir.

Türk askerinin Kore'de gösterdiği kahramanlıklardan sıkça bahseden Behçet Kemal Çağlar, daha önce şüpheye düştüğü gençliğe dair fikirlerinin değiştiğini Türk'ün içindeki eski ruh ve kıvılcımın tekrar ortaya çıktığını yazmıştır. Behçet Kemal Çağlar'ın aksine Nizamettin Nazif, Türk askerinin anlamsız bir şekilde Kore'ye gönderilmesini ve Kore üzerinden bir kahramanlık destanı yazılmasını eleştirir. Türkiye'nin Kore'deki savaşta taraf olamayacağını, mehmetçiğin böylesine yersiz bir şekilde kanının akıtılamayacağını söyleyerek karşı tarafın Kore'yi Kars'la kıyas etmesini yerer. Adnan Adıvar'ın I. Dünya Savaşı sırasındaki Galiçya Cephesini örnek göstermesine sinirlenen Nizamettin Nazif, bu cepheden de siyasi bir cinayet olarak bahseder.

14 Aralık tarihinde İstanbul Şehir Tiyatrosu binasında düzenlenen Mehmetçik Günü'nde konuşan Arif Nihat Asya, Kore'deki zafer ile Türk'ün kendine yönelik duymaya başladığı şüphenin kalkarak yerini yeniden güvene bıraktığını söylemiştir. Kore'yi bir dış düşman olarak tanımlayan Arif Nihat Asya, komünizmin ise iç düşman olduğunu ve bu düşmana yönelik mücadelenin sürmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Görüldüğü üzere yazarların konuya dair düşünceleri birbirlerinden farklı olup tam bir milli birlik ve beraberlikten söz etmek mümkün değildir. Bu isimlerin yanı sıra Türkiye'nin Kore Savaşı'na katılmış olmasının haklılığı ve meşruiyetine ikna olmamış ancak yorum yapmaktan kaçınmış yazarların olma ihtimali de yüksektir. Kore Savaşı'na dair ürünlerin daha çok amatör isimler tarafından yazılmış olması ve profesyonel isimlerin konuya yeterince ilgi göstermemiş olması bunun kanıtlarından biridir. Yine ilginç olarak, Kore Savaşı'na dair bir edebi ürün üretmenin, maddi çıkar ve prim sağlamak olabileceğini düşünen bazı yazarlar, kimi isim ve çalışmaları

kendilerine hedef almışlardır.²⁶⁰ Sadi Tek'in "Kore'den Geliyorum - Millî Büyük Destan" isimli piyesi bunlardan biridir. Henüz Kore Savaşı bitmeden piyese "*geliyorum*" şeklinde bir isim konulmasını eleştiren Aka Gündüz, yazarın piyesten elde edilecek geliri Kore şehitlerinin ailelerine bağışlamayacak olmasını da eleştirmiştir. Aka Gündüz yorumlarıyla açıkça Sadi Tek'i istismarcılıkla suçlarken bu konuya dair yazılmış bir piyesten de yazarların para kazanmasının hoş olmayacağına dair görüşlerini paylaşmış olur.²⁶¹

Kore Savaşı'nı konu edinen piyeslerde tıpkı Kıbrıs Harekatı'ndaki piyeslerde olduğu gibi herhangi bir siyasetçiden bahsedilmemiştir. Türkiye'nin savaşa katılmasına dair kararı alanların en başında gelen Adnan Menderes'in ismine tez kapsamında incelenen piyeslerin hiçbirinde rastlanmamıştır. Bunda, Adnan Menderes diye birinin sahneye çıkarmanın getireceği büyük sorumluluk ve eleştirilerden kaçınma isteği vardır. Yine yazarlar, siyasi tartışma ve çekişmelerin içine girmek için bu yolu tercih etmiş olabilirler.

Vatan sevgisinin ön plana çıkarıldığı bu piyeslerde, Kurtuluş Savaşı'nın önderi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu olan Mustafa Kemal Atatürk'e yönelik bir atıf da yok denecek kadar azdır. Atatürk'ün isminin geçtiği tek piyes Enise Aral'a ait olan Mehmetçik'tir (1967). Bu piyeste de Atatürk ismi diğer Türk büyüklerinin ismiyle birlikte anılmıştır. Bu diğer Türk büyükleri Bumin, İstemi, Muhan, Kutluk, Attila, Alparslan, Barbaros, Hızır, İsa, Turgut Reis ve Gazi Osman Paşa'dır. Vatan sevgisinin ön plana çıkartıldığı piyeslerin büyük bir çoğunluğunda Kurtuluş Savaşı ve Atatürk'e yüksek miktarda atıf yapılırken Kore Savaşı'na dair piyeslerden neden yapılmadığı incelenmeye değerdir. Bunda, Kore Savaşı'nın doğrudan Türkleri ilgilendirmiyor olması büyük bir etkidir. Yapılan savaş, Türk coğrafyasından çok uzakta gerçekleşmekte doğrudan Türklerin can ve mallarını hedef almamaktadır. Böyle bir savaş, Türklerin bir ölüm-kalım mücadelesi verdikleri Kurtuluş Savaşı ile kıyas etmek zor belki de anlamsızdır.

²⁶⁰ Eunkyung Oh, "Kore Savaşı ve Türk Edebiyatındaki Yankıları", *Kültür Evreni*, Yıl 4 Sayı 18, Sonbahar 2013, s.8.

²⁶¹ Şule Çetin, a.g.m, s.51.

Piyeslerin içeriği bize yazarların Kore Savaşı'nı konu edinmekle beraber asıl hedeflerinin vatan sevgisini ve Türkün meziyetlerini ön plana çıkartmak olduğunu gösterir. Sabahattin Aras, Kahraman Esirler isimli piyesinin önsözünde Türklerin vasfında kahramanlık bulunduğunu ve Türklere yönelik barbar yakıştırmasının doğru olmadığını yazmıştır. Onun Kore Savaşı'na dair değerlendirmesi ise şu şekildedir:

“Kore, bugün herkesin bildiği bir memlektir. Çünkü, orada insanı insan yapan bir duygu ile beşeriyetin yüz karası çarpışıyor. Bu memleket bugün binlerce günahsız insanın kanı ile "Harp ressamı" tarafından kırmızı bir renge boyanmıştır. Kore'de, bu hercümerç herkesin bildiği bir hikâye ile başlar. Harp ejderini boğmak isteyen iyi niyetli Birleşmiş Milletlerin bir üyesi olan Türkiye de bu areş arasına bir tugaycık göndermiştir.”

Sabahattin Aras'a göre Türk askerinin Kore'ye gitme sebebi bellidir: *"Mehmet Kore'ye sulhu korumağa gitti. Vazifenin namusu olduğunu herkesten iyi bildiği için düşmanları tarafından bile takdir edildi."*

Sırrı Uzunhasanoğlu, bir milletin ve insanın şerefının bugün olduğu kadar geçmişiyile de bağlantılı olduğunu söyleyerek piyesindeki gayeyi de ortaya koymuştur. Yazar, Türklerin şanlı geçmişinden de faydalanarak bugünü değerlendirmekte ve Türk'ün üstün şerefini ortaya koymaktadır. Onu piyesi yazmaya sevk eden ise, Kore şehit ve gazilerine bir hediye sunma isteği olmuştur. Bir yazar olarak elinden gelenin bu olduğunu söyleyen Uzunhasanoğlu, daha değerli bir hediye sunamamış olduğu için de kederlidir.

Eserini Kore gazi ve şehitlerine ithaf eden Fethi Akat'ı, Kore Savaşı üzerine bir piyes yazmaya sevk eden *"tarihe malolma duygusunu Türk gençliğine telkin"* etmek ve milli duygulara hitap edebilmektir. Bu önsözden de anlaşılacağı üzere Kore Savaşı bir amaç değil araçtır. Amaç, yazarın da aktardığı üzere Türk tarihinden hareketle Türk gençliğini milli his ve inançlarla donatmaktır. Bu amaca ulaşmakta kullanılan araç ise Kore Savaşı'nın kendisi olmuştur. Sedat Veyis Örnek'e ait olan Pirinçler Yeşerecek isimli piyes ise milli duygulara hitap etme amacı taşımadığı için bahsi geçen diğer piyeslerden farklıdır. Bu piyeste yazarın amacı savaşın gerçek yüzünü göstermek ve Kore Savaşı'na dair gerçekçi çıkarımlar yapabilmektir. Yazara göre Kore Savaşı'na

katılan askerler Kore'ye ne güçlü milli duygularla ne de barış tesis etmek üzere gelmişlerdir. BM askerlerini Kore'ye sürükleyen şey maddi beklentiler ve emir-komuta zinciridir. Savaşın gerekçeleri ise bir muamma olup bunu ne Kore halkı ne de BM askerleri bilmektedir.

Bu bilgiler doğrultusunda Kore Savaşı'nı konu edinen piyeslerin aşağıdaki amaçlar doğrultusunda yazıldığını söyleyebiliriz:

- a) Türkiye'nin Kore Savaşı'na aslında barışı tesis etmek amacıyla katıldığını kanıtlamak.
- b) Türklerin üstün meziyetlerini (cesur olmaları, bağımsızlıklarına olan düşkünleri, barışa olan inançları, vatan sevgileri, şehit ve gazi kavramlarına verdikleri değer) ortaya koymak.
- c) Millî duygulara dokunarak Türk gençlerini milli hedefler doğrultusunda eğitmek ve yönlendirmek.
- ç) Kore Savaşı'na katılmış Türk askerleri adına piyes yazarak onları övmek ve takdir etmiş olmak.
- d) İktidarın Kore Savaşı'na yönelik politikalarına dolaylı olarak destek çıkmak.
- e) Çin'in Türklerin en eski ve ezeli düşmanlarından biri olduğunu hatırlatmak.
- f) Komünizmi temsil eden Çin ve Kuzey Kore üzerinden bu ideolojiyi karalamak.

Piyeslerden hareketle yazarların Kore Savaşı'na dair bakış açıları şu şekilde sıralanabilir:

- a) Kore'de dış devletlerin desteğine ihtiyaç duyan bir karışıklık dönemi yaşanmaktadır. Bu karışıklığın ana nedeni komünizmi temsil eden ülkeler ve bunlar arasında başı çeken Çin'dir.
- b) Nüfus fazlalıklarına rağmen Çin askerleri Türk askerleri karşısında başarısız olmaya mahkumdur. Bunun en önemli kanıtı İlk Türk devletlerinin Çin ile olan savaşlarıdır.
- c) Çinli askerlerin aksine savaştan korkmayan Türkler, düşmana esir düşmeyi de kendilerine yakıştırmazlar. Olur da esir düşerlerse, düşmana herhangi bir bilgi vermeyi canları pahasına reddederler.
- ç) Savaştan Kore'deki sivil halk olumsuz olarak etkilenmiştir.
- d) Türk askeri Kore'ye barışı tesis etmek üzere gitmiştir.

- e) Türkler Kore'de gerilla taktiği ile savaşarak düşmanı yıpratmaya çalışmıştır.
- f) Kore'de üzerlerine düşen tüm sorumluluğu yerine getiren Türkler, destansı mücadeleleri ile dünyanın takdirini kazanmışlardır.

IV) KIBRIS HAREKÂTI'NA DAİR GENEL BİLGİLENDİRME

Kıbrıs'ın Osmanlı tarafından fethi 9 Eylül 1570 yılında Lefkoşa'nın fethiyle başlamış 1 Ağustos 1571 tarihinde Magosa'nın alınmasıyla sonlanmıştır. 7 Mart 1573'te Osmanlı ve Venedik arasında yapılan anlaşma ile de Venedik devleti Kıbrıs'ı Osmanlı devletine terk ederek tazminat ödemeyi kabul etmiştir.²⁶²

93 Harbi esnasında adayı Kıbrıs'ı geçici bir süreliğine İngiltere'ye devreden Osmanlı devleti, İngiltere'nin bu adayı geri vermemesiyle Kıbrıs'ı kaybetmiştir.²⁶³ 1923 Lozan Barış Antlaşması ile de İngiltere'ye adayı ilhak etme hakkı tanınmış böylece ada üzerinde Türkiye'nin herhangi bir yetkisi kalmamıştır.

1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nde Türk ve Rumlar eşit statü ve ortaklık hakkı içerisinde yaşamlarını sürdürürlerken 1963 yılında Türklere yönelik saldırılar başlamıştır. Aynı sene Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios, yeni bir anayasa hazırlayarak Türklerin Kıbrıs'ta sahip oldukları hakları ellerinden almaya çalışmıştır. Bu sırada Türkiye'de İnönü'nün başbakan olduğu CHP, YTP ve CKMP koalisyonu bulunmaktadır. Bu koalisyon Türkiye'nin Kıbrıs'taki garantörlük statüsünü kullanarak Makarios'un takdim etmiş olduğu anayasayı reddederek Kıbrıs hükümetini kınamıştır. Diğer garantör devletler olan İngiltere ve Yunanistan ise bu anayasa değişikliği esnasında sessizliklerini korumuşlardır. 21 Aralık günü Kıbrıslı Türklere yönelik saldırılar artmış, tarihimize Kanlı Noel olarak geçmiş olan katliamlar yaşanmıştır.²⁶⁴

Türkiye, İngiltere, Yunanistan ve Kıbrıs hükümeti ve çeşitli temsilcilerin katılımıyla gerçekleşen Londra Konferansı bekleneni vermeyince AP Milletvekili Fethi

²⁶² Işın Demirkent, Kıbrıs, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 25, İstanbul, 2002, s.374.

²⁶³ Bekir Bozkurt, *İngiltere'nin Kıbrıs Adası'nı İlhak Süreci*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005, s.44.

²⁶⁴ Halit Kaya, *Adalet Partisi ve Ragıp Gümüşpala*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2014, s. 175.

Tevetoğlu, Kıbrıs'taki asıl sorunun Kıbrıs hükümeti değil Yunan devleti olduğunu söyleyerek Kıbrıs'ta iki ayrı devlet kurulmasını önermiştir. Kıbrıs sorununun bir türlü çözülememiş olması ve ilişkilerin giderek gerginleşmesi üzerine 16 Mart 1960 tarihinde hükümet, Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunabilmek için meclisten yetki almıştır. Time dergisine açıklama yapan İnönü, müttefiklerinin mevcut tutum ve anlayışlarını değiştirmemelerinin batı bloğunun yıkılmasına kadar giden bir süreci başlatabileceğini söylemiştir.

Türkiye'nin gerçekleştirmek istediği askeri müdahale ABD Başkanı Lyndon Baines Johnson'nun yazmış olduğu mektuptan ötürü yerine getirilememiştir. ABD'nin Kıbrıs konusunda, Türkiye'yi desteklemeyerek Yunanistan'ın tarafında yer alması ABD'nin her zaman iyi bir müttefik olmayacağını gösterirken Türkiye'nin de ABD ile olan ilişkilerini yeniden gözden geçirmesine neden olmuştur.

15 Temmuz 1974 tarihinde Rum Milli Muhafız Güçleri'nin desteğini alan Nikos Sampson, Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios'a karşı bir darbe yaparak Kıbrıs'ta Yunan Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan etmiştir.²⁶⁵ Bu gelişme ile Kıbrıs'taki Türklerin varlığı ve konumu yok sayılmıştır. Kıbrıs'taki gelişmeleri yakından takip eden hükümet, Kıbrıs Türklerinin haklarının korunacağını ve sürecin oldu bittiye getirilmesine izin verilmeyeceğini açıklamıştır. Bülent Ecevit hızlı bir şekilde önce partisiyle ardından devletin ilgili bütün kademeleri ile görüşerek bir yol haritası çizmiştir. Bu sırada İngiltere tarafından gelen ortak müdahale teklifi hem CHP hem de MSP tarafından reddedilmiştir. Partilerin lideriyle görüşerek onları süreç hakkında bilgilendiren Ecevit, Kıbrıs'a bir askeri müdahalenin olası olduğunu söyleyerek partilerden bu konuda destek istemiştir. Toplanan mecliste tüm partiler hükümete destek vererek olası bir Kıbrıs müdahalesine yeşil ışık yakmışlardır.²⁶⁶ Yunanistan, İngiltere, ABD, BM ve NATO'ya mesajlar gönderen Türkiye hükümeti, Kıbrıs konusunda kendilerine destek verilmesini istemişlerdir. İngiltere'ye giden Ecevit burada beklediği desteği göremeyince Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik bir askeri müdahaleyi tek başına yapmaktan başka çaresinin kalmadığını anlamıştır. Bu

²⁶⁵ Ergenekon Savrun, "Kıbrıs'ta Yunan Cunta Darbesine Karşı Türk Barış Harekâtının Belgelerle Kısa Tarihi", *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, Cilt 4 Sayı 9, Ocak 2018, s.263.

²⁶⁶ Emrah Utku Gökçe, "1974 Kıbrıs Krizinde CHP-MSP Koalisyon Hükümetinin Karar Alma Süreci", *Uluslararası Çalışmalar Dergisi*, Cilt 2 Sayı 1, s.51.

müdahale kısa bir zaman içinde 20 Temmuz 1974 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Harekât radyo üzerinden vatandaşlara duyurulmuş, harekâtın yalnız Türklere değil adada yaşayan Rumlara da barış getirmek için yapıldığı belirtilmiştir. Böylece harekâtın en önemli kelimesi barış olmuş, harekât da Kıbrıs Barış Harekâtı olarak adlandırılmıştır.

Havadan indirme ve denizden çıkarma ile Kıbrıs'a varan Türk askerleri 22 Temmuz günü Girne'yi ele geçirmiş, adada garantör olarak bulunan Yunan birliklerinin Türk askerlerine saldırmasıyla çatışmalar büyümüştür. Aynı gün Birleşmiş Millet Güvenlik Konseyi'nin kararı ile Türkiye ateşkese yanaşmış, Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki Nikos Sampson Hükümeti yıkılmış, Yunanistan'daki cunta idaresi sona ermiştir.

30 Temmuz 1974 tarihinde imzalanan Cenevre Antlaşması ile Kıbrıs'ta Türk ve Rum olarak iki adet otonom idarenin kurulması kararlaştırılmıştır. Ancak II. Cenevre Konferansı devam ederken Rumların Türk bölgelerine saldırması ve federatif yönetim teklifini reddetmeleri üzerine Türkiye 14 Ağustos 1974 tarihinde ikinci bir harekât gerçekleştirmek zorunda kalmıştır. 14 Ağustos günü adaya giren Türk askerleri iki gün içinde Lefke ve Magosa'yı geri almıştır. Harekât sonunda Kıbrıs'ta Kıbrıs Türk Federe devleti kurulmuştur. Kurulan bu federe devlet, 15 Kasım 1983 Tarihinde oybirliği ile self-determinasyon kararı alarak Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni ilan etmiştir.²⁶⁷ Kurulan KKTC'nin cumhurbaşkanı Rauf Denktaş olurken alınan karar Yunanistan ve BM Güvenlik Konseyi tarafından tepkiyle karşılanmıştır.

BM Genel Sekreteri Kofi Annan 11 Kasım 2002 tarihinde Kıbrıs'taki iki yönetimin birleşerek bağımsız tek bir devlet kurulmasını önermiştir. Annan Planı olarak bilinen bu öneri 2004 yılının Nisan ayında Kıbrıs halkının oylamasına sunulmuştur. Türk tarafı Annan Planı'nın birçok maddesi aleyhlerine olmasına rağmen %65 ile planı kabul etmiş Rum tarafı ise %76 ile teklifi reddetmiştir.²⁶⁸ Bu da adada çözüm isteyen tarafın Türkler olduğunu ortaya koymuştur.

²⁶⁷ Mustafa Bostancı, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin İlanı ve Buna Yönelik Tepkilerin Türk Kamuoyundaki Yankıları", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 34 Sayı 57, 2015, s.336.

²⁶⁸ Ahmet Zeki Bulunç, "Kıbrıs Politikasının Annan Belgesi ile Başlayan Kırılma Noktaları", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 1 Sayı 1, Kış 2017, s.86.

V) KIBRIS HAREKÂTI'NI KONU EDİNER TİYATRO ESERLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

A) Yapı Bakımından

Kıbrıs Harekâtı'nı konu edinen piyesleri iki başlık altında değerlendirmek mümkündür. Bunlardan ilki, Kıbrıs Harekâtı'ndan önce yazılmış olan ve harekât öncesi Kıbrıs'taki Türklerin durumunu yansıtan piyeslerdir. İkincisi ise Kıbrıs Harekâtı dönemini konu edinen piyeslerdir.

Kıbrıs Harekâtı öncesi dönemi konu edinen piyesler büyük bir çoğunlukla Kıbrıslı yazarlar tarafından yazılmış ve Kıbrıs'taki yayınevleri tarafından basılmıştır. Özker Yaşın, Abdullah Yılmaz, Mehetali Odabaşı, Numan Ali Levent, Mustafa Erdoğan, Kutlu Adalı, Oğuz Yorgancıoğlu, Ahmet Tolgay, Ali Nesim, Bekir Kara, Hilmi Özen ve Üner Ulutuğ Kıbrıs Harekâtı öncesi dönemi aktaran piyes yazarlarıdır. Tez çalışması kapsamında bu piyeslerden sadece Özker Yaşın, Numan Ali Levent (Ferit Gören), Bekir Kara ve Kutlu Adalı'ya ait olan piyeslere ulaşılabilmektedir. Bu piyesler 1959-1973 yılları arasında yazılmış olup büyük bir çoğunluğu 1972 ve 1973 yıllarına aittir.

Kıbrıs Harekâtı'nı konu edinen piyesler ise hareketin başladığı 1974 yılından itibaren yazılmaya başlanmıştır. Bekir Kara, Üner Ulutuğ, Özden Selenge, Ahmet Tolgay, Abay Dağlı, Avni Altın, İsmail Hakkı Yılanlıoğlu, Celâl Akın, Faik Türkmen, Özker Yaşın ve Mehmet Topal piyes yazan isimler arasındadır. Bu isimlerden Hüseyin Tilki'ye ait olan "Özgürlüğe Doğru Kuzey'den Gelen Ses" hariç tüm piyeslere ulaşılmış ve tez kapsamında faydalanılmıştır. Bu piyeslerin Türkiye'de tanınıp basılmış olması, Türkiye'de yaşayan yazarların Kıbrıs'a olan ilgilerinin Kıbrıs Harekâtı sonrası arttığını göstermektedir. Piyesler ağırlıklı olarak 1974 ve 1975 yıllarına ait olmakla beraber zaman skalası 2009 yılına kadar uzanmaktadır.

Kıbrıs Harekâtı öncesi dönemi konu edinen piyeslerde konu Kıbrıs'ta yaşayan Türk halkın Rumlarla olan sıkıntıları ve Rum çetelerin Türklere yönelik zulümleridir. Seslerini bu piyesler vasıtasıyla duyurmaya çalışan yazarlar piyeslerini geleceğe yönelik çıkarım ve ümitlerle sonlandırmışlardır. Kıbrıs Harekâtı ve sonrasını konu

edinen piyeslerdeki konu da aslında harekât öncesi ile benzerdir. Aradaki tek büyük fark artık Kıbrıs Türklerinin beklediği o büyük yardımın adaya ulaşmış olmasıdır.

Piyeslerde olay örgüsünün geçtiği ana mekân Kıbrıs'tır. Ancak Türkiye ve Kıbrıs arasında geçişlerin yaşandığı piyesler de bulunmaktadır. Mehmet Topal'a ait olan Kıbrıs'ta Türk Olmak (2009) bu piyeslerden biridir. Bunun dışındaki mekanlara baktığımızda Kıbrıs'ta yer alan evleri, sokakları, iş yerlerini, hastaneleri ve küçük ölçekte olan harp alanlarını görürüz. Duvarlarda yer alan tüfekler, Türk büyüklerinin fotoğrafları (Atatürk, Namık Kemal, Fatih Sultan Mehmet), Atatürk büstleri, ev eşyaları, Türk bayrağı, sağlık malzemeleri ve radyo da başlıca dekorlar arasında yer alır. Oyuncuların kostümleri rollerine uygun olarak sivil/köylü elbiseleri yahut rütbelerine göre askeri elbiselerdir.

Piyesler arasında perde sayısı ve sayfa hacmi bakımından farklılıklar bulunmaktadır. Ancak genel olarak yazarlar iki perdeli piyesler yazmışlardır. Bu perdelerin ilkinde şahıs kadrosu ve olay öncesi durum aktarılırken son perde de ise olaylar hızlı bir şekilde gelişir ve sonuca bağlanır. Çocuk ve öğrencilerin hedeflendiği piyeslerde sayfa hacmi az tutulurken, yetişkinlere yönelik piyeslerde içerik ve olay örgüsü daha zengin tutulmuştur.

B) İçerik Bakımından

Kıbrıs Harekatı'nı konu edinen piyesleri içerik bakımından ikiye ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki, Kıbrıs Harekâtı öncesinde yazılmış ve harekat öncesi durumu ortaya koyan piyeslerdir. İkincisi ise harekât sonrası yazılmış olan ve harekatın haklılığını ortaya koymak amacıyla yazılmış piyeslerdir. İlk durumdaki piyesler Türkiye'de yaşayan yazarlardan ziyade Kıbrıs'ta yaşayan Türk yazarların ilgisini çekmiştir. Bunda, Kıbrıslı yazarların olup bitenden doğrudan etkilenmelerinin büyük bir payı vardır.

Kıbrıs'taki Rum-Türk çatışmalarına değinen ilk piyeslerden biri Özker Yaşın'ın 15 Şubat 1959 tarihinde Lefkoşa'da yazdığı Bayraktar Türküsü isimli piyes olmuştur.²⁶⁹

²⁶⁹ Bu piyes 25 Şubat 1959'da Lefkoşa'da bulunan Bizim Zafer Sineması'nda, Atatürk Enstitüleri Öğrencileri tarafından sahnelenmiştir.

Piyeste, Türkiye'den Kıbrıs'a gelerek arkadaşına konuk olan Özdemir, Magosa'yı, Larnaka'yı ve Bafı gezip gördükten sonra yavru vatanın değerini anlayarak Kıbrıs Türklerinin mücadelesinin ne kadar önemli olduğunu fark eder. Bu esnada Kıbrıs'ın sokaklarında karmaşa hakimdir. Rum çeteler ve gruplar sokakta gördükleri Türklere saldırıp onların mallarını ve evlerini kundaklar. Baf yolunda iki Türk, Rum çeteler tarafından katledilir. Yazar, bu atmosfer karşısındaki düşüncelerini Ahmet vasıtasıyla dile getirir:

AHMET — Ok uçmaya hazırdır madem ki gerildi yay,
Bir kritik çağdayız belli değil netice.²⁷⁰

Özker Yaşın'a göre Kıbrıs'ta yaşanan bu kötü günlerin sorumlusu Enosis hareketinin önderleri arasında yer alan III. Makarios'tur:

AHMET — Eli kanlı, kapkara sakallı kızıl papaz...
Cennet denen adayı cehenneme çevirdin,
Bu sendeki ne vicdan, bu sendeki nasıl din?
Sana lânet ediyor öksüz kalan yavrular,
Eski mesud evlerde şimdi hiçkırıklar var.
Senin saçma vehminle dul kaldı nice kadın,
Papaz Makarios değil şeytandır senin adın.²⁷¹

Piyesin yazıldığı tarih esas alındığında henüz Makarios sürgündedir ve Kıbrıs'a dönmemiştir. Ancak piyes yazarının da belirttiği üzere Makarios²⁷², adayı karıştıran isimlerden biri olup Rum kesiminde büyük bir popülariteye sahiptir. Yazara göre EOKA militanlarını kandıran ve günahsız insanların günahına giren yine Makarios'tur:

Karmakarışık etti adayı şeytan gibi....
EOKA'cı caniler bir kukladır papazın

²⁷⁰ Özker Yaşın, *Bayraktar Türküsü*, Kıbrıs Postası Yayını, Lefkoşa, 1959, s.15

²⁷¹ Özker Yaşın, *a.g.e.*, s.30.

²⁷² Makarios, 1949 yılında önce Atina'da olmak üzere birçok ülkede bir dizi görüşmeler yapmış bir yıl sonra da Başpiskopos olarak seçilmiştir. "Kıbrıs için Adalet" isimli bir örgüt kuran Makarios 1953 yılında adadaki İngiliz hakimiyetine karşı mücadele vermeye başlayınca İngiltere'nin Kıbrıs Valisi Mareşal Sir John Harding tarafından Kıbrıs'tan sürgün edilmiştir. 1960 yılında sürgünden dönen Makarios, Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kurarak cumhurbaşkanı olacaktır

Kanlı ellerinde... O her genç erkeğin, kızın,
Beynine girip çelmiş kandırmış çocukları
Kara bir korku gibi sarmış yeşil dağları...
Tetiği odur çeken bir insan vurulunca
"Katil Makaryos" deyin sizlerden sorulunca
Kalleşçe insanları öldüren kimdir diye.²⁷³

Piyeste soğukkanlılığı ve mantıklı düşünceleriyle ön plana çıkan Dayı isimli şahıs, "Yapılacak iki şey var. Sıkı tedbirler bir. Türkiye'den askeri müdahale bu iki." diyerek kendi çözüm yolunu ortaya atar. Bu çözüm yolunun aynı zamanda yazarın kendi görüşleri olması da yüksek bir ihtimaldir. Yazarın 1974 Kıbrıs Harekatı'ndan on beş yıl önce bu yönde bir öneriyi ortaya atmış olması, Kıbrıs'ta uzun zamandır bu yönde bir bekleyiş olduğunu da ortaya koyar. Yazar her ne kadar Türkiye'nin askeri müdahalesini bir öneri olarak ortaya atmışsa da sonsöz'de Kıbrıs Meselesinin barışçıl yollarla çözülmesine dair temennilerini paylaşır. Bu açıdan yazar dostane ve barışçıl bir çözüm yolu ümit etmekte ancak bir yandan da gerektiğinde Türkiye'nin askeri müdahalesine sıcak bakmaktadır.

Özdemir'i misafir eden Ahmet'in evinde Atatürk ve Namık Kemal'in portreleri ile bir Atatürk büstü yer alır. Piyeste Namık Kemal, Kıbrıs ve Türkiye arasında bir köprü görevi görür. Hem Kıbrıs'ın hem de Türkiye'nin tarihinde önemli bir yeri olan Namık Kemal, Kıbrıs Türklerinin mücadelesine manevi bir destek sağlar:

Dolaştığımız yerler gözlerimin önünde
Adayı gezip gördük tam yirmiki günde
Kemalin hatırası Mağosada bir zindan
(Perdeye Namık Kemal zindanı aksettirilir.)²⁷⁴

Adada yaşanan çatışmaların Türk nüfusunu olumsuz etkilediğini belirten yazar, adadaki Türk nüfusunun eksilmesinden ötürü oldukça kaygılıdır. Türkler yaşadıkları baskı ve zulüm neticesinde Kıbrıs'ı terk ederek Türkiye'ye göç etmektedir. Bu da

²⁷³ Özker Yaşın, *a.g.e.*, s.35.

²⁷⁴ Özker Yaşın, *a.g.e.*, s.25.

Kıbrıs'ın demografik yapısının Rumlar lehine bozulmasına neden olmaktadır. Adayı terk etmenin vatana ihanet olacağını düşünen yazar, bu yöndeki görüşünü açıkça paylaşarak Türklerin adayı terk etmesine mâni olmaya çalışır.

Kutlu Adalı'nın 1965 yılında yazdığı Köprü isimli piyesinde bir Türk köyünün, oradaki Türk mücahitler tarafından Rum çetelere karşı savunması anlatılır. Şartlardan ötürü dağa çekilerek savunma yapmak durumunda kalan Türk mücahitler, köydeki halkı tek başlarına bıraktıkları için üzgün ancak ellerindeki tek çözüm yolu bu olduğu için de çaresizlerdir. Yine de ümitlerini yitirmezler ve Türk tarihinden manevi destek alırlar:

MÜCAHİT KOMUTAN — Bu millet, yüzyıllar boyu varolmak için mücadele etmiştir. Acı ve ıstırapla yoğrulmuştur. Fakat daima ayakta kalmış, daima bayrağını göklerde dalgalandırmış, daima hür yaşamış, esir ve köle olmamıştır. ... Çünkü haklıyız. İnsanlık yarışını biz kazanacağız. Çünkü haklıyız. İntikam için yola çıkmadık. İnsan gibi yaşamak için savaşıyoruz. Haklıyız, cesuruz ve kazanacağız.²⁷⁵

Yazar, Türklerin mücadelesinin bir intikam mücadelesi değil insanca yaşama mücadelesi olduğunu söyleyerek savaşın gerekçesini ortaya koyar. Türk mücahitlerin dağa çekilmesiyle köye giren düşman güçleri, buradaki halka zulmederek bilgi toplamaya çalışır. Ancak Türkler, maruz kaldıkları tüm işkencelere rağmen bilgi vermeyi reddederler. Düşman kuvvetleri sadece Türklerin can ve mallarına değil manevi değerlerine de saldırır. Çarşafı bir kadının çarşafını zorla almaya çalışan düşman komutanı, Türklerin dini değerleriyle dalga geçer. Dağdaki Türk mücahitler, köydeki halkın da desteğini alarak Rum çeteyi köylerinden çıkarmayı başarırlar.

Piyeste, köy odasının duvarında Atatürk resmi vardır. Rum güçlerinin karargâh haline getirdiği köy kahvesinde ise Yunan büyükleri (isimleri belirtilmemiş) ile papazların fotoğrafları asılıdır.

Bekir Kara'nın (1973) Emellerin Uğraşı isimli piyesinde Rumların entrika ile adayı nasıl ele geçirmeye çalıştıklarından bahsedilir. Yazar, vatan savunmasının sadece

²⁷⁵ Kutlu Adalı, *Köprü*, Beşparmak Yayınları, Lefkoşa, 1970, s.13

cephede olmayacağını söyleyerek Türklerden uyanık olmalarını ve adayı terk etmemelerini ister:

EMEL — Anlamak istemiyorsun... Vatan savunması, vatani görev sadece mevzide değil... (Az düşünür) Sofi yaktı senin dükkanı kaçırmak için... Bir Türk'ü adadan kaçırmak için. Bir emeli vardır yıl??? var. O emelini gerçekleştirmek uğraşında. Teker teker. Bir bir göndermek isterler bizi adadan. O fırsatı vermemeli onlara...²⁷⁶

Piyeste Emel isimli bir kadın, eşi Tarık ve onun çırağı Köse'nin tüm ısrarlarına rağmen Kıbrıs'ı bırakarak başka bir ülkeye yerleşmeyi reddeder:

EMEL — Çık evimden... Git... İstemiyorum seni... Şehit babamın kemikleri tamtaze daha. Onlar bizden, senden yardım ister. Öçlerini almamızı ister. Kaçıp bırakamayız gâvura burayı.²⁷⁷

Bu piyeste diğerlerinden farklı olarak Tarık'ın gitmek istediği ülke Türkiye değil Avustralya'dır. Onu Avustralya'ya yerleşmesi konusunda teşvik edip beynini yıkayan ise Sofi adında bir Rum'dur. Piyes sonunda Sofi'nin entrikaları ortaya çıkarken Tarık da hakikati görerek Kıbrıs'ı terk etmeye çalışmakla hata yaptığını anlar.

İkinci sınıflandırmaya giren piyesler ise Kıbrıs Harekâtı sonrası yazılanlardır. Bu piyeslerden "Tutsaklar", "Ana", "Fatma Çavuş" ve "Melek Değilmiş Komşularımız" hareketin gerçekleştiği yıl (1974) kaleme alınmıştır.

Bekir Kara Tutsaklar'da; Çetin, Kemal, Yaşar ve Turan adlarındaki dört Türk gencinin binbaşı olan Kosta isimli bir Rum tarafından esir alınmalarını anlatır. Neden esir alındıklarını ve kendilerine işkence edildiğini bilmeyen bu dört genç, Kıbrıs Harekâtı hakkında da bir bilgiye sahip değildir. Binbaşı Kosta, bu dört gencin kimliklerini unutarak Türklükten vazgeçmelerini, sahte bir kimlikle Rum olup Rum gibi

²⁷⁶ Bekir Kara, *Kıbrıs Türk Ulusal Sahne Oyunları*, Ergenekon Yayınları, Lefkoşa, 1974, s.135.

²⁷⁷ Bekir Kara, *a.g.e.*, s.111.

yaşamalarını ve gittikleri ülkelerde Türkleri karalamalarını ister. Onun bu isteğini esir dört genç kesin bir dille reddeder:

TURAN — (Bağırarak) Yeteer.. Ben Turanım, Turan... Turan doğdum ben... Turan olarak öleceğim. Anladın mı? Ben Turan'ım... Bu Kemal... Bu Yaşar... Çetin bunun adı... Biz Türküz Türk. Kemal olarak doğduk. Çetin olarak yaşadık. Yaşar olarak öleceğiz.²⁷⁸

Esir tutuldukları yerden kaçmayan çalışan bu dört Türk, çıkan çatışmalarda yaralanarak ölürlür. Ancak kimlikleri, bağımsızlıkları ve vatanları için vermiş oldukları mücadelenin gururu içindedirler. Ölmek üzere olan Turan, Mustafa Kemal Atatürk'ü görür:

TURAN — Kardeşim, sana geliyorum. (Yere yıkılır. Son gayreti ile doğrular eli yukarda) Beni de al yanına... Sizin yanınızda aydınlık var. Güneş var. Temiz hava var. (Haykırarak) Özgürlük var. Senin yanında dahaları var. Tanımıyorum onları. Onlar da gülümsüyor bana... Sen bayrağımızla sarılısın. Diğerleri de öyle... Beni de sarın al bayrağımıza. Bende, al bayrağımıza sarılıp uyumak istiyorum. Geliyorum kardeşim. Yaşar, Çetin, geliyorum. Kaçmayın sonsuza. (Sonsuzda bir şey yakalayacakmış gibi) Size yetişemiyorum. (Bir an duraklar) O... Onu gördüm... Mustafa Kemal...²⁷⁹

Piyes, şehit olan bu gençlerin üzerine bir Türk bayrağının indirilerek Orhan Şaik Gökyay'ın "*Bu Vatan Kimin?*" isimli şiirinin okunmasıyla sona erer.

Üner Ulutuğ'un Ana isimli piyesi, Lefkoşa'dan çok uzakta olan ve çevresi Rum köyleriyle çevrili olan bir Türk köyünde geçer. Kendilerine bir Türk teşkilatının verdiği silahları saklayan Hatçe Ana ve ailesi, bu silahların yerini kimseye söylememek üzere anlaşır. Kısa bir süre içinde Rum çeteler köyü basarak bölgeyi ele geçirmeye çalışırlar. Düşük nüfusları sebebiyle çetelere karşı koyamayan Türkler,

²⁷⁸ Bekir Kara, *a.g.e.*, s.189.

²⁷⁹ Bekir Kara, *a.g.e.*, s.195.

Rum çetelerin köye girmesini engelleyemezler. Kurtuluş Savaşı günlerini hatırlatan Hatçe Ana umudunu yitirmez ve çocuklarından da yılmamalarını ister:

HATÇE — Giderler! Geldikleri gibi giderler... (Anlatır) Bundan seneler önce Türkiyemiz de kurtuluş savaşı vermişti. Bizimkinden daha büyük, daha kanlı daha acı... İstanbul önlerine gelmiş dayanmış düşman zırhlıları canavar gibi... Onlar da bizim gibi çaresizlik hissetmişler... Korku düşürüyormuş insanların yüreklerine İstanbul'daki zırhlılar... Her şey bitti diyormuş çoğu... Geldiler, bir daha gitmezler diyorlarmış... Ama bir gök gözlü kumandan varmış içlerinde. Yalım yalımmış gözleri... Bakışları denize düşse denizi kurutacak. Köpek leşlerine benzeyen o gemilere bakmış da: "Gidecekler..." demiş, "Geldikleri gibi gidecekler..." Ve günü gelince gitmişler yavrularım... (Derin derin içini çeker) İnanmak ve istemek her şeyden önemli.²⁸⁰

Hatçe Ana ve çocukları vatan toprağını bırakıp kaçmanın vatana ihanet olacağını düşündükleri için kaderlerine razı gelirler. Eve gelen Rum çeteler, Hatça Ana ve ailesine işkence ederek Lefkoşa'dan gönderilen silahların yerini öğrenmeye çalışırlar.²⁸¹ İki kızını ve eşini kaybeden Hatçe Ana, Oğlu Kerim'den içindeki anne ve kardeş sevgisini atmasın ve ne olursa olsun silahların yerini gizlemesini ister. Ancak Kerim, annesine yapılan işkenceye dayanamayarak silahların yerini Rum çetelere göstermeyi kabul eder. Bunun üzerine Hatçe Ana, kendi oğlunu silahla vurarak öldürür. Üner Ulutuğ trajik sonla biten bu piyesinde vatan sevgisi ile evlat sevgisini kıyas ederek vatan sevgisinin daha değerli ve güçlü bir duygu olduğunu ortaya koyar.

1974 yılında yazılan bir başka piyes Özden Selenge'nin Fatma Çavuş'udur. Bu piyes de içerik ve tema bakımından diğer piyeslerle benzerdir. Rum çeteler köylere saldırarak buradaki Türkleri göç etmeye mecbur bırakmaktadır. Hatta Peristirona'da yaşayan yaşlı bir kadın dahi Rum çetelerin saldırısı sonucu hayatını kaybetmiştir. Sıranın kendilerine geldiğini hisseden Fatma Kadın, bir yandan Lefkoşa'dan gelecek

²⁸⁰ Üner Ulutuğ, *Kıbrıs Türk Ulusal Sahne Oyunları*, Ergenekon Yayınları, Lefkoşa, 1974, s.69.

²⁸¹ Yazar, piyeste açıkça bahsetmemiş olsa da Türk sivillere/mücahitlere silah dağıtan teşkilatın 1 Ağustos 1958 yılında Daniş Karabelen tarafından kurulan Türk Mukavemet Teşkilatı olduğunu tahmin edebiliriz. Türkiye destekli bu silahlı teşkilat, EOKA ve EOKA-B ile mücadele etmiş olup üyelerine mücahit adı verilmiştir. Bu teşkilat, 1 Ağustos 1976 tarihinde Kıbrıs Türk Güvenlik Kuvvetleri Komutanlığı'na dönüştürülmüştür.

olan silahları beklerken bir yandan da olası saldırılara karşı köy halkıyla hazırlık yapmaktadır. Köyde yaşayan komşuları Maritsa ise Türklerin tüm iyi niyetlerine rağmen EOKA adına casusluk faaliyeti yürütür. Yaşanan çatışmalarda Fatma Kadın iki oğlunu yitirmiş olsa da isyankâr bir tutum içinde değildir:

FATMA K — Ana yüreği bu... İki aslan gibi oğlumu al gana boyanmış görmek, görüp de dayanmak zor ama güzel Gıbrıs'ıma feda olsun oğullarım. Madem aslan gibi dövüldüler, madem bir sürü gâvur itifini mafeddiler helâl olsun emdirdiğim süt. Yaddıkları yer nur olsun.²⁸²

Piyeste köylerini başarıyla savunan Türkler, bu köyün Rumlar tarafından ele geçirilmesini önlerler. Fatma Kadın ise eline bir silah alıp mücahit elbisesi giyerek artık Fatma Çavuş olmuştur.

Ahmet Tolgay 1974 yılında yazdığı Melek Değilmiş Komşularımız isimli piyesinde 1963 yılını konu edinir. Piyeste olayın 1963 Aralığının son haftası ile 1964'ün ilk haftalarında geçtiği söylenerek spesifik bir tarih aralığı belirtilmiştir. Piyes başında Kıbrıs'taki genel durumu radyodaki haberler vasıtasıyla aktaran yazar böylece olay örgüsünden bağımsız olarak izleyiciyi bilgilendirir. Radyodaki haberlerde, 1960 yılından sonra ilk defa Türk ve Rum taraflar arasında çatışmaların başladığı, Lefkoşa'nın her yerinden silah sesleri geldiği, ada çapında bir göç hareketinin başladığı, Türk Hükümetinin olayları yakından takip ettiği, ölü ve yaralı sayısı hakkında net bir bilgi olmadığı aktarılır. Piyeste Selim adında bir mücahit, gizli bir görevi yürütmek amacıyla Rum çetelerin tarafına katılırken annesi de yaşadığı evi terk etmeyerek silahla Rum çetelere karşı mücadele verir. Gizliliğinin deşifre olmaması için annesinin öldürülmesine göz yuman Selim, diğer piyeslerde de gördüğümüz üzere vatan sevgisini her türlü sevgiden üstün tutmuş olur. Piyeste, Türk hükümeti önce Rum tarafına bir nota vererek çatışmaların sona erdirilmesini ister. Bunun gerçekleşmemesi üzerine Türk Hava Kuvvetlerine bağlı savaş uçakları uyarı uçuşunda bulunurlar. Türkiye'nin Kıbrıs'a bir askeri müdahale gerçekleştirme ihtimali artınca İngiltere, BM ve Kıbrıs Hükümeti bunu engellemek üzere harekete geçerler. Yazarın aktardığı olay örgüsü kurmaca olsa da arka planda radyolar vasıtasıyla aktarılan olaylar tarihi

²⁸² Özden Selenge, *Kıbrıs Türk Ulusal Sahne Oyunları*, Ergenekon Yayınları, Lefkoşa, 1974, s.16.

gerçekliğe uygundur. Piyesin esas aldığı zaman aralığında Türklere yönelik saldırılar başlamış ve bu saldırılar Noel zamanına denk geldiği için Kanlı Noel²⁸³ olarak isimlendirilmiştir.

Mehmet Topal, Kıbrıs'ta Türk Olmak piyesinde bu Kanlı Noel sürecinin en trajik olaylarından birini belgelere dayalı olarak piyesleştirmiştir. Belgesel tiyatro türünde olan bu piyes, Binbaşı Nihat İlhan'ın ailesine yönelik saldırıyı konu edinir. Üç perdeden oluşan piyesin ilk perdesi, piyesin yazıldığı tarihte geçer. Burada "*Kuzey Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bayrak ismi ve Kıbrıs Davası'nın yürekli savunucusu*" olarak tanımlanan Rauf Denктаş'ın Elazığ'daki Şehit İlhanlar Anıtı'nın açılışına geleceğinden bahsedilir. İkinci perdede, Nihat İlhan'ın ailesinin nasıl şehit edildiği son perdede Lefkoşa Barbarlık Müzesi önünde olayın tanıklarından Hasan Yufus Güdüm ile yapılan röportaj vardır. Piyeste tıpkı tarihte de olduğu üzere Binbaşı Nihat İlhan'ın evine saldıran Rum çeteler burada Nihat İlhan'ın eşini ve üç çocuğunu saklandıkları banyoda öldürürler.

Lefkoşa'da bulunun Binbaşı Nihat İlhan'ın evinde Nihat İlhan'ın kendisinin, Atatürk'ün, Fazıl Küçük'ün ve Rauf Denктаş'ın fotoğrafları asılıdır.

Avni Altın'er'in Kıbrıs'a Doğan Güneş isimli piyesinde Olay Magosa'da geçer. Kale kenarındaki okulun bir sınıfında duvarda Türkiye haritası, Kıbrıs haritası, Atatürk resmi, Türk Büyükleri resimleri, Kürsüde bir Türk Bayrağı ve Atatürk büstü birkaç sandalye vardır. Piyeste Mahir adında bir öğretmen öğrencilerine Kıbrıs'ın tarihinden bahsetmektedir. Burada Kıbrıs'tan göç edilmemesi gerektiği vurgulayan öğretmen Türk ordusunun Magosa'ya kadar ulaşacağından da emindir:

MAHİR — Nikos Sampson ise zulmünü arttırdı, Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak istedi. İşte ATA'nın vasiyetine uyan ATATÜRK ordusu Girne'den ilerliyor. Magosayı da inşallah kurtaracak. (Öğrenciler alkışlarlar).²⁸⁴

²⁸³ Kanlı Noel sürecinde yaşanan çatışmalarda 364 Kıbrıs Türkü, 174 Kıbrıs Rum'u hayatını kaybetmiştir. 103 köy saldırıya uğramış 13 Türk köyü diğer büyük köylere göç etmek zorunda kalmıştır. Yaşanan olaylar neticesinde 25-30 bin aralığında Kıbrıs Türkü yaşadıkları yerlerden ayrılmak zorunda kalmışlardır.

²⁸⁴ Avni Altın'er, *Kıbrıs'a Doğan Güneş*, Bakış Müessesesi Matbaa ve Kütüphanesi, İstanbul, 1975, s.5.

Yazar, burada ilginç bir şekilde Kıbrıs'ın Türkler tarafından alınacağını ve bunun da Atatürk'ün vasiyeti olduğunu söyler. Elbet bu yöndeki bir aktarım doğru olmayıp Atatürk'ün bu yönde tarihe geçen bir vasiyeti bulunmamaktadır. Atatürk döneminde başta Kıbrıs'taki Türk nüfusunu Türkiye'ye yerleştirmeye yönelik bir politika uygulanmış daha sonra da bu politikadan vazgeçilmiştir. Piyeste, ismini şehit Cengiz Topel'den alan bir çocuk, sınıfa girerek başına gelenleri anlatır. Köyü EOKA'cılar tarafından basılan bu çocuk, öğretmenlerinin, arkadaşlarının ve ailesinin öldürüldüğüne şahit olmuştur. Yol boyunca süngülenmiş ve baltalarla parçalanmış birçok Türk görmüş ve yaralı bacağıyla Magosa'daki bu köye kadar ulaşmıştır. Çocuğu teselli eden Halime, Nurdan ve Çiğdem, Türk ordusunun bir gün gelerek katilleri cezalandıracağını söylerler. Yazar, Kurtuluş Savaşı'ndaki durumu hatırlatarak Yunanlıların bir kez daha mağlup olacağını iddia eder. Piyestin ikinci perdesinde ise Kızılay Hemşire okulu mezunu Çiğdem, Girne çıkarmasındaki yaralıları tedavi etmek üzere annesinden izin ister. Çiğdem'in gitmesinin ardından annesi Fatma ve babası Hasan, Türklere yardım ettikleri gerekçesiyle işkenceye maruz kalırlar.

NİKO — Şimdi dininden başlatma. Ne müslümanlar tanırız. Hristiyanlarla sarmaş dolaş olan şu araplar müslüman değil mi. Parayı görünce Yunan ve İngiliz Subaylarının koynuna bile giriyorlar. Türk olmasın arap olsun o sofu arap şeyhlerinin Makariosla kucaklaştığını duymadınız mı? Arap dönsözlerini Avrupa'da Amerika'da çırılçıplak seyrettik... Hele müslüman kadınların Hristiyanlarla evlenmesine ne dersiniz? Papaz Makarios'u misafir eden Mısır Cumhurbaşkanı ile Bayrayn Şeyhi de müslüman değil mi?²⁸⁵

Yazar burada Niko ağzından bir özeleştirici getirir. Bu eleştirici Kıbrıs konusunda sessiz kalan hatta Rumların tarafını tutan bazı Müslüman devletlere yöneliktir. Türkiye'ye destek veren Pakistan ve Libya ise yazarın takdirini kazanmışlardır:

NURDAN — Kıbrıs çıkarmasında bütün partiler birleşmiş ve televizyonlarda Türkler zafer marşları çalmışlar. Rumların korugan haline getirdikleri yerden değil Girne plajından ansızın çıkmışlar... Kıbrıs Harbinde Pakistan'ın ve

²⁸⁵ Avni Altın, *a.g.e.*, s.12.

Libya'nın içtenliği ve yardımı kardeş Libya'nın elindeki roketlerini hemen o sabah hediye etmesi tarihe geçecek ve tabii birçok Müslüman ülkenin hiç ses çıkarmaması da.²⁸⁶

Türkiye'nin Kore Savaşı'ndaki desteğini hatırlatan yazar, Amerika'nın da tutumunu eleştirir. Vakti geldiğinde Amerika'ya yardım eden Türkiye, sıra kendisine geldiğinde Amerika'dan aynı desteği bulamamıştır:

HALİME — Nankör Amerikalıların şerefini kurtarmak için Kore'de bile Türkler çarpışmış yüzlerce Mehmet de Kore'de şehit olmuş, sakat kalmıştı. Amerika'nın Cumhurbaşkanı Kennedy Dallas'da öldürülünce, insan haklarını savunan bir kişi öldü diye bütün Türkiye Kennedy için yas tutmuştu. Onun utanmaz kardeşi de, bütün bunları unutup palikarya çağırkanlığı yapıyor.²⁸⁷

Türkiye'nin Kıbrıs'taki çabalarının barışçıl olduğunu düşünen yazar, bu yöndeki iddiasını tarihe başvurarak güçlendirme çalışır:

NURDAN — Atalarımız Viyana önlerine kadar gitmiş, aldığı yerlerde kimsenin dinine, namusuna dokunmamışlar. Yeniçeri askerleri yedikleri meyveler kaç para ediyorsa ağaçlara, kütüklere parasını bağlamışlar. Türkler her gittiği yere özgürlük, uygarlık, insanlık götürdüler. Bir yeniçeri atlısı kestirme yol diye bir buğday tarlasının ortasından geçip ekinleri çiğnediği için Kanuni Sultan Süleyman kellesini uçurtmuş.²⁸⁸

Niko isimli bu Rum subay, adadaki Türk kuvvetlerinin İngiltere ve Amerika'nın baskısı ile çektirileceğine inanmaktadır. Ancak işler onun düşündüğü gibi gitmez. EOKA'cılar beklediği bir yerden Girne plajından taarruza geçen Türk kuvvetleri kısa sürede Mağosa'ya kadar ulaşırlar.

İsmail Hakkı Yılanlıoğlu'nun yazmış olduğu Şehit Ocağı piyes ana olay örgüsünün Kıbrıs'ta değil Türkiye'de geçmesiyle diğer piyeslerden ayrılır. Önsözde piyesin

²⁸⁶ Avni Altın, *a.g.e.*, s.16.

²⁸⁷ Avni Altın, *a.g.e.*, s.15

²⁸⁸ Avni Altın, *a.g.e.*, s.13.

yaşanmış bir olaydan hareketle aktarıldığını söyleyen yazar, şahıs kadrosundaki isimleri de tanıdığını belirtmiştir. Piyeste, Kıbrıs'ta asayiş bozulduğu için köyden beş Türk gencinin (Durmuş, Yaşar, Kara Mehmet, Deli Seyin, Mustafa) asker olarak gönderilmesi istenir. Bu beş genç, köyün büyüklerinden ve ailelerinden helallik alarak ayrılırlar. Bu gençlerden biri olan Deli Seyin, savaşta şehit düşerek hayatını kaybeder. Piyes, Mehmet Akif'in "*Çanakkale Şehitlerine*" isimli şiiri ile sonlanır.

Celal Akın'ın Kıbrıs Kartalları isimli piyesinde bir aile, evlerine sığınarak burada yaşam mücadelesi verirler. Dışarıdaki Rum çetelere karşı ellerindeki sınırlı teçhizatlar ile mücadele veren aile, kadın kılığına giren Yunan subayların entrikasıyla esir düşerler. Bu sırada Türk Silahlı Kuvvetleri Kıbrıs'a harekâtı başlatmıştır. Adadan duyulan uçak sesleri ve patlamalar karşısında Yunan subay kalp krizi geçirerek ölürken nine de gizlediği kama ile Yani adındaki Rum'u öldürür. Radyoda Türkiye Başbakanının konuşması vardır:

RADYODAN — Silahlı kuvvetlerimizin Kıbrıs'a indirme ve çıkarma hareketi başlamış oluyor. Allah milletimize ve bütün Kıbrıslılara ve insanlığa hayırlı etsin. Bu şekilde insanlığa ve barışa büyük bir hizmette bulunmuş olacağımıza inanıyoruz. Umarımki kuvvetlerimize ateş açılmaz ve kanlı bir çatışmaya yol açılmaz. Biz aslında savaş için değil barış için, yalnız Türklere değil Rumlara da barış getirmek için adaya gidiyoruz.²⁸⁹

Yanında taşıdığı Türk bayrağının en yüksek yere asılmasını isteyen Nine, dışardan gelen vatan marşı ile oynamaya başlar.

Kıbrıs Harekâtı öncesinde Türk ve Rum kesimi arasında yaşanan çatışmalar, küçük çaplı gruplar arasında gerçekleştiği ve doğrudan devletlerin askeri güçlerini barındırmadığı için ordu tanımından yoksundur. Piyes yazarları, Kıbrıs'taki Türk kuvvetleri mücahit, Rum kuvvetleri de çete veya militan olarak tanımlamayı tercih etmişlerdir. Bu çeteler, sivil halkın kendi arasında oluşturduğu, doğrudan devlet desteğine sahip olmayan, düzenden ve emir komuta zincirinden yoksun güçlerdir. Vatan sevgisiyle hareket eden Türk mücahitler, Kıbrıs'ta kendi haklarını korumanın ve

²⁸⁹ Celâl Akın, *Kıbrıs Kartalları*, Arı Basımevi, Konya, 1984, s.38.

canlarını savunmanın peşinde iken Rum çeteler ise Türkleri Kıbrıs'tan sürmek yahut yok etmek amacındadır. Rum çetelerin sivil halka yönelik zulümleri üzerine yazılan piyesler, Kıbrıs Harekatı'nın haklı gerekçelerini ortaya koymaya çalışan tarihi vesikalar gibi bir işlev görür.

Müslüman oldukları için dışlanan ve işkence gören Türkler kendilerine yönelik bu saldırılara rağmen karşı tarafının inançlarına yönelik bir saldırı faaliyetine girişmezler. Kıbrıslı Türklerin konutlarını işgal eden, tecavüz de dahil olmak üzere her türlü kötülüğü ve ahlak dışı eylemi gerçekleştiren EOKA militanı Hristiyan Rumlar, Türklere Hristiyan olmaları karşılığında vaatler sunarlar. Ancak bu vaatlerin hiçbiri Türkler tarafından kabul edilmez. Türklerin kutsal alanlarına saldıran bu militanlar karargâh haline getirdikleri yerlere Yunanlı devlet adamlarının yanında bazı papazların da fotoğraflarını asarlar.

C) İdeoloji ve Amaç Bakımından

Kıbrıs sorununda Türk ve Rum tarafların sahip oldukları amaç ve ideolojiler birbiriyle çatışır ve tezatlık içerir. Adadaki Rumların büyük bir kısmı Enosis²⁹⁰ adı verilen fikri bir harekete bağlılık duyarak bu hareket doğrultusunda örgütlenmiştir. Bu fikri hareketin askeri temelini ise EOKA adı verilen silahlı bir örgüt temsil etmiştir. Başlangıçta adadaki İngiltere idaresini hedef alan EOKA, İngiltere'nin adadaki gücünü yitirmesinden sonra Türklere yönelik sistemli saldırılar yürütmeye başlamıştır. Bu saldırılardaki ana amaç, Türkleri Kıbrıs adasından çıkartarak bu adanın hakimiyetini ve idaresini tamamen Yunanistan'a bağlamaktır. Rumların Enosis ideali karşısında Türkler başlangıçta mevcut konumlarını korumayı ve adada birlik içinde yaşamın sürdürülmesini istemişlerdir. Ancak giderek artan çatışmalar ve sorunların karmaşıklaşması iki tarafın adada birlik içinde yaşamasının mümkün olmayacağını ortaya koymuştur. Bunun üzerine Türkler de EOKA isimli silahlı örgüte karşılık 1 Ağustos 1958'de Türk Mukavemet Teşkilatı'nı kurmuşlardır. Giderek artan çatışmalar ve kurulan ortak yönetimlerin bir türlü birliği sağlayamaması, bir arada yaşamının mümkün olmayacağına dair tezlerin giderek güçlenmesine neden olmuştur.

²⁹⁰ Bir ülkenin sınırlarına katılma, birleşme anlamına gelen Enosis, Kıbrıs'ta yaşayan Rum kesiminin adanın tamamını Yunanistan'a bağlama çabalarına verilen isim olmuştur.

15 Temmuz 1974'te Yunanistan'daki hükümetin desteğini alan EOKA-B örgütü lideri Nikos Sampson, adadaki Makarios hükümetini devirerek dikta bir yönetim ilan etmiştir. Adadaki bu gelişme üzerine Türkiye, 20 Temmuz'da Kıbrıs Barış Harekâtı'nı gerçekleştirmiştir. Bu süreçte III. Makarios, Nikos Sampson ve Yeoryos Grivas Rum tarafının; Bülent Ecevit, Rauf Denктаş ve Fazıl Küçük de Türk tarafının önemli isimler arasında yer almıştır. Bu isimler arasında yer alan Bülent Ecevit, Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında Türkiye başbakanı olup hareket kararının alınmasında en büyük role sahip olan isimlerden biridir. Harekâtın başarıyla sonuçlanması üzerine Ecevit'in Türkiye'deki popülerlik ve saygısı artmış, Karaoğlan adında kendisine üçüncü adam yakıştırmaları yapılmıştır. Dönemin karikatürlerinde güçlü fiziği ile düşmanlarına korku salan bir kişi olarak çizilmiş; Mustafa Kemal Atatürk ve Fatih Sultan Mehmet portrelerinin yanında yer alarak onlara denk tutulmuştur.²⁹¹ Ancak ne ilginçtir ki tez kapsamında incelenen piyeslerin hiçbirinde doğrudan Bülent Ecevit'ten bahsedilmemiştir. Piyeslerde Ecevit'e dair tek bilgi, onun radyo vasıtasıyla yapmış olduğu konuşmadır. Burada da Ecevit ismi yerine "*Türkiye'nin Başbakanı*" ifadesi kullanılmıştır. Piyes yazarlarının bu ilginç tutumunun sebepleri muallak olup konuya dair çeşitli tahminler yapmak mümkündür. Bu tahminleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- a) Piyeslerdeki olay örgüsünün Türkiye değil Kıbrıs odaklı olması Türkiye'deki siyasi durum ve gelişmelerin geri planda kalmasına neden olmuştur.
- b) Yazarlar piyeslerini siyasetin alanından uzak tutmaya çalışmışlardır.
- c) Harekâtteki başarıyı Türk Silahlı Kuvvetleri'ne ait olan gören yazarlar, başka bir ismi kullanarak bu başarıyı gölgelemek istememişlerdir.
- ç) Yazarlar Kıbrıs Harekâtı'ndaki başarının kime ait olduğuna dair siyasi çatışmanın²⁹² malzemesi olmak istememişlerdir.
- d) Önemli ve milli bir meselede herhangi bir siyasi ismi ön plana çıkarmanın yazarlara yönelik rantçılık suçlamasını getirebileceği endişesi yaşanmıştır.
- e) Okullarda da icra edilmesi planlanan bir piyeste, siyasi isimlerin yer almasının piyesin tercih edilme ihtimalini düşürebileceğine dair kaygı duyulmuştur.

²⁹¹ Ferah Ayyılmaz Aras, Kıbrıs Barış Harekâtının Türk Mizahına Yansımasında Akbaba Örneği, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı XV/31, Güz 2015, s.393.

²⁹² Bu siyasi çatışma, dönemin koalisyon hükümeti Cumhuriyet Halk Partisi ve Millî Selamet Partisi arasında yaşanmıştır. MSP lideri Necmettin Erbakan, Kıbrıs Harekâtı'nın başarısının sadece Bülent Ecevit'e mal edilmesinden rahatsız olmuştur. Ecevit'e karşılık Erbakan, gerçek "*Kıbrıs Fatih'i*" olarak kendisini görmüş ve yapmış olduğu mitinglerde kendisinden bu şekilde söz ettirmiştir.

Bülent Ecevit'ten söz etmeyen piyes yazarları diğer siyasi konulardan da uzak durmuşlardır. Bunlardan en temeli, CHP ve MSP arasında yaşanan fikir ayrılığıdır. Harekatın Kıbrıs adasının yarısı alınana kadar sürdürülmesini isteyen MSP Lideri Erbakan, adanın iki taraf arasında bölüşülmesini istemiştir. Bu fikre karşı çıkan CHP Lideri Ecevit ise iki taraf arasında federal bir yönetim kurulması taraftarı olmuştur.

Anlaşıldığı üzere siyasi meselelerden olabildiğince uzak duran piyes yazarları, tamamen Kıbrıs Türklerinin haklılığına ve uğradıkları zulüm üzerine odaklanmışlardır. Bu süreçte Mustafa Kemal Atatürk, Namık Kemal ve Fatih Sultan Mehmet yazarlara ve Kıbrıs halkına manevi güç veren isimler olmuşlardır. Atatürk üzerinden Kurtuluş Savaşı'nı hatırlatan yazarlar, Türk tarihinin zorlu günlerine dönerek oradan ilham ve güç alırlar. Türklerin yaşadıkları zulmü anlatırken dünyaya haklı olduklarını kanıtlamaya çalışırken bir yandan da kendilerini ve Kıbrıs halkını teselli ederler. Kurtuluş Savaşı'nda Yunanlıları mağlup eden Türkler yine onları mağlup etmeyi başaracak ve bağımsızlığından taviz vermeyecektir.

Yazarların piyeslerini kaleme alırken hangi duygulardan hareket ettiklerini anlamak için piyeslerin önsözleri önemli bir kaynak niteliğindedir. Celal Akın, Avni Altın, Mehmet Topal ve Ahmet Tolgay piyeslerine birer önsöz ekleyen yazarlar olmuşlardır. Celal Akın (Kıbrıs Kartalları-1984), Kıbrıs'ta olup bitenlerden ötürü başta Osmanlı idaresinin başarısız yöneticilerini suçlamıştır. Ona göre süreci iyi bir şekilde yönetemeyen Osmanlı devleti adayı İngiltere'ye peşkeş çekerek Kıbrıs'taki Türk nüfusu büyük bir tehlike altına atmıştır. Adanın İngiltere'ye geçmesi üzerine birçok Türk adadan göç etmeye başlamış ve böylece Rumlar Türkleri adadan tamamen atabilmek için büyük bir fırsat yakalamıştır. Yıllar boyunca yılmayan Kıbrıs Türkleri 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti ile umutlanmış ancak Rumlar devletin de gücünü kullanarak Türkler üzerindeki baskılarını arttırmış 1963-1964 yıllarında Türklere yönelik kısımlar yapmışlardır. 1974'e kadar süren bu durum, Nikos Sampson'un faşist darbesi ile son kozunu oynamış ve Kıbrıs Harekâtı ile Kıbrıs Türkleri özgürlüğüne kavuşmuştur. Bu noktada yazar bir özeleştiri de yapar: "*Burnumuzun dibindeki Güzel Kıbrıs'ta, soydaşlarımıza yapılan bu işkencelerin acısını ulusça yıllarca yüreğimizde duyduk. Bir şey yapamamanın ezikliği, burukluğu*

hepimizi eritti. İçin için. Bu duruma bir son verileceği, bu soydaşlarımızın ilelerinin biteceği günü dört gözle bekledik."

Bir edebiyat retmeni olan Avni Altıner (Kıbrıs'a Doğan Güneş), ulusal duygular ve vatan aşkının ancak kk yaşta edinilebileceğini söylediği önsözde, amacının "*milli duyguları kalplerde yerleştirmek ve Türklük şerefini üstün tutmak*" olduğunu yazmıştır. Son yıllarda milli konuları işleyen piyeslerin azalmasını eleştiren yazar, eski oyunların tekrarlanması yerine yenilerinin yazılmasını tavsiye ederek piyesini okullara armağan eder. Mehmet Topal (Kıbrıs'ta Türk Olmak) kendisi 11 yaşında iken Binbaşı Nihat İlhan'ın eşi ve üç çocuğunun Elazığ'da defnedildiğini, bu defin sürecini kendisinin de görerek etkilendiğini söyler. Yazara, böyle bir piyes yazma konusunda şevk veren onun ocukluğu, Kıbrıs'ta gezdiiği Barbarlık Müzesi ve Elazığ'a gelerek konuşma yapan Rauf Denkaş'tır. Başlangıçta konuya dair makaleler yazan Mehmet Topal, 2009 yılında konuya dair bir piyes yazmayı kararlaştırmıştır. Piyes sonuna harekta dair fotoğraf ve belgeler iliştiren yazar, Kıbrıs Harekti'na dair yazılmış belgesel tiyatro türünün örneklerinden birini vermiştir böylece.

Ahmet Tolgay piyesinin önsözünde, Rum ve Türkleri çeşitli yönleriyle kıyas etmiştir. Osmanlı idaresi altında Rumların özgürce yaşadığını savunan yazar, Rumların aynı saygı ve hoşgörüyü göstermeyerek bu durumu kötüye kullandıkları kanısındadır. Kendilerine verilen özgürlük alanını kötü emeller için kullanan Rumlar, Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamaya çalışmışlardır. Bu haksızlık karşısında Türkiye, Kıbrıs Türklerinin yanında yer alarak onlara destek olmuştur. Yazar, piyesin Ulusal Sahne Oyunları'nın Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ellinci yılı dolayısıyla yapmış olduğu yarışmaya katılmak maksadıyla yazıldığını belirtmiştir. Böylece yazarı Kıbrıs konusunda piyes yazmaya iten nedenlerden biri, tiyatro yarışmalarından birine katılmak olmuştur.

Bu bilgiler doğrultusunda Kıbrıs Harektını konu edinen piyeslerin aşağıdaki amaçlar doğrultusunda yazıldığını söyleyebiliriz:

- a) Harekât ncesi genel durumu ortaya koyarak harekât için gerekçelerin ne olduğunu sıralamak.
- b) Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin, Rumlar karşısında uğradıkları zulüm, işkence ve

haksızlıkların Türk ve dünya kamuoyuna duyurulmasını sağlamak.

c) Kıbrıs Türklerini yaşananlar konusunda bilgilendirerek adadan göç etmek isteyen Türkleri göç etmemeleri konusunda ikna etmek.

ç) Kıbrıs'ta yaşanan çatışma ve sorunların nedenlerine değinmek, geleceğe dair öngörülerde bulunmak, temennileri paylaşmak.

d) Kıbrıs Türklerinin adadaki tarihinin ne kadar eskiye dayandığını ortaya koyarak adadaki Türk varlığını meşrulaştırmak.

e) Olası bir karışıklık ve çatışma dönemine Türkleri hazırlamak, böylesi bir durumda nasıl davranmaları gerektiğini belirtmek.

Yazarların Kıbrıs Harekâtına dair bakış açıları şu şekilde sıralanabilir:

a) Kıbrıs'ta yaşayan Rumların Türklere sistematik olarak uygulamış olduğu saldırılar, işkenceler, dışlamalar ve haksızlıklar harekâtın gerekçelerini oluşturmuştur.

b) Kıbrıslı Türkler adada kalarak sonuna kadar mücadele etmişlerdir.

c) Türkiye Kıbrıs konusunda üzerine düşeni yapmış, Türkiye'den yardım ümidi olan Kıbrıslıların bu ümidi boşa çıkmamıştır.

ç) Harekâtın gerçekleştiği andan itibaren Rumlar kaçmaya ve teslim olmaya başlamışlardır.

d) Harekâtı gerçekleştiren Türk ordusu, büyük bir takdiri hak etmiştir.

e) Türklerin uzlaşmacı ve samimi tavırlarına rağmen Rumlar uzlaşmaya yanaşmamış ve daima entrika çevirmişlerdir.

f) Kıbrıs Türkleri, vatanları olarak gördükleri Kıbrıs için kendilerini ve sevdiklerini şehit vermekte tereddüt etmemişlerdir.

g) Vatan sevgisi ile diğer sevgilerin (aşk, anne sevgisi, kardeş sevgisi vb.) çatıştığı durumlarda Türkler vatan sevgisini daha üstün tutmuşlardır.

ğ) Daha önce Yunanlıları mağlup etmiş olan Türkler bir kez daha onları mağlup edeceklerine inanmakta, bu yönde bir tereddüt yaşamamaktadır.

h) Kurtuluş Savaşı ve Türk devletinin önemli isimleri (Namık Kemal, Atatürk, Fatih Sultan Mehmet) Kıbrıs halkına manevî güç veren kaynaklar olmuşlardır.

SONUÇ

1912'den günümüze kadar savaş olgusu etrafında yüzlerce piyes yazılmış, bunların bir kısmı da sahnelenme şansına sahip olmuştur. Bu eserler arasında hacim bakımından en fazla olanı, bir bağımsızlık savaşı olarak tanımlayabileceğimiz Kurtuluş Savaşı olmuştur. Piyeslerde Türk tarihini ilgilendiren zaferler coşkunun bir dille tüm epikliğiyle anlatılırken mağlubiyetler ise yarattığı üzüntü ve hayal kırıklıklarıyla dile getirilmiştir.

Yazarlar, savaş olgusu etrafında gelişen piyesleri çeşitli gerekçelerle kaleme almışlardır. Bu gerekçeler yazarın yapısı, savaşın durumu ve içinde bulunulan siyasi, sosyal ve ekonomik koşullara göre değişkenlik göstermiştir. Piyesleri yazılış amaçlarına göre sınıflandırmak mümkündür:

- a) Siyasi ideolojinin isteği, baskı ve yönlendirmesiyle yazılan, daha çok siyasi ve sosyal amaçlar güden piyesler
- b) Tarihi bir vak'ayı hatırlatmak, yorumlamak ve öğretmek amacıyla yazılan piyesler
- c) Millî bir şuur/heyecan etrafında kaleme alınan piyesler.

Siyasi ideolojilerin istek ve beklentileri doğrultusunda yazılan piyeslere hemen her dönemde rastlarız. 1923-1950 yılları arasında Osmanlı idaresine yönelik eleştirel tutumun 1950'den sonra yerini daha yumuşak bir yaklaşıma bırakması bu açıdan bir tesadüf değildir. Ülkede yaşanan siyasi ve sosyal değişimler haliyle yazarları da etkilemiş ve yazarlar piyeslerine bu doğrultuda yön vermişlerdir. 1950'den sonra piyeslerde İslami motif ve anlatılarda büyük bir artış olduğu görülmektedir. Bunda şüphesiz iktidara gelen Demokrat Parti'nin muhafazakâr bir anlayışı temsil etmesinin büyük bir katkısı bulunmaktadır. 1960-1970 yılları arası sol görüşü temsil eden ideolojilerde büyük bir artış yaşanmış ancak bu ideolojiyi temsil eden yazarlar Türk tarihinin konularına yeterince eğilmemiştir. Daha çok batı tiyatrosu ekseninde yeni türlerin denendiği bu dönemde, Türk tarihinin savaşlarıyla ilgili piyesler muhafazakâr yazarlarca yazılmıştır. 1970'lerden sonra Türk tiyatrosu, belgesel tiyatro türünün de yaygınlaşmasıyla yeni bir soluk kazanmıştır. Belgesel tiyatro türünde yaşanan artış ile yazarlar tarihi vak'aları gerçeğine yakın, belgelere dayalı bir şekilde piyesleştirmeye başlamışlardır.

Tarihi bir vak'ayı hatırlatmak, yorumlamak ve öğretmek amacıyla yazılan piyesler, geçmişte yaşanmış savaflara dair kaleme alınan piyeslerde rastladığımız bir durumdur. Savaş dönemlerinde yazılan piyesleri dışarıda tuttuğumuzda tüm piyesler aslında doğrudan yahut dolaylı olarak bu amaca hizmet etmiş olur.

Millî bir şuur/heyecan etrafında kaleme alınan piyesler genellikle savaşın henüz devam ettiği yıllarda yazılan piyeslerde yoğun bir şekilde görülür. Bunlar arasında Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı dönemleri akla ilk gelenleridir. Bu piyeslerdeki amaç, halkı millî bir bilinç etrafında toplayarak birlik ve düzeni sağlamak, topluma moral vermek ve toplumu savafla çağırmaktır. Olay örgüsü genel hatlarıyla işgale uğrayan şehirlerin kaderi, düşman askerlerinin Türklere yönelik zulüm ve işkenceleridir. Bu olup bitenler karşısında Türklere direnmeye karar vererek üzerlerine düşen sorumluluğu yerine getirirler. Piyesler, bir ya da birkaç kahramanın vermiş olduğu amansız mücadelenin destanlaştırılmasıdır. Bu kahramanlar sivil halktan olabileceği gibi devlet adamı da olabilir.

Yazılış gerekçesini bir kenara bırakıp piyeslerin içeriğine baktığımızda ordu, sivil halk ve yöneticiler hakkında ortak bir kanı olmadığını görürüz. Genellikle piyeslerde Türklerin savafltan korkmayan, cesur, güçlü ve bağımsızlık düşkünü bir millet olarak tanımlandığını görürüz. Ancak bu tanıma uymayan piyesler de bulunmaktadır. Özellikle Balkan Savaşları'nı konu edinen piyeslerde Türk askerlerinin savafltan firar ettiğine yönelik ciddi eleştiriler bulunmaktadır. Bu eleştiriler Türk askerlerin hiçbir zaman savafltan korkmayacakları ve kaçmayacakları yönünde bir genelleme yapılmasını engellemektedir. Sivil halkın ise her zaman milli menfaatlerin gerektirdiği şekilde davranmayacağını dile getiren piyesler bulunmaktadır. Bu siviller, milli çıkarlar yerine kendi kişisel çıkarlarını ön plana almış kimselerdir. Başta devletin ardından savaşın idaresinde yer alan yöneticiler/devlet adamları ise kim olduklarına ve yazarın bakış açısına göre değişen niteliklere sahiptir. Bir yazarın savaftaki tutumu ve idaresi nedeniyle takdir ettiği II. Abdülhamit bir başka yazar tarafından vatan haini olmakla suçlanabilmektedir.

Tarih ve edebiyat arasındaki ilişkiye baktığımızda, bir edebiyat türü olan tiyatronun tarih biliminden faydalanarak eserler ortaya koyduğunu görürüz. Piyesler arasında

tarihi anlatıya tamamen sadık kalma çabasında olan ve haliyle içeriğini belgelere dayandıran piyesler bulunmaktadır. Bunun yanında tarihi bir vak'adan hareketle kurmaca bir metnin oluşturulduğu piyesler de mevcuttur. Bu piyeslerde ya vak'a ya da kişiler tarihteki yönleriyle benzerlik göstermekte ancak olay örgüsünde tarihi gerçekliğe uygun hareket edilmemektedir. Funda Ginyol'un Fatih döneminde büyük topların dökülmesinde rol alan Macar asıllı Urban'ı konu edindiği "Konstantiniye'nin Güneşi" isimli piyesi bunlardan biridir. Piyes, tarihi bir kişiyi ele almakta ancak onun hayatını konu edinirken tarihi gerçekliğe uygun hareket etmemektedir. Yazarlar arasında genel eğilim, metnin akıcılığını ve etkileyiciliğini bozmayacak derecede tarihi anlatılara bağlı kalmak yönünde olmuştur.

Sonuç olarak savaş olgusu toplumu milli bir şuur ve anlayış etrafında toplayabilecek en güçlü unsurlardan biri olduğu için yazarlar bu durumdan faydalanmışlardır. Bunun yanı sıra iktidarlar da kendi ideolojik anlayış ve tutumlarını sürdürüp güçlendirmek için tiyatrodan faydalanmış, piyesler arasında da savaşla ilgili olanlarına ayrı bir önem vermişlerdir. Bu önemin gerekçesi daha önce de belirttiğimiz üzere savaşın toplumun tamamını derinden etkileyen bir mesele olmasıdır.

KAYNAKÇA

Dergiler:

Açıl, Okan, “İlk Türk Devletlerinde Kadın Algısı ve Kadın Hakları”, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 2 Sayı 3, Ocak 2016, s.63-72.

Ahmetbeyoğlu, Ali, “Büyük Hun Hükümdarı Attila”, *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 4 Sayı 7, 2003, s.2-20.

Akbaba, Yusuf, “Eski Türk Tarihi Araştırmalarının İki Öncü İsmi: Mustafa Celaleddin Paşa ve David Leon Cahun”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 42, Güz 2017, s.531-546.

Akça, Nesime Ceyhan, “Balkan Savaşı (1912-1913) ve Türk Edebiyatı”, *Türk Yurdu*, Sayı 303, Kasım 2012, s.34-38.

Akkor, Mahmut, “Mondros Mütarekesi’nin İmzalanma Süreci ve Mütareke Tutanaklarında Boğazlar Sorunu”, *Tarihin Peşinde*, Sayı 21, 2019, s.273-310.

Alper, Soner; Değirmencioglu, Burcu, “Unutulan Savaş: Kore Savaşı”, *Hukuk Gündemi*, Sayı 1, 2014, s.74-83.

Akman, Şerif Taylan, “Türk Tarih Tezi Bağlamında Erken Cumhuriyet Dönemi Resmî Tarih Yazımının İdeolojik ve Politik Karakteri”, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 1 Sayı 1, 2011, s.80-109.

Altan, Ebru, “İstanbul’un Fethi Sırasında Şehirde Yaşananlar ve Psikolojik Durum”, *Tarih Dergisi*, Sayı 66, 2017/2, s.63-76.

Aras, Ferah Ayyılmaz, Kıbrıs Barış Harekâtının Türk Mizahına Yansımasında Akbaba Örneği, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı XV/31, Güz 2015, s.385-414.

Arı, Kemal, “İzmir Valisi Nurettin Paşa’nın İşgal Öncesi Görevden Alınması ve Rum Propagandası”, *BütünDünya*, Sayı 11, Kasım 2017, s.38-42.

- Atabey, Figen, “Öncesi ve Sonrası ile Osmanlı'nın Kutü'l-Amâre Zaferi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 10 Sayı 53, 2017, s.205-215.
- Atalay, Canan, “Asya Hun Devletinde Mao-Tun (Metehan) Dönemi”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (Özel Sayı II), 2014, s.107-109
- Atlı, Cengiz, “Kore Savaşı ve Kore Savaşına İğdır'dan Katılanlar”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran 2014, Cilt 16 Sayı 1, s.427-444.
- Biçici, Mehmet, “Hatıratlarla Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşına Girişi”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 13 Sayı 3, Ocak 2014, s.693-722.
- Bostancı, Mustafa, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin İlânı ve Buna Yönelik Tepkilerin Türk Kamuoyundaki Yankıları”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 34 Sayı 57, 2015, s.317-355.
- Bulunç, Ahmet Zeki, “Kıbrıs Politikasının Annan Belgesi ile Başlayan Kırılma Noktaları”, *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 1 Sayı 1, Kış 2017, s.73-114.
- Çağlar, Günay, “Milli Mücadelede Fetvalar Olayına Değişik Bir Açıdan Bakış”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Cilt 0 Sayı 11, 1999, s.265-281.
- Çerçi, Faris, “Hunlar'da Sosyal, Siyasî Hayat ve Devlet-Halk İlişkileri”, *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 5 Sayı 1, 2003, s.59-98.
- Çetin, Şule, “Kore Savaşı'nın Türk Edebiyatında Uyandırdığı Akisler”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt 58 Sayı 1, 2018, s.43-74.
- Durak, Gökhan, “Türk ve Dünya Basınında Kore Savaşı ve Türkiye”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 8 Sayı 36, Şubat 2016, s.323-339.
- Feyzioğlu, Hamiyet Sezer, “Hatıraların Işığında Balkan Savaşları”, *DTCF Dergisi*, Cilt 56 Sayı 2, 2016, s.200-213.
- Ginesar, Özkan, “İstiklal Harbinde Kütahya”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 4 Sayı 30, Eylül 2016, s.650-568.

Gömeç, Saadettin, “Attila’nın Çocuklarının Adı”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 23 Sayı 36, 2004, s.117-122.

Gömeç, Saadettin, “Türk Büyükleri IV”, *Polis Dergisi*, Sayı 14, 2008, s.51-56.

Gökçe, Emrah, “1974 Kıbrıs Krizinde CHP-MSP Koalisyon Hükümetinin Karar Alma Süreci”, *Uluslararası Çalışmalar Dergisi*, Cilt 2 Sayı 1, s.41-60.

Gündüz, Ahmet, “İstanbul’un Osmanlılar Tarafından Fethi, Türk- İslam ve Avrupa Açısından Önemi”, *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt 5 Sayı 17, Bahar 2008, s.51-66.

Gürtuna, Sevgi, “Sanat Eğitimi Yönünden Fatih’in Çocukluk Defteri Üzerine Düşünceler”, *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 1, 2005, s.1-10.

İnce, Yunus, “Sultanın İsyankâr Kullarının İlk İsyanı: Buçuktepe Vakası (1446)”, *History Studies*, Cilt 10 Sayı 5, Ağustos 2018, s.83-101.

İşler, Esra İlkay İşler; Analı, Serdar, “Kore Savaşı'na Katılma Sürecinde Basın Yoluyla Halkın Onayını Arttırmak”, *Erciyes İletişim Dergisi*, Cilt 4 Sayı 2, Temmuz 2015, s.2-18.

Kanal, Hümmel, “Sarıkamış Harekâtı Esnasında Cepheye Yaşananlar ve Anadolu’ya Etkileri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt 54 Sayı 2, 2014, s.87-114.

Karadağ, Nurhan, “1932-1951 Yılları Arasında Halkevleri Tiyatro Çalışmaları”, *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, Sayı 8, 1988, s.135-177.

Karakoç, Ercan, “Osmanlı Hariciyesinde Bir Ermeni Nazır: Gabriyel Noradunkyan Efendi”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 7 Sayı 25, Bahar 2010, s.157-177.

Kavoğlu, Samet, “Türk İmgesinin Öteki Olarak İnşası: Broken Hill Saldırısı Üzerine Bir İnceleme”, *Erciyes İletişim Dergisi*, Cilt 6 Sayı 2, s.1255-1268.

Kesik, Muharrem, “Sultan Alp Arslan'ın Liderlik Vasıfları”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı 4, 2014, s.43-52.

Kuşat, Ali, “Fatih Sultan Mehmet'in Kişiliği ve Fetihteki Rolü (Psikanalitik Bir Yaklaşım)”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 14, 2003, s.131-148.

- Mert, Özgür, “İşgalden Kurtuluşa Doğu Trakya”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 58 Bahar 2016, s.123-176.
- Oh, Eunkyung, “Kore Savaşı ve Türk Edebiyatındaki Yankıları”, *Kültür Evreni*, Yıl 4 Sayı 18, Sonbahar 2013, s.7-15.
- Oral, Ertuğrul; Aktin, Kibar, “Türk Tarih Tezi”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 3 Sayı 2, Kasım 2010, s.465-473.
- Öz, Şaban, "Kutadgu Bilig'de Türk Cihan Hâkimiyeti Düşüncesi", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt 11, Sayı 1, 2011, s.19-35.
- Özalp, Ufuk, “Şükrü Paşa ve Edirne Savunması”, *Trakya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğrenci Dergisi*, Sayı 4 Yıl Ocak 2013, s.16-18.
- Özaydın, Abdülkerim, “Nizâmülmülk’ün Büyük Selçuklu İmparatorluğu’na Hizmetleri”, *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, Sayı 8, Bahar 2018, s.1-31.
- Özcan, Emine Sonnur, “Fâtih Sultan Mehmed’in Hikmete Sığınması Üzerine”, *Mukaddime*, Sayı 1, 2010, s.19-45.
- Özcan, Selim, “Amasya Genelgesi’nin Erzurum ve Sivas Kongreleri Üzerindeki Etkisi”, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 1, 2013, s.69-82.
- Sarısaman, Sadık ; Üçüncü, Uğur, “Arşiv Belgelerine Göre Büyük Taarruz”, *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 9 Sayı XXV, Mart 2016, s.269-310.
- Savrun, Ergenekon, “Kıbrıs’ta Yunan Cunta Darbesine Karşı Türk Barış Harekâtının Belgelerle Kısa Tarihi”, *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, Cilt 4 Sayı 9, Ocak 2018, s.258-273.
- Saylan, Gürkan Fırat, “İstanbul’un Resmen İşgali (16 Mart 1920)”, *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, Cilt 11 Sayı 41, Ocak 2014, s.17-40.
- Sürmeli, Serpil, “Şehzadebaşı Karakolu Baskını ve Olay Mahalline Giren İlk Gazete Tevhid-i Efkâr”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Bahar 2010, Sayı 45, s.103-116.

Şen, Can; Kutlu, Mustafa, “Balkan Savaşlarının Tiyatromuza İlk Yansımalarından Biri: Mehmet Sırrı’nın Türk Kanı Adlı Piyesi”, *JOMELIPS*, Cilt 1 Sayı 1, Yaz 2016, s.113-135.

Tolan, Öner, “Avrupa Hunlarında Devlet Teşkilatı ve Sosyoekonomik Yapı”, *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 7 Sayı 20, Aralık 2014, s.97-127.

Tunçel, Ayşe Ulusoy “Tiyatro Eserlerinde Oyun Kişisi Olarak Atatürk”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt 13 Sayı 1, Yaz 2013, s.105-149.

Turan, Ömer, “Milli Mücadele Lehine Kamuoyu Oluşumunda Din Adamları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1999, Cilt XV Sayı 45, s.821-835.

Tülücü, Süleyman, “Malazgirt Savaşı'na Katılan Türk Beylerinden Sunduk Bey”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 13, 1999, s. 269-276.

Türkmen, Zekeriya, “İzmir’in İşgali Olayı ve Yunanlıların XVII. Kolordu Mensuplarına Yönelik Gasp ve Yağmalama Hareketi”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 10, 2011, s.121-155.

Yaman, Ahmet Emin, “Kore Savaşı'nın Türk Kamuoyuna Yansıması”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 37-38, Mayıs-Kasım 2005, s.231-245.

Yılmaz, Ahmet, “Attila'nın Siyasi Hayatı, Şahsiyeti ve Karakteri”, *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 2 Sayı 1, 2016, s.141-164.

Yavuz, Mehmet “İstanbul’un Fethi ve Akşemseddin”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 1 Sayı 26, 2017, s.185-200.

Yazıcı, Nesimi, “Fâtihi'nin Yetiştirilmesi Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *AÜİFD*, XLVIII, 2018, s.1-15.

Kitaplar:

Berkes, Niyazi, *Unutulan Yıllar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.

Brion, Marcel(çev. Reşat Uzmen), *Hunların Hayatı*, Ötüken Yayınları, İstanbul, Ekim 2019.

Eyice, Semavi, *Malazgirt Savaşını Kaybeden IV. Romanos Diogenes (1068-1071)*, TTK Yayınları, XX. Seri Sayı 2, Ankara, 1971.

Kolektif (Ali Fuat Örenç), *Balkan Savaşları ve Edirne*, Edirne Valiliği Kültür Yayınları, Ekim 2013.

Kolektif (Mualla Uydu Yücel, Aysel Dıngın Ilgın), *Geçmişten Günümüze Türkistan Tarihini Bilinmeyenleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul, Ekim 2017.

Tansel, Selahattin, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasî ve Askerî Faaliyeti*, TTK Basımevi, Ankara, 1953.

Ruscuklu, Bülent, *Kore Savaşı*, Arvo Yayınları, İzmir, 2013.

Yalçın, Alemdar, *II. Meşrûtiyet'te Tiyatro Edebiyatı Tarihi*, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1985.

Tezler:

Kaşıyuğun, Ali, *Enver Paşa'nın Ordusu İslah Çalışmaları (1914-1918)*, Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antakya, 2009.

Kaya, Halit, *Adalet Partisi ve Ragıp Gümüşpala*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2014.

Öztürk, Arda, *Türkiye'de 1960 Sonrası Politik Tiyatronun Gelişimi*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018.

Sipahi, Serkan, *Kore Savaşı ve Türk Kamuoyu*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2007.

Turlybek, Aslan, *Enver Paşa 1918-1922*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Tezcan, Cezmi, *Tekalif-i Harbiye ve Tekalif-i Milliye Örneklerinde Savaş Dönemleri Mâli Politikaları*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2005.

Tosun, Ramazan, *Sakarya Savaşı'nın ve Zaferi'nin Yankıları*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2004.

Üçüncü, Uğur, *Türk Kamuoyunda Büyük Taarruz*, Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon 2010.

Zeyrek, Suat, *Birinci Balkan Savaşı Yenilgisinin İç ve Dış Sebepleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul, 2012.

Piyesler:

Adalı, Kutlu, *Köprü*, Beşparmak Yayınları, Lefkoşa, 1970.

Akat, Fethi, *Yaralı Bozkurt*, İstiklal Matbaası, Ankara, 1956.

Akengin, Yahya, *Enver Paşa ve Büyük Ümitler*, Mesaj Yayınları, Ankara, 1985.

Akın, Celâl, *Kıbrıs Kartalları*, Arı Basımevi, Konya, 1984.

Arslan, Resül, *Alp Arslan ve Malazgird Zaferi*, Türk Kültür Derneği, İstanbul, 1968.

Asena, Orhan, *16 Mart 1920*, Şiir-Tiyatro Yayınları, Ankara, 1980.

Altiner, Avni, *Kıbrıs'a Doğan Güneş*, Bakış Müessesesi Matbaa ve Kütüphanesi, İstanbul, 1975.

Budak, Behzat, *Attilâ'nın Düğünü*, Remzi Kütüphanesi, İstanbul, 1934.

Baha, Muhittin, *Halife Ordusu*, Mu'in-i Hilal Matbaası, Bursa, 1331(1915).

Başal, Adil, *Fatih*, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul, 1954.

Cemâl, Mithat, *Yirmisekiz Kânunuevvel*, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul, 1334 (1918).

Çamlıbel, Faruk Nafiz, *Yayla Kartalı: Toplu Oyunlar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Ocak 2012.

Dölen, Şükrü, *Tarih Bizim*, Çankırı V. Matbaası, Çankırı, 1943.

Dönmez, Rahmi, *Fatih'in Adaleti*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1964.

Ergenekon, Mustafa Kemal, *Attila*, ? (1938 AD 231 – Milli Kütüphane), 1938, s.26.

- Engin, Sabahattin, *Malazgirt*, Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü, Ankara, 1971.
- Ertan, Mehmet Emin, *Urfa'nın Kurtuluş Destanı*, Şanlıurfa Memleket Yayınları, Şanlıurfa, 2000.
- Gökalp, Ziya, *Alpaslan Malazgirt*, Altın Işık, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1976.
- Gündüz, Aka, *Muhterem Katil*, Zarafet Matbaası, İstanbul, 1330(1914).
- Gündüz, Yusuf, *Hür İnsanlık İçin Türkiye'den Kore'ye*, Cumhuriyet Matbaası, Denizli, 1952.
- Gürtunca, Faruk, *Büyük Hakan Alparslan*, Ülkü Basımevi, İstanbul, 1971.
- Hilmi, Ömer, *Hak ve Kuvvet*, Şems Matbaası, İstanbul, 1339.
- İlhan, Hayrettin, *Altın Yay*, Sinan Matbaası, İstanbul, 1932.
- Kara, Bekir, *Kıbrıs Türk Ulusal Sahne Oyunları*, Ergenekon Yayınları, Lefkoşa, 1974.
- Kurşunlu, Nazım, *Fatih*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1967.
- Nabi, Yaşar, *Beş Devir*, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1933.
- Nar, Ali, *Fetih*, İzmit Orta Öğretim Yayınları, İzmit, 1974.
- Nutku, Emrullah, *Zafer Yolu*, M.E.B Yayınları, Ankara, 1973.
- Nayır, Yaşar Nabi, *Mete*, Hamit Bey Matbaası, İstanbul, 1932.
- Oflazoğlu, Turan, *Bizans Düştü – Fatih*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- Ozansoy, Faik Ali, *Pâyitahtın Kapısında*, Ahmet İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi, İstanbul, 1336.
- Pala, Hüseyin, *Mete'nin Atatürk Rüyası*, Vakıf Matbaası, İstanbul, 1943.
- Püskülloğlu, Ali(haz.), *Yeni Türk Tiyatrosu – Kısa Oyunlar Antolojisi*, Nokta Yayınları, Denizli, 1969.
- Safa, Peyami, *Gün Doğuyor*, Ulus Basımevi, Ankara, 1938.
- Sağlam, Fahri, *Alp Arslan*, Töre Devlet Yayınevi, Ankara, 1976.
- Selenge, Özden, *Kıbrıs Türk Ulusal Sahne Oyunları*, Ergenekon Yayınları, Lefkoşa, 1974.

- Sepetçioğlu, Mustafa Necati, *Her Bizans'a Bir Fatih*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1953.
- Siral, Beria, *Küçük Serdar*, Rafet Zaimler Yayınevi, 1953.
- Suad, Yusuf Ziya, *İzmir İşgali*, Mahmutbey Matbaası, İstanbul, 1923.
- Tanseli, Naci, *Attila*, Ülkü Basımevi, İstanbul, 1948.
- Toy, Erol, *Toplu Oyunları 1*, Mitos-Boyut Yayınları, İstanbul, 2009.
- Türkmen, Faik, *Askerî Kahramanlarımız*, İş Matbaacılık, Ankara, 1973.
- Ulutuğ, Üner, *Kıbrıs Türk Ulusal Sahne Oyunları*, Ergenekon Yayınları, Lefkoşa, 1974.
- Uzunhasanoğlu, Sırrı, *Fatih Devrinde Adalet*, Işıl Matbaası, İstanbul, 1953.
- Uzunhasanoğlu, Sırrı, *Kore'de Ecdat Ruhları*, Türkdili Matbaası, Balıkesir. 1954.
- Yağcı, İbrahim; Okur, Sinan, *Fatih*, Gün Basımevi, İstanbul, 1953.
- Yıldız, Hüsnü, *Mete ve Alparslan*, Kardeşler Matbaası, Antalya, 1960.
- Yaşın, Özker, *Bayraktar Türküsü*, Kıbrıs Postası Yayını, Lefkoşa, 1959.

EK 1: DÖNEMLERİNE GÖRE PİYES LİSTESİ

İLK TÜRK DEVLETLERİ		
Hayrettin İlhan	Altın Yay	1932
Yaşar Nabi	Mete	1932
T. Berberoğlu	Türk Kanı	1941
İ. Muzaffer Biğ	Mete	1941
Hüseyin Pala	Mete'nin Atatürk Rüyası	1943
Hüsnü Yıldız	Mete	1960
S. Behzat	Attilâ'nın Düğünü	1934
Nazmi Tonbuş	Attila	1935
Naci Tanseli	Attila	1935
Behçet Kemal Çağlar	Attilâ	1936
M. Kemal Ergenekon	Attilâ	1948
Faruk Nafiz Çamlıbel	Akın	1932
Faruk Nafiz Çamlıbel	Özyurt	1932
Behçet Kemal	Çoban	1933
Şükrü Dölen	Tarih Bizim	1943

SELÇUKLULAR		
Mahmud Reşad	Osmanlı İstiklâli	1914
Ziya Gökalp	Alparslan Malazgirt Muharebesi	1920
Ali Kozanoğlu	Alp Arslan	1948
Hüsnü Yıldız	Alparslan	1960
Ramiz Arda	Karamanoğlu Mehmet Bey	1960
Resul Arslan	Alparslan ve Malazgirt Zaferi	1968
Sabahattin Engin	Malazgirt	1971
M. Faruk Görtunca	Büyük Hakan Alp Arslan	1971
Mesut Akça	Alp Arslan ve Malazgirt Zaferi	1971
Abay Dağlı	Malazgirt'ten Sakarya'ya	1972
Asaf Önen	Alp Arslan	1974
Fahri Sağlam	Alp Arslan	1976
Remzi Özçelik	Büyük Köprü	1976
Güngör Dilmen	Hasan Sabbah	1983

İSTANBUL'UN FETHİ

Hikmet Sevig	II. Sultan Mehmet	1951
Nazım Kurşunlu	Fatih	1951
Sırrı Uzunhasanoğlu	Fatih Devrinde Adalet	1953
Beria Sirâl	Küçük Serdar	1953
İbrahim Yağcı-Sinan Okur	Fatih	1953
Adil Başal	Fatih	1954
Süleyman E. Sönmezler	Fatih Sultan Mehmet	1962
Rahmi Dönmez	Fatih'in Adaleti	1964
Behçet Kemal Çağlar	Deniz Abdal	1971
Mustafa Necati Sepetçioğlu	Her Bizans'a Bir Fatih	1972
Osman Karataş	Altın Kalpli Türkler	1988
Ali Nar	Fetih	1988
Funda Günyol	Konstantiniye'nin Güneşi	1997
Turan Oflazoğlu	Bizans Düştü – FATİH	1998

BALKAN SAVAŞLARI

Süleyman Sırrı	Gayz	1912
Melekzade Fuat	Edirne Müdafaası yahut Şükrü Paşa	1913
Mehmet Sırrı/Sarı	Türk Kanı	1913
Ömer Avni	Edirne'nin İstirdadı	1913
Mehmed Sırrı	İrkımızın Namusu	1913
Muhittin Mekki	Güzel Rumeli	1915
Yaşar Nabi Nayır	Beş Devir	1933
Necip Fazıl Kısakürek	Künye	1939
Ahmet Er	Göçmen	1951
Osman Zeki Özturanlı	Batak Göl	1969
Remzi Özçelik	Bekleyenler	1971
Ali Erdal	Destan ve Kurşun	1992

I. DÜNYA SAVAŞI

Muhiddin Mekki	Vatan Daha Güzel	1914
Aka Gündüz	Muhterem Katil	1914
İbnürrefik/İbnürreşk Ahmet Nuri	Ferda	1914
Manastırlı Hasib Bey	Rumeli	1915
Muhittin Baha	Halife Ordusu	1915
Necmettin Sahir	Kafkas Yolu	1915
Hüseyin Kâzım	Büyük İman	1916
Mithat Cemâl	Yirmisekiz Kânunuevvel	1918
Faik Ali Ozansoy	Pâyıtaht'ın Kapısında	1918
A. Fahri	Solgun	1919
Bulgurluzâde Rıza	Câniler Saltanatı	1919
Abdülhâk Hamit	Yâdigâr-ı Harb	1917
Abdulhalim Hadi	Şefika	1920
Lütfi Özdemir	Çanakkale	1955
Güngör Dilmen	İttihat ve Terakki	1969
Erol Toy	İpteki	1973
Cevat Şevket	Kırmızı Kuşak	1976
Yahya Akengin	Enver Paşa ve Büyük Ümitler	1985
Kâzım Işıқтаç	Anafartalarda Kemal Yeri	1986
Kemal Demirel	Anafartalar'ın Beş Günü	1989
İbrahim Keskin	Çanakkale Bir Destandır	1990
Kemal Karapıçak	Cihanda Bir Türk	1991
Rahmi Özen	Çanakkale Diye Diye	1999
Sezen Özol-Olcay Kolçak	Çanakkale Askerine Rütbe Gerekmez	2005
Erol İpekli	Çanakkale	?
Orhan Asena	16 Mart 19120	1980

KURTULUŞ SAVAŞI I		
Salih Zeki	Ölmeyen Söz Öldürülemeyen Aşk	1919
Yusuf Ziya Suad	İzmir İşgali	1923
Ömer Hilmi	Hak ve Kuvvet	1923
Tunalı Hilmi	Köylü Memiş Çavuş Rüyada	1921
Fethullah Tevfik Fikret	Aydın'da Zincir Kıran Yeni Doğan Türk	1924
Raif M.	Mukaddes Ateş	1924
Raif M.	Tehlike Karşısında	1925
Mahmut Yesari	Sancağın Şerefi	1927
Naci Kum	İşgal Bulutları ve Zafer Yıldızları	1928
Hasan Fasih	Beşeri Bir Muhakeme ve İlahî Bir Hüküm	1928
Osman Sabri	Vatan Uğrunda	1931
Nazmiye Asım	Ant	1932
Baha Hulisi	İsimsiz Facia	1933
Ali Zühtü-Müşteba Selahattin	Tarih Utandı	1933
Nihat Sami	Kızıl Çağlayan	1933
Aka Gündüz	Yarım Osman	1933
Faruk Nafiz Çamlıbel	Kahraman	1933
Galip Naşit	Destan	1933
Nüzhet Haşim Sinanoğlu	Sakarya	1934
Nüzhet Haşim Sinanoğlu	Bir Zabitin 15 Günü	1934
Aziz Mustafa	Matem Kurşunu	1934
İbrahim Tarık Çakmak	Bozkurt	1935
Hüsamettin Işın	Atatürk'e İlk Kurban	1935
M. Fevzi Sözen	Yurdum İçin	1936
Hüsamettin Şemsi	Kurtuluş	1936
Celâl Tuncer	Devrim Yolcuları	1937
Aziz Altuğ	En Ulu Eseri	1937
Nazım Hikmet	Kuvâ-yı Milliye	1937
Peyami Safa	Gün Doğuyor	1938

KURTULUŞ SAVAŞI II

M. Avni Mengü	Cepheden Dönüş	1939
Faruk Nafiz Çamlıbel	Ateş	1939
Osman Türkoğlu	Tipi	1940
Halit Fahri Ozansoy	Fedakârlık	1940
Necip Fazıl Kısakürek	Künye	1940
Osman Andıç	Atamız	1942
O. E. Aksungur	Bir Ses	1943
R. Gökâl Arkın	Gönüllerin Türküsü	1943
R. Gökâl Arkın	Küçük Şehit	1946
Taha Toros	Kaçkaç	1947
Yusuf Ziya Atılğan	Çıkış Gecesi	1947
Hasan Tahsin Okutan	Kurtuluş	1948
Ertuğrul Çağan	Çoruh Kahramanları	1949
Hilmi Yücelen	Topyekûn Cenk	1951
Veysi Kısakürek	Kurtuluş	1952
Tacettin Erdönmez	Vatan İçin	1953
Kâzım Işıқтаç	Vatan Uğrunda	1953
Hakkı Dedebeyoğlu	İşgalde Antakya Baskını	1958
Hakkı Biğeç	Dağbaşı İstasyonu	1963
Rıza Şimşek	Türk Ruhü	1966
Abay Dağlı	Atatürk –Cephelede ve Çankaya’da-	1969
Abay Dağlı	Sakarya Çetesi	1971
Abay Dağlı	Sakarya’da 22’nci Gün	1973
Semiha Türkyılmaz	Ne Mutlu Türküm Diyene	1973
Ali Haydar Cilasun	Ulusun Türküsü	1974
Yaşar Gümüştekin	Bir Güneş Doğdu Samsun’dan	1974
Müfide Şeref Karahan	Bizim Destanımız	1974
Tuncer Cücenoglu	Biğa–1920	1974
Abay Dağlı	Atamızın Gençliği (Savaşlar-Çankaya)	1939

KURTULUŞ SAVAŞI III

Sabri Tevfik Okyavuz	Kaçak	1975
Halil İbrahim Yıldırım	İstiklâl Marşı Nasıl Yazıldı?	1986
Turan Oflazoğlu	Atatürk	1987
Hadi Besleyici	Bayrağımızın Gölgesinde	1987
Ahmet Uluşan	İstiklâl Marşımızın Doğuşu	1989
Yaşar Mehmet Kaynak	Vatanın Bağrındaki Hançer	1992
Nezihe Araz	Bir Kırmızı Gül	1993
Recep Bilginer	Zaferden Sonra	1993
Recep Bilginer	Savaştan Barışa Aşktan Kavgaya	1997
Orhan Asena	Candan Can Koparmak	1998
Orhan Asena	Oyy Deniz	1998
Gündoğdu Gencer	İstiklâl Uğruna	1999
Mehmet Emin Ertan	Urfa'nın Kurtuluş Destanı	2000
Fahri Şirin	Harşit İsimsizleri	2000
Erdal Toy	Lozan	2000
Nuri Güngör	1212 Gün	2001
Coşkun Irmak	Siyah Çoraplılar	2002
M.Feridun	Kapıyı Çalan Asker	1931
Ahmet Faik	Vasiyet	1933
Vasfi Mahir	Yaman	1933
Kâzım Nami	Uyanış	1933
Nihat Sami	Bir Yuvanın Şarkısı	1933
Hayrettin İlhan	Gün Doğarken	1933
Saim Kerim Kalkan	Vatan ve Vazife	1938
Miraç Aktuğ	İsimsiz Adam	1941
Muhip Dıranas	Üç Kahraman	1942
İhsan Ozanoğlu	Efe Yüreği	1942
M. Cavid Ersen	Cephe Gerisi	1950
Hamdi Olcay	Günlerden Bir Gün	1950

KURTULUŞ SAVAŞI IV

İsa Coşkuner	Küçük Ali	1951
İzzet Erdem	Yurt ve Millet	1952
İsmail Çağlarcı	Casus Çocuk	1954
Münir Karakollukçu	Şehit Fatma	1956
Mahir Tellaloğlu	Yiğit Çocuk	1956
İ. Hakkı Sunat	Yaşasın Güzel Vatan	1959
Mehmet Irmak	İsimsiz Kahramanlar	1959
Süleyman Tilki	Vatan İçin	1960
İbrahim Akkaya	İstiklâl Mücadelesinde Maraş	1960
Hıfzı Erim	İlk Kurşun	1961
Hadi Besleyici	Bir Bayrak Dalgalandı	1968
Hanefi Aytekin-Erdem Serter	Parola Vatan	1969
İ. Bakir Takman	Çakırcalı'nın İntikamı	1971
İ. Hakkı Sunat	Yaşasın Güzel Vatan	1971
İsmet Küntay	Tozlu Çizmeler	1978
Mithat Düden Camicioğlu	Vatan Sağolsun	1979
Ahmet Efe	Cepheye Koşmak	1981
Çetin Özdemir	İlk Kurşun	1986
Caner Arabacı	Şahin Bey	1988
Tuncer Cücenoglu	Yıldırım Kemal	1990
Kemal Karapıçak	Cihanda Bir Türk	1991
Nahit Sırrı Örik	Sönmeyen Ateş	1997
Nezihe Araz	Kuvâyı Millîye Kadınları	1997
Necip Fazıl Kısakürek	Tohum	1998
Naci	Zafer Yıldızları	1928
Necmettin Veysi	Güneş	1934
Yunus Nüzhet	Hedef	1934
Bekir Uluğ	Vatan İçin	1941
Vahap Konuralp	Vatansızlar	1945

KURTULUŞ SAVAŞI V

Abdullah Ziya Kozanoğlu	Tokat	1948
Abay Dağlı	Sakarya	1965
Orhan Asena	"16 Mart 1920"	1980
Fethi Bolayır	Vatan Yolunda - Beraber Ölelim	1986
Kemal Bekir Manav	Kâmil Bey	1991
Remzi Özçelik	Güneş Hâlâ Sıcak	1998
Mustafa Asoğlu	Onurlu Direniş Kuvâ-yi Milliye	1999
Osman Çizmeciler	Allah Bizimledir	1971
Cahit Zarifoğlu	Sütçü İmam	1987
Yaşar Mehmet Kaynak	Vatanın Bağrındaki Hançer	1992
İsmail Arslan	Mustafa Kemal'in Tufanı	1992
İbrahim Ayaşlı	Kuvâ-yi Milliyeci Oldum	1998
Fuat Edip Altan	Tarih Anlatıyor!..	1935
Cevat Kâzım Tunç	Köye Dönüş	1948
Abay Dağlı	Malazgirt'ten Sakarya'ya	1972
Abay Dağlı	Ata Anıları	1974
Emrullah Nutku	Zafer Yolu	1979
Ergin Orbey	Kurtuluş Savaşından Belgeler	1983
Fuat İşhan	Bayrak Böyle Yükseldi	1984
Özdemir Nutku	Söylev	1985
Güngör Dilmen	Hâkimiyet-i Millîye Aşevi	1992
Ataol Behramoğlu	Lozan	1993
Tarık Buğra	Zafer Gaye Değildir	1993
Yaşar Güner	Batan Gün	1994
A. Turan Oflazoğlu	Mütarekeden Büyük Taarruza	1994
Ferdi Merter	O'nun Ülküsü	1995
Enver Töre	Atatürk Oldu Bu vatanda Her Yer	1996
Taner Barlas	Aydınlanma Ateşi	1998
Necati Cumalı	Bağımsızlık Ya da Ölüm	1998
Ziya Öztan	Bozkırda Bir Yalnız Adam	1998
Özer Ozankaya	Mustafa Kemal Atatürk Nutuk- Söylev	1998
Zeki Alan	Kurtuluş Savaşı ve Atatürk	2001
Mehmet Ege	Kurtuluştan Kuruluşa	2003
Tuncer Cücennoğlu	Yeşil Gece	2004

KORE SAVAŞI		
Sabahattin Aras	Kahraman Esirler	1951
Yusuf Gündüz	Hür İnsanlık İçin Türkiye'den Kore'ye	1952
Sırrı Uzunhasanoğlu	Kore'de Ecdat Ruhları	1954
Fethi Akat	Yaralı Bozkurt	1956
Seynel Savcı Kozanoğlu	Kore'deki Kahraman Ali	1956
Enise Aral	Mehmetçik	1967
Sedat Veyis Örnek	Pirinçler Yeşerecek	1969
Faik Türkmen	Askerî Kahramanlarımız	1973

KIBRIS HAREKÂTI ÖNCESİ		
Özker Yaşın	Bayraktar Türküsü	1959
Abdullah Yılmaz	Kıbrıs Bizimdir	1964
Mehetali Odabaşı	Kıbrıs'a Giden Öğretmen	1964
Numan Ali Levent (Ferit Gören)	Kıbrıs'ta Türklüğü İçin Direnenler	1965
Mustafa Erdoğan	Kıbrıs Ateşler İçinde	1967
Kutlu Adalı	Köprü	1969
Kutlu Adalı	Şago	1970
Oğuz Yorgancıoğlu	Okulda	1970
Oğuz Yorgancıoğlu	1. Manga	1972
Ahmet Tolgay	Bayrak Gibi	1973
Ahmet Tolgay	Fadime'nin Kavgası	1973
Ali Nesim	Baraj Tepe	1973
Bekir Kara	Üzğü	1973
Bekir Kara	Emellerin Uğraşısı	1973
Hilmi Özen	Dava Kavramı	1973
Numan Ali Levent (Ferit Gören)	Hücredekiler	1973
Üner Ulutuğ	Bu Destan Bizimdir	1973
Üner Ulutuğ	Her şey Bu Vatan İçin	1973
Üner Ulutuğ	Kuzeyden Gelen Kartal	1973
Üner Ulutuğ	Onlar İçimizde Yaşadıkça	1973

KIBRIS HAREKÂTI		
Bekir Kara	Tutsaklar	1974
Üner Ulutuğ	Ana	1974
Özden Selenge	Fatma Çavuş	1974
Ahmet Tolgay	Melek Değilmiş Komşularımız	1974
Abay Dağlı	Albay	1975
Avni Altınır	Kıbrıs'a Doğan Güneş	1975
İsmail Hakkı Yılanlıoğlu	Şehit Ocağı	1980
Hüseyin Tilki	Özgürlüğe Doğru Kuzey'den Gelen Ses	1981
Celâl Akın	Kıbrıs Kartalları	1984
Faik Türkmen	Kahraman Harbiyeli Kıbrıs'ta	1985
Özker Yaşın	Zafer ve Bağış	1988
Mehmet Topal	Kıbrıs'ta Türk Olmak	2009